

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KADIN:
1950-1960 ARASI KADIN DERGİLERİNDE KADIN İMAJI**

Doktora Tezi

DİLARA NERGİŞAN KOÇER

İstanbul, 2009

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KADIN:
1950-1960 ARASI KADIN DERGİLERİNDE KADIN İMAJI**

Doktora Tezi

DİLARA NERGİŞHAN KOÇER

Danışman: PROF. DR. NURŞEN MAZICI

İstanbul, 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı
Doktora öğrencisi DİLARA NERGİŞHAN KOÇER nın tez çalışması ,Enstitümüz
Yönetim Kurulunun 09.04.2009 tarih ve 2009-7/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri
tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 01.07.09

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. NURŞEN MAZICI
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET ŞAHİNKAYA
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. ŞÜKRAN ESEN
4) Jüri Üyesi : PROF.DR. ÖZDEN CANKAYA
5) Jüri Üyesi : PROF. DR. EMİN DOĞAN AYDIN

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Dilara Nergishan Koçer
Anabilim Dalı	: İletişim
Programı	: Genel Gazetecilik
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nurşen Mazıcı
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Haziran 2009
Anahtar Kelimeler	: Kadın dergileri, DP basını, kadın imajı

ÖZ

DP DÖNEMİNDE KADIN: 1950-1960 ARASI KADIN DERGİLERİNDE KADIN İMAJI

Bu çalışmada 1950-1960 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan kadın dergilerinde kadın imajı incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, liberal sistem içinde yayınlanmış kadın dergilerinde kurgulanan kadın imajının tek parti dönemi kadın dergilerinkinden farklı olup olmadığını ortaya çıkarmak amacıyla, DP dönemindeki kadın imajını analiz etmektir.

DP’nin liberalizm vaadiyle iktidara gelmesi Türkiye için bir dönüm noktasıdır. Bu 10 yıllık süre içinde ülkede ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda pek çok değişiklik olmuştur. Bu dönemde bir çok kadın dergisi de yayın hayatına girmiş ya da kapanmıştır. Bu çalışmada bu 10 yıllık dönemde yayınlanan kadın dergilerinde, kadının geleneksel rollerinin nasıl tanımlandığı ve aşk hikayeleri, magazin gibi temaları incelenmiştir. Çalışmada, 1950-1960 yılları kadın dergilerinin içeriklerinin boşaltıldığı, sadece bir eğlence aracı haline geldiği öne sürülmektedir. Bu dergiler eğitim misyonunu kaybetmiş ve kadının geleneksel rolleri ihmal edilmiştir. Dolayısıyla, dergiler kadınlar için geriletici bir rol oynamıştır. Bu çalışma için, 17 kadın dergisinin toplam 347 sayısı kalitatif içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	:Dilara Nergishan Koçer
Field	: Mass Communication
Programme	: General Journalizm
Supervisor	: Professor Nuren Mazıcı
Degree Awarded and Date	: Doctorate – June 2009
Keywords	: Women magazines, DP, image of woman

ABSTRACT

WOMEN IN THE DP PERIOD: IMAGE OF WOMEN IN THE WOMEN'S MAGAZINES IN 1950-1960

The aim of this study is to analyse the representation of women by the women magazines published in 1950-1960. The major goal of the study is to examine the image of women in the DP period to explore if the women offered by the magazines in the liberal system different from the single party period.

When the DP promising liberalism came to power it was a turning-point in Turkey. During in ten years, there were many changes politically, economically and socially in the country. In this context, women's statue was changed, too. In this new climate many women's magazines were published and went out of business. This study analyses women's traditional roles as reflected in these women's magazines and other new elements like love stories, magazines etc. covered by them. It is argued that women's magazines published in 1950-1960 became as amusement means. They lost their educational mission and women's traditional roles were neglected. These magazines functioned regressively role. For the study, 17 women's magazines and totally 347 issues were studied by using text analysis method.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
GENEL BİLGİLER.....	i
GENERAL KNOWLEDGE.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
1. GİRİŞ.....	1
1.1.YÖNTEM.....	4
1.2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MODERNİZASYON PROJESİNDE KADIN.....	9
2.DEMOKRAT PARTİ’NİN İDEOLOJİSİ VE KADIN.....	16
2.1. LİBERALİZM KAVRAMI.....	16
2.2. LİBERAL SİSTEMLERDE KADIN.....	19
2.3. TÜRKİYE’DE LİBERALİZM.....	36
2.3.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti’nin Doğuşu	37
2.3.2. DP Dönemi Toplumsal ve Siyasal Gelişmeler.....	43
2.3.2.1. Dinin Yükselişi.....	53
2.3.2.2. Gecekondu ve Kentleşme.....	58
2.3.2.3. Köy Romanı.....	63
2.3.3. DP Döneminde Ekonomik Uygulamalar.....	65
2.4. DP DÖNEMİNDE KADIN.....	70
2.4.1. Kamusal Yaşamda Kadın	70
2.4.2. Fğitim ve Çalışma Yaşamında Kadın.....	74
2.4.3. Siyasal Yaşamda Kadın.....	81
3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KADIN DERGİLERİ.....	86
3.1. DP DÖNEMİNDE BASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	86
3.2. TÜRKİYE’DE KADIN DERGİLERİNİN TARİHÇESİ.....	95
3.3. 1950-1960 YILLARININ KADIN DERGİLERİ.....	98
3.4. DERGİLERİN TEMATİK ANALİZİ.....	103
3.4.1. Kadının Geleneksel Rollerini.....	103
3.4.2. Magazin ve Cinsellik.....	120
3.4.3. Aşk Hikayelerinin İşlevi.....	128
3.4.4. Reklamların Etkisi.....	135
3.4.5. Ev Dışında Yaşam.....	138
3.4.6. Moda ve Güzellik.....	145
3.4.7. Sosyo-Kültürel Yaşam.....	148
3.4.8. Okuyucu Mektupları, Karikatürler, Anketler, Testler v.b.	150
4. SONUÇ.....	154
EKLER.....	162
KAYNAKÇA.....	174

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye’de, Demokrat Parti (DP) iktidarı döneminde (1950-1960) kadın kimliğinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu incelemedeki temel amaç, tek parti yönetiminde, Cumhuriyetin modernleşme projesi kapsamında kurgulanan kadın kimliğinin ve rolünün, demokrasiye geçişin yaşandığı yıllarda (1950-1960) nasıl bir biçim aldığını analiz etmektir.

Bu çalışmanın temel varsayımı, DP iktidarıyla birlikte, Türkiye’deki liberalleşme sürecinde kadının daha liberal bir kimlik kazanmış olmasıdır. Çalışmanın temel varsayımına göre, DP’nin iktidar olmasından sonra, liberalizmin kadınlara da sağladığı getiriler vardır ve dolayısıyla bu dönemde Türk toplumunda kadın daha liberal bir kimliğe sahip hale gelmiştir. Bu varsayımın sağlaması da, dönemin kadın dergileri aracılığıyla yapılacaktır. Bu amaçla, 1950-1960 yılları arasında yayınlanan kadın dergilerinde kadının nasıl algılandığı ve sunulduğu analiz edilecek ve DP döneminde yayınlanmış kadın dergilerinin “ideolojisi” ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu ideolojilerin, DP’nin kadına bakışıyla ya da genel ideolojisi ile benzerlik gösterip göstermediği, resmi ideolojiyi yansıtıp yansıtmadığını anlamak da, bu çalışmanın amaçları arasındadır. Söz konusu dergiler aracılığıyla, kadınların, erken Cumhuriyet dönemi kadın imgesine göre nasıl farklılaştığı saptanmaya çalışılacaktır.

DP, Türk siyaset tarihi açısından çok önemli bir partidir. Zira, Cumhuriyet tarihinde, CHP’den sonra iktidara gelen ilk partidir. Hatta bunu, CHP’ye karşı seçim kazanarak gerçekleştirmiş olması, DP’nin tarihteki yerini çok daha özel kılmaktadır. DP döneminin, CHP döneminden farklı, yeni bir dönem olduğu gerçektir. Ancak, “devletçi” CHP’den farklı olarak, “liberal” bir söyleme ve ideolojiye sahip olan DP’nin, uygulamalarının, yani politikalarının ne kadar liberal olduğu, ayrı bir tartışma konusudur. Ancak en azından, ekonomik alandaki liberealizmin, siyasal ve toplumsal alanlarda gerçekleşmediği söylenebilir.

Türkiye’deki feminizm tarihi, kadın hareketindeki gelişmelerle ilgili olarak başlıca iki dönem içermektedir. “Devlet feminizmi” olarak da adlandırılan birinci dönem cumhuriyetin kuruluşundan (1923) kadınlara seçme ve seçilme hakkının

verildiği (1934) tarihleri arasında kabul edilir. İkinci dönem ise, uluslararası feminist hareketin de yükselme gösterdiği 1980’li yıllarda başlamıştır. Türkiye’deki feminist literatürde her iki dönem için de yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Buna karşılık iki dönem arası kadının konumu üzerine yapılmış çalışmaların sayısı çok azdır.

Bu nedenle, çalışmanın konusunu oluşturan 1950-1960 arası Türkiye’de kadın hareketine ilişkin çok az veri vardır. Yapılmış az sayıdaki ampirik çalışma ise çalışmaların “1940-1950”li yıllar olarak dönemselleştiğini göstermektedir. (Arat: 1993; Özbay: 1990; Tekeli: 1986) Sosyologlar tarafından yapılmış bu araştırmaların asıl amacı, Türk köy hayatı ile ilgili bilgi sağlamaktır. Niyazi Berkes’in *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma* (1942), İbrahim Yasa’nın *Hasanoğlan Köyü’nün İktisadi-İktisadi Yapısı* (1955), G. Helling ve B. Helling’in *Sosyolojik ve İstatistik Bakımından Türkiye’de Köy* (1956), N. Erdentug’un *Sun Koyunun Etnolojik Tetkiki* (1959) gibi, bu az sayıdaki ampirik çalışma genel olarak, ataerkil aile yapısını, cinsiyetçi iş bölümünü, evlilik yapısını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çerçevede de kadınlar hakkında bilgi elde edilmiştir.

Özellikle Türkçe literatürde, DP dönemine ilişkin olarak yapılmış çalışmalar genel olarak siyaset, ekonomi ve dış politika üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna karşılık, eğitim, kültür, sanat, sinema, kadın, reklamcılık gibi konularda yapılmış olan çalışmaların sayısı çok daha azdır. Bu dönemde ortaya çıkan olgular olmasına karşın, örneğin gecekondulaşma ve göç üzerine yapılmış çalışmaların sayısı da oldukça düşüktür. Çok genel olarak ifade etmek gerekirse, bir bütün olarak bakılmadıkça DP iktidarı dönemini anlamak zordur. Bu döneme ilişkin olarak, kadın üzerine yapılacak çalışmalar da, en azından bu açıdan gerekli ve zorunludur.

Kadın dergileri, sesli-görüntülü medya öncesinde kadın tarihinin en iyi kaynaklarından kabul edilmektedirler. “*Kadın dergileri tarihi, kadınların modern sunumunun ve kadın söyleminin daha geniş tarihiyle son derece yakından ilişkilidir.*” (Ballaster, Frazer, Beetham ve Hebron, 1991: 43) Bu anlamda kadın dergileri kadınların kendilerini ifade etmelerinin, taleplerini duyurmalarının en önemli araçlarından biri olarak geçerli bir kaynak olmaktadır. Popüler kültür içerisinde yer alan dergiler, yayımlandıkları dönemin toplumsal, siyasal, kültürel ortamıyla ilişkili ve bunların

yansıtıcısıdırlar. Dolayısıyla popüler dergilerin incelenmesiyle toplumsal kültür ve temelleri anlaşılabilir. Oktay, Türkiye’de magazin basınının, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ortama sıkı bir bağlılık ve bu ortamdaki gelişme ve değişmelere paralellik gösterdiğini söyler. Türkiye’nin dış ilişkileri ideolojik yapının belirleyicilerinden biri olduğu için, magazin dergilerine çeşitli dönemlerde farklı biçimlerde yansımıştır ve resmi bakış açısının niteliğinin göstergesi olmuştur. (Oktay, 1997:52) Bu anlamda kadın dergilerinin de, tek parti döneminde olduğu gibi, ekonomik ve kültürel ortandan etkilendiği söylenebilir.

Bu durum Türkiye’de DP iktidarı dönemi için de sözkonusudur. “Küçük Amerika” olmak, DP daha doğrusu Menderes retoriğinin en görkemli kavramlarından biridir ve bu bağlamda yayın yaşamının da “Amerikanlılaştırılması” öngörülmekteydi diyen Oktay’a (1997:78) göre, bu dönemde yayınlanan magazin dergileri Türkiye burjuvazisinin dışa bağımlı açılımlarını ve isteklerini karşılamayı üstlenmiştir. (Oktay, 1997:78) Nitekim bu dönemde, kadın dergilerinde sayıları gün geçtikçe artan ithal ürün reklamları, uygulanan liberal ekonomi sonucu ithalatın artışının, özellikle de Amerikan mallarının ithalatının artışının bir göstergesidir.

Cumhuriyet öncesinde kadın sorunu ilk kez Tanzimat döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ilk kez kadın dergileri çıkarılmaya başlanmış, bunların yazarları da kadınlar olmuştur. Bu dergilerin ana teması kadınların eğitilmesidir. DP öncesi yayınlanan Cumhuriyet dönemi dergilerine bakıldığında ise, bunların DP dönemi dergilerinden daha uzun soluklu olduğu görülmektedir. Bu dergilerin ortak özelliği eğitici ve öğretici olmalarıdır. Bir modernleşme projesi olarak kurgulanan Cumhuriyet devrimleri gerçekleştirilirken üzerinde en fazla yoğunlaşılacak konulardan biri “kadın” olmuştur. Kadının eğitilmesi, kadın toplumsal kültürün aktarıcısı ve neslin sürekliliğini sağlayıcısı olması açısından önemlidir. Bu nedenle dergilerin “aydınlatıcı” bir işlevi üstlenmeleri sözkonusu olmuştur. Bu bağlamda, bu dönemin kadın dergileri kadının eğitilmesi, gelişmelerden haberdar edilmeleri, değişmelere ayak uydurabilmeleri, kısaca devrimlerin yerleştirilmesi açısından önemli rol oynamışlardır. Ancak ilginçtir ki, hem cumhuriyet öncesi hem de cumhuriyetin erken dönemine ait çalışmalar yapılmış

olmasına karşın çok partili yaşama geçildiği dönem olarak kabul edilen DP iktidarı dönemindeki kadın dergilerine ilişkin neredeyse hiç çalışma yoktur.

Kadın dergilerinin yayınlanmasının demokratikleşme ile doğru orantılı olduğu düşünülebilir. Bu nedenle Türkiye'nin çok partili yaşama geçmesi ile başlayan dönemde de kadın dergileri yayınında bir gelişmenin sözkonusu olması beklenebilir bir durumdur. Nitekim Latin Alfabesi'ne geçildiği 1928 yılından 1949'a kadar geçen 21 yıl içinde Türkiye'de 30 kadın dergisi yayınlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında ise bu sayı 23'tür. Niceliksel ve oransal bir artış görülmekle birlikte DP iktidarı döneminde yayınlanan kadın dergileri çoğunlukla kısa ömürlü olmuşlardır. Dergilerin sürekliliğinin olmaması, demokrasinin kurumsallaşmaması vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır denilebilir. Fakat o zaman da DP öncesi dergilerinin uzun ömürlü olmalarını açıklamak zor olacaktır.

Bu amaçla, öncelikle giriş bölümünde, yöntemin yanısıra, 1950 öncesi erken Cumhuriyet döneminde kadının statüsünde meydana gelen gelişmeler ve kadına biçilen rol açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise liberal toplumlarda kadının gelişimi ve DP döneminde eğitim, çalışma yaşamı ve kamusal-siyasal yaşamda kadın açısından meydana gelen gelişmeler anlatılacaktır. Çünkü kadın dergileri incelenirken bir yandan da arka planın yansıtılması gerekmektedir. Böylece, bu dergilerde sunulan kadın imgesinin oluşumuna zemin sağlayan toplumsal yapı açıklanmaya çalışılacaktır. Çok partili sisteme geçişle birlikte değişen ekonomik ve siyasal sistem toplum bünyesinde de büyük bir dönüşüm/değişim yaşanmıştır. Bu yüzden çalışmada, kadın dergilerinin analiziyle ortaya çıkarılan kadın imgesi, toplumsal dinamiklerle bütünleştirilerek ortaya konmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise, DP dönemi basınına ve Türkiye'de kadın dergilerinin gelişimine genel bir bakıştan sonra, dergilerin tematik analizi yapılacaktır.

1.1. YÖNTEM

Daha önce belirtildiği üzere, bu çalışmanın temel amacı, Demokrat Parti iktidarı döneminde yayınlanmış kadın dergilerinin genel bir analizini yaparak bu dergiler aracılığıyla kurgulanan kadının temsil biçimini saptamaktır. Dolayısıyla bu çalışmada, 1950-1960 yılları arasında yayınlanan kadın dergilerinde “kadınlık”

söyleminin nasıl oluşturulduğu, kadın kimliğinin nasıl yeniden tanımlandığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bu amaçla önce, kadın dergilerinde hangi konuların yer aldığını ve bunların ne sıklıkta tekrarlandığını saptamak amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sayısal bir değer taşır. Metnin derinlemesine incelenmesi için niceliksel bir temel oluşturur. Hangi konuların ele alınıp, hangilerinin tekrarlandığını, hangi konuların/temaların derginin içeriğinde bulunmadığını belirlemeyi sağlar. Bu yöntem, bu çalışmada, araştırmaya bir yön belirlemek ve araştırmayı kolaylaştırmak için kullanılmıştır. Daha sonra, saptanan konular/temalar niteliksel olarak analiz edilmiştir.

Türkiye’de araştırma yöntemlerine dair yayınlarda (Aziz, 2003; Saruhan-Özdemir, 2005; Punch, 2005) “metin analizi” kavramı kullanılmamaktadır. Reinhartz (1992) da, terminoloji açısından fikir birliği bulunmadığını söyler. Aynı metodu kullanan sosyologlar “içerik analizi”, tarihçiler “arşiv araştırması”, felsefeci ve edebiyatçılar “metin analizi” veya “edebiyat eleştirisi” tanımlamalarını kullanmaktadır. Reinhartz, feminist araştırmacıların kadın sorunları, kadın-erkek ilişkileri, ataerkil yapı, yaş, ırk gibi konuları, dergi gibi kültürel formları kullanmak için nicel ve nitel olarak analiz ettiklerini söyler. Bu kullanılan yöntemler, “feminist içerik analizi”, “nitel içerik analizi” ya da “yorumlayıcı içerik analizi” olarak tanımlanır. Dolayısıyla bu çalışmada “nitel içerik analizi” metodu kullanılmıştır.

1950-1960 dönemi tüm kadın dergilerinin incelendiği başka bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışmada, 1950-1960 döneminde yayınlanmış 24 kadın dergisinden 17 tanesi incelenmiştir. Çünkü *Hemşireler Dergisi* ve *Sekreter-Daktilograf* dergileri meslek dergileri, *Anahtar* ve *Burda Model* dikiş dergisi oldukları için araştırmanın dışında tutulmuştur. *Cennet* dergisi ise bir çeşit erkek dergisi olduğu için incelemeye dahil edilmemiştir. Davaz-Mardin’in kitabında yeni bir dergi gibi görülen *Yeni Familya*, 1949 yılında yayına başlayan *Familya* dergisinin devamıdır. 1958 yılında ise iki *Kadın Dünyası* görülmektedir ama bunlar aynı dergilerdir. Dolayısıyla *Ev-İş*, *Aile*, *Hanımeli*, *Familya*, *Modern Türk Kadını*, *Şule*, *Kadın Güzelliği*, *Resimli Romans*, *Kadın Dünyası*, *Misafir*, *Resimli Hayat*, *Yelpaze*, *Demokrat Kadın*, *İkimiz*, *Evim*, *Gazete Magazin*, *Kadın Dünyası* (1958) dergileri araştırmanın malzemesini oluşturmuştur.

Bu dergilerden 10 tanesi aylık olarak yayınlanmıştır: *Ev-İş*, *Hanımeli*, *Modern Türk Kadını*, *Şule*, *Kadın Güzelliği*, *Kadın Dünyası*, *Misafir*, *Resimli Hayat*, *Demokrat Kadın*, *İkimiz*. Üç tanesi 15 günlük olarak yayınlanmıştır: *Familya*, *Resimli Romans*, *Kadın Dünyası*. İki tanesi haftalık dergidir: *Yelpaze* ve *Evim*. *Aile* dergisi üç aylık, *Gazete Magazin* ise günlük olarak yayınlanmıştır. Bu 17 kadın dergisinden 11 tanesi bir seneden daha az süreyle yayınlanmıştır. Bu dergilerin mevcut tüm sayıları çalışmada kullanılmıştır. Sadece iki dergi, *Resimli Hayat* ve *Yelpaze* dergileri uzun yıllar yayınlanma başarısı göstermiştir. *Resimli Hayat* dergisinin Milli Kütüphane'deki 12 sayısı incelenebilmiştir. 1960'tan sonra da yayınlanmaya devam etmiş olan *Yelpaze* dergisinin ise rastgele örnekleme yöntemi ile 131 sayısı incelenmiştir. 1950 yılı öncesi yayın hayatına başlayan dergilerden de *Aile*, *Familya* ve *Ev-İş* dergilerinin de 1950 sonrası tüm sayıları çalışmaya dahil edilmiştir. *Hanımeli* dergisinin ise Milli Kütüphane'de mevcut olan 59 sayısının tümü incelenmiştir. Böylece toplam 347 sayı çalışmaya konu olmuştur.

İçerik analizi uygulanırken, konuların her biri ayrı başlık altında toplanmıştır. Bu yapılırken, konuların/temaların benzerliği gözönüne alınmıştır. Böylece dergilerde, bulmaca ve yıldız falı dahil, şiir, reklam, hikaye, makale, röportaj, mektuplar, editoryal yazılar sayıma dahil edilmiştir. Böylece, temalar şu şekilde kategorize edilmiştir: a) Moda ve güzellik b)Kültür-sanat ve sosyal yaşam, c) Annelik d) Eş olarak kadın, e) Kadınlık, f)Ev kadınlığı, g) Magazin h) Eğitim, i) Siyaset ve hukuk, j) Çalışma hayatı, k) Şiir, l) Aşk hikayeleri, m) Okuyucu mektupları, n) Reklamlar, o) Anket, test, yarışma, ö) Fal, bilmece, fıkra, karikatür vb. Daha sonra, büyük bir toplam ifade eden konular tek başlık altında, yüzde olarak küçük bir oranı ifade eden konular/temalar ortak başlıklar altında toplanmıştır.

Medyada yeralan imgeler insanlar için bir rol model oluşturmaktadır. Dolayısıyla insanlar bu rol modellerin davranış kalıplarını örnek alırlar. Bu bağlamda dergileri incelerken, bu dergilerde yeralan anne, eş, evkadını gibi imajlar ve kadının sosyal ilişkilerdeki yerinin nasıl kurgulandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Dergiler tarafından yayılmaya çalışılan değerler, davranış kalıpları da tespit edilmiştir.

Bu çalışma içerisinde, Türkiye’de yayınlanan dergilerden bahsedilirken gözden kaçabilecek bir nokta vardır: Bu dergilerin yerli ürün olmasından söz edilmektedir. Çünkü, dergilerdeki yazıların satır aralarından anlaşıldığına göre, o yıllarda pek çok ithal, yabancı dilde kadın dergisi de satılmaktadır. Dolayısıyla, yalnızca Türkiye’de basılan, Türkçe yayınlanan kadın dergilerinin bu araştırmanın konusunu oluşturduğu hatırlanmalıdır.

Diğer yandan, bu dergilerin içeriğini oluşturan yazı ve fotoğraflar çoğunlukla yabancı dergi kaynaklıdır. Zaten bu dergilerin tamamıyla yerli ürünler olması düşünülemez. Hem kullanılan fotoğraflar hem de örneğin moda, kozmetik, magazin haberleri gibi haberlerin tümüyle Türkiye kaynaklı olması, teknoloji ve üretim kaynakları gözönüne alınırsa, mümkün değildir. Dolayısıyla, dönemin batılı kadın dergileri ile ilgili yapılmış araştırmalar incelenmiş ve Türk dergileri ile karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla en gelişmiş Batılı ülkelerden olan iki ülkede, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde yayınlanan dergiler hakkında yapılmış araştırmalar kaynak olarak kullanılmıştır. Zira bu dergilere birebir ulaşmak, yani 1950-1960 yıllarına ait, ABD ve İngiltere’de yayınlanmış kadın dergilerinin koleksiyonlarına ulaşmak, Türkiye sınırları içerisinde yapılan bir çalışma çerçevesinde mümkün olmamıştır. Bu yüzden bu dergiler üzerine yapılmış çalışmalar kaynak olarak kullanılmıştır. Bu dergilerle yapılan karşılaştırmanın amacı, Türk dergilerindeki eğilimlerin, Batı dünyasındaki eğilimlerin bir uzantısı ya da Türkiye’deki politik ve kültürel ortamın bir ürünü olup olmadığını anlamayı sağlamaktır.

Bu dergilerin ortak özelliği orta ve orta-üst sınıf kadına hitap etmesidir. Bu araştırma, günümüz kadın dergileri üzerine olsaydı heteroseksüel kadının hedef alındığı söylenebilirdi. Diğer yandan, Amerika ya da İngiltere’deki kadın dergileri üzerine yapılan çalışmalarda, kadın dergilerinin genel olarak “beyaz-orta sınıf-heteroseksüel” kadına hitap ettiği belirlenmiştir. Bu ülkelerde, ırk önemli bir parametredir. Ancak Türkiye’de sınıf kavramından başka bir ayrıştırıcı özelliğe rastlanamaz.

Bir yayın elbette kendisini üreten kurumun bir ürünüdür. Dolayısıyla, bir yayın, onu üreten mülkiyet yapısının bir ürünüdür ve onun yayın politikasının bir sonucudur. Bu bağlamda, dergilerin sahipleri ve yayıncıların, arkalarındaki sermaye

gücünün de araştırmaya konu edilmesi gerekir. Bu çalışmada da dergi sahipleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bu dergi sahiplerinin ve yazarlarının kadınlar olup olmadığı, sermaye sahiplerinin kimler olduğu, dağıtımlarının nerelerde yapıldığı, tirajları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak dağıtım ve tiraj konusu, günlük gazeteler için bile büyük bir belirsizlik alanıdır. Bu dergilerin tirajı hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Hatta dergilerin künyelerinde bile bazı eksiklikler bulunmaktadır.

Bu çalışmada, 1950-1960 yılları arasında yayınlanan kadın süreli yayınlarından ikisi çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunlar *Kadın Gazetesi* ve *Kadın Sesi*'dir. Bunlar gazete oldukları için çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca *Kadın Gazetesi* 1947-1979 yılları arasında 32 yıl boyunca yayınlanmıştır. Dolayısıyla bu yayın, diğer yayınlarla birlikte incelenmek yerine, başlı başına bir çalışmanın konusu olmalıdır. Aynı şekilde, *Kadın Sesi* de 'Haftalık fikir gazetesi' olarak 17 Ekim 1957-28 Nisan 1976 yılları arasında 21 yıl yayınlanmıştır.

Tanzimat'la ortaya çıkan kadın sorunu, Cumhuriyet döneminde toplumsal gelişmenin ve modernizasyon projesinin temel problematiği olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, erken Cumhuriyet döneminde, 1923-1938 yılları arasında, eğitim, çalışma, siyasal ve medeni haklarla ilgili hukuksal düzenlemeler yapılmış ve kadına neredeyse gelişmiş batı ölçülerinde tüm haklar tanınmıştır. Ancak dönemin tek parti dönemi olması dolayısıyla da, bu dönem 'devlet feminizmi' olarak da tanımlanmakta ve bu hakların gerçek bir özgürlük sağlamadığı da düşünülmektedir. 1946 yılında çok partili siyasal hayata ve 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle demokrasiye geçilmiştir. Bu anlamda liberalleşme ortamında kadınlara yeni bir ufuk açılmış olması gerekmektedir. Tek partili bir hayattan, çok partili demokrasiye geçilmesiyle, kadının nasıl bir değişim, dönüşüm geçirdiğinin anlaşılması gerekir. Bu da, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yaşama paralel değişim gösteren ve kadın tarihinin bir parçasını oluşturan kadın dergileri aracılığıyla yapılacaktır. Liberalleşmeyle birlikte kadın dergilerinin de çeşitlilik göstermesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bu dergilerin temsil ettiği kadın rolleri ortaya çıkarılacaktır. Kadın dergilerinde yer alan kadın imgesinin ve rol modellerinin DP'nin kadına bakışı/ kadın ideolojisini yansıtıp yansıtmadığı da anlaşılmaya çalışılacaktır.

1.2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MODERNİZASYON PROJESİNDE KADIN

Kemalist modernizasyon projesi, bütüncül bir dönüşümü hedefleyen radikal bir harekettir. Ulus-devlet kurma çabası içinde birbiri ardına yapılan devrimler sadece devleti modernleşmeyi amaçlamış değildir. Ekonomiden, hukuka, dilden, gündelik yaşam alışkanlıklarına kadar her alanda evrimleşmeyi hedeflemiştir.

Kimi akademisyen ve yazarlar, bu uygulamaları dayatma olarak nitelendirmektedirler. Yine de, örneğin Nilüfer Göle Türk modernleşmesini “yönetici elitlerin kendi Batı kültür modeli anlayışlarını dayatmalarının” bir örneği olduğunu (Göle, 1998:73) söylese de, bunun “uygarlık ölçeğinde” bir dönüşüme yol açtığı kesindir. Dayatma denilen bu uygulamalar, çerçevesi yasalarla belirlenmiş düzenlemelerdir. Bunların hayata geçirilmesi için de demokratik her araç – zaman içindeki gelişmelere bağlı olarak – kullanılmıştır. Okullarda Malumat-ı Vataniye, Yurt Bilgisi kitapları, Halkevleri ya da afişlerle, devrimler toplumun her köşesine yayılmaya çalışılmıştır. DİE istatistiklerine göre (1973) 1935 yılında nüfus 12 milyonun biraz üzerindedir. Bu nüfusun içinde okuma-yazma bilenlerin oranı, yalnızca %20.4’tür. Böyle bir ortamda modernleşmenin, tepeden inme olması, devlet aygıtından selamlaşma ritüellerine kadar her alanı kapsamaması kaçınılmaz olmuştur. Böylece, yazılı, sözlü ya da görsel yollarla, sofradan, kadınlara “hürmet etmeye”, iyiliksever olmaktan, şapka takmaya, tarımda makineleşmenin yararlarından, sokağa tükürmemek gerektiğine kadar her şey kodlanarak öğretilmeye çalışılmıştır. Şüphesiz bu yenilikleri reddedenler olmuştur. Ancak öğrenmek isteyenler için bu yolu açacak olan ancak devletin ideolojik aygıtlarıdır.

Modernizasyon projesi, laik yaşam tarzını topluma benimsetebilmek için dini semboller ve ritüelleri kamusal alandan çıkarmıştır. Saltanat 1922’de, Hilafet 1924’te kaldırılmıştır. 1924 yılında eğitimin birliği esas alınarak, laik eğitim sistemi ile cinslerin birlikte eğitimi kabul edilmiştir. Dil Devrimi, Harf Devrimi gibi devrimlerle yeni toplum oluşturulmaya başlanmıştır.

1924 yılında anayasal anlamda cinslerarası eşitlik sağlanmıştır. Daha sonra, 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak hazırlanan Medeni Kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla kadının medeni hakları garanti altına alınmış ve Türk aile yapısı, Türk toplumunda cinsiyet eşitliği ilkesine göre düzenlenmiştir. Modernleşme projesinde aile toplumsal ve kültürel yaşamın merkezi kabul edilir. Atatürk aileyi toplumun temel taşı olarak görmekte ve modern aile yapısını topluma maletmeye çalışırken eşlerin ortak sorumluluk ve görev taşımalarını söylemektedir.

Lewis'in de belirttiği gibi İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak hazırlanan Medeni Kanun Türkiye'yi bir gecede bir Ortadoğu İsviçresi haline getirmemiştir. Yine de kara ve demiryollarına yakın kasaba ve köylerde yeni Medeni Kanun çoğunlukla uygulanmıştır. (Lewis, 1991:272) Dolayısıyla ülkenin geri kalan yerlerinde eski uygulamalar devam etmiş, süreç içerisinde yaygınlaşmıştır. Bütün bu reformlar genç Cumhuriyet'in İslamcı gelenekten ayrılarak Batı uygarlığını benimsemesi tercihini ortaya koymaktadır.

Ancak Kemalist devrimin odak noktalarından birisi kadındır. Denilebilir ki, Osmanlı ile genç Türk devletinin arasındaki en büyük kırılma noktası kadın üzerinden yaşanmıştır. Örneğin giyim tarzında Batılılaşma, özellikle erkekler için, Osmanlı döneminde başlamıştır. Ya da 1856 Islahat Fermanı'nda ilk kez teba yerine "vatandaş" terimi kullanılmıştır. Ancak kadınların durumunda bir değişiklikten söz etmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla Cumhuriyet açısından kadının kadın hakları, kadının özgürleşmesi ve toplumsal ilerlemeyle eşdeğer bir nitelik taşımaktadır.

Kadının kıyafeti toplum açısından hassas bir konudur. Mustafa Kemal, 1925 yılında İnebolu ve Kastamonu'da yaptığı konuşmalarda kıyafet değişikliğine halkı hazırlamıştır. 25 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan bir kanunla fes giymek suç sayılmış, şapka giymek de devlet memurları için zorunlu hale getirilmiştir. Diğer yandan, 1935 CHP kurultayında çarşafın yasaklanması için teklif yapılmış olduğu halde, harekete geçilmemiştir. (Lewis, 1991:269-270) Atatürk, konuşmalarında fes kadar çarşafa da karşı çıkmışsa da çarşaf hiçbir zaman yasaklanmamıştır. Toplumun böyle radikal bir değişikliğe hazır olmadığını düşünmüş olmalıdır. Yasal düzenleme yapmak yerine, gündelik yaşam içindeki uygulama ve örneklerle etkili olmaya çalışılmıştır.

Kemalist ideoloji, kadının kamusal alanda görünür olmasını hedefler. Bu bağlamda, eğitimin birliği, medeni kanunun kabulü, seçme-seçilme hakkı gibi kanunlar bu kamusal görünürlüğü garanti altına almaktadır. Bu fiziki ve politik görünürlük modernleşmenin göstergesidir. Kadınlar kamusal alanda erkeklerle eşit mesleklere sahip olmuş ve eşitlik idealini gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu anlamda en ileri rol modeli Sabiha Gökçen'dir. Gökçen, dünyanın ilk kadın savaş pilotudur. Batıyı hedef alan demokratik ve laik bir toplum projesinde kadın bir pilot, bu hedeflerin en uç noktasıdır. Nitekim kadın pilot Batı için bile çok ileri bir noktadır. Peçesiz kadın, pilot kadın, atletizm yarışmalarında olimpiyatlara katılan kadın, opera sahnesinde kadın, modern devletin göstergeleridir. Göle (2001: 31), kadınların bedensel açıdan ve kamusal rollerinde görünürlük kazanmalarının Türkiye'deki toplumsal yaşamın laikleştirilmesini mümkün kıldığını söyler. Dolayısıyla kamusal görünürlüğüyle, eğitim kurumlarında, meslek yaşamında varlıklarıyla kadın, laikliğin ve demokrasinin temsilcileri kabul edilirler. Bu yeni kadın Atatürk'ün özel yaşamından da destek almaktadır. Kandiyoti "*Bunu kişisel olarak, eşi Latife Hanım'ı halk gezilerine dahil ederek, Afet İnan gibi evlatlık kızlarıyla kurduğu ilişkilerle,...ve balo salonlarındaki danslardan resmi törenlere kadar, o dönem çekilmiş bir dizi fotoğrafın da tanıklık ettiği gibi kadınların görünürlüğüne daha geniş anlamda onaylayarak yapıyordu.*" (Kandiyoti, 1991: 41) demektedir.

Ancak devrimlerin kısa süre içinde ülkenin en ücra köşelerine kadar yayıldığı, toplumun her kesimi üzerinde aynı derecede etkili olduğu söylenemez. Şüphesiz bu hak ve özgürlükler toplumun daha seçkin ve eğitilmiş kesimini, toplumun geri kalanından daha önce ve kolay etkilemiş, onlar için daha ulaşılabilir olmuştur. Devrimi daha geriden takip eden kadın için ise daha farklı bir yöntem uygulanmıştır. Batı tarzı yaşam biçimi geleneksel alan için yeniden yorumlanmıştır. Arat, yuva kurma sürecinde "düzen", "disiplin" ve "rasyonellik" getiren Batı tarzı ev-kadınlığının da modernleşmenin parçası olduğunu belirtir. (Arat, 1998,:88) 1928 yılında kurulan Kız Enstitüleri ve daha sonra açılan Akşam Kız Sanat Okulları bu Batılı ev-kadını yaratmayı amaçlamış araçlardır ve evde modernleşmeyi sağlayacaklardır.

Kadının en geleneksel rolü olan annelik de yeniden üretilmiştir. Yani kadının en önemli görevi, anneliktir. Anne olarak kadın, aynı zamanda eğitimcidir. Ulusun devamını sağlayacak yeni nesillerin üreticisi, annedir. Bilimsel annelik, Cumhuriyetin yeni anne modelidir. Kız Enstitüleri'nin bir görevi de, bu yeni annelerin yetiştirilmesidir. Bilimsel annelik kadınlara, çocukların sağlıklı yetişebilmesi için içgüdü ve geleneksel bilgi ve yöntemlerin yerini, bilimsel uzmanlığın ve tıp bilgisinin almasının zorunlu olduğunu söyler.

Kadınlar, hukuki, sosyal ve eğitim alanlarında haklarını almışlardır ama henüz siyasal hakları yoktur. Aslında kadınlar daha Cumhuriyet kurulmadan önce siyasal alana çıkmak için teşebbüste bulunmuşlardır. Kadınlar Halk Fırkası, 1923 yılı Haziran ayında kurulmuştur. Bu tarihte daha ne Cumhuriyet ilan edilmiştir ne de Halk Fırkası vardır. Türk kadınının siyasal hakları daha 1922 yılı sonlarında kadınlar tarafından savunulmaya başlamıştır. Nitekim 15 Haziran 1923 tarihinde Nezihe Muhittin öncülüğünde yapılan kadın şurasında Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş kararı çıkmıştır. Fırka, kadınların siyasi ve sosyal haklarını kazanma, Meclis kürsüsünde bu hakları savunma ve kadının statüsünü yükseltmeyi hedeflemektedir. (Zihnioğlu, 2003:119, 127) Ancak Kadınlar Halk Fırkası'nın programı hükümetçe onaylanmamış ve fırkanın kuruluşuna izin verilmemiştir. Kararda, henüz siyasi haklarını kazanmamış olan kadınların bir parti kurmasına izin verilemeyeceği ifade edilmiştir. Zafer Toprak'ın belirttiğine göre hükümet, Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşunu 'tüm ulusu kapsayacak' şekilde tasarlanan Halk Fırkası'nın faaliyetini 'bölücü' nitelikte bulmuş ve Halk Fırkası ile isim benzerliği dolayısıyla KHF'nin kuruluşuna izin vermemiştir. (Zihnioğlu, 2003:147-148) Bizce, zaten Cumhuriyet kurulur kurulmaz hemen çok partili bir yaşam, bir sistem düşünülüyordu ise böyle bir kadın partisinin kurulmasına izin verilmesi de mümkün olamaz. Ama kadınlara bir birlik kurmaları tavsiye edilmiş ve kapatılan parti yerine 1924 yılında Türk Kadınlar Federasyonu kurulmuştur. Fırka'nın programı neredeyse tümüyle değiştirilmiş ve Fırka, Türk Kadınları Birliği adıyla 7 Şubat 1924 tarihinde yeni bir derneğe dönüştürülmüştür. Birliğin de hedefi, başta siyasal haklar olmak üzere, toplumsal ve ekonomik hakların kazanılmasıdır. Birlik, kadınların eğitilmesi, meslek sahibi olması, yüksek statülü mesleklere girmesi için çaba göstermiş, Medeni Kanun'un kabulü için uğraş vermiş, kamuoyu oluşturmaya

çalışmıştır. 1935 yılında Türk Kadınlar Federasyonu (Birliği), 12. Uluslararası Kadın Federasyonu Kongresi'ni düzenler. Ancak aynı yıl Federasyon, "CHP'nin baskılarıyla" (Zihnioğlu, 2003:257) kendini feshetmiştir. Türk kadınının anayasal eşitliği tümüyle elde etmiş olduğu, dolayısıyla Federasyon'un kuruluş amacını tamamlamış ve varlığının daha fazla gereği olmadığı söylenmiştir.

1930 yılında kadınlara yerel seçimlere katılma hakkı, 1934 tarihinde ise milletvekili seçilme hakkı tanınmıştır. Tekeli bu kanunun, Türkiye'nin demokratlık yolunda ilerlediğinin ve bir faşist tek parti diktatoryası olmadığını simgesi olduğunu söyler. (Tekeli, 1982:217) 1935 yılında yapılan genel seçimlerde 18 kadın parlamentoya girmiştir. Bu sayı parlamentonun %4,5 oranı ile Finlandiya hariç bütün batılı ülkelerden daha yüksek bir orandır. (Tekeli, 1986:185)

Kandiyoti ve Göle, Halide Edip'i yeni Cumhuriyet kadını sembolü olarak görürler. (Kandiyoti, 1988: 143; Göle, 1994: 46-47) Gerçekten de Kurtuluş Savaşı ve Kemalist kadın dendiğinde akla ilk gelen isim Halide Edip'tir. Oysa Halide Edip, 1924 yılında Türkiye'den ayrılmış ve uzun yıllar Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamıştır. Halide Edip, Türkiye'ye ancak Atatürk öldükten sonra, 1939 yılında dönmüştür. Halide Edip İstanbul Üniversitesi'nde profesör olarak ders verirken uzun yıllar onunla birlikte çalışmış olan Mina Urgan, Halide Edip'in yaz kış başını örttüğünü söyler. Bu, Cumhuriyet sembolü olarak görülen bir kişi için çok da anlamlı olsa gerektir. Çünkü devrim için kadın ve kadının görünüşü çok önemlidir. Kadın başının açık olması, kadının özgürleşmesinin sembolü ve modernleşmenin göstergesidir. Diğer yandan, Timur, Halide Edip'in eserlerinin Kemalist devrimin sunumu olamayacağını, ırkçı ve dini ideolojiye dayandığını söyler. Bu bağlamda, Türkiye'yi Kemalist devrimin daha başında terketmiş, 1920 ve 1930'lar boyunca Türkiye'den uzak kalmış, ne Kemalist devrim sayesinde dönüşüm geçirmiş ne de devrim için çalışmış olan Halide Edip, Türk kadınının yeni imajı olarak kabul edilemez. (Koçer, 1999: 42) Bu açıdan yeni Cumhuriyet kadınına, devrimler doğrultusunda eğitilmiş, meslek sahibi olmuş, kariyer yapmış olan örneğin Sabiha Gökçen ve Afet İnan sembolize edebilirler.

Cumhuriyetin modernleşmeci seçkinleri açısından, kadınların yükseköğretim ve meslek hakları kazanması, Cumhuriyetin hedefi olan Batılılaşmanın bir işareti olarak

algılanmış, Türkiye'nin çağdaşlaşması misyonunun bir parçası olarak kuvvetle özendirilmiştir. Bu dönemde seçkin kadınların toplum içinde yüksek saygınlık taşıyan konumlara getirilmeleri bir ulusal görev anlayışı taşımaktadır. Bu bağlamda, seçkin, orta-üst sınıf ailelerin kızlarının akademik ortamdan yararlandırılması kolaylaştırılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında üniversiteler bir yandan çağdaşlaşma ülküsüne bağlılıktan bir yandan da eleman ihtiyacını karşılamak için kapılarını kadınlara açmışlardır. (Acar, 1996: 77-78)

Cumhuriyet için ekonomik gelişme hayati önem taşımaktadır. Bu anlamda kadınlar kariyer hayatı dışında da çalışma yaşamında erkeklerle yan yana çalışmaya teşvik edilmekte ve özendirilmektedir. Daha 1923 yılı Şubat ayında, İzmir İktisat Kongresi'nde, kadınların çalışma hayatına atılmasının ilk işaretini vermiştir. 1936 yılında çıkarılan İşçi Kanunu ile de, kadınlar, erkekler ve çocuklar için çalışma koşulları düzenlenmiştir. Bu kanun, kadının çalışma yaşamındaki konumunu meşrulaştırmakta ve güçlendirmektedir. 1942 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu ise seferberlik dolayısıyla işgücü açığını gidermeye yöneliktir. Bu kanun, kadın ve çocuk işgücünün istihdamı konusundaki yasal sınırlamaları bertaraf ederek yeni kadın ve çocuk işçi istihdamını olanaklı hale getirmiş ve daha uzun sürelerle çalışmayı geçerli kılmıştır. (Makal, 2007:166-167)

1932'de kurulmuş olan Halkevleri'nin de kadınların toplumsallaşmasını aracı olmuştur. Halkevleri hem gençler için bir eğitim ve kültürel aktiviteler için toplanma yeri ve eğlence yeridir. Halkevleri ana tüzüğünde de Ar Şube'nin kadın ve erkek üyelerden oluşan bir tiyatro grubu kurmak ve oyunları sergileme görevi taşıdığı belirtilmektedir. (Şimşek, 2002:82) 1936 yılında Halkevleri'nin 5000 kadın üyesi vardır. Bu evlerde kütüphaneler bulunmakta, spor, sanat, folklor gibi kurslar düzenlenmektedir. Ayrıca konserler ve çay partileri yapılmaktadır. Şüphesiz bu faaliyetler, eğitim işlerinin yanısıra kadının ev dışına çıkmasını, kadın ile erkeğin bir araya gelmesini sağlayan, kolaylaştıran alanlardır.

Kadının kamusal alana katılımının en popüler görüntüsü olan güzellik yarışmaları da devlet tarafından desteklenmiştir. Nitekim 1929 yılında *Cumhuriyet* gazetesi tarafından ilk güzellik yarışması düzenlenmiştir. O yıllarda yarışmaya her

kesimden genç kızın katıldığı düşünülemez. Ülkenin bir avuç seçkin ailesinin kızları yarışmaya katılmıştır. Nitekim yarışmayı kazanan, Balıkçılık Bakanı'nın torunu Feriha Tevfik'tir. 1932 yılında Türkiye Güzeli olan Keriman Halis ise, Belçika'da yapılan Dünya Güzellik Yarışması'nda kraliçe seçilmiştir. Gazeteler gibi, kadın dergileri de Cumhuriyet kadını modelinin yaratılmasında rol oynamıştır. 1928-1950 yılları arasında Türkiye'de 30 kadın dergisi yayınlanmıştır. Bu dergiler Cumhuriyet ideolojisine uygun yeni kadınlık kültürünün yaratılmasında etkili olmuştur. (Baydar, 1981:201) Medya türdeş bir toplum ve ortak kültür yaratılmasında yardımcı bir rol oynamıştır. (Oktay, 1997:66) Genel olarak dönemin dergileri kadına ve kadın sorununa özel bir önem vermiştir. Tek parti döneminin kadın ideolojisine paralel olarak eğitici-aydınlatıcı bir işlev görmüştür.

Genel olarak, erken Cumhuriyet döneminde, hakların aşamalı olarak verilmesi sözkonusudur. Kadınlar tarafından erken yapılan girişimlerin, Kadınlar Halk Fırkası'nda olduğu gibi önü kesilmiş, ancak modernizasyon projesinin gelişmesine göre ve toplumsal koşullar gözönüne alınarak aşamalı olarak kadınlara haklar tanınmıştır.

2. DEMOKRAT PARTİ'NİN İDEOLOJİSİ VE KADIN

Bu bölümde, DP'nin liberalizm anlayışı ve bu çerçevede kadına bakışı ele alınacaktır. Bunun için ilk olarak liberalizm kavramı kısaca özetlenecektir. Bu çerçevede, çıkış kaynağı Batı dünyası olan bu sistem içinde Batılı kadının hak ve özgürlüklerinin nasıl geliştiği de incelenecektir. Batı'yı temsilen, Fransa, İngiltere ve ABD'deki kadın haklarının gelişim süreci ayrı başlıklar altında ele alınacaktır. Daha sonra Türkiye'de liberalleşme süreci kısaca özetlenecektir. DP'nin iktidara gelmesi ile, ekonomik ve siyasal anlamda liberalizmin Türkiye'de ne şekilde uygulanmaya çalışıldığı anlatılacaktır. Bu yeni sistemin toplumsal anlamda nasıl bir dönüşüm sağladığı ortaya konacaktır. Bu çerçevede son olarak, DP döneminde eğitim, siyaset gibi alanlarda kadınların ne gibi gelişmeler gösterdiği, kadının statüsünün nasıl etkilendiği anlatılacaktır.

2.1. LİBERALİZM KAVRAMI

DP, liberalizm ve demokrasi kavramlarını kendi varoluş nedeni ve hedefi (Eroğul, 2003:31) olarak kullanmıştır. Bu ifadelerden yola çıkarak, “liberal iktisat politikalarının demokrasi için önkoşul” (Köker, 2008: 9) olduğu düşünce biçimini kabul ettiğini varsaymak gerekir. Bu bağlamda liberal demokrasi kuramını (Köker, 2008: 9-83; Berktaş, 2007: 47-114; Kışlalı, 2006: 84-95; Schimdt, 2002:92-104) kısaca incelemekte fayda vardır. Ama incelemeyi yaparken, çalışma konusunun 1950'li yıllar olduğunu gözönünde bulundurmak gerekir. Çünkü 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde sosyal liberalizm, 1970-1980'li yıllarda ise neo-klasik liberalizm gibi ayrışmalar ortaya çıkmıştır.

Batı'nın tarihsel koşulları içinde önce kapitalizmin gelişmesi, liberal demokrasinin daha sonra kurumsallaşmaya başlaması sözkonusudur. Dolayısıyla iktisadi liberalizm, demokrasinin önkoşulu olarak kabul edilir. Liberalizm, iktisadi yaşamda devlet müdahalesini en aza indirmeyi, tüm ekonomi içinde kamu sektörünün payını azaltmayı öngörür. Liberal düşüncenin oluşumunda önemli rol oynamış başlıca

düşünürler, sırasıyla John Locke, Montesquieu, J. J. Rousseau, Alexis de Tocqueville, J. S. Mill olarak sayılabilir.

Locke liberalizmin ilk temel taşını koymuştur. Yönetimin tanrısal olmadığını, bir toplum sözleşmesi olduğu görüşünü ortaya atmıştır. Montesquieu “güçler ayrılığı” ilkesi ile liberal düşünceye katkıda bulunmuştur. Dengeyi ve denetlemeyi sağlayan bu ilke ile toplum iktidara karşı güvence altına alınmaktadır. Rousseau her yurttaşa eşit egemenlik hakkı tanınmasını savunmuş ama o kadar ileri gitmiştir ki, servet eşitliğini de savunmasıyla sosyalist düşünceye kaymıştır. De Tocqueville toplumsal sınıflara verdiği önem ile orta sınıfın demokrasi rejimi için önemini ortaya koymuştur. Mill ise “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” ilkesinin ötesinde, devletin özgürlüğün koşullarını yaratması ve devletin karşısında bireyin korunması gereğini savunmuştur. Adam Smith de iktisadi liberalizmin akla ilk gelen ismidir. İnsanların zengin olmak için özgür olarak hareket edebilmelerini ilerlemenin önkoşulu sayar. İnsan kendi çıkarları için çabalarken toplumun çıkarlarına da hizmet etmiş olacaktır. Ancak özgürlüğün toplumsal eşitsizliğin kaynağı olduğunu bilen Smith, bunun çok önemli olmadığını çünkü güçlülere duyulan hayranlığın boyun eğme eğilimini yarattığını söylemiştir. Yani “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” önkoşulu gereği devletin ekonomiye karışması istenmez. Devlet karışmayınca, en akıllılar, en çalışkanlar, en becerikliler başarılı olacak ve bu da toplumu geliştirecektir.

Dolayısıyla zaman içerisinde liberal demokrasi ile eşanlamlı hale gelmiş olan liberalizm temelde 17. yüzyıl ile 18. yüzyılın bir ürünüdür. Ekonomik ve siyasal olmak üzere iki boyutlu bir tanıma kavuşmuştur. Liberalizmin en temel özelliği bireysel özgürlüktür. Hukukun üstünlüğü ilkesine dayanarak bireyin hak ve özgürlükleri güvence altına alınır. Liberal düşüncenin temeli bireyin kendi çıkarları peşinde koşmasına izin vermenin, bütün olarak toplumun çıkarına hizmet edeceği düşüncesine dayanır. Bireyin kendi çıkarları peşinde koşması için hiçbir kısıtlama olmadan özgür girişimde bulunmasını sağlamak gerekir. Yani “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışı esastır. Rasyonel insan, toplumsal dünyayı hesaplayabilir ve bu hesaplama yeteneğinin işlerlik kazanması için toplumsal ve siyasal örgütlenmenin buna uygun düzenlenmesi gerekir. Birey piyasa ortamında serbestçe rekabet edebilir, kendi çıkarları

peşinde koşabilirse, toplum da buna paralel olarak zenginleşecek, refah artacaktır. Çünkü bireyin gerçekten serbest bir piyasa ortamında kendi çıkarları peşinde koşması için başkalarının da çıkarlarına hizmet etmesi, yani kamu yararına endeksli olması gerekir. Dolayısıyla liberalizmde siyasal ve iktisadi olarak kısıtlamanın olmaması gereklidir. Buna bağlı olarak, 18. yüzyılın düşünürleri liberal düşüncenin temellerini oluştururken, dinsel ve düşünsel özgürlüğü savunmuşlar, insan aklının ilerlemeyi sürekli kılacağına inanmışlardır.

J.S. Mill'in liberal demokrasiye son halini verdiği söylenebilir. Mill, 19. yüzyılın ikinci yarısında liberalizmin en önemli kuramcılarında biridir. Mill'in ideal devletinde siyasal katılma ve liyakat en önemli kavramlardır. Siyasal katılma hem vatandaşın çıkarlarını koruyan hem de devletin yetkilerini destekleyen bir mekanizmadır. Liyakat sayesinde de bireyin erdem ve kabiliyetinden kamu yararı için optimal şekilde faydalanılabilecektir. Mill liberal temsili demokrasiyi öngörmüş ve bunun temel kurallarını oluşturmuştur. Buna göre, merkezi bir devletin olması, seçme hakkının genişlemesi, halkın siyasal açıdan ehil olması; çoğunluğun despotizminin engellenmesi, kadınlara da seçme hakkı verilmesini savunmuştur. Mill demokrasi konusunda birçok sınırlamalar ve sayısal çoğunluğun egemenliğine karşı birçok dengeler içeren bir egemenlik düzeni öngörmektedir. (Schmidt, 2002:92-99)

19. yüzyıla gelindiğinde ise liberal teorinin en temel sorunu, devlet otoritesi ile bireysel özgürlükler arasındaki ilişkidir. Keyfi ve mutlak otoriteye karşı söz, ifade ve basın özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, keyfi olarak tutuklanmama hakkı ve mülkiyet hakkını tanıyan yazılı anayasalar yapılması isteği ortaya çıkmıştır. Siyasal otoritenin kötüye kullanılmasını önlemek için serbest seçimle oluşturulan parlamentolar oluşturulması ve güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Bu yazılı belgelerde ise iki önemli ölçü vardır: Birincisi, yasaların herkese ve tarafsız uygulanması yani evrensellik ilkesidir. İkincisi ise, yasa önünde eşitlik ilkesidir. Liberaller açısından en önemli görülen haklar ise özel mülkiyet hakkı ve inanç özgürlüğüdür. Liberal sistemde yönetimi sınırlandırmak için ise çoğunluk ilkesi ve temsili yönetim benimsenmiştir. Dolayısıyla süreç içerisinde “liberalizm”, “liberal demokrasiye” dönüşmüştür. (Berktaş, 2007: 66)

“Çoğunluk yönetimi” anlayışını biraz daha irdelemekte fayda vardır. Liberal demokrasi sadece çoğunluğun yönetimi olarak kabul edilemez. Çünkü “çoğunluğun temsiline dayalı bir yönetim, çoğunluk diktası” haline gelebilir. Bu yüzden iktidarın sınırlandırılması ve yargının bağımsızlığı ve denetimi, liberal demokrasinin vazgeçilmez ögesidir. (Kışlalı, 2006:260) Böylece, azınlıkta olanların haklarının korunması, bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması sağlanabilir. Bireysel hak ve özgürlükler, devletin koruması gereken hak ve özgürlüklerdir. Ancak zaman içinde, toplumsal gereksinimlerin ve taleplerin artması, devletin rolünü de arttırmıştır. Bunun sonucunda devletin, toplumun tümüne eğitim, sağlık ve kültür olanakları sağlaması gereği kabul edilmiştir. İşsizlikle mücadele böylece devletin görevleri arasına girmiştir, çalışanlara grev ve toplu sözleşme hakkı tanınmış, sosyal sigortalar gibi toplumsal güvenceler yaygınlaştırılmıştır. (Kışlalı, 2006:263)

Özetlemek gerekirse, liberal demokrasi “İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı toplumlarında varolan siyasal kurumları ve bu kurumlar ile kurallar içinde işlemekte olan siyasal süreci anlatmak üzere kullanılmaktadır.” (Köker, 2008: 11) Bu bağlamda liberal demokrasi, genel ve eşit oy ilkesine dayalı seçimlerle belirlenmiş temsilcilerin, anayasal çerçeve içinde siyasal karar alma gücünü ellerinde tuttuğu ve iktidarın eldeğıştirebildiği, yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğüne dayanan bir sistemdir. Bu sistem içinde, söz, düşünce, toplanma, din ve vicdan özgürlüğü, özel mülkiyet hakkı gibi temel hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır. (Berktaş, 2007: 66; Köker, 2008: 11)

2.2. LIBERAL SİSTEMLERDE KADIN

Fransa*

Kadın haklarının tarihi Fransız Devrimi ile başlar. Zira, Bastille’e erkeklerle birlikte yürüyen kadınlar hak talebinde bulunmak cesaretini ilk kez bu tarihte

* Fransa’da kadın haklarının tarihi için bkz: Joan Landess, *Women and the Public Speche in the Age of the French Revolution*, Ithica and London, Cornell University Press, 1988, s. 51-173; Jack R. Censer, Lynn Hunt, *Liberty, Equality, Fraternity, Exploring the French Revolution*, Pennsylvania State University Press, 2001, s. 54-149. Shirley Elson Roessler, *Out of the Shadows, Women and Politics in the French Revolution 1789-1795*, Peter Lang Publishing Inc., New York, 1998, 49-199.

bulmuşlardır. Ancak dünyaya ilham kaynağı olan Fransız kadınları, siyasal haklarına birçok Avrupa ülkesinden sonra kavuşabilmişlerdir.

Devrimden sonra İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Ağustos 1789'da yayınlandı. Böylece monarşinin tebarı katılımcı yurttaşlar haline geldiler. Ancak yöneticiler doğal ve yurttaşlık hakları ile politik haklar arasında ayırım yapıyorlardı. Ancak kadınlar politik haklardan dışlanmayı kolayca kabul etmeyeceklerdi. Kadınlar Ekim ayında devrimin en geniş gösteri yürüyüşünü düzenlediler. Binlerce kadın, yağmur altında Paris'in merkezinden Versailles sarayına, 12 mil yürüdüler. Ellerinde süpürge sopaları, tırmıklar, kılıçlar ve tabancalar vardı. Versay'a varınca Kral'a bir grup sözcü yolladılar.

Akşama doğru yüzlerce erkek de kadınları desteklemek için saraya yürümüştü. Ertesi sabah kadınlar ve erkekler sarayda, kral dairesini basıp iki muhafızı öldürdüler. Kral Paris'e kaçtı.

Dönemin ünlü filozofu Jean Jacques Rousseau, İnsan Hakları Bildirgesine ilham kaynağı olduğu gibi kadın hakları üzerine de düşünüyordu. Rousseau'nun kadın ile ilgili görüşleri *Discours sur l'origine et les fondements de l'ingalite parmi les hommes* (İkinci Söylem) ve *Emile*'de dile getirmiştir. Rousseau kadını yeni politik ve moral değerlerin öznesi olarak görür. Ancak cinsler için ayrı alanlar görüşünü savunur. Bu görüşü aslında kadının ikinci sınıf olmasının temelini oluşturur.

Kadının kamusal alandaki rolünü inkar etmekle birlikte burada aktif rol almalarını ve kendi alanlarında güçlü olmalarını bekler. Cumhuriyet erdeminin yaratılmasına katkıda bulunmaya çağırır. Rousseau'nun söyleminde kadınlar ve çocuklar devletin hizmetine verilir. Kadının görevi, toplumun ahlak düzenine, etik yaşama itiat etmektir. Rousseau birçok kadının hayranlığını feministlerin ise öfkesini çekmiştir. (Landes, 1988:66-69)

Aslında devrim sırasında kadının politik haklarını formüle eden kişi liberal aristokrat Marquis de Condercet'tir. Condercet'nin yazdığı 'On the Admission of Women to the Rights of Citizenship' (Kadının Yurttaşlık Haklarının Kabulü Üzerine' adlı makale 1790 yılında *Journal of the Society of 178*' da yayınlanmıştı. Condorcet bu

en bilinen feminist denemesinde kadının yurttaşlık haklarından dışlandığını bildiriyordu. Condorcet tam bir liberal ruhla ‘herhangi bir haktan kısıtlama yapmak bütün özgürlüklerin tesisini riske atar’ görüşünü savunuyordu.

Condorcet’e göre erkeklerin hakları basitçe şu gerçekten kaynaklanıyordu: Erkekler moral değerleri oluşturabilecek yapıdaydı ve bunları muhakeme edebilirlerdi. Aynı niteliklere sahip olan kadınlar da aynı haklara sahip olmak zorundaydılar. Ya hiçbir birey hiçbir hakka sahip olmamalı ya da hepsi aynı haklara sahip olmalıydı. Kadın ya da erkek, dini, rengi, cinsiyeti ne olursa olsun diğerlerinin haklarına karşı çıkıyorsa, kendi haklarından da vazgeçmeliydi. (Landess, 1988:113-114)

Versailles’a yürümek dışında, kadınlar dilekçeler yazdılar, broşürler yayınladılar. Gazetelerde kadınların devrimden şikayetçi olduğu yazılıyordu. Kadınların destekçisi erkekler de artık açıkça kadınlar için politik haklar talep ediyordu. Louise Robert, *Mercure Nationale ou Journal d’Etat et du Citoyen* adlı dergiyi 19 Ağustos 1789’da yayınladı. Derginin başlıca amacı kadının politik eğitimiydi.

Bir kasabın kızı ve oyun yazarı Olympe de Gouges, 1791’de Yurttaşlık Bildirgesi’ni örnek alarak Kadın Hakları Bildirgesi’ni yazdı. Bildirgenin 1. maddesinde Gouges şöyle diyordu: ‘Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahiptir.’ Ayrıca ‘Kadın darağacına çıkmak hakkına sahipse hatiplik kürsüsüne çıkma hakkına da sahip olmalıdır.’ diyordu. Nitekim Gouges 1793’te devrim karşıtı olmaktan yargılanmış ve idam edilmiştir.

Devrimle birlikte birçok dernek ve birlik kurulmuştu. Kadınlar önce erkek derneklerinin toplantılarına katıldılar daha sonra da kendi derneklerini kurmaya başladılar. 1795’e kadar 60 kadın derneği kurulmuştu. 1793’te kadın derneklerinin en önemlisi olan *Society of Revolutionary Republican Women* (Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Derneği) kuruldu. Dernek amacını ‘Anavatanı korumak için silahlanmak’ olarak tanımlıyordu. Dolayısıyla kadın hakları, gündeminde pek yoktu. Kadınlar bu derneklerde devrim karşıtlarını ifşa ediyor, hükümetin vatan hainlerine daha sert tedbirler almalarını istiyor ya da ekmek fiyatları protesto ediyordu. Yine de kadınlar

boşanma hakkı için de uğraşmış ve 1792’de bu hakkı almışlardır. Yeni miras kanunu ise Mart 1793’te kabul edilir.

Fransız devrimi, aile yaşamının kanunlarını da değiştirmişti. Hükümet katolik kilisesinin aile üzerindeki sorumluluğunu üzerine almış ve babanın otoritesini sınırlamıştı. Doğum, ölüm ve evlilik kayıtları belediyede tutuluyordu artık. Evlilik bir sözleşme haline gelmiş ve bozulabilirliği kabul edilmişti. Eylül 1792’de kabul edilen boşanma kanunu Batı dünyasının ulaşabileceğinin uzağında bir yenilikti. Çiftler karşılıklı rıza ile veya delilik, terk, şiddet veya mahkumiyet halinde boşanabileceklerdi. Zamanın bu çok ilerisindeki kanun maalesef 1816’da iptal edilmiştir ve 1970’lere kadar boşanma hakkı yoktur Fransa’da.

Hükümet babanın çocuklar üzerindeki haklarını da sınırlamıştı. Baba çocuğunu sebepsiz yere hapsedemez ve 21 yaşından sonra hayatını kontrol edemezdi. Eşit miras hakkında da çok önemli bir düzenleme yapılmıştı. Buna göre kızlar da dahil bütün çocuklar eşit miras hakkına sahip olmuşlardı. Çünkü babanın tek bir çocuk, özellikle en büyük evlat lehine davranışı aristokratik ve cumhuriyet karşıtı kabul edilmişti.

Kadınlar devrim sırasında çeşitli yollarla kamusal yaşama katılıyorlardı. Bir kısmı gazeteci olarak seslerini duyurmaya çalıştılar. Ama aslında bu tarihten de önce, 1759-1778 yılları arasında yayınlanan *Journal des Dames* kadın tarihi açısından çok önemli bir gazeteydi. Gazete “zihni beslemek” ve kadının kamusal haklarını savunmak üzere çıkarılmaktaydı. Derginin ilk editörü Madam de Beaumer farklı sınıflardan kadınların katkılarına çok önem veriyordu. Diğer bir editör Madam Montanclos Rousseau’dan etkilenmişti ve hatta kendini “Rousseau’nun kadın cinsi” olarak kabul ediyordu. Dergide, ekonomi, basın özgürlüğü ve köleliğin kaldırılması hakkında şiir ve makaleler yayınlanıyordu. Dergi politik bilincin gelişimi ve politik düşüncenin oluşumunda önemli bir rol oynadı. Dili cumhuriyetçi ve feministti. Dergi, moda, lüks, kadının bir zevk ve güzellik nesnesi olmasına karşıydı.

Devrimle birlikte birçok dernek ve birlik kurulmuştu. Kadınlar önce erkek derneklerinin toplantılarına katıldılar daha sonra da kendi derneklerini kurmaya başladılar. 1795’e kadar 60 kadın derneği kurulmuştu. 1793’te kadın derneklerinin en

önemlisi olan Society of Revolutionary Republican Women (Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Derneği) kuruldu. Dernek amacını “Anavatanı korumak için silahlanmak” olarak tanımlıyordu. Dolayısıyla kadın hakları, gündeminde pek yoktu. Kadınlar bu derneklerde devrim karşıtlarını ifşa ediyor, hükümetin vatan hainlerine daha sert tedbirler almalarını istiyor ya da ekmek fiyatları protesto ediyordu. Yine de kadınlar boşanma hakkı için de uğraşmış ve 1792’de bu hakkı almışlardır. Yeni miras kanunu ise Mart 1793’te kabul edilir.

Madam Gouges gibi kadın hakları adına mücadele veren başka kadınlar da vardı. Örneğin Madam Roland, Theroigne de Mericourt, Reine Audu, Claire Lacombe, Etta Palm, Paulina Leon da Fransız devrimi sırasında adlarını tarihe yazdırdılar. Ancak kısa sürede elde edilen oluşan bu gelişmelerin bir süre sonra önü kesildi. Ekim 1793’de tüm kadın dernekleri ve toplulukları, kadınlar erdemlerinden sapmaya başladıkları ve aileyi ihmal etmeye başladıkları gerekçesiyle yasaklandı.

1799 yılında Napoleon Bonapart’ın iktidara gelmesiyle Fransız devrimi de sona ermiş oldu. Bu yeni dönemde kadınlar da olumsuz etkilendiler. Medeni haklar geri alınmaya başladı. Ataerkil yasal düzenleme ile babanın çocukları ve karısı üzerindeki otoritesi artırıldı. Örneğin baba 16 yaşından küçük çocuğunu sebepsiz yere hapse gönderebilecekti. Kadının zayıf olduğu görüşünden hareketle, kadınının kamusal alana katılımı, annelik ve eşlik görev ve erdemlerini korumak adına daha da kısıtlandı. Miras ve mülk hakları da koca lehine yeniden düzenlendi, kadın kendi mülkünü satamaz, kocasının izni olmadan sözleşme yapamaz ve borçlanamaz durumu getiririldi. Boşanma hakkı da yasal olmakla birlikte kadın aleyhine yeniden düzenlendi.

Bütün dünyaya ilham olmuş olan Fransız kadını zaman içerisinde diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır. Napoleon döneminde yapılan düzenlemeler bu düzenlemeler 1965 yılına kadar yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Kadının oy hakkı ise Fransa’da ancak 1944 yılında kabul edilmiştir.

İngiltere*

İngiltere’de organize bir kadın hareketi ilk itici gücünü Fransız devriminden ve daha sonraki Sanayi Devrimi’nden almıştır. Hareketin ilk başlangıç tarihi 1792 olarak kabul edilir. Bu tarihte Mary Wollstonecraft ‘A Vindication of the Rights of Woman’ (Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi) adlı eserini yayınlamış ve feminist ideallerini paylaşmıştır. Ancak bu kitabın yayınlanmasından sonra, 19. yüzyıla kadar, konu tamamen unutulup gitmiştir. 19. yüzyıl başlarında erkeklerin zihinsel, fiziksel ve psikolojik olarak kadınlardan üstün olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, kadınları eğitmekle boşa zaman harcanacaktır ve çalışmak onları hasta edecektir. Toplumdaki genel inanişaya göre kadınların bakılmaları, korunmaları ve hoşgörü gösterilmeleri gerekir.

1850’den önce kadın hareketini bir girişim olarak adlandırmak zordur. Bu tarihten önce kimi umutlar ve idealler vardır ancak 1850 yılından sonra bu düşünceler yeni bir yön kazanmış ve bu fikirlerin peşinden kalabalıklar gelmeye başlamıştır. İngiltere’de kadın hareketinin gelişmesi iki grup sayesinde olmuştur. Bunlar Radikaller ve hayırseverlerdir. 19. yüzyılda toplumda uyanan sosyal ve maddi koşulların iyileştirilmesi düşüncesi kadınlarda yardımseverlik duygularını ve bilincini harekete geçirmiştir. Aç ve fakir insanlara nasıl yardımda bulunacaklarını düşünürken ‘sadece kadın’ olduklarının ve güçsüz olduklarının farkına varırlar. Bundan sonra kadın hareketi gelişmeye başlamıştır.

Radikal hareketin merkezi, öncüsü ise John Stuart Mill’dir. Kadının konumunda değişiklik ihtiyacı düşüncesi doğrudan Mill’e atfedilebilir. Kitapları yeni politik düşünceyi biçimlendirmiş ve hareketin el kitabı olmuştur. ‘Political Economy’ (Politik Ekonomi) ve ‘Defence of Liberty’ (Özgürlüğün Savunusu) kitaplarında da feminist düşünceye yer vermiştir. Ancak karısının ölümünden üç yıl sonra yayınladığı ‘Representative Government’ (Parlamentar Rejim) adlı yapıtında kadının oylarının savunusunu yapmıştır. Mill aynı yıl yayınladığı ‘Subjection of Women’ (Kadının Boyun

* Ray Strachey, The Cause: A Short History of the Women’s Movement in Great Britain, Kennikat Press, Port Washington, N.Y. 1969; Mary Wollstonecraft, Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Eğişi) adlı ünlü eserini yazmıştır. Kitapta, özgürlükler, insan hakları, politik haklar, oy hakkı, kamusal eşitlik konuları savunulmaktadır.

İngiltere’de kadınların okumasını engelleyen bir kanun olmamıştır. Ancak toplumsal değerler ve inançlar kızların eğitimini boşa zaman kaybı olarak nitelediği için kızların okuması sözkonusu değildir. Ancak, 19. yüzyılın ortalarına kadar üst sınıftan kadınlar evde eğitim almışlardır. Eğitim alanında da yine öncü kadınların çabalarıyla gelişme sağlanmıştır. Hannah More, Mary Berry, Caroline Crisholm, Maria Edgeworth, Harriet Martineu, Elizabeth Garret, Emily Davies, Mary Sommerville, Josephine Butler, Lydia Becker, Dorothea Beale, Fanny Burney, Florance Nightingale, Louisa Twinning, Mary Carpenter, Anna Jameson gibi birçok isim İngiltere’de kadın hakları için öncü rolü oynamıştır. Eğitim alanındaki gelişmeler önce yükseköğrenim alanında başlamıştır çünkü önce zaten evde eğitim alan üst sınıftan kızlar kolejlere/üniversitelerde eğitimlerine devam etmek istemiş ve bunun için mücadele etmişlerdir. 1848 yılında Queen’s Kolej ilk kez kız öğrenci kabul etmiştir. Bedford Koleji de (Bedford College for Ladies) 1849 yılında kızlara açılmıştır.

18 Kasım 1870 yılında yaşanan bir olay kız öğrencilerin okumak için nasıl mücadele ettiklerin iyi bir örnektir. 18 Kasım günü Edinburg Üniversitesi’nde grup erkek öğrenci kızları anatomi dersine sokmamak için bir eylem başlatırlar. İçeride ders başlamışken bu gençler okula girmeye çalışan kızlara engel olurlar. Önce bahçe kapısını tutan gençler kızların ilerlemesi üzerine çamur atmaya, bağırıp alay etmeye başlarlar. Sonunda kızlar sınıf kapısına gelmeyi başarırlar ve içeri girerler. Biraz sonra kapı tekrar açılır ve bağırış ve gülme sesleriyle birlikte sınıfa bir koyun sokulur. Bunun üzerine profesör “*Bırakın kalsın, bu koyun onu içeri sokanlardan daha çok akıl sahibi*” demiştir. O öğrencilerden Sophia Jex Blake günlüğüne şöyle yazmıştır: “*Zor bir sınavdan geçtik.*” Bu olay ‘Riot at Surgeons Hall’ (Cerrahlar Salonu İsyanı) olarak kayda geçmiştir.

Bu kadınlar derslere girmeyi başarmışlardır ama üniversite senatosu onlara ancak mesleki yeterlilik sertifikası vereceğini derece veremeyeceğini söylemiştir. Sınava girdikleri zaman da başarısız olurlar. Başka üniversitelerde de sınava giren

kadınlar oralarda da başarısız olmuşlar ve nihayet yurtdışına gitmeye karar vermişlerdir. Bu kadınlar sonunda kimi Belçika'da kimi İtalya'da doktorluk diploması almışlardır.

İlk ve ortaöğretim veren okulların açılması ise daha sonra olmuştur. Bu sayede daha alt sınıflardan da kızların okuması sağlanabilecektir. 1850 yılında açılan North London Collegiate School ve 1854 yılında açılan Cheltenham College İngiltere'de kızlar için modern ilköğretimi başlatmışlardır.

1870 yılında 'National Union for Improving the Education of Women' (Kadın Eğitimini Geliştirmek İçin Ulusal Birlik) kurulmuştur. Bu birliğin amacı kızlar için ilk ve ortaöğretim verecek okulları açmaktır. 1872 yılında oluşturulan 'Girls Public Day Schools Company' sayesinde okul binaları ve malzemeleri için para toplanmıştır. İlk beş yılda 15 okul yaptırılmıştır. İlk başlarda okulların kurulduğu çevrelerde, mülk sahipleri, yerli halk okulları protesto etmiş, aileler kızlarını okullara göndermekte tereddüt etmişlerdir. Yine 1872 yılında Slade School of Arts – Sanat Okulu ilk kez kızlara kapısını açmıştır. Ancak kız öğrencilerin çıplak figür çalışmaları yasaktır.

İlk kadın gazetesi 1857 yılında yayınlanan Englishwomen's Journal adlı gazetedir. 1860 yılında Journal Association for the Promotion of Social Science dergisi yayınlanmıştır. 1895 yılında Gazeteciler Cemiyeti'ne üye 60 kadın vardır.

1857 yılında kabul edilen Boşanma Kanunu kadına, kocanın zina ve terk ya da eziyet etmesi durumunda boşanma hakkı vermektedir. 1869 yılında kabul edilen bir madde ile, hapsedme ve yasaklama/kısıtlamanın da şiddet/eziyet olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. Böylece, eski usulde, evli kadın kocasının malı sayılırken, bu yeni kararlar durum değişmiş ve kadın kısmen özgürleşmiştir. 1878 yılında kanunda yapılan bir değişiklikle kadına 10 yaş altındaki çocukların velayeti hakkı verilmiştir. 1886 yılındaki Evli Kadın Kanunu ile kadına nafaka hakkı tanınmıştır. Ancak 1891 yılında kadın özgürlüğünü tam olarak elde etmiştir: Kendisini terk eden karısını zorla götürüp eve hapseden koca mahkemeye verilmiş ve karar kadının lehine olmuştur. Böylece bir kadın evli ya da bekar olsun, kanunen herhangi bir insan gibi istediği yere gitme hakkına sahip olmuştur.

Kadınlar çalışma hayatında kanunen değil ama fiilen kısıtlıydılar. Ancak bazı işlerde kadınlar hayli ilerleme kaydetmişlerdir. Örneği hemşirelik mesleği her zaman kadınlara çalışma olanağı sağlayan bir alan olmuştur. 1891 yılında 53 binden fazla hemşire vardır. Bu kadınlar kendilerini geçindirebilmektedirler. Yine öğretmenlik de kadınlara uygun bir meslek olarak kabul edilmektedir. 1891 yılında 146 binden fazla kadın öğretmen vardır. Tezgahtarlık, sekreterlik de hızla gelişen alanlardır. Ücret eşitiğinden bahsetmek sözkonusu değildir. Örneğin postanede çalışan kadınlar erkeklerle aynı ücreti alamamaktadırlar.

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde ekonomik baskılar kadınları dışarı çıkmaya, fabrikalarda çalışmaya zorlamaktaydı. İşverenler de onları ucuz işgücü olarak gördükleri için istiyorlardı. Kadınlar, çalışma saatleri, ücretler konusunda Ticaret Odaları ile uzun ve zorlu mücadelelere girişmişlerdi. 1870-1890 yıllarında hafif metal sanayinden tütün hatta madencilik sektörüne kadar her alanda kalifiye olmayan kadın işçiler erkek işçilerin yarı fiyatına hatta daha azına çalıştırılmışlardır. Bu duruma karşı ilk kadın ticaret odası, hem işçi hem de feminist olan Emma Peterson tarafından 1875 yılında kurulur: Women's Protective and Provident League. Kadın terziler, çiçekçiler, karton kutu yapımcıları, dantelciler, tütün ve cam işçileri, tezgahtarlar ve sekreterler kısa zamanda bu çatı altında toplanmışlardır. Ama ancak 14 yıl sonra bu organizasyon kadınlara yardım edecek bir politika oluşturacak hale gelmiştir ve 1889 yılında Women's Trade Union League adını almıştır. Sonuç olarak da erkeklerin oluşturduğu Trade Union- Ticaret Odası'na katılabilmıştır.

Kadınlar tarafından kurulan dernekler, kadın haklarının kazanımında önemli rol oynamıştır. Woman's Right Convention (Kadın Hakları Konvansiyonu), Workhouse Visiting Society (Düşkünlerevi Ziyaret Derneği), Ladies National Association for the Diffusion of Sanitary Knowledge (Sağlık Bilgisi Dağıtımını Ulusal Birliği), Association for the Promotion of the Employment of Women (Kadınlara İş Edindirmeyi Teşvik Birliği), Ladies Institute (Kadınlar Enstitüsü), Educated Women's Emigration Society (Eğitimli Kadınlar Göçmen Derneği), Women's Suffrage Committee (Kadına Oyhaklı Komitesi) gibi her alanda birçok dernek kadın hakları için mücadele etmiştir.

1890'lı yıllarda kadınlar Liberal Parti'nin kadınlara oy hakkı konusunda ılımlı olduklarını görüp ümitleniyorlardı. Ancak Liberal Parti kadınlara oy hakkı tanınması durumunda onların Muhafazakar Parti'ye oy vereceğini düşünüyordu. Dolayısıyla konuya sıcak bakmakla birlikte öyle bir amaçları yoktu. Muhafazakar Parti ise kadınlara oy hakkından yana değildi zaten.

1907 yılında kadınlar oy hakkı için ilk büyük gösteri yürüşünü düzenlediler. Çok yağmurlu bir günde olduğu için 'Mud March' (Çamur Yürüyüşü) olarak tarihe geçen bu gösteri, 3 bin kadının katılımıyla Hyde Park'ta başlamıştır. Ama sokaklardaki kalabalıklar onları sadece seyreder ve hiç bir şey olmaz. Benzer şekilde Edinburg ve Manchester'da da yürüyüşler düzenlenir ama hiçbir tepki alamazlar. Bunun üzerine organizasyondaki kadınlar aylarca seyahat etmiş, kampanyalar düzenlemiş, kapı kapı dolaşarak üye kazanmaya, para toplamaya çalışmışlardır. Küçük kasabalarda ve köylerde konuşmacılara yumurta, portakal, biber atılır ama kadınlar bu gibi durumlarla nasıl başa çıkacaklarını öğrenmeye başlarlar. Sakin olmayı, şaka yapmayı ve konuşmaya devam etmeyi öğrenirler.

Sonunda kadınlar pasif militanlıktan aktif militanlığa geçmişler ve saraya girmeye çalışmışlardır. Tabi polis gücüyle karşılaşılır ve tutuklanırlar. Oy hakkı isteyen kadınların yeni yöntemi sokaklarda dükkanlara taş atarak saldırmaktır. Gazeteler de onlarla ilgili yazılarla doludur. Hareketin liderleri sık sık tutuklanmaktadırlar. 1910 yılında yapılan yürüyüşe 15 bin kişi katılmıştır. 1909 yılında kadınlara destek olmak erkekler tarafından da dernekler kurulmaya başlanmıştır. Men's League for Women's Suffrage, Free Church League, London Graduate League gibi 15 dernek ortaya çıkmış ve kadınların oy hakkı için çalışmıştır.

1914-1918 yılları arasında yaşanan 1. Dünya Savaşı sırasında kadınların oy mücadelesi kesintiye uğramıştır. Bu süre içinde kadınlar, erkeklerin işlerinde çalışmak zorunda kalmış ve böylece iş alanında yaşanan ayrımcılık da bir anlamda ortadan kalkmıştır. Hatta kadınlar bu dönemde ordu da bile görev almışlardır. Kadınların bu kahramanlıkları ve cesaretleri, onlara karşı olan kesimlerde büyük bir değişikliğe yol açmış ve kadın hareketine olumlu katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla kadın hareketi kamuoyundan da onay almıştır. Nitekim savaştan hemen sonra, 6 Şubat 1918 tarihinde

‘People Bill’ (Halk Yasası) ile kadınlar oy hakkını kazanmıştır. Nisan 1919 tarihinde çıkarılan ‘Emancipation Bill’ (Özgürleşme Yasası) ile de, kadınlara sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yapılmış tüm kısıtlamalar kaldırılmıştır. Örneğin kadınların girmesi yasaklanmış yasal işlerdeki kısıtlamalar kalkmış, kadınların mahkemelerde jüri olabilmesine olanak sağlanmıştır. Devlet hizmetinde kadınlara getirilen kısıtlamalar kaldırılmış, kadınların bütün dernek ve örgütlere girebilmeleri sağlanmıştır. Daha sonra adı ‘Sex Disqualification Removal Bill’ olarak değiştirilen yasa ile kadınların avukat ve savcı olabilmeleri kabul edilmiştir.

1920 yılında yani siyasi, sosyal ve ekonomik hakların kazanılmasından sonra, Oxford Üniversitesi, kız öğrencileri tam üyeliğe kabul etmeye başlamıştır. Yani derece almak (diploma) ve üniversite yönetiminde görev alabilmek hakları doğmuştur.

Diğer yandan kadınların oy hakkı yaş sınırlaması erkeklerinkinden farklıdır. Rüştünü ispatlayan değil ancak 30 yaşındaki kadınlar oy kullanabilmektedirler. 1928 yılında çıkan yasa ile bu konuda da tamamen eşit konuma gelinmiştir. Bu yasa çıkartılırken yaptığı konuşmada Başbakan şöyle demektedir. ‘Kadının tabiyeti, eğer böyle birşey varsa, bundan böyle hukukla ilgili birşey değildir.... Bundan böyle devleti kadının eşitsiz pozisyonu için suçlamak mümkün olmayacaktır. Kadınlar bizimle birlikte tüm haklara sahip olacaklardır.’

Görüldüğü üzere, İngiltere’de kadın haklarının gelişimi hikayesi Türkiye’dekinden tamamiyle farklıdır. Türkiye’de tüm haklar, devletin kuruluş aşamasında yaklaşık 15 yıllık bir süre içinde verilmiştir. Oysa İngiltere’de kadınlar, uzun bir mücadele süreci yaşamak zorunda kalmışlardır. İngiltere’de kadın hakları ile ilgili kitaplara bakıldığında, tek tek bireysel girişimler, kabul edilmeyen mahkeme başvuruları, eyaletlere karşı bireylerin açtığı davalar geniş yer tutar. Ayrıca kadınlar arasında kurulan dernekler, hayırsever kuruluşları kadın hakları mücadelesinde önemli rol oynamışlardır. Türkiye’de ise kadın hakları tarihi yazımı çok daha kolaydır. Çünkü devlet, kuruluş sürecinde, aşamalı olarak tüm toplumu kapsayan dönüşüm projesini gerçekleştirmiştir, bunun içinde kadın hakları da yer almaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri*

Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın hakları hareketi 1848 tarihli Seneca Falls Bildirisi ile başlatılır. 1920 yılından sonra ise uzun bir süre kadın hareketinin neredeyse öldüğü kabul edilir. Bu tarihe kadar kadının oy hakkı arayışı, hareketin başlıca amacı olmuştur. 1960'larda başlayan toplumsal değişimle ve ihtiyaçlarla yeni bir kadın hareketi dalgası da başlamıştır.

Amerika'da kadın hakları hareketinde organizasyonel konular başlıca iki bölüme ayrılabilir. İlki, 1840'lardan 1869 yılına kadar geçen süredir. Bu süre, kadın hakları hareketinin ilk ortaya çıkışından, ilk bağımsız oy hakkı organizasyonunun kuruluşuna kadar geçen süreyi kapsar. İkinci dönem, 1890 -1920 yıllarında verilen mücadeleyi kapsayan ve oy hakkının kazanıldığı dönemdir.

1800'lü yıllara kadar Amerika Birleşik Devletleri İngiliz kanunları ile yönetilmekteydi. Bu ortamda kadınların birçok görevi ve çok az hakkı vardı. Evli kadınların mülkiyet hakkı yoktu ve kocalarından ayrı olarak varolamazlardı. Bir anlaşmaya imza atamazlar, kazançları, hatta kendilerine miras kalmış malvarlıkları üzerinde hak iddia edemezlerdi. Boşanma ancak, kocanın zina, terk ya da eziyet durumunda mümkün olabilirdi.

1800'lü yıllara kadar Amerika Birleşik Devletleri İngiliz kanunları ile yönetilmekteydi. Bu ortamda kadınların birçok görevi ve çok az hakkı vardı. Evli kadınların mülkiyet hakkı yoktu ve kocalarından ayrı olarak varolamazlardı. Bir anlaşmaya imza atamazlar, kazançları, hatta kendilerine miras kalmış malvarlıkları üzerinde hak iddia edemezlerdi. Boşanma ancak, kocanın zina, terk ya da eziyet durumunda mümkün olabilirdi. Amerika'da kadının bağımlılığının bir diğer önemli sebebi dindi. Buna göre kadının en önemli görevi annelikti ve ideal kadın, alçakgönüllü, uysal, sevecen ve dindar olmalıydı.

* Sharon Hartmann Strom, *Women's Rights*, Westport, Connecticut, London, Greenwood Press, 2003; Steven Buechler, *Women's Movements in the United States, Women Suffrage, Equal Right and Beyond*, New Brunswick and London, Rutgers University Press, 1990; Elenor Flexner, *Century of Struggle, The Woman's Rights Movement in the United States*, Cambridge, Massachusetts and London, England, The Belknap Press of Harvard University Press, 1975.

18. yüzyılın ikinci yarısında, İngiltere, Fransa ve Amerika'da esen ve Amerikan Devrimi'nin retoriğini ve anayasa yazımını etkileyen liberalizm, genellikle 'Aydınlanma'ya dayanmaktadır. Aydınlanma düşünürleri, monarşiye son vermek, temsili hükümeti, devletle kilise ayrımını savunmuşlardı. Diğer yandan John Locke, Jean Jacques Rousseu gibi düşünürler kadını aile içinde tanımlıyorlardı. Kadınlar babaları veya kocaları tarafından temsil edilmeliydi. Evli olmayan kadınlarsa İngiliz kanunları geleneğine göre, yetişkin erkeklerini mülk haklarına sahipti. Ailenin ve rejimin himayesi/yönetimi kadınların zihin gücünün ilerisinde olarak kabul edilmekteydi. Ailedeki ve devletteki patriyarkiyi sorgulayan kadınlar 'anormal' ve toplumsal düzene tehdit olarak kabul ediliyorlardı. (Strom, 2003:13-14)

Kadının eşit statüsü sorunu ilk kez New England'ın kuruluş günlerinde ortaya çıkmıştır. 1630'lu yıllarda Anne Hutchinson adlı bir kadın Püriten teokrasiye karşı çıkıp, kadınların kilisede seslerinin olmaması durumunu protesto etmiştir. Oysa bir kadın da tanrı hakkında kendi başına düşünebilmelidir. Hutchinson uzun yıllar bir çok şehir dolaşarak düşüncelerini yaymaya çalışmıştır.

İngiltere'de Mary Wollstonecraft'ın *Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi) adlı eserini yayınlamasından neredeyse on yıl önce, Amerika'da kadın hakları ile ilgili bir yazı yayınlanmıştır. Judith Sargent Murray, kadın hakları ile ilgili bir makale yazmıştır ama ancak 1790 yılında bastırabilmiştir. Murray, 1798 yılında başka bir makale yayınlarak, kadın tarihinde yeni bir formun oluşumu için hemcinslerine çağrıda bulunur.

Kadın haklarıyla ilgili ilk girişimler, 1830'lu yıllarda, köleliğin kaldırılmasıyla ilgili oluşum ve gelişimlerde ortaya çıkmıştır. Ama sonuç olarak 1848 yılında formal bir kadın hakları birliği oluşmuştur. 1848 yılında New York yakınlarındaki Seneca Falls'da yapılan kongre Amerika'da kadın hakları hareketinin başlangıcı kabul edilir. Seneca Falls yakınlarındaki bir evde toplanan beş kadın bir kongre toplamaya karar vermiş ve ertesi gün 'Seneca County Courier' gazetesinde yayınlanacak bir duyuru hazırlamışlardır. 'Kadın Hakları Kongresi'nin yapılacağı duyurulduğu ilanda, sosyal, medeni ve dini konuların tartışılacağı belirtilmektedir. 19 Temmuz 1848 tarihinde yapılan kongrede birçok kadın, konuşmacı olarak sözlüştür. İki gün süreyle

tartışmalar yapılmış, 68 kadın ve 32 erkek tarafından imzalanan bir prensip Deklarasyonu ortaya çıkmıştır. 1848 yılı hayat şartlarına isyan eden kadınlar artık yalnız olmadıklarını bilmektedirler. Seneca Falls, Amerika’da kadın hakları hareketinin doğuşu olarak kabul edilir. Seneca Fall’s’da kabul edilen Prensip Deklarasyonu, kadınların tıp, teoloji ve hukuk gibi alanlardaki yokluğunu işaret etmekteydi. Az sayıda kadın, edebiyat ve gazetecilik alanında yer bulmuştu, ancak bu alanlar daha çok yetenek isteyen alanlardı.

Hukuk alanında, her eyaletin kendi uygulaması vardı. Dolayısıyla bu uygulamalar, her eyalete ve eyaletteki her yöneticiye göre değişiklik göstermekteydi. Avukat olmak için Yüksek Mahkeme’ye başvurmak gerekiyordu. Zaman içinde her eyalet kadınlar için izin verdi ve Bella Lockwood, 1879 yılında da Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi’ne kabul edilen ilk kadın avukat oldu.

1810-1850 yılları arasında yaşayan Margaret Fuller da döneminin en etkili feministlerindendir. Fuller’ın 1845 yılında yayınladığı ‘Woman in the Nineteenth Century’ (19. Yüzyılda Kadın) adlı kitap kadınlar için elkitabı olmuştur. Fuller iyi bir konuşmacı olarak, beş yıl boyunca, bugün tartışma ya da panel dediğimiz toplantılarda, sanat, kültür, edebiyat, kadın konularında konuşmalar yapmıştır. ‘The Dial’ adlı derginin editörlüğünü yaptıktan sonra, 1845 yılında New York gazetesi ‘Tribune’de çalışan ilk kadın olmuştur. Fuller *The Great Lawsuit: Man versus Woman-Woman versus Man* adlı kitapçıkta da kadının kendini geliştirmesi, bir ilişkiye bağımlı olmaması, erkeklerin hükmü altına girmemesi gerektiği, bir birey ve bağımsız bir insan olması gerektiği mesajını vermiştir.

Jane Swisshelm kendi gazetesini çıkaran ilk kadınlardan biri olmuştur. *Saturday Visiter* adlı gazete 1848 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Kamuoyu üzerinde etkili olan önemli bir kadın da Sarah Josepha Hale’dır. Hale, 1850 yılında yayınlanan *Godey’s Lady’s Book* adlı derginin editörüdür. Dergi o günün koşullarına göre çok büyük bir tiraja sahiptir: 150.000. Dergi yazılarında hiçbir zaman ‘kadın hakları’ başlığını kullanmıyordu. Ama kadınların tıp, hemşirelik gibi alanlarda yükseköğrenim görmesi, kadının bedensel eğitiminin önemi, korsenin zararları gibi çok çeşitli konularda ısrarla yazılar yayınlamıştır.

Kadın haklarına ilgi gösteren erkekler de vardır. Bunlardan biri olan John Neal ilk kez 1832 yılında kadın hakları konusunda ilk kez konuşma yapmış ve yarım yüzyıl boyunca da konuşmalarına devam etmiştir. New York hakimi Hurlbult da *Human Rights* (İnsan Hakları) adlı bir kitapçık yayınlamıştır.

Bütün bunlara rağmen, kadınların taleplerini elde etmek için bir silahları yoktur. Konuşmalar haricinde, reformlar için nasıl baskı yapacakları önemli bir sorundur. Basın yoluyla kamuoyunu kazanmak çok sınırlı bir olasılıktır. Kilise ise zaten kadın haklarına karşıdır. Oy vermeden kanunları nasıl değiştirecekleri önemli bir sorundur ama daha önemlisi yazılı olmayan koşulları nasıl değiştirecekleridir. Örneğin eğitim alanında yazılı kurallar değil ancak toplumsal değerler, gelenekler belirleyici olmuştur. 1865 yılında ilk kez bir devlet üniversitesine, Iowa devlet Üniversitesi'ne kız öğrenci kabul edilmiştir. Daha sonra, eyalet kongresinde, eyaletten toplanan paralarla kolej ve enstitüler açılmıştır. Michagan Üniversitesi ise ilk kez 1870 yılında kız öğrenci kabul etmiştir.

Eğitim konusunda Amerika'nın İngiltere'den hayli ilerde olduğu görülür. Örneğin 1780'li yıllarda Philadelphia'da bir kadınlar akademisi (Ladies Academy) bulunmaktaydı. Kaynaklar, o yıllarda toplumun kadınlardan okuma yazma, coğrafya, tarih okumasını istediğini göstermektedir. Genç demokrasi, eğitimi yayacak, ilerletecek birçok form oluşturmuştu. Beden eğitimi, öğretmenlerin profesyonel eğitimi, yüksek eğitimin sağlanması için kurumların geliştirilmesine çalışılıyordu.

New York yakınlarındaki Seneca Falls'da imzalanan bildirge ve 1860 yılına kadar her sene yapılan kongreler, kadın hakları için atılan ilk organize adımlardır. 1860 yılında başlayan İç Savaş, kadın hareketinin önünü bir süreliğine kesmiştir. Ama savaşın hemen ardından, kadın hakları açısından yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır.

1800'lü yılların başlarında sanayi üretimine geçilmesi de, kadınların konumu üzerinde etkili olmuştur. Kadınlar önce, ilk gelişen tekstil sanayinde çalışmaya başlamışlardır. Kadınların erkekler gibi günde 14 saat tekstil atölyelerinde çalışması birçok tabunun da yıkılmasını sağlamıştır.

1836'da Lowell grevinde yeralan kadınlar ücretleri ve uzun çalışma saatlerini protesto eden en militan kişilerdir. Bu kadınlar, Amerikan vatandaşı olarak hak talep eden ilk kadınlardır. Aydınlanma ideali yeni kurulan ülkenin kurumlarını şekillendirirken 'insan hakları'nı da gündeme getirmektedir. Ancak Sanayi Devrimi'nin etkileri 1850 yılından itibaren kendini acı bir şekilde göstermeye başlamıştır. Endüstriyel ve sosyal değişim güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır ve kadınların işgücü sayısında büyük bir düşüşe neden olmuştur. Diğer yandan, kadınlar kültürel yaşamda daha aktif olmaya başlamışlardır. Edebiyatta roman türünün doğuşu ile birçok kadın yazar 'domestic novel' türünde eser vermeye başlamıştır. Bunlardan ayrı olarak Bayan Stowe'un yazdığı *Tom Amca'nın Klübesi* 300 bin satmıştır.

İç Savaş'la birlikte binlerce kadını işgücü piyasasında çalışmaya zorlamıştır. Kadın fabrika işçilerinin sayısı artmış ancak ücretler düşmüştür. Pazara giren kadınlar, erkekler için bir tehdit oluştururken bir yandan da organize olmaya başlamışlardır. Ulusal İşçi Birliği'nin (National Labor Union) başındaki William Sylkis, kadın hakları hareketini destekleyen bir radikaldir. Kadın ve erkek işçilerin haklarının ayrılmaz olduğunun farkındadır. 1866 yılındaki ilk kongrelerinde kadın işçilerin arkasında olduklarını söylemiştir. Kadınlar ise çeşitli şekillerde organize olmaktadır. Çalışan Kadınlar Birliği (Working Women Association), hangi alanda olursa olsun, çalışan kadınları çatısı altında toplamaktadır. 1867 yılında, çalışma saatlerini belirleyen kanun, uzun çalışma saatlerinin annelik için handicap olduğu gerekçesiyle kadınların lehine geçmiştir. Bu karar ilk kez Wisconsin'de çıkmıştır. Yine 'Lochner vs. New York', 'Muller vs. Oregon' gibi eyalete karşı açılmış davalar sonucunda çalışma saatleri kısıtlaması sağlanmıştır.

Sanayi toplumunun hızlı gelişimi, sadece verimliliği ve zenginlik artışını değil, yoksulluğu ve sosyal gerilimi de arttırmıştır. Toplumsal hareketlilik ve örgütlenmeler kadınları da etkilemiş, kadınlar tarafından Women's Trade Union League, National Consumers League gibi organizasyonlar doğmuştur. Entelektüel aktivitelerin ve protestoların sonunda, daha fazla kız koleje gitmiş, profesyonel yaşama girmiştir. General Federation of Women's Clubs (Kadın Klüpleri Federasyonu) gibi dernek ve birlikler faaliyet göstermektedir.

İç Savaş sırasında amaçlarına bir süreliğine ara veren kadınlar, barış geldiğinde kendilerine minnettar olan ülkeleri, özellikle de Cumhuriyetçi Parti tarafından ödüllendirileceklerini düşünüyorlardı. 1865 yılında Women's National Loyal League New York'ta 100 bin imza topladı ve Elizabeth Cady Stanton, kadınların oy hakkı isteğini Kongre'ye sundu. Ancak Kongre'nin, iç savaş yeni bittiği için, yapacak daha önemli işleri vardı.

1896-1910 yılları, kadının oy hakkı arayışında durgun yıllar olarak bilinir. 1910 yılından başlayarak National Association New York'da da faaliyete geçmiştir. Sanayide çalışan kadınların toplanmaları rutin hale gelmiştir. 1916 yılına gelindiğinde 12 eyalette oy hakkı vardır kadınların. 1916 yılı Başkanlık seçiminin yapılacağı yıldır. Ancak o yıl da bir gelişme olmaz. 1920 yılında, 19. Kanun Değişikliği (Nineteenth Amendment) ile kadınlara oy hakkı tanınmıştır.

Kadın bedeni hiçbir zaman sadece kadınlara ait görülmediği, aynı zamanda, politik bir mesele, dini değer ve devlet politikası olarak kabul edildiğinden, üreme için kadına ihtiyaç vardır. 1915 yılında Amerika'da kadınlar, feministler, doğum kontrol sorununu gündeme taşımışlardır. Ulusal Doğum Kontrolü Birliği kurulmuştur. Özellikle fakir, göçmen kadınlar için klinik açılmaya çalışılmıştır. Ancak New York eyalet kanunları bu klinikleri kapattırılmıştır. Yani kadınlar doğum kontrol konusunda da mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Ancak 1937 yılında, American Medical Association doğum kontrolünü tıbbi bir uygulama olarak kabul etmiş ve doktorlar doğum kontrolü konusunu tıp fakültelerinde okumaya başlamışlardır.

1938'de National Fair Labor Standards Act Kongre'den geçmiştir. Bu kanunla, çalışma saatleri 8 saat olarak kabul edilmiştir. Ücret eşitliği için ise daha uzun süre beklemek zorunda kalmışlardır Amerikalı kadınlar. Ancak 1963 yılında çıkarılan 'Eşit Ücret Kanunu' ile bu eşitsizlik giderilmiştir.

Sonuç

İngiltere ve Amerika'da kadın tarihine bakıldığında farkedilen ilk şey kadınların haklarını elde etmek için çok uzun bir süre mücadele etmiş olduklarıdır. Bu durum, Türkiye'deki gelişmelerden tamamiyle farklıdır. Amerika ve İngiltere'de kadın

hakları tarihi yazılırken çoğunlukla bireysel hikayelere başvurmak gerekir. Boşanma, miras, velayet gibi konulardaki gelişmeler için her zaman bir kadının kişisel hikayesinden yola çıkmak gerekmiştir. Bu kadınların yaşadıkları aile içi sorunlar, mahkemelere yansımış, bazen büyüyerek, toplanan imzalar sayesinde kamuya mal olmuş, kamudan destek bulmuştur. Ancak, yıllar süren mücadelelerden sonra, muhtemelen toplumsal koşulların oluşmasından sonra kanuni değişikliklere gidilmiştir. Eğitim konusunda ise kadınların hikayeleri daha da özeldir. Çünkü Amerika ve İngiltere’de kadınların okumasını engelleyen kanunlar yoktur, sadece şahıslara ya da vakıflara ait okullar ve onların kuralları vardır. Herbirinin kız öğrenci kabul etme süreci, tarihi farklı farklıdır. Kadınlar açısından, şikayette bulunabilecekleri bir devlet kurumu yoktur çünkü okullar özeldir. Dolayısıyla, toplumsal değerler, gelenekler el verdiği ölçüde, her ilde ya da eyalette farklı gelişme yaşanmıştır. Sadece oy hakkı için örgütlü bir girişimden söz etmek mümkündür. Türk kadının haklarını elde edişi ise tepeden inme olmuştur. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında, toplumsal bir dönüşüm projesinin bir parçası olarak kadınlar tüm yasal haklarını elde etmiştir. Ancak tabii ki yazılı kanunların hemen bir anda toplumsal hayata geçmesi beklenemez. Amerika ve İngiltere’de önce uygun koşullar sağlanmış, toplumsal gelişmenin oluşması gerekmiş, haklar ise sonradan elde edilmiştir. Türkiye’de ise önce yasal olarak düzenleme yapılmış, toplumun bunlara uyması beklenmiştir. Ancak her iki durumda da siyasal hakların elde edilmesi aşağı yukarı aynı zamana denk düşmektedir.

2.3. TÜRKİYE’DE LIBERALİZM

DP liberalizmi savunarak ve demokrasi bayraktarlığı yaparak muhalefete başlamış, sadece bu sebeplerden olmasa da, iktidar olmuştur. Ancak DP’nin on yıllık iktidarına bakıldığında ekonomi politikalarının haricinde, siyasal liberalizme sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır. Köylünün ve çiftçinin de oyuyla iktidara gelmiş olan DP aslında ticaret burjuvazisinin ve toprak sahiplerinin partisidir. Yine de ekonomi uygulamalarında bir şekilde bu kitlelerin hepsinin yararına hizmet etmiştir. Ancak bunun dışında, DP daha çok CHP/ tek parti dönemi kanun ve kurumlarını tasfiyeye çalışmış, diğer yandan bu dönemin baskıcı tedbirlerini farklı şekillerde sürdürmüştür. Başlangıçta iyi niyetle yapıldığını kabul edebileceğimiz girişimler, ekonomik sorunlarla

karşılaşmasının etkisiyle birer birer rafa kalkmış, özgürlükçü ve demokratik anlayıştan uzaklaşmaya başlanmıştır.

Bu alt başlıkta önce çok partili hayata geçiş dönemi ve DP'nin doğuşunu sağlayan koşullar açıklanacaktır. Daha sonra DP'nin iktidar olduğu on yıllık dönem, siyasal ve sosyal gelişmeler ve ekonomik uygulamalar (Turan: 1999; Albayrak: 2004; Eroğul: 2003; Karpat: 1967; Cem: 1979; Avcıoğlu: 1969) olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

2.3.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti'nin Doğuşu

DP, köylünün ve çiftçinin toprak sahibi olmasına karşı çıkan bir grup tarafından kurulmuş bir partidir. Buna rağmen köylünün ve çiftçinin de oyunu alarak iktidar olmuştur. Ancak tabii ki DP'nin doğuşundaki tek sebep bu değildir. Türkiye'de çok partili hayata geçişin ve DP'nin doğuşunun çeşitli iç ve dış sebepleri vardır. DP'nin Türkiye tarihinde, muhalefette ve iktidarda olmak üzere, toplam onbeş yıllık bir yeri vardır. (Bakınız: Albayrak:2004; Eroğul: 2003; Avcıoğlu: 1969; Timur: 2003; Cem: 1979; Turan: 1999.)

1945 yılına kadar Türkiye'de siyasal yapıda 'müsaade sistemi' geçerli olup, siyasi parti kurmak iktidarın iznine bağlı (Albayrak, 2004:7) olmuşsa da, CHP gerçek anlamda totaliter değildir. Tekel, parti liderlerinin gözünde, Türkiye'deki özel siyasal durumun bir sonucu olmuş ve çok partili sistem ideal olmaya devam etmiştir (Duverger, 1993: 359-360). '*Milli egemenlik esasına dayanan memleketlerde siyasi partilerin varolması tabidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur*' diyen Atatürk, (Albayrak, 2004:7) rejimin plüralist bir devlet felsefesi çerçevesinde faaliyet gösterdiğini ifade etmektedir. (Duverger, 1993: 361)

Çok partili sistem ideali Atatürk'ten sonra İnönü için de hedef olmaya devam etmiştir. İnönü'nün çok partili sisteme geçiş kararı vermesini hızlandıran çeşitli iç ve dış etkenler vardır. Öncelikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ortam, Türkiye'deki iktidarı liberalleşmeye teşvik etmiştir. Savaşın galiplerinin demokratik olmayan ülkelere antipatisi ve ortaya çıkan yeni dünya düzeni demokratik bir siyasal sistemi Türkiye açısından gerekli kılmıştır. Çok partili rejime geçilme gereği doğmuştur. İnönü'nün çok

partili sisteme geçilme konusunda samimi olmadığı (Albayrak, 2004:33) ya da çok partili hayata geçişi dış baskılara bağlayan (aktaran Avcıoğlu, 1969:247-249) çeşitli görüşler vardır. Buna göre 1945 yılında doğan Sovyet tehlikesi Türkiye'yi Batı'ya yakınlaştırmıştır. Diğer yandan savaş sonrası Batı'da ortaya çıkan yeni dünya düzeni demokrasiyi zorunlu kılmıştır.

Avcıoğlu, Türkiye'de çok partili hayata geçişi dış baskılara bağlamanın gerçeği tam yansıtmadığını söyler. (1969:249) Gerçekten de Lozan'da, masada dünyayı karşısına almış ve İkinci Dünya Savaşı süresince tüm baskılara direnerek savaşa girmemiş olan İnönü'nün, sonraki baskıları da geçiştirebileceğine kuşku yoktur. İnönü savaşın bitmesini beklemiş ve savaş bitince Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Bunun sonucu olarak, Türkiye, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluş hazırlıklarına katılmak üzere San Francisco'ya davet edilmiştir. İnönü, ABD'ye giden Türk heyetine, Türkiye'nin demokrasiye geçişini açıklama talimatı vermiştir. İnönü, Büyükelçi Feridun Cemal Erkin'e *“Amerikalılar çok partili demokrasiyi ne zaman kuracağımızı sorabilirler. Böyle bir soruya şöyle cevap verirsiniz: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde Atatürk büyük reformcu olmuştur. İnönü'nün rolü, reformları perçinlemek ve Atatürk'ün de arzu ettiği gerçek demokrasiyi kurmak olacaktır...Savaş bitince, bu amacı gerçekleştirmek Cumhurbaşkanı'nın en aziz arzusudur”* (Albayrak, 2004:30) demiştir.

Sonuç olarak, dış etkiler iktidarı liberalleşme için teşvik edici olmuştur. Ancak liberalleşmeye esas neden olan etkenlerin, iç etkenler olarak görülmektedir. İnönü, dışarıya verdiği mesajı içeride de tekrarlamıştır. Çok partili sisteme geçişin en önemli işareti İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihli nutkudur. İnönü, bu nutukta siyasal sistemin liberalleşeceği açıklanmıştır. Ayrıca, 17 Haziran 1945'de yapılan ara seçimlerde CHP aday göstermemiş, resmi adayların olmayışı seçimler açısından heyecan yaratmıştır. Nuri Demirağ'ın Milli Kalkınma Partisi'ni kurmasına da, Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun 5 Eylül'deki beyanatıyla izin verilmiştir. Saracoğlu, aynı beyanatta tek dereceli seçim, üniversite özerkliği, antidemokratik kanunlar gibi konularda taleplere karşı çıkılmayabileceğini bildirmiştir.

İnönü'nün çok partili hayatı bir ideal olarak gördüğü açıktır. İnönü, 1946 yılı Ekim ayında "Türk milletine iki eser bırakacağım: Biri köy okulları (enstitüleri), öteki çok partili hayat" demiştir. İnönü 10 Kasım 1962 tarihinde yaptığı konuşmada da, Atatürk yönetiminin çok partili rejimi hazırlama dönemi olduğunu, Atatürk'ün ömrünün sonuna kadar bu rejimi kurmak için uğraştığını, tamamlanmasını da yeni nesillere bıraktığını söylemiştir. (Avcıoğlu, 1969:249)

Atatürk döneminde ve savaş öncesinde yapılması amaçlanan ama yapılamayan toprak mülkiyeti içindeki değişiklik konusu 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde yeniden gündeme gelmiştir. Toprak reformunun amacı, geçim sıkıntısı içindeki küçük toprak sahiplerinin durumlarını biraz olsun iyileştirmek ve bu arada bu kesimin savaş sırasında uğradığı zararı biraz olsun gidererek, rejime olan tepkisini azaltmaktır. İşte bu konunun gündeme gelmesi, DP'nin doğuşunu hazırlayan başlıca sebeptir.

17 Ocak 1945 tarihinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kanunlaşmış olan toprak reformuna Meclis komisyonunda büyük tepkiler olmuştur. Elbette tepki gösteren milletvekilleri büyük toprak sahibi vekillerdir. Bu kişilerin başında Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Kasım Gülek vardır. Aydın bir büyük toprak ağası olan Adnan Menderes tasarıyı görüşen komisyonun sözcüsüdür ve 17. maddenin meclise getirilmesi üzerine görevinden istifa etmiştir. Ayrıca Refik Koraltan, Besim Atalay gibi kimi milletvekilleri de tasarıya muhalefet etmişlerdir. Ancak kanun, toprak sahiplerinin güçlü muhalefetine rağmen kabul edilmiştir. Yine de kanun tam anlamıyla işletilememiş ve 1950 yılına kadar çok az miktarda özel mülkiyet arazisi dağıtılmıştır.

Toprak kanunu üzerinde yapılan tartışmalar DP'yi oluşturan muhalefetin oluşmasına sebep olmuştur. Nitekim kanunun 11 Haziran'da kabul edilmesinden birkaç gün önce Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, CHP grubuna bir önerge vermiştir. Dörtlü Takrir bu önergeye verilen addır. Önerge, CHP içinde ıslahat yapılmasını isteyen bir ultimatoma niteliğindedir. Önerge görüşmeleri sırasında önergeyi veren dörtlü söz alarak, amaçlarının yeni bir parti kurmak olmadığını, partide demokratik ıslahatlar yapılmasını sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. İstekleri özellikle şu noktalarda toplanmaktadır: Kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik

hükümlerin tasfiyesi, meclisin hükümeti gerçekten denetlemesine imkân verilmesi, seçimlerin serbestçe yapılması. İnönü'nün 19 Mayıs'taki konuşması liberalleşmenin ilk belirtilerini vermiş olmasına rağmen, görüşmeler sonucunda takrir oybirliğiyle reddedilmiştir.

Önerenin reddinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Ahmet Emin Yalman'ın Vatan gazetesinde muhalif yazılar yazmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Fuat Köprülü ve Adnan Menderes CHP'den ihraç edilmişlerdir. Ardından Refik Koraltan da partiden çıkarılmıştır. Celal Bayar ise, önce milletvekilliğinden, sonra da CHP'den istifa etmiştir.

Toplumsal Hoşnutsuzluk

İsmail Cem “*DP, halkın savaş yıllarından bunaldığı, ‘hükümet zulmünün’ son kerteye vardığı, ekonomik darlıkla sosyal ve siyasal baskının kol gezdiği bir dönemde doğmuştur.*” (1979:352) demektedir. Dolayısıyla, DP aslında olağanüstü koşullarda, esas olarak kendigücünden daha çok, CHP'nin tek parti uygulamalarının ve özellikle de savaş koşullarında uygulamak zorunda kaldığı politikalarının geniş kitlelerde oluşturduğu hoşnutsuzluktan beslenen bir tepki olarak iktidara gelmiştir.

DP'nin kuruluşuna neden olan siyasi koşulların yanı sıra, 1945-1950 yıllarının sosyo-ekonomik koşullarına da bakmak gerekir. 2. Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başarmış olmasına rağmen savaş ekonomisi Türkiye'nin zaten iyi olmayan ekonomisini ve toplumsal dengeyi iyice sarsmıştır. Türkiye savaşa girmese de savaşın bütün yükünü sırtında hissetmiştir. Savaş zamanı 500.000 kişi silah altına alınmıştır. Böyle bir ordunun savaşa hazır halde tutulması için yapılan harcamalar ekonomik açıdan büyük sorun yaratmıştır. Silah altına alınan erkeklerin yarattığı eksiklik, tarımsal üretimin düşmesine yol açmıştır. Üretimin düşmesi, tüketim maddelerinin kıtlaşması, paranın değerini kaybetmesi sonucunda fiyatlar hızla artmış, adeta savaşa girilmiş gibi bir pahalılık ortaya çıkmıştır. Milli Korunma Yasası (1940), Varlık Vergisi (1942), Toprak Mahsulleri Vergisi (1942) gibi önemli kanunlar halkın CHP'ye olan tepkisini daha da arttırmıştır.

Sabit gelirliiler ekonomik sıkıntıdan ve pahalılıktan en fazla etkilenen kesim olmuştur. Onlar durmadan fakirleşirken, ticaret ile uğraşanlar gittikçe zenginleşmişlerdir. Türkiye'nin katılmadığı savaşın faturası, kıtlık, ekmek karneleri, karaborsacılık, vurgunculuk, sürekli fiyat artışı, savaş zenginleri olarak özetlenebilir. Yakup Kadri o günleri “...bir lokma has ekmekten, bir avuç şekerden tutun da bir kilo çiviye kadar bütün ‘zaruri havayic’ altın pahasına elde edilebilir lüks maddeler sırasına girmiş ve geçim sıkıntısı harp halinde bulunan memleketlerde bile görülmeyen vehamet arzitmeye başlamıştır” (Karaosmanoğlu, 1984: 184) diye anlatır. O yıllarda, karaborsadan yararlanan yeni bir zengin zümresi doğmuştur. Gittikçe ezilen halk iktidara düşman olurken, savaş zenginleri iktidardan pay almayı istemektedir. Nitekim, bu yeni zenginler, ileride DP’ye destek vererek iktidarda doğrudan doğruya söz sahibi olmayı da başarmışlardır.

Savaşın bitimiyle liberalleşme rüzgârı da iyice hızlanmıştır. San Francisco Konferansı, 19 Mayıs Nutku, Başbakan Saraçoğlu’nun 5 Eylül’deki beyanâtı ve Milli Kalkınma Partisi’nin kurulmasından sonra, İnönü belki de liberalleşme yolunda son adımı Kasım ayında atar. İnönü, 1 Kasım 1945 tarihinde Meclis’te yaptığı konuşmada çok partili hayatı müjdelemiştir. İnönü bu konuşmada “Bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır” (Albayrak, 2004: 32) diyerek, yazı ve söz özgürlüklerinin halk yönetiminin temeli olduğunu savunmuş, partiler kurulması, toplanma ve güvenlik haklarına engel olma olasılığı bulunan maddelerin üzerinde durmuştur.

Bu arada İstanbullu bir işadamı olan Nuri Demirağ, 7 Temmuz 1945 tarihinde ilk muhalefet partisi olarak Milli Kalkınma Partisi’ni kurmuştur. Dörtlü Takrir’i verenler de yeni bir oluşum içindedirler. Parti programı tamamlandıktan sonra Bayar bunu önce İnönü’ye götürmenin daha doğru olacağını düşünmüş ve 4 Aralık günü Köşk’e çıkmış, programlarında laikliğe yerverdiklerini, Köy Enstitüleri ve ilkokul seferberliğiyle uğraşmayacaklarını ve dış politikada ayrılığın olmayacağını söylemiştir. İnönü “O halde tamam...” diyerek onayını vermiştir. (Toker, 1970: 112-113)

Sonuç olarak, ciddi anlamda ilk muhalefet partisi olan Demokrat Parti, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946

tarhinde kurulmuştur. Kurucular, Yenişehir Sümer sokaktaki parti genel merkezinde bir basın toplantısı düzenleyerek parti programını ilan etmişlerdir. Genel başkan olacağına kesin gözüyle bakılan Bayar toplantıda, kadın haklarının ‘tatbikatta tecellisini’ istediklerini, yabancı sermayeden yararlanacaklarını, Anayasa’ya bağlı kalacaklarını ama gerektiği zaman ‘milletin içtimai ve siyasi hayatına uydurmak’ amacıyla bazı maddelerde değişiklik yapabileceklerini söylemiştir. (Nazmi Sevgen’den aktaran Albayrak, 2004: 62-63)

DP, programında, CHP’nin de temel ilkeleri olan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık ilkelerini benimsemektedir. Ancak bu ilkeleri kendine özgü yaklaşımlarla kabul etmiştir. Liberal görüşlerin temel düşüncesine uygun olarak, devletin ekonomiye müdahalesini sınırlamak, özel teşebbüsü, bireysel hak ve özgürlükleri geliştireceğini vaat etmiştir.

1945-1946 yıllarında Türkiye’de 15 siyasi parti kurulmuştur. Ancak hepsi ya kuruluş sırasında ya da hemen sonrasında kapatılmıştır. (Sarıbay, a.g.e: 119) Dolayısıyla bu partiler içinden sadece DP güçlü bir muhalefet partisi olarak ortaya çıkmıştır. Eroğlu DP’nin temsil ettiği gücü “...savaş sonrası Türkiyesinde memleketin sıkıntılı dönemlerinde palazlanan iki sınıf siyasal iktidarda söz sahibi olmaya hazır durumdaydı. Bunlar ticaret burjuvazisi ile büyük toprak sahipleriydi” (Eroğlu, 2003: 90) şeklinde teşhis eder. Özdemir İnce de Demokrat Parti’nin “Köylü ve çiftçinin toprak sahibi olmasına, köylü ve çiftçinin çağdaşlaşmasına yol açacak toprak reformuna karşı olanların kurdukları” bir parti olduğunu söyler. (İnce, 14 Nisan 2007, Hürriyet) Demokrat Parti’nin en önemli sloganı “Yeter söz milletin” olmuştur. Bu yüzden, karşı olduğu bir sınıfın da desteğiyle iktidar yolunda yürüebilmiştir. Dolayısıyla, toplumda oluşan büyük hoşnutsuzluk, savaş koşullarının ortaya çıkardığı bir sınıfın ekonomik olarak önemli güç kazanması ve iktidardan pay almaya hazır olması, uluslararası konjektürün ülkeleri taraf olmaya zorlaması, CHP’nin artık yorgun olması, iktidarın paylaşılmasının ve çok partili hayata geçiş zamanının geldiğini ortaya koymuştur.

2.3.2. DP Dönemi Toplumsal ve Siyasal Gelişmeler

DP liberalizmi savunarak ve demokrasi bayraktarlığı yaparak muhalefete başlamış, yalnızca bu nedenlerden olmasa da, iktidar olmuştur. Ancak DP'nin on yıllık iktidarına bakıldığında ekonomi politikalarının dışında, siyasal liberalizme sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır. Köylünün ve çiftçinin de oyuyla iktidara gelmiş olan DP, aslında ticaret burjuvazisinin ve toprak sahiplerinin partisidir. Yine de ekonomi uygulamalarında bir biçimde bu kitlelerin hepsinin yararına hizmet etmiştir. Ancak bunun dışında, DP daha çok CHP/ tek parti dönemi kanun ve kurumlarını tasfiyeye çalışmış, diğer yandan bu dönemin baskıcı tedbirlerini farklı şekillerde sürdürmüştür. Başlangıçta yapılan girişimler, daha sonra ekonomik sorunlar nedeniyle birer birer rafa kalkmış, özgürlükçü ve demokratik anlayıştan uzaklaşmaya başlanmıştır.

DP'nin iktidara gelince yaptığı ilk işler, sanki geçmişi tasfiye etmek için yapılmış gibidir. Zaten yeni bir dönemin başladığı, 28 Mayıs 1950 tarihinde ilan edilmiştir. İlk olarak Haziran ayında, din ve vicdan özgürlüğünü sağlamak adı altında, CHP döneminde konulmuş olan Arapça ezan yasağı kaldırılmış, Temmuz ayında ise, af yasası çıkarılarak CHP döneminde işlenmiş suçlar affedilmiştir. Yine Temmuz ayında, Ankara ve İstanbul radyolarından haftada üç gün Kur'an okutulması kararı uygulamaya konulmuştur. Daha sonra mevlüt yayınları da başlayınca Cumhurbaşkanı Bayar'ın "*Radyoyu camiye çevirdiniz*" (Bozdağ, 2007: 136) diyerek bu uygulamaya karşı çıktığı bilinmektedir. Menderes daha sonra da adeta bir temizlik hareketine girişmiştir. İktidarın ilk aylarında, kamu kesiminde çalışanların CHP'ye bağlı olduğu endişesini taşıdığı için kadroları yenilemek istemiştir. Değişim önce ordudan başlamıştır. Genelkurmay Başkanı başta olmak üzere, 15 general ve 150 albay emekli edilmiştir. Emeklilik ve görev değişiklikleri Adalet Bakanlığı ve Yargıtay'da da yapılmıştır. 1954 yılında çıkarılan yasa ile 25 yılını dolduran yüksek yargı üyeleri dahil bütün kamu görevlilerinin re'sen emekli edilmeleri sağlanmıştır. 15 gün sonra kabul edilen yasa ile de üniversitelerdeki öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınma yetkisi kabul edilmiştir. Bu yasalar basın ve muhalefetin şiddetli tepkisine sebep olmuştur. CHP'li Turgut Göle bu yasayı "tek partiye doğru gidiş" olarak nitelendirmiştir. Bu değişikliklerle, kamu çalışanlarına tanınmış olan güvence ortadan kaldırılmış olmaktadır. Üniversitelerin

bilimsel ve yönetsel özerkliği yara almıştır. 1956 Mayıs ayında yüksek dereceli yargıçlardan 16'sı hizmet sürelerine bakılmaksızın emekli edilmiştir. Ardından, Yargıtay Başkanı da aralarında olmak üzere, yedi kişilik bir grup emekliye ayrılmıştır. Dolayısıyla “yargıç teminatı” yani yargının bağımsızlığı tehlikeye girmiştir. (Turan, 1999: 97-99) Bu kanundan, iktidarı eleştiren öğretim üyeleri de paylarını almışlardır. Örneğin 1957 seçimlerinden sonra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Prof. Nail Kubalı siyasal demeç verdiği gerekçesiyle bakanlık emrine alınmıştır. Tepkiler üzerine, bir buçuk ay sonra görevine iade edilmiştir.

Diğer yandan, muhalefetteyken DP'ye büyük destek vermiş olan basına borcunu ödemek isteyen DP, 1950 yılının Temmuz ayında yeni bir Basın Kanunu çıkarmıştır. Bu kanun, hükümetin basın üzerindeki denetimini kaldıran, liberal bir kanundur. Gazeteciler ağır hapis cezalarından, kırtasiyecilik işlerinden kurtulmuştur. 1952 yılında ise gazetecilere sosyal haklar tanıyan yeni bir kanun çıkartılmıştır. Ancak basınla olan bu sıcak ilişkiler, basının DP'nin politikalarını eleştirmeye başlamasıyla bozulmuştur. Örneğin DP muhalefete gözdağı vermek için 1952 yılında, gazeteci milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığını kaldırmıştır. 1954'te çıkarılan kanun, basına ispat hakkını ortadan kaldırmış ve basın özgürlüğü önemli ölçüde kısıtlanmıştır. 1956 yılında çıkarılan kanun, Uluslararası Basın Enstitüsü'nün protestosuna yolaçmış, yeni kanunlar basın özgürlüğü için ağır tehdit sayılmıştır. DP döneminde resmi ve özel ilanlar da son derece taraflı olarak dağıtılmıştır. Kağıdın tek elden ithali zorunluluğu basına büyük güçlükler çıkarmıştır. Basınla DP arasındaki ‘Altın Devir’den sonra birçok gazete kapatılmaya başlanmış, birçok gazeteci hapse atılmıştır.

İktidarının ilk günlerinde basına karşı büyük hoşgörüyüyle yaklaşan DP, komünizm tehlikesine ise tek parti dönemindekinden de sert tedbirlerle yaklaşmıştır. Genel olarak sol düşüncüyü ezmek prensibiyle hareket eden DP, bunun için komünizm tehlikesini sürekli bir tehdit olarak kullanmıştır. Basın da iktidarın bu politikasına ortak olmuş, gazetelerde sık sık kullanılan “kızılar” tabiri halkı korkutmaya ve tahrik etmeye yaramıştır. Komünizme karşı duyulan korku ve verilen mücadele aslında hem tehlikeli hem de gülünç durumlara sebep olmaktadır. Örneğin 1951 yılında Ceza Kanunu'nu

değiştirmek için hazırlanan tasarı görüşülürken komünistler için ölüm cezası bile teklif edilmiştir. 141. ve 142. maddeler daha da ağırlaştırılmıştır. Sol düşünceyi ezmek için, aynı yıl ikiyüze yakın solcu düşünür toplu halde tutuklanmıştır. (Eroğul, 2003: 155) İzmir Fuarı'ndaki Çekoslavakya Pavyonu'nda "Çekoslavakya'da İşsizlik Yok", "İşçiler Eğleniyor" yazılı levhalar yüzünden Çekoslavakya pavyon müdürü komünizm suçundan sanık olarak mahkemeye verilmiştir. (Eroğul, 2003:106-107) 1953 yılında, aralarında işçiler, aydınlar ve çeşitli mesleklerden 167 kişi komünizmi yaymak için örgüt kurdukları iddiasıyla mahkemeye verilmişlerdir. (Karpat, 1967:306) Melih Cevdet, Orhan Veli gibi şair ve yazarların eserleri yasaklanmıştır. (Çavdar, 2004: 81) Menderes 4 Mart 1953'te yaptığı bir konuşmada (Turan, 1999: 68) şöyle demektedir:

Büyük Millet Meclisimizin kabul ettiği Atatürk İnkılaplarını Koruma Kanunu ile, komünist neşriyatını tasfiye etmiş bulunuyoruz. Açıkta açığa komünist neşriyatı yapan Nazım Hikmet dergisi, Nuhun Gemisi, İdarei Maslahat, Medet, Baştan, Gençlik, Bağrıyanık, Gerçek gibi gazete ve mecmualardan başka, maskeli bir surette komünistlik telkinatı yapan Markopaşa, Malumpaşa, Çamur, Eşek, İbret, Yeni Baştan, Hücum Sesi, şeytan, Çarıklı Erkanıharp, Kuru Sıkı, Vur Patlasın gibi gazete ve mecmualar bulunuyordu. Ceza kanununda yapılan tadilatla bunlar kapatılmış ve tevlit ettikleri (doğurdukları) zarar bertaraf edilmiştir...

DP kendi iktidarını kurarken, CHP döneminden kalan herşeyi ortadan kaldırmayı, bu sayede ileriye gidebileceğini düşünmüş olmalıdır. Nitekim Menderes Halkevleri için "Bünye-i içtimaiyemizde bir diken gibi, bir cismi ecnebi gibi, ehemmiyeti mevcut olmayan bir şeydir." (Albayrak, 2004: 211) demiştir. 1951 yılında da Halkevleri kapatılmıştır. 1932 yılında kurulan Halkevleri, bir ulus ve bir devlet inşa etme sürecinde bir seferberlik aracı, eğitim ve kültür kurumu olarak düşünölmüştür. DP ise, Kemalist ideolojinin kurulmasını ve yeniden üretilmesini sağlayan bu aracı ortadan kaldırmıştır. Tek parti döneminde doğal olarak CHP üzerine tapulu olan Halkevleri binaları ise devlet hazinesine aktarılmıştır. Aralık 1953'te çıkarılan bir kanunla ise, CHP'nin usulsüzlükler yaptığı, hazineyi soyduğu iddia edilerek, CHP'nin malvarlığı hazineye devredilmiştir.

DP'nin eğitime bakışı da, tek parti dönemindekinden oldukça farklıdır. DP döneminde özel okulların sayısında çok büyük artış olmuş, ilk kez yabancı dilde eğitim

veren bir üniversite (ODTÜ) de eğitim hayatına başlamıştır. DP kuruluşu sırasında parti programında, üniversitelerin özerkliğinden, güzel sanatların geliştirilmesinden, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuvarlar kurmaktan, Doğu bölgelerinde üniversiteler ve kültür merkezleri “yaratmak”tan bahsedilmektedir. Gerçekten de bu dönemde Türkiye’ye iki büyük üniversite kazandırılmıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Ankara) ve Ege Üniversitesi (İzmir) 1956 yılında kurulmuşlardır. 1958 yılında da Erzurum’da Atatürk Üniversitesi öğretime başlamıştır. Bu üniversite, 1946 yılından beri bilimsel ve yönetsel özerkliğe sahip üniversitelerden ayrı bir şekilde düzenlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan üniversitenin rektörü ve dekanları bakanlık tarafından atanacaktır. Öğretim kadrosu da yine bakanlığın onayıyla oluşturulacaktır. DP, üniversitelerin siyasete karışmasından duyduğu sıkıntı ile böyle bir tedbir almıştır. ODTÜ ise ABD sistemine uygun şekilde yapılandırılmış, üniversiteler kanunundan ayrı tutulmuştur.

İktidara geldikten sonra, çıplak erkek heykellerindeki cinsel organları çıkarttıran ya da demircilere yaptırılan asma yaprağı ile kapattıran (Oğuz, 2000: 260) DP’nin, sanat ve kültüre bakışını anlamaya yardımcı olacak anekdotlar da vardır. Bunlardan birisi, döneminin ünlü ve güçlü bürokratu olan Vali İhsan Sabri Çağlayangil’e aittir. 1954 yılında, Bursa Valisi olan Çağlayangil’in aktardığı olay, Bursa’daki Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu’nun kuruluş sürecine ilişkindir. O tarihte Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü olan Muhsin Ertuğrul, Bursa’da, Devlet Tiyatrolar’ının bir sahnesinin kurulması teklifini götürünce, Çağlayangil de elinden geleni yapmak istemiştir. Belediye ve Özel İdare bütçelerinden bir miktar para sağlanabilmiş olmasına karşın, bunun yeterli olmaması nedeniyle, Çağlayangil, son çare olarak Menderes’e başvurmayı düşünür. DP’nin il yöneticileri ise tiyatroya karşı çıkmaktadırlar. Çağlayangil, olayı şöyle anlatmaktadır:

“ Menderes beni telefonla aradı. Aramızda aynen şu konuşma geçti:

“ Sen ne yapıyorsun Çağlayangil?”

“ Ne yapıyormuşum efendim?”

“ Tiyatro yapıyormuşsun.”

“ Yapıyorum efendim.”

“Sen o işten vazgeç. Başka işler yap!”

“Mesela ne gibi işler yapayım Sayın Başbakanım?”

“Ne bileyim, yol yap. Okul yap. Cami yap. Çeşme yap.”

.....Ben gülerek Sayın Menderes'e şu yanıtı verdim:
"Siz okul yapacak, cami yapacak, çeşme yapacak vali çok bulursunuz. Ama tiyatro yapacak valiyi pek bulamazsınız . Bırakınız, müsaade ediniz de bu girişimimi tamamlayayım."
Kızdı, "Beş para yardım etmem" dedi." (Cılızoğlu, 2007: 79-80)

Çağlayangil'e gereken parayı Yapı Kredi Bankası'nın sahibi Kazım Taşkent vermiş ve Bursa'daki ilk tiyatro, DP'ye ve Menderes'e karşı kurulabilmiştir. DP'nin sanat ve kültüre bakışını bu şekilde özetlemek mümkündür. DP'nin alt yapıya önem verirken, üst yapı kurumlarının önemini anlayamadığı ortadadır.

1952 yılına gelindiğinde, DP dil devrimine de elatmış daha doğrusu bir darbe indirmiştir. Çünkü bu kez de, 1945 yılında Türkçeleştirilen Anayasa metni eski haline dönüştürülmüştür. Ezanın Türkçe'den Arapça'ya dönüştürülmesinden sonra bu sefer de dilde geriye dönüş başlatılmıştır. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe'yi yabancı dillerden arındırmak ve ulusal bir dil oluşturmak çabaları, DP iktidarı ile kesintiye uğramıştır. Ankara'daki Fransız Büyükelçisi'nin Menderes'in dil devrimi ile ilgili çalışmalarını değerlendirmesi dikkate değerdir. Büyükelçi Hardouin kendi hükümetine gönderdiği raporunda Menderes'in "*geri kalmış kırsal kesim üzerindeki etkisini pekiştirmek*" için bu geri dönüşleri yaptığını söylemektedir. (Turan, 1999: 46-50)

DP'nin asıl rakibi CHP'dir ama kendi içinden çıkmış Millet Partisi'ne de tahammülü yoktur. 1948 yılında DP'den ayrılanların kurmuş olduğu parti, 1951 yılında yaptığı 2. kongresinde DP'yi nüfuz politikası yapmak, kamu hizmetlilerinin üzerindeki baskıyı arttırmak, dini siyasete alet etmek, mahkemelerin bağımsızlığını ortadan kaldırmak gibi konularda suçlamıştır. (Tunaya, 1952: 716-717) Ancak daha sonra, Haziran 1953'te sorunlar yaşayan partiden, Hikmet Bayur ve kırk kadar delege, partiyi Atatürk ve devrim aleyhtarlığı ile suçlayarak partiden ayrılmışlardır. Bu durum DP'ye beklediği fırsatı vermiş, "dini siyasete alet etmek"le suçlanan Millet Partisi, 27 Ocak 1954 tarihinde tek yargıçlı bir mahkeme tarafından resmen kapatılmıştır. 8 Ağustos 1959 tarihinde Genel Kurul toplantısında konuşan Menderes şunları söylemektedir: "Geçen sene bugün memlekette ne kadar parti olduğunu, halbuki şimdi iki partiye indiğini düşünmek bile ne kadar mesafe alındığını anlamağa kafidir, Millet Partisi artık yok demektir." (Burçak, 1998: 625) Bunu aktaran DP'li Rıfık Salim Burçak bu

konuşmayı yapan Başbakan'ın ülkenin durumundaki “iyileşmelerden” bahsettiğini belirtmektedir.

DP sadece muhalefetin sesini kısmaya çalışmıyor, seçmeni bile cezalandırabiliyordu: DP 1954 seçimlerinde CHP'ye karşı büyük bir zafer kazanmış, mecliste %93 çoğunluğa sahip olmuştur. Ancak yine de bu seçimlerde kendisine oy vermeyen insanlar vardır. Malatya'da CHP, Kırşehir ilinde ise Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), DP'ye üstünlük sağlamışlardır. Bunun üzerine 3. Menderes Hükümeti, Haziran ayında Malatya ilini ikiye bölmüş, Osman Bölükbaşı'na oy veren Kırşehir ili ilçe haline getirilmiş ve Nevşehir'e bağlanmıştır. Başbakan Menderes kanunun çıktığı gün mecliste yaptığı konuşmada, hükümetinin Kırşehir'e o güne kadar görülmemiş ‘nimetler’ sağladığını, şehri geliştirdiklerini ama buna rağmen bir teşekkür bile etmediklerini söyleyerek yakınmıştır. (Turan, 1999: 96) Yani Menderes hükümet ederken devletin parasıyla yaptığı işler için bir bedel istemektedir. 1957 seçimleri öncesinde Kırşehir'i yeniden il yapmıştır.

DP, bir iletişim aracı olarak radyoyu da demokratik olmayan bir şekilde kullanmıştır. Tek parti döneminde eleştirilmiş olan radyo, rejim değişikliğine rağmen eleştiriden kurtulamamıştır. DP, muhalefetin radyodan yararlanmasına iktidarının ilk yıllarından itibaren engel olmuştur. Tek parti döneminde radyo, CHP'nin yayın organıdır. Şimdi aynısını DP de yapmaktadır. Oysa tek parti döneminde zaten başka bir parti olmadığı için radyo devletin tekelindedir. Çok partili sisteme geçildikten, 1946 yılından sonra ise muhalefetin kullanımına açılmamıştır. Ancak, iktidarın el değiştirerek “tam anlamıyla” demokratik sisteme geçilmesinden sonra da aynı uygulamanın sürmesi, iktidarın bu uygulamasını anti-demokratik olarak yorumlamayı gerektirir. DP radyoyu muhalefetin de sesini duyurması için bir araç olarak kullanmasına izin vermemiş, hükümetin organı haline getirmiştir. Üstelik tek parti döneminde radyoya verilen önemin çok ötesine geçilmiş ve propaganda için radyo vericileri arttırılmıştır. DP dönemindeki radyo alıcısı sayısı, daha önceki dönemin dört katına çıkmış ve 1.218.556 adet olmuştur. (Albayrak, 2004:407) Böylece sesini daha çok kişiye duyurmayı başaran Menderes, 1952 yılının Nisan ve Mayıs aylarında mitinglerde ve radyoda yaptığı konuşmalarda şunları söylemektedir: “*Son defa bunu kavramalıdır (muhalefet). Parti*

politikalarını radyodan uzaklaştırmak ve onu devletin görüşlerini dile getirmenin nesnel bir aracı haline getirmek için olası her çabayı harcıyoruz.” (Ahmad, 2007: 68). “Devlet malı ve vasıtasını devlet ve memleket menfaatine olarak hükümet kullanır. Devlet radyosunun orta malı olduğunu iddia etmek hiç kimsenin hakkı değildir.” (Albayrak, 2004: 389) Radyodaki Meclis Saati programlarında da muhalefet milletvekillerinin konuşmaları da ya hiç verilmemiş ya da anlamı değişecek biçimde kırpılarak verilmiştir. Muhalefet grubunun yazılı iddianameleri de halka duyurulmamıştır. Bütçe görüşmelerinde ise muhalefetin görüşleri özet olarak bile verilmemiştir. (Aksoy, 1960:42-43) Dolayısıyla DP radyoyu tekeline almaktadır. Radyoda yayınlanan ‘Radyo Gazetesi’ adlı program metninin Menderes’in kendisi tarafından yazıldığı da bilinmektedir. DP, muhalefetin yani CHP’nin görüşlerine radyoda yervermediği gibi toplantı ve çağrılarını da yayınlamaz. Radyo çok partili dönemde de iktidarın propaganda aracı haline getirilmiştir.

DP döneminin önemli siyasal-toplumsal olaylarından birisi de, “Kıbrıs Meselesi”nden kaynaklanan 6-7 Eylül olaylarıdır. Kıbrıs, Türkiye ile Yunanistan arasında, 1954’den beri itibaren resmen gündeme gelmiştir. 1 Eylül 1955’te Londra Konferansı toplandığı sırada *İstanbul Ekspres* adlı gazetenin Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalandığı haberini vermesi, İstanbul’da yaşanan 6-7 Eylül olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. İstanbul’da Rumlara ait ev ve işyerleri saldırıya uğramış, olaylar bir süre sonra yağmaya dönüşmüştür. Göstericiler kiliseleri ve mezarlıkları da tahrip etmişlerdir. Olaylar ancak askeri birliklerin müdahalesi ile durdurulabilmiştir. Hükümet, bu olayın sorumlusu olarak önce komünistleri suçlamıştır, ama sonunda böyle bir gösteriden haberi olduğunu kabul etmiştir. Bugün ise, kimi kaynaklar, olayların bizatihi DP hükümeti tarafından düzenlendiğini öne sürmektedir. *İstanbul Ekspres* gazetesinin sahibi olan Mithat Perin’in DP milletvekili olduğu düşünülürse olayın hükümetin planı olduğu görüşü kuvvet kazanmaktadır. Buradaki temel görüş, hükümetin Kıbrıs sorununda avantaj sağlamak için olayları düzenlediğidir. Sonuç olarak sadece İstanbul’da değil, Ankara ve İzmir’de de sıkıyönetim uygulaması kararı kabul edilmiştir.

DP'nin hem kendi partisini hem de muhalefeti yıllarca meşgul eden bir uygulaması da ispat hakkı sorunudur. 1954 yılının Mart ayında çıkarılan “yayın yolu ile veya radyo ile işlenecek bazı suçlar hakkındaki yasa” ile basına yazdıklarını ispatlama hakkı yasaklanmıştır. Böylece düşünce ve ifade özgürlüğünün önüne çok büyük bir engel konmuş olmaktadır. Oysa liberal sistemin temel prensiplerinden biri basın özgürlüğüdür. Mayıs 1955'te on DP milletvekili “ispat hakkı önergesi” vererek ispat hakkının tanınmasını istemişlerdir. Daha sonra sayıları 19'a çıkan “ispatçılar” “Haysiyet Divanı”na verilmiş, bunların bir kısmı istifa ederken bir kısmı da partiden ihraç edilmiştir. Bu 19 muhalif, daha sonra Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır. Hürriyet Partisi tarafından verilmiş olan ispat hakkı kanun teklifi de Mayıs 1956'da Anayasa Komisyonu'nda reddedilmiş ve konu kapanmıştır.

İktidar muhalefeti kontrol altında tutmak için 1956 yılında yeni bir önlem alır. 27 Haziran'da, toplantı ve gösterileri kısıtlamak için çıkarılan “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu” ile bu gösterileri dağıtmak için polise “hedef gözetmeksizin ateş açma” yetkisi verilmektedir. Bu kanunun çıkarılmasından sonra muhaliflere açılan soruşturmalar artmıştır. Örneğin, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek Rize'de çarşı esnafının elini sıkığı için altı ay hapse mahkum olmuş, 7 Ağustos'ta Giresun'da CMP'nin kongresinde Bölükbaşı'nı alkışlayan 15 delege karakola götürülmüştür. Hürriyet Partisi'nin Anıtkabir'e çelenk koyması, hatta partililerin parti başkanının evinde vereceği ziyafete katılmaları bile yasaklanmıştır. (Eroğul, 2003: 195-196) Osman Bölükbaşı 25 Haziran 1957 tarihindeki meclis oturumunda iktidara hakaret ettiği gerekçesiyle dokunulmazlığı kaldırılarak hapse mahkum edilmiştir.

Bu gelişmeler DP'nin kendi içinde de rahatsızlıklara yol açmış, hatta bütün bu gelişmelere dayanamayan, DP'nin dört kurucusundan biri olan Fuat Köprülü ise 6 Eylül'de istifa etmiştir. DP ise seçim tarihini öne çekerek, seçim yasasında yaptığı değişikliklerle de, muhalefet partilerinin işbirliği ve güçbirliği yapmalarını engellemeye çalışmıştır. Seçimlerden sonra ise Aralık ayında da Meclis İctüzüğü'nde değişiklikler yaparak muhalefetin Meclis'teki konuşmalarına ve denetim hakkına engel olmaya çalışmıştır. Bakanlar ise sorulara yanıt vermeme hakkına sahiptir. Ayrıca, kürsüdeki

konuşmaları dolayısıyla milletvekillerine oturumdan çıkarma ve maaş kesilmesi gibi cezalar getirilmiştir.

Ancak DP, yine Meclis'in ezici çoğunluğunu elde etmiş olmasına rağmen durumdan o kadar tedirgindir ki 1 Kasım günü TBMM'nin ilk toplantısı yapıldığı sırada Meclis binası, resmi daireler, radyo, Çankaya Köşkü askeri kordon altına alınmıştır ve sokaklarda tanklar dolaşmaktadır. (Başar, 2007: 551; Sarol, 1983: 785) Ekonomide yaşanan sorunlar gittikçe ağırlaşmaktadır. Birçok mala zam yapılırken, birçok mal da bulunmaz olmuştur. Dükkanların önünde kuyruklar uzamaya başlamıştır. Türk parasının değeri düşürülmüştür. Amerika ise yeni yardımda bulunmaya soğuk bakmaktadır. Bu ortamda DP, halkı yanına çekmek ve sempati kazanmak için, "Vatan Cephesi" adı altında yeni bir uygulama başlatmıştır. Vatan cephesi, DP üyesi olmayan vatandaşların katılacağı bir birliktir. Vatan cephesi propagandası için, radyodan cepheye katılanların isimlerinin okunmasına başlanmıştır. Ancak bilindiği üzere, birçok kişi haberi olmadan bu cepheye kaydedilmiş, adını radyodan duymuştur. Ya da adı duyurulanların bir kısmının ölmüş olduğu saptanmıştır.

Bundan sonra DP, CHP ve genel olarak muhalefet üzerindeki baskısını daha da arttırmıştır. Tehditler savurmaya, gözdağı vermeye başlamıştır. Aslında DP, daha 1954 seçimlerinden sonra ortaya çıkan rejim tartışmalarında, demokrasinin biricik koşulu olarak yalnızca seçimleri gördüklerini açıklamıştır. (Turan, 1999: 190) Bu, çoğunluk diktatörlüğüne gidişin bir göstergesidir. Nitekim 1960 yılı Nisan ayına gelindiğinde, DP grup toplantısında CHP'nin kapatılması görüşünü dile getirmiştir. 15 Nisan'da oybirliğiyle kabul edilen bir önerge CHP'yi, seçim dışı yollarla iktidara gelmek için hücre kurmak, silahlanmak, isyana hazırlanmakla, orduyu siyasete karıştırmakla, halkı komünist radyoyu dinlemek için teşvik etmekle suçlamaktadır. Önerge 18 Nisan'da "CHP ve Bir Kısım Basın Faaliyetlerini Tahkike Memur Meclis Tahkikat Encümeni Kurulması Hakkında Kanun" adıyla yasalaşmıştır. Komisyonun aldığı ilk kararlar ise şunlar olmuştur: Siyasi içerikli kongre, toplantı, faaliyet yasaklanmıştır. Her türlü yayını yasaklama, gazeteleri süreli ya da süresiz olarak kapatmaya yetkili kılınmıştır. BMM'nin tahkikat kararları ile ilgili görüşlerin yayınlanması yasaklanmıştır.

DP iktidarının son günlerinde İstanbul ve Ankara’da, 28-29 Nisan’da üniversitelerde büyük gösteriler yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi’nde çıkan olaylarda hükümet bu olayları bastırmak için orantısız güç kullanmıştır. Polis tarafından açılan ateş sonucu Turan Emeksiz adında bir öğrenci ölmüştür. Ankara’da da Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde ve Hukuk Fakültesi’nde yaşanan protesto gösterilerinde yine polisler ateş açmıştır. 5 Mayıs’ta ise Ankara’da Kızılay Meydanı’nda “555 K” parolası ile hükümeti protesto mitingi yapılmıştır. Bu parola “5 Mayıs’ta saat 5’te Kızılay’da” anlamına gelmektedir. Bu olaylar sanatçıları da etkilemiş, şairlere ilham kaynağı olmuştur. DP döneminde hapisten kurtulan Nazım Hikmet “Beyazıt Meydanı’ndaki Ölü” adlı şiirini yazmıştır. Bu şiir Turan Emeksiz için yazılmıştır. Cemal Süreyya ise “555 K” adlı bir şiir yazmıştır. Şiirin son dizeleri şöyledir:

“Bu böyle gidecek demek değil bu işler

Biz şimdi yanyana geliyor ve çoğalıyoruz

Ama bir ağızdan tutturduğumuz gün hürlüğün havasını

İşte o gün sizi Tanrılar bile kurtaramaz”

Bu şiirler o günlerde daktilo ile çoğaltılmakta ve elden ele dağıtılmaktadır. (Gülen, 2005: 118)

Sonuç olarak DP artık 1946 yılında, demokrasi meşalesini taşımak için doğmuş olan DP değildir. Zaman içerisinde demokrasinin bütün şartlarını çiğnemiş, unutmuş, sandıktan çıkan oy sayısını demokrasinin tek şartı kabul etmiştir. Dolayısıyla, bir çoğunluk diktatörlüğüne yürümüş ve bu yolda kendisine yapılmış tüm uyarıları görmezden gelmiştir. Beyazıt Meydanı’nda öğrencilere ateş etme emri verilmiş askerler ile öğrencilerin kucaklaşmasını, Ankara’da Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşlerinin önemini bile değerlendirememiştir. Sonunda da tarih sahnesinden silinmiştir. Ama en önemlisi, DP en büyük zararı kendisine değil, demokrasinin yerleşmesini sağlayamadığı için Türk halkına ve devletine vermiştir.

2.3.2.1. Dinin Yükselişi

DP'nin iktidara gelişinin sebeplerinden biri de din özgürlüğü vaadidir. CHP şeriata daima uzak durmuşken, batılılaşmaya tepkiler ve şeriat arzusu duyanlar DP'yi desteklemiştir. Toplumsal yaşam düzeni içinde bastırılmış olan dini yaşam arzusu çok partili hayata geçişle canlanmaya başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ilk kez DP'nin sahaya çıkışı ile dini görüşler siyasete konu olmuştur. Daha önceki, örneğin Serbest Fırka girişimi, dini irtica olarak nitelendirilmişken, DP döneminde din özgürlüğü, demokrasi söylemi adı altında gündeme getirilip, bastırılmaması sebebiyle farklılık gösterir.

Aslında çok partili hayata geçişle birlikte, İslami esaslara dayanan birçok küçük siyasi parti doğmuştur. Millet, Milli Kalkınma, Sosyal Adalet, Çiftçi Köylü Partisi gibi partiler, farklı derecelerde, Türkiye'nin siyasi hayatının İslami esaslara dayanması gerekçesiyle ortaya çıkmıştır. (Özek, 1964:188) Ancak DP'nin diğer bütün partilerden güçlü ve farklı olarak 'din özgürlüğü' talebi CHP'nin siyasi mücadelenin parçası olarak, oy kaygısıyla tavizler vermesine yol açmıştır. 7 Ocak 1949'da İmam-Hatip okulları açılmasına izin verilmiş, 1 Şubat 1949'da da ilkokullara din dersi konulmuştur. Her ne kadar bu ders seçmeli ve Türkçe olarak konulmuşsa da bir kez din konusu okullara girmiştir.

Çetin Özek çok partili sisteme geçişle birlikte, İslamcı akımın, dine taviz veren davranışların yukarıdan aşağıya doğru olduğunu söyler (Özek, 1964:187). Toplumdaki dini davranışlar bu çerçevede içinde belirmemiş, siyasi faaliyet ve çekişmeler dini konu aldıkça, toplumda uyumuş ya da bastırılmış olan dini öğeler İslamcı "cereyanları" canlandırmıştır. Bu davranışlar sonucunu 1950'den sonra vermiştir. Diğer yandan gelenekçi basın da iktidarı taviz vermeye zorlamakta, CHP'yi halkın duygularına hürmetsizlikle suçlamaktadır.

En güçlü muhalefet olarak DP dini, muhalefetin odağı yapmış ve popülist bir söylemi politikaya getirmiştir. (Keyder, 1990:97) Menderes, daha Meclis'teki ilk konuşmasında Cumhuriyet'in kurucu devrimlerini "Halkın benimsediği ve benimsemediği devrimler" olarak ayırmış ve özellikle laiklikte geri adım atmaya

başlamıştır. Siyasi alanda “şeriatçı”lığa taviz verme, hoşgörü gösterme politikası ortaya çıkmıştır. Berkes’in dediği gibi “şeriatçı” hareketler DP ile “mezarlarından kalkar gibi” ayaklanmışlardır. (Berkes, 1965:143)

Nitekim, DP’nin iktidara geldikten sonraki ilk icraatı, 14 Mayıs’tan tam 32 gün sonra, 16 Haziran’da, Arapça ezan yasağının kaldırılmasıdır. Hatta Prof. Ali Fuat Başgil ibadetin Türkçe yapılmasını isteyenleri cehaletle suçlamaktadır. (Çizmeli, 2007:197) Bu, tutucu çevrelerin desteğine karşılık yapılan bir borç ödemesidir. Temmuz ayında ise Ankara ve İstanbul radyolarından haftada üç gün Kur’an okunmaya başlamıştır. Bu duruma Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın bile karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Menderes’in en yakın arkadaşlarından ve hükümetin vazgeçilmez üyelerinden Samet Ağaoğlu, Bayar’ın kendisini telefonla arayarak azarladığını ve “*Nedir bu yaptığınız?..Devletin radyosunu camiye çevirmişsiniz! Bu konuda kiminle mutabıksınız acaba?..Eğer demokrasiden anladığınız bu ise, yanıldığınızı göreceksiniz!..*” (Bozdağ, 2007:136) demiştir. Bunlar DP’nin dini siyasete alet ettiğinin ve laiklikten ödün vermeye başladığının örnekleridir.

Aslında DP’nin Başkan’ı Celal Bayar 1949 yılındaki ikinci kongrede “*Biz, dinin siyasete alet edilmesinin şiddetle aleyhindeyiz*” demektedir. (Tunaya, 1952:677) Ancak DP döneminde dini irtica, Atatürk büst ve heykellerini yıkma, Anadolu’nun küçük kasabalarında kadınların tacizi, İslami uygulamaların restorasyonu ve militan laikliğe son verme istekleriyle belirginleşmiştir. (Ahmad, 2007:64) Nitekim, 24 Temmuz 1951’de, uzun tartışmalardan sonra, Atatürk’ün hatırasına veya heykellerine saldırıları cezai yaptırıma bağlayan Atatürk Kanunu çıkarılmıştır. DP Atatürk Kanunu’nu çıkarmakla övünmektedir. Cumhurbaşkanı Bayar, “*Bir gecede Atatürk’ün 17 heykeline saldıranlar, o gün bugün ortada yoktur. Çünkü ortada bir Atatürk Kanunu vardır.*” (Bozdağ, 1969:152) demektedir. Bu kanunla övünmek aslında hatadır çünkü bu kanunu çıkarmak ihtiyacı zaten DP’nin iktidara gelmesi ile ortaya çıkmıştır.

Daha 1951 yılının Mart ayında Konya İl Kongresi’nde, devrimlere karşı bir tutum ortaya çıkmıştır. Kadınhanı İlçe Kongresi’nde, fes ve sarık giyilmesine izin verilmesi, hafta tatilinin Cuma günü olması, tekke ve zaviyelerin açılması, birden fazla evlenmeye izin verilmesi teklif edilmiştir. İl Kongresi’nde de din derslerinin ortaokul ve

liselerde de okutulmasına karar verilmiştir. (Vatan, 13 Mart 1951: 4) 1952 yılının Eylül ayında Ankara’da yapılan İl Kongresi’nde de, ihtiyacı olanlar dışında kadın memur çalıştırılmaması, Ayasofya’nın cami haline getirilmesi, Ankara milletvekili olan Ömer Bilgin’in Hacı Bayram Camisi’nde verdiği vaazların radyodan yayınlanması teklifleri yapılmıştır. (Eroğlu, 2003:131) Bunlar uygulamaya konmamışsa da toplumda uyanan düşünceler hakkında fikir vermekte, tehlikeyi işaret etmektedir.

DP’nin özgürlükçü ortamında birçok dini yayın da ortaya çıkmıştır. DP bu yayınlara ortam hazırlamakla kalmamış, Menderes bizzat İslamcı bir gazete çıkarılmasını da sağlamıştır. Menderes, Necip Fazıl ile bizzat yaptığı görüşmede *Büyük Doğu* dergisinin günlük gazete olarak çıkarılmasını ister. Necip Fazıl anılarında Menderes’le görüşmelerini ve gazeteyi çıkarması için nasıl mali yardım aldığını anlatmaktadır. (Kısakürek, 2004:211-283) Menderes’le ilk görüşmelerinde Necip Fazıl’a şahsi harcamaları için 5 bin lira ve gazete için 30 bin lira verilmiştir. Örtülü ödenekten yapılan bu harcama, Türk bankalarına sır tutmakta güvenilmediği için, Osmanlı Bankası üzerinden yapılmıştır. 1951 yılında günlük gazete olarak yayına başlayan *Büyük Doğu* “*Dünyaya İslam gözünden bakan ve davasına Menderes’i kazanmak isteyen*” bir gazetedir. Gazete ile organik bağlarının olduğu saklanmış ancak gazeteye para yardımı devam etmiştir. 1952 yılında ise, ülkenin içinde bulunduğu koşullar gereği gazete Menderes’in emriyle kapanmıştır. Necip Fazıl’a aylık ödenmeye ise devam edilmiştir. Politika icabı olan bu kapatmadan sonra gazete 1955 yılında yeniden açılmıştır. Menderes yine Necip Fazıl’ı çağırılmış ve kendisine şahsi harcamaları için 10 bin lira verilmiştir. Ancak 6-7 Eylül olaylarının patlak vermesi üzerine gazetenin çıkışı ertelenmiştir. 1956 yılında yine verilen 30 bin lira ile gazete yayın hayatına döner. Ancak sıkıyönetim sırasında 1957 yılında kapatılır. Dolayısıyla *Büyük Doğu*’nun asıl sahibi Adnan Menderes’tir. İslamcı yayın organları da DP’ye övgüler düzmekte, Müslümanlığın DP sayesinde kurtulduğunu yazmaktadırlar. Bazı dergiler hilafeti savunmakta, şeriat istemektedirler. *Büyük Doğu*’nun yanısıra, *Sebilülreşad*, *İslamiyet*, *Fetih*, *Büyük Cihat* gibi gazeteler de zaman zaman dini istismar etmekle suçlanmış ve haklarında soruşturma açılmış ya da kapatılmıştır.

DP döneminde tarikatlar da nispeten rahat bir ortama kavuşacak, dinci çevreler tatmin edilecektir. Dinli-dinsiz ayrımının güçlenmesi DP'nin işine gelmektedir. (Cem, 1979:360) Ancak iktidar bu duruma kendi çıkarları zarar görmediği ölçüde izin vermiştir. Çünkü zaten onlar da şeriat istememektedirler. “*Gazetelerin sosyete sütunlarında kolayca görüleceği üzere Batılı zenginlerin yaşayışlarını en israflı biçimde taklit etme yarışı içindedirler. İş hayatında ve özel hayatlarında yabancılarla yakın ilişkiler kurmuşlardır. Oğulları ve kızları, İmam-Hatip okullarında, Kur’an kurslarında değil, Frenk okullarında yetişmektedir.*” (Avcıoğlu, 1969:274) Ancak daha 1952 yılında dinci gruplar seslerini daha fazla ve sadece CHP’ye değil rejime ve Atatürk’e karşı da yükseltmişlerdir.

Örneğin 1952 yılında Samsun dini hareketlerin faaliyetleriyle anılmaya başlar. Tevfik Furtun 3 Ekim tarihli Büyük Cihat gazetesinde milletin refahını Kur’an’ın rehberliğinde aramasını söylerken, DP Samsun Milletvekili Fehmi Ustaoglu, milletin “*Atatürk inkılabına medyun bulunduğu iddiası asla doğru değildir*” demektedir. Kurtuluş Savaşı’nın kutsal kitaptan alınan imanla kazanıldığını söyleyen Ustaoglu, devrimleri ve Atatürk’ü kötülemektedir. Ustaoglu Aralık ayında partiden ihraç edilir. Dini cemiyetlerle bağlantılı başka milletvekilleri de partiden ihraç edilmiştir. (Mazıcı, 2000:272-274)

Tek parti döneminde hapse girmiş, sürülmüş ve kitapları yasaklanmış olan, devrim karşıtı dini lider Said-i Nursi de DP ile yeniden siyaset sahnesine çıkmıştır. DP iktidarı ile rahata kavuşan Said-i Nursi dindar olarak gördüğü yeni başbakanı ve cumhurbaşkanını kutlamak için telgraflar çekmiş ve yeniden faaliyetlerine başlamıştır. Ancak daha 1952 yılında devrim aleyhtarlığı yüzünden yargılanmıştır. 1954 yılında ise “*Kadınlar şeytandır, onlarla temas doğru değildir*” ve “*Halife olmayan ülkede Cuma namazını camide kılmaz caiz değildir*” sözleri yüzünden mahkemelik olmuştur ama yaklaşan seçimler yüzünden konu kapanmıştır. 1957-1959 Said-i Nursi’nin Risale-i Nur külliyatı ilk kez Latin harfleriyle basılmıştır. Menderes ve hükümetin önde gelenleri 1958 yılında Said-i Nursi ile buluşmuşlar ve Nursi’nin elini öpmüşlerdir. (Mazıcı, 2000:277-280)

Dinin siyasallaştığı bu yıllarda, Atatürk'ü Koruma Kanunu'na ihtiyaç duyulduğu gibi, dinin dünya işlerine ve siyasete karıştırılmasını önleyici bir kanun gerekliliği de doğmuştur. Daha iktidarın ilk yıllarında, 1953 yılında “Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Kanunu” çıkarılmıştır. Kanunun gerekçesinde belirtildiği gibi demokratik hürriyetlerin “son günlerde ülke düzenini bozacak şekilde kötüye kullanıldığı” (Kocaçimen, 2008:153) tespitiyle çıkarılan kanun, siyasi ve kişisel nüfuz sağlamak amacıyla dince kutsal sayılan şeyleri ve yayınları kullanarak propaganda yapanlara cezai yaptırım düzenlenmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen DP bir yandan da laikliği baltalayacak uygulamalara fırsat vermeye devam etmiştir. Bunların bir örneği de Meclis'te, Kahire'de okuyan bir öğrencinin askerlik tecili sırasında ortaya çıkmıştır. Bu tartışma, Kahire'deki El-Ezher Üniversitesi'nde okuyan bir öğrencinin askerlik teciline yapılan itiraz sonucunda yaşanmıştır. (Kocaçimen, 2008:188-189) 1954 yılında yapılan bu tartışmadan anlaşılmaktadır ki askerlik tecili TBMM Dilekçe Komisyonu'nda kabul edilmiştir. Oysa bu üniversite M.E.B.'in onayladığı bir okul değildir. Hatta okuma-yazma bilmeyenler bile buraya girebilmektedir ve Mısır hükümeti bile bu üniversiteyi tanımamaktadır. Öğrencinin askerlik tecilinin kabul edilmesi bir yana, asıl tehlike Dilekçe Komisyonu üyesi Ahmet Gürhan'ın belirttiği gibi “...oradan mezun olup Türkiye'ye gelenlerin Diyanet İşleri'nde yüksek memurluklara” atanmalarıdır. Askerlik tecili kaldırılmışsa da oradan mezun olanların Türkiye'de görevlendirilmeleriyle ilgili hiçbir karar alınmamış olması dikkat çekicidir.

Diğer yandan, din devletini geri getirmeye çalışan Millet Partisi'ne de takibat açılmış ve parti Ocak 1954'te kapatılmıştır. Aslında DP rahatsız eden Millet Partisi'nin din devleti arzusu değildir. Millet Partisi, DP'nin içinden çıkmıştır ve DP'yi her yönden eleştirmektedir. Dolayısıyla DP bir yandan fırsat buldukça muhaliflerini etkisiz hale getirirken, diğer yandan da “din”, “iman” söylemini arttırmaktadır. Örneğin, 1954 seçimlerinin kazanmasını “iman bütünlüğüne” bağlamıştır. 1955 yılında DP Meclis Grubu'na “Siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz” (Mazıcı, 2000: 280) demiştir.

1959 yılında Ramazan ayı Cumhuriyet tarihinde ilk kez resmi bir iftarla açılmış, yemek davetiyelerinde ise hicri takvim kullanılmıştır. Meclis'teki dini konulu

tartışmalar ve diğer gelişmeler sonucunda hükümet, 15 Kasım 1959 tarihinde irtica karşıtı bir bildiri yayınlamak zorunda kalmıştır. (Mazıcı, 2000:280-281) 27 Aralık 1959'da ise DP Samsun İl Kongresi'nde Cuma namazının tam yerine getirilebilmesi için Cuma günleri saat 11'den sonra zorunlu tatil yapılması istenmiştir. Kongrede milletveliklerinin yanısıra Tekel Bakanı Hadi Hüsmen de bulunmaktadır. (Mazıcı, 2000: 285)

DP döneminde dinin istismar edilmesi, şeriat arzusunun canlanmasına sebep olan ve ortaya çıkan olaylar yukarıda kısaca özetlenmiştir. Mazıcı dinin siyasallaşması sorununu, toplumsal gelişmeler ve demokrasi kültürünün yetersizliğine de bağlı olarak, DP'nin ekonomi alanındaki başarısızlığını gizlemek için popülist bir politika izlemek sonucu ortaya çıktığını söyler. (Mazıcı, 2000: 289) Şu kesindir ki, ne Menderes ne de Bayar anti-laik, şeriatçı değildir. Ancak iktidar hırsı yüzünden dini hareketlere zemin hazırlayarak bu sürece ortak olmuşlardır. Dolayısıyla, DP döneminde, Cumhuriyetin kuruluşundan beri kurulmaya çalışılan laik yönetim ve yaşam biçiminin temelleri bir daha tamir edilemeyecek şekilde sarsılmıştır.

2.3.2.2. Gecekondu ve Kentleşme

Cumhuriyeti kuranların, üniversitesiyle, operasıyla, hipodrumuyla, Gençlik Parkı ile devrimi bir bütün olarak sembolize edecek şekilde inşa edilen başkent Ankara'sına karşılık, Menderes kendi iktidar dönemini İstanbul ile simgelemeye çalışmıştır. Menderes'in İstanbul üzerindeki etkisi öyle büyüktür ki *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nde "Menderes ve İstanbul" başlıklı bir madde vardır. (1994:389-392) İstanbul'un kent tarihi içinde önemli yeri olan Menderes, İstanbul'un imarını doğrudan kontrol etmiş ve dört yıllık imar çalışmaları ile şehre damgasını vurmuştur. Bu dönem yeni bir İstanbul imgesinin oluşturulması dönemidir.

Kentsel planlama ve modern mimari ulus-devletin kültür politikasının bir parçasıdır. (Bozdoğan, 1998:120) Kemalist modernizasyon projesinin bir parçasını da kentleşme ve mimari oluşturmaktadır. Bu planlama öncelikle başkentin inşasında ortaya çıkmıştır. Ankara genç Cumhuriyetin yeni yüzü, prototipi olarak inşa edilmiştir. İlk kez 1928 yılında yapılmaya başlayan planlama çalışmaları ile Ankara'da resmi binalar, sivil

kamusal alanlar ortaya çıkmaya başlar; Ankara Üniversitesi'nden opera binasına, Hipodrum'dan Gençlik Parkı'na, Orman Çiftliği'ne kadar Ankara bir bütünlük içinde inşa edilmeye başlamıştır.

Habermas kamusal mekanları, toplumsal yaşam içinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği, herkesin ulaşmasının garanti altına alındığı yerler, her türlü görüşün ortaya konup, özgürce tartışıldığı ortamlar olarak idealize eder. (Habermas, 2004:95) Berman, demokratik bir ülkenin gereği olarak, insanların ülkenin her yerinden gelip özgürce toplantı yapabilecekleri, birbirleriyle konuşabilecekleri ve hükümete seslenebilecekleri kamusal alanlar olmalıdır (Berman, 2004:13-14) der. Kentlerdeki kamusal mekanlar toplumun tüm katmanlarınca özgürce kullanılabilen alanlardır. Kahvehaneler, meydanlar, parklar gibi alanlar kamuoyunun ortaya çıktığı ya da hissedildiği mekanlardır.

Demokratik sivil kamusalılık Cumhuriyet'in de "kaleleri" arasındadır. (Sargun, 2002:32-33) Bir bozkır kasabası olan Ankara Cumhuriyet'in başkenti olarak inşa edilirken bu kamusal alanlar şehrin ilk planlarında belirlenmiş (Cengizkan, 2002:229-236) ve kimi değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet Meydanı (Kızılay Meydanı), Sıhhiye Meydanı, Zafer Meydanı, Ulus Meydanı, Lozan Meydanı, Tandoğan Meydanı, Cebeci Meydanı ve Parlamento Meydanı, daha Ankara'nın oluşumunda planlanmış kamusal mekanlardır. Kızılay ve Sıhhiye meydanları çok daha sonraları, Demokrat Parti'nin son günlerini yaşadığı Mayıs ayında çok önemli bir buluşma yeri olmuştur. Hemen her akşamüstü gençler ve genel olarak halk bu bulvarlarda toplanmakta ve hatta korsan gösteri yapmaktadır. Ünlü 555 K, yani "5 Mayıs saat 5'te Kızılay" gösterisi de burada olmuştur.

Bozdoğan Türkiye'nin mimari gelişimini üç dönem olarak sınıflar. 1930'lar Atatürk'ün, 1950'ler Menderes'in, 1980'ler Turgut Özal'ın damgasını taşımaktadır. (Bozdoğan, 1998:121) 1930'lardaki adıyla Yeni Mimari, mimarlara genç cumhuriyeti Osmanlı/İslam geçmişinden koparma görevi vermiş, dolayısıyla 'uygarlık temsilcisi' konumu kazandırmıştır. (Bozdoğan, 1998:123) 1930'larda yapılmış birçok bina, sonraki dönemlerde çoğu kez aşılamayan bir mimari kalite ve özellik sergilemektedir. Cumhuriyetin otoriter ve devletçi ilk döneminde son derece çekici muhitler oluşturan ve

aynı dönemin Avrupa modellerini örnek alarak tasarlanmış müstakil villa ve sıra ev tipleri benimsenmiştir. (Bozdoğan, 1998:125)

Cengizkan Ankara'nın kent meydanlarında 1950'lerde meydana gelen değişim için "ideolojik olarak algılanmalıdır" der. Kızılay bölgesindeki sokak isimlerinden bazıları "Devrim" yerine "İnkılap", "Kazım Paşa" yerine "Ziya Gökalp" olarak değiştirilmiştir. (Cengizkan, 2002:237-238) Bunu daha tutucu bir politik döneme geçmenin yansıması olarak görür Cengizkan. Nitekim Dil Devrimi'ne karşıdır Demokrat Parti. Kuruluşun önde gelen isimleri yerine tarihten başka isimlerin seçilmesi ise, devrimci kadronun unutturulmaya çalışılması, hizmetlerinin yok sayılması anlamını taşımaktadır.

İlginç olan şudur ki, 1950'lerin liberal rüzgarlarında, daha bireysel, insana daha değer verilmesi gereken ortamda, daha birbirine benzer ve kişiliksiz yüksek apartman blokları ortaya çıkmıştır. Şüphesiz bunun bir sebebi yoğun gecekondululaşmadır. 1950-1960 yılları arasında köyden kente göç sebebiyle İstanbul'un nüfusu neredeyse iki katına çıkmış ve 1.800.000'ü bulmuştur.

1950-1960 yıllarında kentlerde artan ticaret, küçük sanayi ve altyapı yatırımları kentin çekiciliğini arttırmaktadır. (Şenyapılı, 2004:186) Dolayısıyla, sınai ve ticari merkezler etrafında bulunan gecekondular çoğunlukla 1950'den sonra inşa edilmiştir. (Karpat, 2003:109) Ekonomik ve teknolojik gelişmelerle siyasal etkenler göçü yoğunlaştırmıştır. Şüphesiz bu kitlenin ekonomi içinde önemli bir rolü olmuştur. Gecekondular nüfusu şehirlerde ucuz işgücü olarak istihdam edilmiştir. Ancak Karpat'ın belirttiği gibi, endüstri yatırımları bu yeni işgücüne yeterli iş alanı sağlayamamaktadır. (Karpat, 1967:274) Köyden kente göç, istidam ve altyapı sorununun yanısıra hükümete başka bir sorun daha çıkarmıştır. Kent suçlarında artış olduğu ve büyük kentlere seyahat ve yerleşmeye sınırlar konulması basında gündeme gelmiştir. (Ahmad, 2007:178) DP bu kesimin politik önemini değerlendirmiştir. Gecekondular bölgelerinde partiye kayıt karşılığı tapu dağıtılmış, altyapı getirilmiştir. (Şenyapılı, 2004:187)

1930'larda ilk kez ortaya çıkan gecekondular türü "barakalar"a kısmen gözyumulmuş zaman zaman da bunlar yıkılmışken, DP'nin iktidara gelmesinden sonra

af yasaları çıkarılarak gecekondulara güvence verilmiş ve yasalaşmaları sağlanmıştır. Tekeli, siyasette popülizmin egemenliğinin, kent rantını ödemekten kaçınan gecekondular ile kent rantını en çoğa çıkarmaya çalışan yapsatçılara olanak verdiğini belirtir. (Tekeli, 1998:149) Yapı Kredi Bankası'nın bilinçli girişimiyle başlayan çok katlı betonarme blok konutlar, daha sonra yaşanan spekülasyon apartman patlaması ile özensiz ve kalitesiz bir şekilde çoğalmıştır. (Bozdoğan, 1998:127)

1937'den beri İstanbul'un planlamasını yapan Prost'un görevini Aralık 1950 yılında son verilmiştir. 1953 yılında çıkarılan 6188 sayılı "Bina Yapımı Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun" ile gecekondular ilk kez yasallaştırılmıştır. 16 Temmuz 1956'da İmar Yasası ve 8 Eylül'de de İstanbul Yasası kabul edilmiştir. İstanbul'un imarının Menderes için son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır: Menderes 1957 yılında "*İstanbul'un imarı mevzuu adeta bir zafer alayının hikayesidir. İstanbul'u bir kere daha fethedeceğiz*" (Çizmeli, 2007:572) demiştir. 1957 yılında yeni bir İmar Kanunu çıkarılarak gecekondulara soruna çare bulunmaya çalışılmıştır. 6785 sayılı bu kanunun amacı büyükşehirlerin çevresinde görülen gecekondulaşmanın önüne geçmektir. Kanunda kaçak yapılara belediye hizmeti götürülmesini engelleyecek düzenlemeler de yer almaktadır. Bu arada 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı da kurulur. 1959 yılında çıkarılan bir yasa da belediye arazilerinin içindeki hazine arazilerinin belediyeye karşılıksız devrini ve bu alanların gecekondulaşmanın önlenmesini esas alır. DP, oy toplamak için teşvik ettiği gecekondulara iktidarının son yıllarında dur demek gereğini hissetmiş olmalıdır ki bu kanunları çıkarmıştır.

Kuban Menderes'in imar anlayışının plansızlık üzerine kurulu olduğunu belirtirken, yapılan eleştirilerin bu imar etkinliğinin kişisel bir gösteriye dönüşmesinden, planın hep sonradan geldiği hatta hiç yapılmadığı "*otokriter ve bilim dışı bir keyfilik içinde gerçekleşmiş*" olmasından kaynaklandığını vurgular. Örneğin yollar yerinde inceleme yapılmadan, masa başında belirlenmiştir. Ya da Behçet Ünal'ın anlattığına göre "*Güzel Sanatlar Akademisi önündeki yolun genişliğini soran uzmanlara Menderes'in yerden aldığı bir taşı atarak ölçü verdiği*" anlaşılmaktadır. (İstanbul Ansiklopedisi, 1994:390)

İkinci Dünya Savaşı'nın galibi Batı'da yeni dünya motor, otomobil, otoyol, bulvar ve gökdelen imgeleriyle kurulmaktadır. Menderes iktidarı için de Batılı kent idealdir ve kent demek yol-meydan-otomobil demektir. Vatan, Millet, Karaköy-Dolmabahçe caddeleri gibi büyük caddeler bu dönemde yapılmıştır. Diğer yandan, motorlu araç ve otomobil satmak isteyenler ve onların aracılığını yapacak olan yerli işadamlarının istekleri de bu idealle örtüşmektedir. (İstanbul Ansiklopedisi, 1994:391) İstanbul adeta otomobiller ve ona uygun altyapı için inşa edilmektedir. Büyük yol ve meydanların açılması için binalar istimlak edilmekte, buldozerler sürekli çalışmaktadır. Ancak plansızca açılan, genişletilen yollar motorlu araç trafiğini geliştirse de bu daha ilerde daha büyük sorunlara yolaçmıştır. Dolayısıyla, Menderes'in ekonomideki plansızlık anlayışı kendini bu alanda da göstermektedir.

Kuban, Menderes imarı denilen dört yıllık dönemi, sanayileşmede geç kalmış, yarı köylü toplum uygulamaları olduğunu söyleyerek “...*politik egemenliği ele geçirenler, arazinin rant potansiyelini, bütün diğer kentleşme boyutlarını unutarak paraya çevirmeyi ulusal politika haline getirmişler ve bunu da dünyadaki bütün kentlerin içinden geçtikleri deneyimleri de gözardı ederek, çağdaşlık, uygarlık adına yaptıklarını söylemişlerdir.*” (İstanbul Ansiklopedisi,1994:391) demiştir. Şevket Çizmeli de “*ülke ekonomisinin çok zor durumda olduğu bir dönemde başlatılan bu girişimin siyasal nedenlere dayandığı anlaşılmaktadır.*” (Çizmeli, 2007:577) demektedir. Çizmeli böylece, halkın ilgisinin ekonomiden imar faaliyetlerine çekilmeye çalışıldığını anlatmak istemektedir. 1956- 1960 arasında İstanbul'da büyük bir yıkım ve imar faaliyeti gerçekleştirilirken birçok tarihi eser yok edilmiştir. Kentin tarihi dokusu bozulmuş, birbirine benzer, kalitesiz beton bloklar kenti istila etmiştir.

Atatürk dönemi kentleşmede, insanı bir kitle olarak değil birey olarak görmenin ifadesi olarak müstakil evlere ağırlık verilmiş, kamusal alanlar şehrin ilk önceliklerinden biri olarak görülmüştür. Otoriter bir devlet olarak sivil kamusal alan olarak tanınmış, kenti özgürce tüketmek, paylaşmak olanağı verecek mekanlar yaratılmıştır. 1933'te Türk Tarih Kurumu'nun bir yayınında verilen “ideal Türk köyü” planında (Nalbantoğlu, 1998:159) bile bu yaklaşımı görmek mümkündür. Planda köy merkezinde spor, sağlık, eğitim tesisleri ile alışveriş ve sanayi alanları yer almaktadır.

Oysa liberalizm söylemiyle iktidara gelen DP döneminde, plansızlık sonucu, göçler sebebiyle altyapısız kentleşme, ucuz ve sağlıksız yapılaşma, bir örnek konutlarda yaşam sözkonusudur. Atatürk döneminin örnek kenti Ankara iken Menderes, İstanbul'u yeniden inşa etmeye girişmiştir. Ama burada kamusal mekanlara ve kültüre önem verilmemiştir. Ankara, insanlar için, yaşanabilir bir şehir olarak inşa edilmişken, İstanbul adeta otomobiller için inşa edilmiştir. Böylece, sanayi yatırımları yapılmazken, otoyolları ve apartmanlarıyla İstanbul'a bir sanayi kenti süsü verilmek istenmiştir.

2.3.2.3. Köy Romanı

Türk demokrasi tarihini anlattığı kitabında Kemal Karpat devrimlerin neden olduğu davranış değişikliklerinden söz ederken edebiyata da değinir. (Karpat, 1967:280) Edebiyat cumhuriyet devri boyunca, başka yollardan açıklanamayan ya da açıklanmasına izin verilmeyen düşünce ve duyguları belirtmeye yarayan bir araç olmuştur. Toplumun getirdiği bünye değişikliğinin yanısıra, edebiyat da bir eğlence ve estetik aracı olmaktan çıkıp, sosyal ve kültürel değişim savaşının en etkili silahlarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, 1950'li yılların ekonomi politikalarının etkisiyle köy ve köyden kente göçün yarattığı sorunlar ve kimlik bunalımı edebiyata ve sinemaya konu olmuştur. Özellikle romanda "köy romanı" denilen türün doğmasını sağlamıştır.

Köy romanı, köylülerin ekonomik, toplumsal sorunlarını yansıtan, insanlardan çok koşullar üzerinde durarak, insanları bu koşulların betimlenmesinde araç sayan romanlardır. (Naci, 1981:264) Bu köy romanlarında ağa ya da devlet tarafından sömürülen yoksul köylüler sıcak ve sevecen bir yaklaşımla anlatılır. Köylüler ortak hareket etmeyi başardıklarında bile yenilirler ve roman hüznü sona erer. (Timur, 1991:132-194)

Köy romanı türünde eser vermiş edebiyatçılar kalkınmanın köyden başlaması gerektiği düşüncesindedirler. Orhan Kemal "*Memleketimin insanların kalkınmasını, refahını, yükselmesini istedim. Bu işin de köyden başlaması kanısına vardım.*" der. (Beş Romancı Tartışıyor, 1960: 5) Kemal roman ve hikayelerinde, yeni endüstrileşen şehirlerdeki köy kökenli işçileri ya da makinalı tarımın yapıldığı yerlere sürülen Anadolu göçmenlerini anlatırken toplumsal dönüşümün resmini çizer. (Karpat, 1960:

297) Fakir Baykurt “*Yaptığımız romanlar, icabında otuz sene içinde politikacılara, iş sahiplerine, mesuliyet sahiplerine faydalı olacak doküman durumunda.*” Demektedir. (Beş Romancı Tartışıyor, 1960:11) 1950’den önce köy romanı sayılabilecek sadece bir kaç örnek varken, 1950 sonrasında böyle bir türün ortaya çıkmasına sebep olacak kadar çok toplumsal gerçekçi roman yazılmıştır.

DP programının 54 ile 65. maddelerinde de ülke kalkınmasında tarım kesiminin esas alınacağı söylenmektedir. (DP Tüzüğü ve Programı:33-36) Bu politika sayesinde Ziraat Bankası kredileri genişletilmiş, ürün fiyatları yükseltilmiş, traktör sayısı büyük artış göstermiştir. 1950-1953 yıllarında tarım ürünlerinde çok büyük artış görülmüştür. (Avcıoğlu, 1969:284-285)

Ancak, DP başa geldikten sonra tarımda makinalaşmaya geçilmiş, tarım kredileri verilmiş, yeni topraklar ekime açılmışsa da, sömürülen köylü temalı köy romanları türü de bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi makinalaşmanın da, tarım kredilerinin de köylüye değil büyük toprak sahiplerinin işine yaraması olabilir.

Bu türün Mahmut Makal, Talip Apaydın, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz gibi ünlü yazarları gerçekçi romanlarında, toplumsal sorunları ortaya koyarak sosyolojik bir katkıda bulunmayı amaçlamışlardır. Bu romanların başlıcaları *Bereketli Topraklar Üzerinde* (Orhan Kemal-1954), *Yılan Hikayesi* (Samim Kocagöz-1954), *İnce Memed* (Yaşar Kemal-1955), *Sarı Traktör* (Talip Apaydın-1958), *Yılanların Öcü* (Fakir Baykurt-1958), *Yediçınar Yaylası* (Kemal Tahir-1958), *Köyün Kamburu* (Kemal Tahir-1959), *Dağın Öte Yüzü* (Yaşar Kemal-1960), *Hanımın Çiftliği* (Orhan Kemal-1961), *Irazca'nın Dirliği* (Fakir Baykurt-1961), *Eskici ve Oğulları* (Orhan Kemal-1962).

Yılan Hikayesi'nde, CHP döneminde bir gölü özel malı haline getiren ve yaptırdığı bentlerle köylünün arazisini sular altında bırakan ağanın, DP iktidarı sırasında kendi iktidarını da güçlendirmesi ve DP'nin özgürlük havasının hiçbirşeyi değiştirmedeği anlatılır. Bentleri yıkan köylüler kendilerini hapiste bulurlar. (Timur, 1991:149) *Yılanların Öcü*'nde merkezi idare ile köylülerin arasındaki çatışma anlatılır. Vilayetin heykel merakı köylüleri borçlandırır ve birbirine düşürür. (Timur, 1991:144) *Irazca'nın Dirliği*'nde, tarlasındaki adamları elindeki kamçıyla çalıştıran muhtar iktidar

partisinin adamıdır. Arazisinin vergisini bile vermez, ama tarım kredisinden en fazla o yararlanır. Nüfuzu altındaki köylüleri DP'ye oy vermeye zorlayan muhtar ödül olarak bir traktör alır. (Timur, 1991: 145-146) *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanda, köyden kente çalışmak için gelen insanların bir yandan şehirli 'ağa'lar tarafından sömürsü bir yandan da yaşadıkları kimlik bunalımı anlatılır. (Timur, 1991:s. 150)

DP'nin tarım politikası çiftçiden çok büyük toprak sahiplerinin işine yaramıştır. Makineleştirme politikası, toprak ağalarına verilen cömert kredilerle desteklenmiştir. Bu krediler Eren'in belirttiği gibi ekonomik olmayan, radyolar, elbiler, mobilyalar gibi tarım ürünleriyle ilgisi olmayan eşyaları satın almak gibi aşırı kapitalizasyona harcanmıştır. (Ahmed, 2007:178-179) Makinalaşma ile araziler az sayıdaki büyük toprak sahiplerinin elinde toplanmıştır. Traktörün gelişinden küçük çiftçiler doğrudan yararlanamamıştır. Dünya Bankası'ndan William Nicholls'ın değerlendirmesiyle, Türkiye 'vitrin' tipi bir ekonomik kalkınma politikası izlemiş, geniş halk kitlelerinin aleyhine, küçük bir grubu korumuş, yardım etmiş, imtiyazlandırmıştır. Devlet kendi meralarını tarıma açarken bu araziler %80 oranında büyük ve orta çiftçiye verilmiştir. Dolayısıyla Menderes'in politikası, tarım sektöründeki adaletsizlikleri arttırmıştır. (Avcıoğlu, 1969: 285-286)

Bütün bunlar, köy temalı romanların neden CHP döneminde değil de DP döneminde yoğun olarak ortaya çıktığını açıklamaktadır. Ağalık dönemini tek parti döneminde de varolmuş olsa da Köy Enstitüleri köylünün eğitiminde ve kalkınmasında bir umut ışığı olmuş olmalıdır. Diğer yandan DP iktidarı ile insanların umudu boşa çıkmış, üstelik büyük toprak sahipleri daha da ayrıcalıklı hale gelmiştir. Ancak şüphesiz daha yasadışı, otoriter bir sistem içinde sistemi eleştirmek pek kolay değildir. Nispeten özgürlükçü bir ortam eleştirinin ortaya çıkmasına kolaylık sağlamıştır.

2.3.3. DP Döneminde Ekonomik Uygulamalar

DP, parti programı ve hükümet programında da belirtildiği gibi, devletin ekonomik teşebbüse müdahalesini ancak istisna teşkil etmesi halinde uygun gören, özel teşebbüse öncelik tanınacağını belirten, devlet sektörünün mümkün olduğunca daraltılmasını amaçlayan ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için bütün önlemlerin

alınacağını ilan eden liberal bir sistemin savunusunu yaparak işbaşına gelmiştir. Bu dönemde dış kuruluşlar ekonomiyi yönlendirmeye çalışmışlardır. 1951 yılında Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (Dünya Bankası) hazırladığı Barker Raporu da DP'nin ekonomi politikasının oluşumunda etkili olmuştur.

DP iktidarının ilk yarısında ülke ekonomisinde büyük bir canlanma yaşanmıştır. Özellikle tarım ve tarıma dayalı sanayileşmede büyük artış olmuştur. Bu alandaki en büyük gelişme tarımda makineleşmenin sağlanması olmuştur. ABD tarafından 1948 yılı sonlarında hazırlanan Marshall Planı bunu sağlayan başlıca faktör olmuştur. Çünkü Marshall yardımı, Türkiye'nin tarımını geliştirmesi, sanayi mallarını ise dışarıdan alması şartıyla verilmiştir. Nitekim Marshall yardımıyla sağlanan traktörler krediyle çiftçilere dağıtılmıştır. DİE (1960-1962: 355) verilerine göre, 1950'de 16.585 olana traktör sayısı, 1951'de 24.000'e, 1952'de 31.415'e, 1960 yılında 42.136'ya çıkmıştır. Dolayısıyla tarımda yoğun bir makinalaşma dönemi başlamıştır. Devlet arazilerinin bir kısmı da çiftçiye dağıtılmıştır. Ziraat Bankası aracılığıyla köylüye, çiftçiye kolay ve ucuz kredi imkanı sağlamıştır. Ürünün saklanması ve korunması için yeni olanaklar geliştirilmiştir. Tarım ürünlerinin fiyatları yükseltilmiştir. Bunlara ek olarak, ilk yıllarda hava koşullarının da çok iyi olması dolayısıyla tarım ürünlerinde çok büyük bir artış olmuştur. Bu yıllarda devam eden Kore Savaşı da dünyadaki tahıl talebini arttırmış ve fiyatlar yükselmiştir. Dolayısıyla DP'nin ilk yarı döneminde Türkiye tarımsal açıdan büyük gelişme göstermiş ve büyük karlar elde edilmiştir.

Ancak tarımdaki bütün bu gelişmelere rağmen 1954 yılında, Türkiye'nin ABD'den 300.000 ton buğday ithal etmek zorunda kalışı dikkat çekicidir. Zaten bütün bu gelişmeler, sadece asıl itibarıyla küçük bir kesimin, büyük toprak sahiplerinin işine yaramıştır. DP milletvekili Rıfıkı Salim Burçak anılarında, 1955 yılının sonlarında döviz yokluğu nedeniyle "darlık ve buhran"ın ortaya çıktığını söyler. (1976:17) Daha bu yıllarda inşaat malzemesi, traktör, yedek parça, otomobil lastiği, kalay, ilaç, hatta en basit çivi, mih, cam bile zor bulunur hale gelmiştir. 1955 yılında, Dünya Bankası yetkilisi William H. Nicholls'un raporuna göre Türkiye'de tarımda makineleşme sembolik bir anlam ifade etmektedir. Nicholl şu değerlendirmeyi yapmıştır:

1953'te Türkiye'nin tarımı makinalaştırma programından doğrudan doğruya sadece 25.000-27.500 kadar çiftçi ailesi faydalanmıştır ki, bu, yüzde 1'den biraz daha yüksek bir nispet ifade eder....Traktörün gelişinden büyük bir kısmı karasapan kullanan, sayıları 2.5 milyonu bulan küçük çiftçiler doğrudan doğruya yararlanamamıştır....Türkiye – önce endüstride, sonra tarımda- 'vitrin' gösteriş tipi diyebileceğim bir ekonomik kalkınma politikası takip etmiş, yani geniş halk kütleleri aleyhine, şu veya bu şekilde imtiyazlandırılmış ve bu suretle bunları vatandaşlardan pek azının katıldığı bir ilerlemenin sembolü haline getirmiştir. Oysa ki bir yoksulluk denizi içinde birkaç imtiyaz adası, ekonomik kalkınmanın varlığını pek göstermez.” (Karpat, 1967: 261)

Yine de tarımda makineleşme bu toprak ağalarının kapitalist çiftçiler haline gelmesini sağlamış, ama etkili bir vergi sistemi olmaması sebebiyle kazanç sanayi kesimine aktarılamamıştır. (Eroğul, 2002: 146) Dolayısıyla büyük arazi sahiplerinin elinde daha büyük servet birikimi sağlanmıştır. Ama tarımda makineleşme küçük çiftçinin ve ortaklık sisteminin aleyhine olmuştur. Traktörleriyle arazisini eken büyük toprak sahipleri küçük çiftçinin topraklarını da almış, ortakçı yani arazının bir kısmını işleyen çiftçi de toprağını kaybetmiştir. İşsiz kalan ortakçılar, küçük çiftçiler yığınlar halinde büyük şehre göç etmeye başlamıştır.

Makineleşme ise dışa bağımlı olduğundan, bir süre sonra ortaya çıkan döviz sıkıntısı nedeniyle, yedek parçaların ithalatı mümkün olmamış, ülke traktör çöplüğüne dönmüştür. İhale mekanizması sayesinde büyük vurgunlar yapılmış, buradan yeni bir zengin kitlesi de doğmuştur. Dolayısıyla, tarımda kapitalistleşmenin, arsa spekülasyonlarının, ihale vurguncularının, aracılık faaliyetlerinin yarattığı yeni bir zengin kitlesi, türedi zenginler ortaya çıkmıştır. Bürokratlar, küçük memurlar, küçük tüccarlar, işçiler daha da fakirleşmişlerdir. Türedi zenginler ise kolay para kazanma yollarına yönelmişler, kazançlarını lüks tüketime akıtmışlardır.

DP döneminde tarımın dışında, bazı sanayi alanlarında da önemli gelişmeler olmuştur. Özellikle çimento, şeker, demir-çelik, dokuma ve enerji sektörü gelişmiştir, fabrikalar açılmıştır. Ancak DP'nin kamu teşebbüslerini özelleştirmesi, devlet fabrikalarının satışı mümkün olmamıştır. Hatta “her kasabanın bir fabrika istemesi yüzünden” hükümet oy kaygısıyla fabrikaları elinde tutmaya ve yenilerini kurmaya istekli olmuştur. (Avcioğlu, 1969: 321) Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (MKE), Et

ve Balık Kurumu (EBK), Devlet Malzeme Ofisi (DMO), Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi (SEKA), gibi kurum ve kuruluşlar bu dönemde doğmuştur. İnşaat sektöründe de büyük gelişme yaşanmıştır. Özellikle sanayileşen kentlerde, göçlerin yarattığı birikmeler sebebiyle toplu konutlar yapılmaya başlanmıştır.

DP, yabancı sermayeyi teşvik girişimleriyle de ünlüdür. Aslında yabancı sermayeyi teşvik eden ilk yasa Mart 1950’de çıkarılmıştır ancak belli ki bu, yabancı sermayeyi Türkiye’ye gelmek konusunda teşvik edici olmamıştır. Bunun için 30 Temmuz 1951’de Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu kabul edilmiştir. Bu yasa ile sanayi, enerji, madencilik, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanları yabancı sermayeye açılmıştır. Buna göre, yabancı sermayeye yıllık kazancının %10’nu dışarı çıkarabilecek, ayrıca anaparayı da, belli şartlarda geri götürebilecektir. Daha sonra 1953 yılında da Serbest Bölge Kanunu kabul edilerek, yabancı sermayenin akışı ve hareketleri kolaylaştırılmaya devam etmiştir. Ancak bunlar yeterli olmamış, istenen oranda yabancı sermaye Türkiye’ye gelmemiştir.

Umulan miktarda yabancı sermayenin girmeyişi üzerine hükümet yeni bir kanun hazırlamıştır. 28 Ocak 1954 tarihinde - muhalefetin hayır oyları bir yana – yeni bir Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu kabul edilmiştir. Burada dikkati çeken nokta, DP’den 180 milletvekilinin oylamaya katılmamış (Turan, 1999: 154; Albayrak, 2004: 320) olmasıdır. Bu kanununun hazırlanması da ABD’nin teşviki ile olmuştur çünkü yabancı sermayeyi teşvik de dış yardımın şartlarından biridir. ABD’nin “Dış İktisadi Politika Komisyonu Başkanı” Başkanı C.B. Randall’ın çalışmaları ile çıkartılan bu kanun ile, 1951 yılında çıkarılan kanun yabancı sermayedarler lehine bir kez daha düzenlenmiştir. Kanunun 10. maddesi “yerli sermayeye tanınan bütün haklar, muafiyetler ve imtiyazlardan” yabancı teşebbüsleri de yararlandırmayı kabul etmektedir. “İmtiyazlar” kelimesi “Kolaylıklar” kelimesi ile değiştirildiyse de yabancı şirketler yerli şirketler arasında eşitlik sağlanmıştır. (Avcıoğlu, 1969: 322-323) Dünya çapında şirketlere küçük yerli şirketlerle aynı hakların tanınmış olması yine imtiyaz anlamına gelmektedir ve yerli şirketin aleyhinedir.

Yeni çıkarılan yasa ile tarım ve ticaret alanları da yabancılara açılmıştır. Sermaye ve karın serbestçe transferine getirilen sınırlamalar da kaldırılmıştır. Turizm

Teşvik Kanunu da yine yabancıları teşvik için çıkarılmıştır. Böylece yabancıların köylerde arazi almasının yolu açılmış yani sahil kesimlerinin yağmalanmasına ortak edilmişlerdir.

Yine ABD'nin teşvikiyle çıkarılan Petrol Kanunu da Türkiye için ağır hükümleri olan bir imtiyaz kanunudur. Türkiye bu kanunu Amerikan petrol şirketlerinin avukatı olan Max Ball adında bir adama hazırlatmıştır. (Avcıoğlu, 1969: 325) 7 Mart 1954 tarihinde yürürlüğe giren bu kanuna göre, Türkiye'de petrol aramadaki devlet tekeli kaldırılmakta ve özel teşebbüs, dolayısıyla yabancı şirketlerce yapılmasına olanak sağlanmaktadır. Böylece Mobil, Shell, Caltex gibi şirketler Türkiye'de petrol arama haklarını ellerine almışlardır. Bunun sonucunda da bu şirketler bulunan petrolü işletmeyip Türk hükümetini yüksek fiyatla petrol ithal etmeye mecbur etmişlerdir. (Sertel, 1969: 84-85; Avcıoğlu, 1969: 325-326)

Diğer yandan, DP'yi en fazla anımsatacak bir gelişme de ulaşımdaki gelişmedir. Gerçekten de 1950-1960 yılları arasında Türkiye'de çok önemli miktarda karayolu yapılmıştır. Bu yollar sayesinde yurtiçi ulaşım ucuzlamış, içpiyasa canlanmış, eline daha fazla para geçen köylü kasabaya, şehre alışveriş yapmaya inmiştir. Traktörler şehre inmek için kullanılabilir hale gelmiştir. Türkiye'de 1950 yılında karayollarının uzunluğu 47.080 km. iken 1960 yılına gelindiğinde bu sayı 61.542 km.'ye çıkmıştır. (DİE, 1973: 412) DP özellikle köy ve kasaba karayollarının yapımına önem vermiştir. 1950 yılında köy yollarının uzunluğu 1.100 km. iken, 1960 yılında 15.953 km.'ye ulaşmıştır. (Albayrak, 2004: 385) Bu adeta bir ulaşım devrimi demektir. Ancak bu sırada demir ve denizyolları taşımacılığı ihmal edilmiştir. 1950 yılında karayollarının toplam taşımadaki payı, yolcu ve yük taşımada %46 ve %17 iken bu sayı 1960 yılından %67 ve %30'a yükselmiştir. (DİE, 1973: 406) Ancak karayolları nakliyesi hızla gelişmesi, karayolu taşıtlarını, benzin ve yedek parçayı ithal eden (Avcıoğlu, 1969: 337) Türkiye'nin aleyhine olmuştur. Ülkeyi "demirağlarla örmek" anlayışı bir tarafa bırakılmıştır. Demiryollarının ihmal edilmesi, demiryolu şirketinin zarara uğratılmasına sebep olmuştur. Petrole bağımlılık, dışa bağımlılığı arttırmıştır.

Mete Tunçay Menderes için "*Herhangi bir ideolojik bütünselliği olmayan eklektik ve pragmatik bir politikacıydı. İzlediği ekonomik model, olanca başarısına*

karşın plansızdı, yeterli yardım alamadığı dönemlerde önemli dış ticaret açıkları vererek tüketim alışkanlıklarını bozuyordu, enflasyonistti.” (s.1981) demektedir. Nitekim, DP ilk başta savunduğu liberal politikaları uygulayamamıştır. Devlet kuruluşlarını, fabrikaları satamamış, hatta bunlara yenilerini eklemek zorunda kalmıştır. Tarım, sanayileşme ve özel girişimde önemli gelişmeler olmakla birlikte, yabancı sermayeyi çekmek için verilen tavizlere rağmen iktidarı tatmin edici bir para girişi olmamıştır. Devletin ekonomik sisteme müdahalesi devam etmiş, yatırımlar azaltılmamıştır.

2.4. DP DÖNEMİNDE KADIN

DP dönemi kadın dergilerini incelerken bir yandan da gerçek yaşamda neler olduğuna bakmak gerekir. Bu bağlamda, bu bölümde, dönemin politikalarının toplumsal ve siyasal yaşamı kadın açısından nasıl değiştirdiği, geliştirdiği genel çerçevesiyle ortaya konmaya çalışılacaktır. Kadın dergilerinin topluma rol modeli oluştururken, sokağı, yaşamı da sayfalarına taşıması beklenir. Dolayısıyla, DP döneminde kadınların eğitim, çalışma, siyasal yaşama katılım ve kamusal alanda görünürlüğü bu bölümde incelenecektir. Böylece dergilerin gerçek yaşama klavuzluk edip etmediği ya da ideal bir dünya ve rol modeli yaratıp yaratmadığı anlaşılabilir. Dergilerin yarattığı kadın dünyasının ve temsil ettiği kadınların gerçek yaşamda varolup olmadığı, bu dergilerin ideolojisi ile iktidarın ideolojisinin paralellik gösterip göstermediklerini kıyaslamak mümkün olacaktır.

2.4.1. Kamusal Yaşamda Kadın

Liberalizmin yarattığı özgürlükçü ortamın kadın açısından da, seslerini duyurmaları, fikirlerini yaymaları, siyasal iktidara sorunlarını iletmeleri ya da istekleri doğrultusunda bir baskı unsuru olmalarını sağlaması beklenir. Demokrat Parti döneminde kadınların örgütlenmesinde bir canlanma olduğu, kadın birliklerinin/derneklerinin sayısının arttığı görülmektedir. Yardım dernekleri dışında, meslek ve kadın hakları savunucusu dernekler bu özgürlük ortamından yararlanarak ortaya çıkmıştır.

Bu derneklerin en önemlilerinden olan Üniversiteli Kadınlar Derneği DP'den hemen önce, çok partili yaşama geçildikten sonra kurulmuştur. CHP'nin 1945'ten itibaren kısmen liberalizme izin vermesi sonucu, 19 Aralık 1949'da İstanbul'da Üniversiteli Kadınlar Derneği kurulmuştur. DP iktidarından sonra kurulmuş kadın dernekler/cemiyetleri ise şunlardır: Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği (1950), Yoksullara Yardım Derneği (1952), Ankara Çocuk Sağlığı Derneği (1955), Ankara Çocuk Dostları Derneği (1957), Çocuk Hakları Müdafaa Derneği (1958), Çocuk Zekasını Koruma ve Geliştirme Derneği (1958), Çocuk Sevenler Derneği (1958), Türk El Sanatları Tanıtma Derneği (1959), Türk Kadınlar Konseyi Derneği (1959), Türk Anneler Derneği (1959). (Ardıç, 1983: 183-201) Bunlar daha çok yardım ve sosyal amaçlı derneklerdir. Bunların dışında, kadının konumunun yükselmesini sağlayacak, kadını eğitecek, bilinçlendirecek çalışmalar yapan birkaç dernek de ortaya çıkmıştır. 14 Mayıs 1951'de Soroptimist Klübü, 29 Ocak 1953'te Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, 23 Kasım 1954'te Kadınları Koruma Derneği, 7 Eylül 1955'te Kadınları Kalkındırma Cemiyeti, 1959'da Kadınları Dayanıştırma Derneği kurulmuştur.

Bunların dışında, Cumhuriyet'in ilk kuruluşlarından biri olan Türk Kadınlar Birliği, DP döneminde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. 1923'te kurulmuş olan TKB 1934'te, tüm siyasi hakların elde edilmiş olması sebebiyle, 1935 yılında varlığına son vermiştir. Ancak Birlik, *"...bu haklara sahip olmaktan ziyade hakların tanıtılıp benimsetilmesi, ve kullanılmasını temininin çok daha önemli olduğu neticesine"* vararak 1949 yılında yeniden kurulmuştur. Aynı tarihte Birleşik Devletler'de hükümetler dışı misafir organ olan "Beynelmilel Kadınlar Alyansı"na üye olan Birlik'in amacı kadın haklarını korumaktır. Birlik, 39 ilde ve dört kazada toplam 60 şubeye sahiptir. Şubelerdeki üye adedi 300-1000 arasındadır. Birlik tüzüğünde belirtildiğine göre Birlik'in başlıca amacı, Türk inkılabının kadınlara verdiği hakları korumak ve bunların kullanılmasını, ekonomik haklarda ve eğitimde eşitliği sağlamaktır. (Türk Kadınlar Birliği:1960)

Türk Kadınlar Birliği, 1955 yılında Ankara Radyosu'nda her hafta program yapmaya başlamıştır. Pazar sabahları saat 10.00'da yapılan bu programlarda sosyal meseleler, ailevi sorunlar, çocuk bakımı ve eğitimi, ev idaresi, ev ekonomisi, sağlık,

görgü, çalışma yaşamında başarılı kadınların başarı sırları gibi konular ele alınmıştır. Bu konuşmalar, Mükerrerem Kamil Su, Türkan Ebcioglu, Perihan Parla, Melek Erbilin, Zeynep Tanaydı, Afetinan, Efser Kayra, Halide Nusret Zorlutuna, Aliye Temuçin, Şeminur İnanç, Hayriye Yalman, Saadet Bozoğlu gibi kadınlar tarafından yapılmıştır. Bu isimlerden kimi milletvekili, kimi yazar, kimi bilim insanı olan kariyer sahibi kadınlardır.

Bu konuşmalarda topluma hizmet vermiş, meslek hayatında başarı kazanmış kadınlara geniş yer verilmiştir. Danimarka'nın kadın Ticaret Bakanı Lise Groes, bilim insanı Madam Küri, hemşirelik mesleğinin kurucusu Frorance Nightegale, İngiltere'de hapis hanelerin ıslahını sağlamış olan Elizabeth Fry, vakıf kuran kadınlar, akıl hastanelerinin kurulmasını sağlayan Amerikalı Dorothy Lin Dix gibi isimler bu konuşmalarda tanıtılmıştır. Ayrıca birçok sahada ilk olan kadınlar da bu programlarda tanıtılmıştır. İlk kadın pilot, ilk paraşütle atlayan kadın, ilk araba yarışçısı, dünya turu yapan kadın, Manş denizini yüzerek geçen, Atlantik'i uçarak geçen, Himalayalara tırmanan ilk kadınlar da bu konuşmaların konusu olmuştur.

Bu konuşmaların içeriğinden anlaşıldığı gibi, kadınlara her meslek alanında, her faaliyette yer almaları için cesaret verilmektedir. Kadının fiziki ya da zihinsel olarak erkekten geri olmadığı vurgulanmaktadır. Bu konuşmalar, kadınlar için ufuk açıcı, geliştirici niteliktedir. Rol modeli olarak ya bu kariyer sahibi ya da “ilk” kadınların seçilmiş olması, Birlik'in kadınlar için öncü, devrimci, ilerici niteliğini göstermektedir.

Türk Kadınlar Birliği'nin bir faaliyeti de 1955 yılında başlattığı kampanyadır: “Lüks ve İsrar: Pahalılık ve Karaborsa ile Mücadele”. Atatürk döneminde başlamış olan Yerli Malları Haftası'nın, özellikle DP döneminde önemini yitirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlar Birliği'nin radyo konuşmasından anlaşıldığına göre, Yerli Malları Haftası uzun bir zamandır resmi bir uygulama olmaktan çıkmıştır. (Aliye Temuçin, “Lüks Kampanyası”, 24.6.1955: 80) Aliye Temuçin konuşmasında, karaborsacıyı vatan haini olarak nitelerken, asıl tehlikenin vatandaşın “neme lazımcılığı, nefse düşkünlükleri, hotkamlıkları” olduğunu söyler. Kadınların yabancı mallara düşkünlükten ve israftan vazgeçmeleri istenir. Pahalılık, ithal ve karaborsa malların boykot edilmesi çağrısı yapılır. (Temuçin, 1957: 80-84) Temuçin'e göre, en büyük

tehlike enflasyon değil, manevi değerlerin yokoluşudur. İçinde yaşanan dönem bunun örnekleriyle doludur.

Bu önemli kampanyadan anlaşıldığına göre, DP'nin iktidar yılları, toplumsal değerlerin erozyonuna sebep olmuştur. Değişen ekonomik yapı ve ilişki biçimleriyle, toplumsal yaşam da değişim göstermiştir. Cumhuriyetin toplumcu değerleri artık geride kalmıştır. İthalatın artması ile lüks tüketim ürünleriyle karşılaşan halk da, artık toplumu değil kendini düşünmektedir. Liberalizmin temel ilkeleri bireycilik ve maddiyatçılık toplum tarafından çok çabuk benimsenmiştir.

Soroptimist Klüpler'in ilki aslında 1948 yılında, yazar Müfide Ferid Tek tarafından kurulmuştur. Soroptimist “en iyiyi amaçlayan kadınlar” anlamına gelmektedir. Klübün amacı, kadının statüsünü yükseltmektir. 1951 yılında Ankara’da Soroptimist Klübü’nün kurulmasından sonra, Türkiye Soroptimist Klüpleri Federasyonu, Türkiye Sorpotimist Klüpler Birliği adı ile 1953 yılında faaliyete geçmiştir. (Ardıç, 1983: 198)

Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu da 1953 yılında kurulmuş ve Soroptimist Klüpler gibi kamu yararına çalışan dernekler arasına girmiştir. Kurumun kurucusu Vahide Baha Pars’tır. Afetinan da dernek başkanlığı yapmıştır. Kamuya açık eğitici ve öğretici konferanslar düzenlemiştir. Ayrıca kadını, sosyal, siyasal ve ekonomik durumu ile ilgili yaptığı araştırmalar kitap olarak yayınlanmıştır. (Ardıç, 1983: 199)

Kurumda, Türkiye’de kadının toplumsal konumu, eğitim, çalışma yaşamı, siyasal hayata katılımı ile ilgili konferanslar verilmiştir. Diğer ülkelerde kadının statüsü, katılan toplantılar, sempozyumlarda edinilen bilgiler paylaşılmıştır. 1954 yılında Dünya Kadınlar Birliği tarafından Danimarka’da organize edilen “Cemiyette Kadının Rolü” sempozyumu da bu konferansların konusu olmuştur. Avukat Şeminur İnanç tarafından yapılan sunumda, Danimarka’daki sağlık sigortası sistemi, çalışan annelerin durumu, kreşlerin, kooperatiflerin işleyişi anlatılmıştır. (Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, 1967:37-42) Yine bu konferanslarda, Afetinan, Londra’da kurulan Kadın

Hakları Kütüphanesi hakkında bilgi vermiş, İsveç'te kadının toplumsal konumu anlatılmıştır.

Örgütlü faaliyetlerin yanısıra, bireysel çabalarla kadının sesini duyurmaya çalışan isimler de göze çarpmaktadır. Avukat Bihkenin Berkin, 1956 yılında Venedik'te yapılan Milletlerarası Kadın Hukukçular Federasyonu toplantısına bir tesadüf eseri olarak katılan ilk Türk kadın hukukçu olmuştur. Federasyona konsey üyesi seçilen Berkin, Türkiye'ye dönüşünde Türk Hukukçu Kadınlar Derneği'ni kurma çabasına girişir. (Türk Hukukçu Kadınlar Derneği, 1981:49) Berkin'in bu çabası ancak 1968 yılında sonuç vermiştir.

DP'nin yarattığı görece özürsüzlük ortamı kadınların kamusal yaşamda örgütlenmelerine olanak sağlamış görünmektedir. Ancak seslerini duyurabildiklerini, faaliyetlerinin etkin ve yaygın olduğunu söylemek zordur. Bu derneklerin/kurumların kendi yayın organları olmakla birlikte, diğer kadın dergilerinde, dergilerin tek bir sayısında bile bu derneklerden, faaliyetlerden söz edilmesine rastlanmamıştır. Dolayısıyla, kadınların kamusal alana girme çabaları ile bunların yayın ortamında yer alması arasında negatif bir korelasyon vardır.

2.4.2. Eğitim ve Çalışma Yaşamında Kadın

Eğitim Cumhuriyet devrimlerinin temel taşlarından biridir. Aydınlanma ve modernleşme projesi içinde eğitim, kültürel dönüşümü gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Daha cumhuriyetin ilanından önce, Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplanmış olması eğitime nasıl hayati bir önem verildiğinin göstergesidir. Çünkü amaç sadece meslek kazandırmak değil, bütün bir değerler dönüşümünü sağlamaktır. Maarif Kongresi'nde eğitimin yanısıra, kültür ve sanat çalışmalarının ilkeleri de saptanmıştır. Ne Doğulu ne de Batılı olan, tümüyle ulusal bir kültür oluşturma ve yayma çağrısı (Ertop, 2007: 95) yapılmıştır. Latin alfabesinin kabulü ve Dil Devrimi'nden sonra, 1932'de Halkevleri açılmış, 1933'te Üniversite reformu gerçekleşmiş, 1940'ta Köy Enstitüleri kurulmuştur.

Ancak 1946 yılında çok partili sisteme geçilmesiyle, devrimci eğitim projesi de yarım kalmıştır. Ortaya çıkan rekabet ortamı dolayısıyla CHP de dinsel eğitime kısmen

de olsa imkan tanımak zorunda kalmıştır. Önce, 1948 yılında ilkokullara din dersi konmuştur. 1949 yılında bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Oy kaygısıyla dinin okullara girmesine izin verilmiştir.

Ancak CHP ile DP'nin eğitim politikaları birbirinden oldukça farklıdır. 1949 yılında din dersi ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına seçmeli olarak konulmuştur. Din dersi MEB'in yetkili kılacağı öğretmenler tarafından ve Türkçe olarak verilecektir. DP'nin iktidara gelmesiyle, 1950 yılı Ekim ayında din eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. İlkokulun ilk üç yılı da seçmeli olarak din dersi alınabilecektir. Dersi ise doğrudan ilkokul öğretmenin vermesi yeterli görülmüştür. 1956 yılında ise ortaokulların 1. ve 2. sınıflarına da seçmeli din dersi konulmuştur. 1951'de orta dereceli, 1955'te ise lise düzeyinde İmam-Hatip okulları açılmıştır. (Caporal, 1982:249-251)

DP'nin dine yaptığı yatırım tutucu çevreleri resmi eğitim kurumları dışında hareket etmeye cesaretlendirmiştir. DP döneminde Kur'an kurslarının sayısında çok büyük artış olmuştur. Ayrıca gizli kurslar da artmıştır çünkü bunlara gözyumulmaktadır. Üstelik bu kurslarda devletin verdiği öğretim eleştirilmekte hatta laik sistem kötülenmektedir. Bunun sonucunda, özellikle köylerde öğretmenlere düşmanlık artmaktadır, özellikle de kadınlara. 1951 yılında modern din adamı yetiştirmek amacıyla imam hatip okulları kurulmuştur. Ancak kadınların imam olması mümkün olmadığı halde, kız öğrenciler de bu okullara kabul edilmeye başlanmıştır.

1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle eğitimde Amerikanlaşma da başlamıştır. Köy Enstitüleri'nin, ilk-ortaokulların ve yükseköğretim kurumlarının yönetmelikleri Amerikalı uzmanlar tarafından gözden geçirilmektedir. (Başaran, 2007:147) Yine 1951 yılında, CHP tarafından kurulmuş olduğu için Halkevleri ve Halk Odaları kapatılmıştır. Caporal'ın aktardığına göre, birkaç yıl sonra halkeğitiminin gelişmesi için yapılması gerekenler konusunda bir rapor hazırlaması için Türkiye'ye bir Amerikalı uzman çağrılmıştır. Uzman, Halkevleri'nin kapatıldığını duyunca şöyle "haykırmıştır": "*Ben size işte onlara benzer kurumlar kurmanızı önermek üzereydim. Ama eğer siz, kendi eseriniz olan bu kurumları bizzat kendiniz yıktıysanız benim artık size söyleyecek hiçbir şeyim yoktur.*" (Caporal, 1982: 336) Daha sonra da Köy

Enstitüleri, 1952 yılında Köy Öğretmen Okulları'na dönüştürülmüş ve kuruluş özelliklerini yitirerek tarihe karışmıştır.

DP döneminde eğitimden ideolojinin taşıyıcı aracı olarak yararlanılmadığı görülmektedir. Akşin, Kemalist devrim için yaşamsal ve stratejik önemi olan iki kurum olduğunu söyler: Ordu ve eğitim. Devrimci öğretmenlerce yürütülen eğitim toplum için hayati önem taşımaktadır. Köy Enstitüleri ve Halkevleri öğretmenlikle doğrudan ilişkili oldukları için aynı derecede stratejik öneme sahiptir. Devrim bu bilinçle öğretmenliği birinci sınıf bir meslek haline getirmiştir. Akşin, 1950 iktidarının bilinçli olarak hareket ettiğini ve dört şey yaptığını söyler. Halkevleri ve Köy Enstitüleri kapatılmıştır. İktidar bunları kendi tutucu ideolojisini aşılacak için kullanmayı bile düşünmemiştir. Maaş politikaları ve diğer uygulamalarla öğretmenlik ikinci sınıf bir meslek konumuna düşürülmüştür. (Akşin, 2007:357) Dolayısıyla, iktidar için eğitimin toplumsal gelişmede öncelik sıralamasındaki yerinin gerilediği anlaşılmaktadır.

Bu genel çerçeve içinde, 1950-1960 yıllarında nüfus artışına bağlı olarak öğrenci sayısının hızla arttığı görülmektedir. Ancak öğrenim çağındaki çocuk sayısındaki bu artışa rağmen, erkek okullaşma oranı pek az artmış, kız okullaşma oranı ise düşmüştür. (DİE, 1973:437) 1950 yılında ilkokullarda toplam erkek öğrenci sayısı 1.016.951, kız öğrenci sayısı 599.711'dir. 1960 yılında erkek öğrenci sayısı 1.582.798'e, kız öğrenci sayısı 931.794'e çıkmıştır. (DİE, 1973:457) Kırsal kesimdeki okullaşma oranının ise DP döneminde son derece düştüğü görülmektedir. 1938-1950 yıllarında ilköğretimde kırsal okullaşmada kız öğrenci oranı %208.77, erkeklerde %130.39 iken bu sayı 1950-1960 arasında kızlarda %35.45'e, erkeklerde ise %45'e düşmüştür. Mayıs 1960'tan sonra bu oranlar kızlarda %142.50'ye, erkeklerde %85.35'e çıkmıştır. (Caporal, 1982:259) Görüldüğü üzere, DP iktidarı sırasında kırsal kesimde okullaşma düzeyinde çok büyük bir düşüş yaşanmıştır. Kırsal kesimin oyları ile iktidara gelen DP, köylünün eğitimini son derece ihmal etmiştir. Aslında burada bir ihmalden değil bir politikadan söz etmek gerekir. Çünkü köylünün eğitiminin eksik bırakılması yine büyük toprak sahiplerinin çıkarıdır. Oysa okuyan köylünün ağaya karşı bilinçlenmesi sözkonusudur. Bu durum feodal düzenin devamı açısından zararlıdır. Ayrıca DP köylerdeki gelenekçi tutumun kızların okula gitmesini istemeyişine karşı

hoşgörülüdür. Bunlara bakıldığında, kız öğrenci sayısındaki düşüş açıklanabilir hale gelmektedir.

Azınlık okulları ve yabancıları ait özel okullar dışında, ulusal özel okulların sayısı 1920-1950 yılları içinde 28'dir. 1950-1960 yıllarında ise bu sayı 112'ye çıkmıştır. (Yalçın, 1998:221) 1950 yılında 17.428 olan ilkokul sayısı ise 1960 yılında 21.429'a çıkmıştır. (DİE, 1973:437) 50 yıl sonra bugün bile hala okulsuz köyler olduğuna göre, devlet okullarının sayısındaki artış çok büyük olarak algılanmamalıdır. 1950-1960 arasında devlet okullarındaki yaklaşık %23'lük artışa karşılık, özel okullardaki artış oranı %300'dür. Bunun, DP'nin liberalizm anlayışının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan 1950'li yıllarda teknik ve meslek okulları da özelliklerini yitirmiştir. Türkiye'de sanayileşme doğal olarak DP döneminden önce başlamıştır. Buna bağlı olarak da mesleki ve teknik eğitime önem verme gereği doğmuş ve okullar kurulmuştur. Ekonomide liberalleşmeyi savunan ve daha çok, daha büyük bir sanayileşme atılımına giren DP ise bu okulların önemini kavrayamamıştır. 1956-1957 yıllarında bu okullar genel ortaokullara dönüşmüştür. Böylece bu okullar kalifiye eleman/işçi yetiştirme özelliklerini kaybetmişlerdir. DİE (1973:438) verilerine göre aynı dönemde üst okullara devam eden öğrenci sayısı da azalmıştır. Özellikle kız öğrenci sayısı düşmüştür.

Bu yıllarda ilkokul kitaplarında cinsiyetçi bir yaklaşımın hakim olduğu görülmektedir. İlkokul kitaplarındaki kadın imgesini analiz eden çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan Gümüsoğlu'nun (1998) ve Üstel'in (2004) çalışmalarında ilkokul kitaplarında kadın, erkek, aile gibi kavramların nasıl oluşturulduğu ve hangi rol modellerinin örnek alındığı incelenmiştir. Bu incelemeler, 1950 öncesi ve sonrasında kadın ve erkek rollerinin oldukça büyük farklılıklarla şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Üstelik bu farklılık ilerleyen yıllar içinde gerileyen bir zihniyetin oluştuğunu göstermektedir.

1945-1950 geçiş döneminden önceki yıllarda ilkokul ders kitaplarında yaratılan kadın imgesinin daha modern ve ilerici olduğu görülmektedir. Bu dönemde kadın rolleri

erkek rolleri ile görece eşit olarak betimlenmektedir. Kadın/anne ülkenin kuruluşunda toplumsal işleve sahiptir ve geleneksel roller fazla vurgulanmamaktadır. Aile içinde kadınla erkek arasında görece eşitlik sözkonusudur. Ev içi konum ve görevler kesin sınırlarla ayrılmamıştır. Kadın/anne mutfakta ya da evişi yaparken fazla resmedilmez. Edildiğinde de kadın mutfakta iş yaparken bile yüksek topuklu ayakkabılar, yapılmış saçlarla resmedilir. Dışarıdan yeni gelmiş gibi bir hali vardır. Kadının toplumsal yaşama katılması ve ekonomik bir birey olması teşvik edilmektedir. 1950 sonrasında ise kadın artık tamamiyle cinsiyetçi bir yaklaşımla tanımlanmaya başlanmıştır. Bu yaratılan imgede kadının asıl görevi evi ve ailesi olarak belirlenmiştir. Kadının hareket alanı evişi ile sınırlanmaktadır ve kadın rolleri ile erkek rolleri birbirinden kesinlikle ayırmakta, tamamiyle zıt anlamlar kazanmaktadır. Kadın/anne artık, yemek yapan, çamaşır, bulaşık yıkayan, evi temizleyen, erkek/baba ise gazete okuyan bir figür olarak resmedilmektedir. Mutfak önlüğü de kadının vazgeçilmez bir üniforması haline gelmiştir. Hatta kadın, mutfak dışında bile bu önlüğü ile resmedilmektedir. Kocasını uğurlarken, çocuğunu okula hazırlarken bile önlüğünü üzerinden çıkarmaz. Kız çocuklar da, daima annenin yardımcısı, gelecekte bu rolü devralacak kişi olarak betimlenmektedir. Kadın, meslek sahibi olmayan ev kadınıdır artık. Bazen okur-yazar olduğu belirtilir bazen buna bile değinilmez.

1930-1940'lı yıllardaki ders kitaplarında kadının parayla ilişkisine dair örneklere yer verilirken, 1950 sonrasında kadın hem mesleksiz, dolayısıyla hem de parasızdır. Alışveriş yaparken, parayı harcarken bile pek resmedilmez. Erkek ise "...çok çalışır. Para kazanır. O para ile yiyecek alır. Ailemize bakar." (Gümüsoğlu, 1998:117) Kadın erkek arasındaki işbölümü, 1952 yılı Yurttaşlık Bilgisi 4. sınıf kitabında en açık şekilde örneklenmiştir: "*Babamız bize lazım olan şeyleri pazardan çarşıdan satın alır, eve getirir. Annemiz yemekleri pişirir, soframızı hazırlar, babamız bütün gün işinde çalışır. Annemiz bütün gün ev, tarla, sağımlı işleriyle uğraşır, yün eğirir, yemek, çamaşır, ütü ve temizlik işlerini yapar.*" (Gümüsoğlu, 1998:111) Ekonomik olarak bağımsız olamayan kadın, erkek denetiminde, erkeğin bakımına muhtaç bir rol modelidir artık. 1950'li yıllarda yapılan sanayi yatırımları, kalkınma hamleleri, kadını ucuz işgücü olarak da olsa, zorunlu olarak çalışma hayatına katmaya başlamasına karşın, ders kitaplarında kadınlar çalışma yaşamının dışında olarak resmedilmektedirler.

Kitaplarda yerverilen bu rol modelleri gibi, eğitim alanında dini unsurlara gösterilen hoşgörü sonucunda, kız öğrencilerin sayısında düşme olduğu gibi kadın öğretmen sayısında da düşüş olmuştur. Özellikle kırsal kesimde kadın öğretmenlere karşı olumsuz tutum bunda etkili olmuştur. 1928 yılından itibaren düzenli olarak artmış olan kadın öğretmen sayısı, 1948-1949 yılında %45.17 artışlık bir yükselme göstermiştir. 1950 yılından sonra düşmeye başlayan bu oran, 1959-1960 yılında %33.80 olmuştur. (Caporal, Tablo no: 33) Lise öğretmenlerinin sayısında küçük bir artış söz konusudur. (Caporal, Tablo no: 34) Bunu liselerin sadece büyük şehirlerde olması ile açıklamak mümkündür. Zira kız ortaokullaşma oranının düşmüş olması gibi, kırsal kesimde kadın öğretmene gösterilen tepki dolayısıyla öğretmen sayısında da azalma vardır. Aynı şey üniversitedeki kız öğrenci sayısı için de geçerlidir. (Caporal, Tablo no: 17) 1949-1950'de %18.32 olan kız öğrenci sayısı daha sonraki iki yıl yükselir gibi olmuş, ama 1959'da %17.32'ye düşmüştür.

Kadınların çalışma yaşamındaki oranları ise oldukça düşüktür. Ancak genel olarak alt gelir grubundaki işgücü oranına bakıldığında 1950'li yıllarda bir artış olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi, kırsal kesimden kentlere göç ve burada kadınların ucuz işgücü olarak istihdamıdır. Prestijli mesleklerde ise kadınların oranı son derece düşüktür. Ancak bunlara ait istatistiki verilerin pek fazla olmayışını da değerlendirmeye katmak gerekir. Yine de bilindiği kadarıyla, Batılı ülkelerdeki oranlar ile Türkiye'deki oranlar arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı toplumlarındaki kadınların çalışma yaşamından evlerine dönmek ya da döndürülmek istenmesine karşılık, Türkiye'de DP döneminin yarattığı sosyo-ekonomik gelişmelerin kadınları işgücüne katmasıdır.

Minibaş, 1950'li yıllarda ekonomik olarak kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha hızlı arttığını söyler. Özellikle imalat sanayi, ticaret, bankacılık, sigortacılık sektöründe 2-3 kat arasında artış meydana gelmiştir. (1998: 331-349) Gerçekten de 1950'li yıllarda sanayii yatırımları ve kırsal kesimden büyük kentlere göç dolayısıyla kadınların tarımdışı işgücüne katılımı da artmıştır. 1954 yılı verilerine göre sanayi kuruluşlarında 5.453 kadın çalışmaktadır. (Albayrak, 2004: 407) 1955 yılı İş ve İşçi Bulma Kurumu kayıtlarına göre (DİE, 1960-1962: 355) 169.794 kadın işe

yerleştirilmiştir. Bu sayı, 1956 yılında 226.722; 1957 yılında 246.444; 1958 yılında, 224.563; 1959 yılında 233.513 olarak belirtilmektedir. 1955 yılında kadınların toplam işgücü içindeki oranı %43, 1960 yılında %40'tır. (Alkan, 1981:57) Bu oran, daha sonraki yıllarda da düşmeye devam etmiştir. Alkan bu durumu nüfus artışının yüksekliğine bağlamaktadır. Gerçekten de Türkiye'de 1950'li yıllarda nüfus artışı en yüksek düzeyine ulaşmıştır. (DİE, 1973:68) Dolayısıyla nüfus artışı çalışan ihtiyacının üzerinde kalmakta ve kadınlar da cinsiyetleri sebebiyle dezavantajlı duruma düşmektedirler.

1950-1960'lı yıllarda cinsiyete dayalı ücret farklılığı, kadınların aleyhinedir. Ancak bunu sadece DP dönemine ait olarak algılamak yanlıştır. Sonraki yıllarda da mevcut durum sözkonusudur. Öncesi hakkında ise fazla bilgi yoktur çünkü İşçi Sigortaları Kurumu istatistikleri 1955 yılından sonrasını kapsamaktadır. Buna göre kadın işçi ücretlerinin erkek işçi ücretlerine oranı 2/3'tür. (Makal, 2002:483) Ancak bunu doğrudan cinsiyet ayrımcılığına bağlamak yerine kadınların eğitim seviyelerinin ve işgücü niteliklerinin düşük olmasına bağlamak daha doğru olacaktır. Kadının eğitiminin ihmal edilmiş olması ise doğrudan cinsiyet ayrımcılığına, ataerkil değerlere bağlıdır.

Prestijli mesleklere bakıldığında da kadınlara ait verilerin son derece az olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye'deki doktor sayısını gösteren resmi istatistikler cinsiyet ayrımına göre düzenlenmediği için çalışan kadın doktor sayısı ve dağılımına ait kesin sayı elde yoktur. (Öncü, 1982:256) Ancak bir veriye göre 1952 yılında Türkiye'deki 5366 doktordan %9.5'i kadındır. (Alkan, 1981: 60) 1950 yılında Türkiye'de sadece iki tıp fakültesi vardır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tıp mesleğine giren kadın sayısında artış olmuştur. 1945-1950'deki kadın mezun sayısı 276 (%11.66), 1950-1955'te 300 (%11.21) ve 1955-1960 yıllarında 389 (%15.89)'dur. 1960 ve 1970'li yıllarda ABD ve Fransa'da yapılmış çalışmalar Türkiye'de tıp ve hukuk dallarında çalışan kadınlar ile sanayileşmiş Batı toplumlarınkinden bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. 1967'de yapılan araştırmaya göre ABD'de avukatların yalnız %3'ü, doktorların %6'sı kadındır. Fransa'da 1973 yılında yapılan araştırma ise doktorların %15'nin kadın olduğunu göstermiştir. (Öncü, 1982: 255-256)

Dünya genelinde de kadınların avukat olmaları, esas olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış bir durumdur. Türkiye'de baroya kayıtlı ilk kadın avukatın kayıt tarihi 1936'dır. 1960'larda kadın avukat sayısı, üyelerin yaklaşık %10'udur. Kadınların avukat olması 1960'lı yıllarda yaygınlaşmıştır. (Öncü, 1982: 255) 1954-1960 yıllarında basın sektöründe 169 kadın, yayın yönetmeni, yazar ya da teknik sekreter olarak çalışmaktadır. (Caporal, 1982: 628) 1959-1960 eğitim döneminde kadın öğretmen oranı yaklaşık %34'tür. Dolayısıyla Türkiye'de çalışan kadın oranının, gelişmiş Batı toplumlarındaki orandan düşük olmakla birlikte, uzman mesleklerde bu sayının Batı'dakine eş düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

DP dönemi için örneklenebilecek en ilginç olay, 1955 yılında askeri okullara kız öğrenci alınmaya başlamasıdır. Bir yandan dinci çevrelere prim verilip, kız okullaşma oranı düşerken, en erkeksi kurum olan askeriyeye kız öğrencilerin kabul edilmeye başlanması, oldukça ironiktir. Nitekim 1957 yılında teğmen-doktor rütbesiyle Askeri Tıbbiye'yi bitiren Ülkü Sema Aydın (Yıldırım, 1998: 227-234) Türkiye'nin ilk kadın subayı olmuştur. Böylece kadınlar orduda kariyer yapma imkanına kavuşmuştur. Bu durum, DP'yi Türk kadını açısından özel bir yere taşımaktadır. Dolayısıyla, 1950-1960 yılları Türk kadını açısından ilginç bir dönemi oluşturmuştur. Batı ülkelerinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası kadınlar iş alanlarından evlerine dönmeye başlarken, Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı artmıştır. Bu durum, DP iktidarının, bir yandan muhafazakâr bir toplum ve değerler sistemini yerleştirmeye çalışmasından bir yandan da kapitalist bir dünyaya entegrasyonunu sağlamaya zorlamasından kaynaklanmaktadır.

2.4.3. Siyasal Yaşamda Kadın

Kadınların siyasal alandaki ilk örgütlenmeleri Cumhuriyet'in ilanından önce olmuştur, Kadınlar Halk Fırkası adıyla ilk kadın partisi, 15 Haziran 1923'te kurulmuştur. O tarihte henüz Halk Fırkası bile mevcut değildir. Ancak cumhuriyetin ilanından sonra halkı tek bir çatı altında toplamak amacıyla, Kadınlar Halk Fırkası'nın kapatılması istenmiştir. Kadınlar Halk Fırkası da, bazı değişikliklerle 1924 yılında Kadınlar Birliği adını almış ve bir derneğe dönüşmüştür.

Tek parti döneminin iktidar partisi olan CHP'nin kadınlara bakışının eşitlikçi olduğu söylenebilir. Kadınlara siyasal haklarının verilmesinden sonra, kadınlara bir çeşit pozitif ayrımcılık uygulanmış olduğu açıktır. Seçim listeleri iktidar tarafından belirlendiği için bu listelere kadınların dahil edilmesi kadınları siyasal hayata dahil etme çabasını göstermektedir. Böylece kadınlar da meclise girebilmiştir. DP döneminde ise meclisteki kadın sayısında azalma görülmektedir. 1934 yılında kadınların katıldığı ilk seçimde 18 kadın meclise girmiş, son tek partili seçimde ise bu sayı 16 olmuştur. Çok partili sisteme geçişten sonra ise CHP yine dokuz kadını meclise taşımıştır. İktidarın ilk kez el değiştirdiği 1950 yılında meclise girmiştir. Muhalefet olarak sadece 62 milletvekilini meclise taşıyan CHP'den de yine bir kadın (Tezer Taşkiran) milletvekili olmuştur.

Halide Edip (TBMM, 1954: 585) IX dönem milletvekilliği sırasında çeşitli konularda sekiz defa sözalmıştır. İlk konuşmasında DP'nin programına destek veren Adıvar, Bakanlıklar ve Üniversite bütçeleri ile ilgili tartışmalarda, Köy Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Anayasa, Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun ile ilgili yapılan tartışmalarda konuşma yapmıştır.

Tezer Taşkiran (TBMM, 1954: 901-902) aynı dört yıllık süre içinde 17 defa konuşma yapmıştır. Taşkiran, 10 yıllık DP iktidarı sırasında en fazla sözalan kadın milletvekilidir. Taşkiran genel olarak, eğitim, kadın, dil, kültür meselelerinde tartışmalara katılmıştır. Zaten kadın sorunlarıyla ilgili olarak doğrudan konuşma yapan tek kadın da Taşkiran'dır. Örneğin, 1951 yılında mecliste yapılan bir tartışmada Taşkiran, (TBMM, 1951:529) kadın-erker memurlar arasındaki ücret farklılığına karşı çıkmıştır. Kadın memurlara daha düşük ücret ödenmesi uygulamasına son verilmesini isteyen Taşkiran, mecliste kadınlar hakkında yapılan tartışmalarda da daha dikkatli olunmasını istemiştir. Nazlı Tlabar (TBMM, 1954:912) ise yedi kez söz almıştır, konuşmaları ise genelde bütçeyle ilgilidir.

1954 yılındaki seçimlerde sayı fazla değişmemiştir. Artık çok partili hayat geleneği yerleşmeye başladığı halde meclisteki kadın milletvekili sayısı dörtttür. Seçim sistemi dolayısıyla CHP bu kez 31 milletvekilini meclise taşımıştır ancak bunların içinde kadın yoktur. Dört kadın milletvekili de DP'dir. 1954 seçimleriyle meclise giren

kadınların ise daha az söz aldıkları anlaşılmaktadır. Aliye Temuçin Coşkun (TBMM, 1954-1957: 458) üç kez, Edibe Sayar (TBMM, 1954-1957: 549) ise dört kez konuşmuştur. Nazlı Tlabar ile Nuriye Pınar ise hiç söz almamışlardır.

1957 yılı seçimlerinde ise kadın milletvekili sayısının yavaş yavaş artmakta olduğu görülmektedir. XI. Dönem’de sekiz kadın milletvekilliği yapmıştır ve bunlardan bir tanesi CHP’lidir. Ancak kadın milletvekili sayısında artış olduğu halde, bunların çok az söz aldıkları görülmektedir. Perihan Arıburnu (TBMM, 1962: 390) iki kez, Übeyde Elli (TBMM, 1962: 426) bir kez, Ayşe Günel (TBMM, 1962: 448) bir kez, Nuriye Pınar (TBMM, 1962: 489) üç kez, Necla Tekinel (TBMM, 1962: 508) bir kez, Nazlı Tlabar (TBMM, 1962: 510) iki kez, Hilal Ülman (TBMM, 1962: 517-518) beş kez söz almışlardır. Piraye Levent ise hiç konuşmamıştır.

1946 yılında meclisteki kadın sayısı %2 iken çok partili sisteme geçişle birlikte bu oran büyük bir düşüş göstermiştir. 1950 ile 1960 yıllarında meclisteki kadın sayısı %0.6 ile %1.3 arasında olmuştur. Meclis tutanaklarından anlaşıldığına göre, 1950-1960 yılları arasında görev yapmış kadın milletvekillerin genel olarak eğitim, sosyal yardım, çocuk, genç ve bütçe konularında sözdıkları görülmektedir. Kadının özgürleşmesi açısından ise bir gelişme yaşanmadığı görülmektedir. Tek partili dönemde kadınların daha fazla sözdıkları meclis tutanaklarından anlaşılmaktadır. DP döneminde ise, kadınlar hem daha az sayıda mecliste yer almış, hem de gittikçe daha az konuşur olmuşlardır. Dolayısıyla kadınların, sorunları dile getirme ve çözümün bir parçası olma yolunda son derece pasif kaldıkları anlaşılmaktadır.

Nitekim Tekeli (1982) de, çok partili hayatın kadının siyaset sahnesindeki yerini olumsuz etkilediğini söyler. Kadınlar daha önce sahip oldukları ‘demokratikleşmeyi simgeleme’ rolü işlevini yitirmiştir. Tek parti döneminde sahip oldukları otomatik olarak seçilme şansı ortadan kalkmıştır. Partiler arasındaki rekabet ortamı da kadının zararına olmuştur. Meclisteki sandalye mücadelesi kadınların listelerdeki yerini son derece olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Demokrat Parti’nin benimsediği tutucu ideoloji de kadınların yararına olmaktan çok uzaktır. Kaplan da kadınların çok partili dönemde siyasi ortamdan çekindiklerini söyler. Kadın milletvekili olan partiye oy verilmemesini isteyen ve kadınların oy kullanamayacakları yönünde propaganda yapan muhafazakar çevrelerin etkisiyle partiler, aday listelerine kadın aday

koymaktan çekinmişlerdir. (1998: 240) Buna rağmen, CHP'nin sadece 67 milletvekili çıkarabildiği 1950 seçimlerinde bile, bir kadın milletvekilini de meclise taşıdığı unutulmamalıdır. Oysa 481 milletvekili olan DP'nin iki kadın milletvekili vardır. Dolayısıyla, DP'nin kadınları politik hayata davet eden, teşvik eden bir tutumu olmamıştır. DP'nin sadece toplumdaki muhafazakârların etkisiyle kadınları siyasete cesaretlendirmede düşünülemez. Bu, DP'nin genel politik görüşüdür.

DP, 1954 seçimlerinin hemen öncesinde kadınların oylarını alabilmek için bir kadınlar kolu kurmuştur. Kadınlar Kolu'nun amacı, DP'nin propagandasını yapmaktır. Nitekim Adana'da 4 Nisan 1954'te çıkarılan *Demokrat Kadın* dergisi de tam bir propaganda aracı niteliği taşımaktadır. Dergide DP övülmekte, CHP'ye sataşmaktadır. Derginin ne kadar zaman çıktığı bilinmemektedir. Bu çalışma çerçevesinde elde edilebilen tek sayı, derginin 1. sayıdır.

Bu dönemde CHP'nin kadın kolu bulunmamaktadır. Aslında 1935 yılında bir kadın şubesi kurulmuştur. Ancak bu şubenin kuruluş amacı, aynı yıl kapatılmış olan Türk Kadınlar Birliği'nin (TKB) işlevini yerine getirmektir. TKB'nin üstlendiği uluslararası ilişkileri yürütme işini gerçekleştirmektir. 12.7.1935 tarihli yazı ile CHP'de "Kadınlık İşleri ile meşgul olacak bir şube" kurulmuştur. Bu şube yurtiçi ve yurtdışı kadın teşkilatlarıyla haberleşmeyi ve işbirliğini sağlamıştır. (Kaplan, 1998:199) Dolayısıyla CHP kadın şubesini siyasal çıkar amaçlı değil, toplumsal bir işlevi yerine getirmesi için kurmuştur. CHP, daha sonraları, hatta DP kadın kolları kurulduktan sonra bile, kadın kolları kurmayı düşünmemiştir. Aslında DP gibi aynı amaçla, yani kadınların oylarını almak amacıyla hareket edebileceği halde, kadınları bir propaganda malzemesi yapmayı düşünmemiştir. CHP kadın kolları, ancak 1961 yılında kurulmuştur. Oysa DP, CHP kadın şubesinin yürüttüğü uluslararası ilişkiler için bir yapılanmaya gitmediği gibi, kadın kollarını kadınların siyasal yaşamda aktif hale gelebilmesi için değil, propaganda amaçlı kurmuştur.

Görüldüğü üzere, kadınlar 1950–1960 yıllarında mecliste aktif bir politika izlememişlerdir. Eğitim, bütçe gibi meselelerde görüşlerini az da olsa belirtmiş ama genel olarak meselelere ciddi bir katkıda bulunmamışlardır. Tek parti döneminde olduğu gibi bir simge olarak kalmışlardır.

DP döneminde kadınlar mecliste daha az sayıda temsil edilirken, yerel yönetimlerde biraz daha etkin olmaya başladıkları görülmektedir. DP döneminde ilk yerel seçimler, 3 Eylül 1950 tarihinde yapılmıştır. İlk kadın belediye başkanı da bu tarihte seçilen Müfide İlhan'dır. Ankara'da da Saadet Teke, Adviye Fenik ve Filyet Arman meclis üyesi seçilmişlerdir. Ancak ulusal gazeteler onların adını bile yayınlamamışlardır. Bu yıllarda belediye meclislerinde yer alan kadınlar arasında ev kadınları da vardır. Bu kadınlar, aileleri o bölgenin seçkin kişileri arasında yer alan kadınlardır. Ayrıca cemiyet faaliyetlerine de katılmaktadırlar. 1956 yılında Zekiye Midyat Midyat'tan, Jale Bora Gölcük'ten belediye başkanı seçilmişlerdir. (Kaplan, 1998: 196-197)

Diğer yandan, DP uluslararası gelişmeleri takip etmekte ve dünya konjontürünün içinde olmaya çalışmaktadır. Bunun için 1953 yılında hazırlanan BM "Kadının Sosyal Haklarına Dair Sözleşme"ye Haziran 1959'da Türkiye de katılmıştır. Ancak yine BM'nin 1957 tarihli "Evli Kadın Vatandaşlığına İlişkin Sözleşme", kabul edilmemiştir. Bu sözleşme kadının, evlilik yoluyla vatandaşlığının etkilenmeyeceğini söylemektedir. Buna göre, kadının evlilikten önce ve evlilik sırasında kazandığı mallar üzerinde mülkiyet, idare, intifa, tasarruf ve miras haklarına, haklardan istifade ve hakları kullanma ehliyetine ve seyahat hürriyetine, erkek ile eşit şartlar içerisinde sahip olması istenmektedir. (Uluocak, 1974: 52-53) Daha sonra 1964 yılında bu sözleşmenin gereği iç hukukta yerine getirilmiştir. DP hükümeti ise, kadına bu haklarını garanti eden sözleşmeyi kabul etmemiştir.

DP'nin siyasal ve ekonomik alanlarda liberalizmi savunurken, kadının haklarını ve toplumdaki statüsünü geliştirmeyi ihmal ettiği anlaşılmaktadır. Kadının siyasete ilgisi azalmış, kadın milletvekili sayısı düşmüştür. İlk kadın belediye başkanları bu dönemde görülmüşse de yerel yönetimlerde de kayda değer bir başarı gösterdikleri söylenemez. Uluslararası gelişmeleri takip etmeye çalışmışlar ancak bunun kendi tutucu değer yargılarına karşı olmasına izin vermemişlerdir.

3. DP DÖNEMİNDE KADIN DERGİLERİ

DP döneminde basın-yayın alanında önemli gelişmeler olmuştur. DP, iktidarı öncesi kendisini destekleyen basını, bu desteğin devamını da sağlamak amacıyla liberal bir basın kanunu ile ödüllendirmiştir. Ancak zamanla basın ile iktidarın arası açılmıştır. Bu bölümde önce genel olarak basındaki gelişmeler ele alınacaktır. Daha sonra, Türkiye’de kadın dergiciliğinin gelişimi anlatılacaktır. Bu genellemelerden sonra, DP döneminde yayınlanmış kadın dergileri, yayıncıları, sermaye sahipleri incelenecektir. Son bölümde ise, çalışmaya konu olan 17 kadın dergisi tematik olarak analiz edilecektir.

3.1. DP DÖNEMİNDE BASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

“...her türlü sevgiye onun (Menderes) kalbinde az çok rastlayabilirsiniz, yalnız gazeteciye olanına asla...”

(Samet Ağaoğlu, aktaran Bedii Faik, C.2, 2001:122)

14 Mayıs 1950 tarihindeki genel seçimlerde DP’nin iktidara gelmesi ile CHP’nin 1923 yılından beri süren iktidarı sona ermiştir. CHP’nin özellikle son yıllarındaki yönetiminde basın DP’ye büyük ümit bağlamış ve DP’nin iktidara gelmesinde önemli desteği olmuştur.

1950 yılından itibaren yayınlanan dergi ve gazetelerin sayısında büyük bir artış olduğu görülmektedir. Maarif Vekaleti Basma Yazı ve Eserleri Derleme Müdürlüğü’nün istatistiklerine göre 1950 yılında yayınlanan günlük gazete sayısı 131 iken, ertesi yıl bu sayı 130’a, 1953’te 333’e çıkmıştır. Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü’nün 1960 yılı yayımına göre 31 Aralık 1959 tarihi itibarıyla Türkiye’de 855 gazete yayınlanmaktadır. Günlük gazete sayısı ise 478’dir. Yayınlanan dergi sayısı 656’dır. Dergilerin 415’i İstanbul’da çıkmaktadır. Ayrıca, yabancı dilde 15 adet günlük gazete ve 51 dergi yayınlanmaktadır. (Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, 1960)

Ancak, Umum Müdürlüğü’nün verilerinde günlük gazetelerin tirajları hakkında çok az bilgiye rastlanmaktadır. Metin Toker’in 1955 yılında belirttiğine göre “Demokrasi hayatına girdiğimiz yıllarda en nikbin basın mensubunun dahi hatırından

geçirmeye cesaret edemeyeceği tirajlar bugün pek çok gazete için tahakkuk etmiştir.” (Toker ve Altuğ, 2007: 36-37) Toker, bu gelişmede “magazin”in yani bol resimli, hafif “mevzulu” sayfaların ve hatta piyangoonun önemli rolü olduğunu söylemekle birlikte en önemli etkenlerin okur-yazar sayısındaki artış ve halkın politikaya ilgisinin artması olduğunu belirtir. SEKA tahminlerine göre 1956 yılı günlük gazete tirajı 1.060.000’dir. Bu sayı 1957’de 1.153.000, 1958’de 1.278.000, 1959’da 1.298.000’dir.

DP döneminde birçok gazete yayın hayatına girmiştir. *Dünya* Mart 1952’de, *Büyük Doğu* Mayıs 1952’de, *Halkçı* 1953’te, *Tercüman* 1955’te, *Yenigün* 1957’de yayın hayatına girmiştir. İsmet İnönü’nün damadı Metin Toker’in sahibi olduğu *Akis* dergisi 1954’te, *Kim* dergisi 1958’de yayınlanmaya başlar.

1950-1960 yıllarında yerel basına bakıldığında da gazete sayısında büyük artış olduğu görülmektedir. 1959 yılı itibariyle yayınlanan 855 gazetenin 415’i Anadolu ve Trakya’da çıkarılmaktadır. 1938 yılında İstanbul ve Ankara dışında yayınlanan gazete ve dergilerin sayısı 145, 1949 yılında gündelik gazete sayısı 42’dir. Bu artışta en önemli etkenin, çok partili hayata geçilmesiyle siyasal partilerin sayısındaki artışa bağlı olarak çeşitlenen siyasal görüş farklılıkları olduğu anlaşılmaktadır.

DP’nin iktidara geldikten sonra yaptığı ilk işlerden biri yeni bir basın kanunu hazırlamaktır. DP, iktidarı kazanmasında büyük yardımı olmuş olan basına borcunu ödemek istemiş olabilir. Seçimden hemen sonra, 15 Temmuz 1950’de Meclis’te kabul edilen kanun 21 Temmuz’da yürürlüğe girmiştir. Basın Kanunu, DP politikaları gibi liberal bir kanundur. 1931 Kanunu ile hükümetin basın üzerindeki denetimi hemen kalkmıştır. (Topuz, 2003:193) Yeni kanunun gerekçesinde şöyle denilmektedir: “Devlet bütün çalışmalarını, halk çoğunlunun düşünüş ve görüşlerine uydurmalıdır. Halk çoğunluğunun düşünüş ve görüşünü açıklayan araçlardan biri de basındır. Basının kendinden beklenen görevleri yapabilmesi için bağımsızlığını sağlaması zorunludur. Modern demokrasi ilkeleri de bunu gerektirir. Basın özgürlüğüne dayanan demokrasiler gerçek demokrasi niteliğini taşırlar.” (İnuğur, 1992: 267)

Buna göre, gazete ve dergi çıkarmak için hükümetin izni veya ruhsat vermesine gerek yoktur, bildiri vermek yeterlidir. 1931 Matbuat Kanunu’ndaki ‘Kötü ünlü’ kişiler

gibi yoruma elverişli maddeler yeni kanuna girmemiştir. Yani bu kişilerin gazetecilik yapmasını yasaklayan madde ortadan kalkmıştır. Gazete sahipleri cezai sorumluluktan yani hapis cezasından kurtarılmıştır. Gazete sahipleri, sadece hukuki ve mali açıdan sorumlu tutulmuşlardır. Dolayısıyla, suç sayılan bir yazıdan yazar ve yazişleri müdürü sorumludur. Basın suçlarının yargılanmaları özel mahkemelere verilerek, gazeteciler yıllarca süren davalardan, ağır kırtasiyecilik işlerinden kurtarılmıştır.

DP ile basın arasında ilk yıllarda yakın ve sıcak bir ilişki vardır. Dönemin ünlü gazetecilerinden Ahmet Emin Yalman bu dönemi “Basının Altın Devri” olarak tanımlayacaktır. (Yalman, C.4, 1970:298.) 20 Aralık 1952’de Başbakan Menderes, gazete sahipleri ve başyazarlarıyla bir işbirliği toplantısı yapar. Daha sonra hemen hemen her ay Ankara ya da İstanbul’da bu toplantılar tekrarlanır. CHP’li olan kimi gazeteciler bile Menderes’le yakın ilişki kurmuş ve hükümeti desteklemeye başlamıştır.

1952 yılında gazetecilerin sosyal haklarını tanıyan 5953 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla gazetecilere sendika kurabilmek, sosyal sigortalardan yararlanmak haklarına kavuşmuş, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi, haftalık tatil, yıllık ücretli izin gibi hükümlere kavuşmuştur.

Ancak DP ile basın arasındaki bu yakın ilişki, çok kısa sürmüştür. Hatta Bayar anılarında, altı aydan sonra basının kendilerini eleştirmeye başladığını söyler. (Bozdağ, 1969:151) Bunun başlıca nedeni hükümetin izlediği ekonomi politikalarıdır. Halkın umudu boşa çıkmıştır: Fiyatlar ucuzlamamış, gelirler artmamıştır. Sadece çiftçiye ürünleri için yüksek fiyat verilmiş, krediler çıkartılmıştır ama tarım politikası yine büyük toprak sahiplerinin işine yaramıştır. Yolsuzluk, karaborsa, vurgunlar devam etmiştir. Plansız ekonomi, sorunları da beraberinde getirmektedir. Basının bu gelişmeleri kamuoyuna aktarması, DP’yi rahatsız etmektedir. Oysa Menderes, gazete sahipleriyle kurduğu dostluk ilişkisinin ve ilk iş olarak çıkarılan basın yasasının partisini eleştirilerden koruyacağını ummuştur. Umduğunu bulamayan hükümet, baskı tedbirleri almaya başlamıştır.

Aslında, DP ve Menderes’e yakınlığıyla tanınan Ahmet Emin Yalman bile daha 1951 yılında, 11 Şubat’taki yazısında şöyle demektedir: “*Ortalıkta değişen birşey*

yoktur. Başbakan Adnan Menderes, derin zekasına, seziş kudretine, iyi hatipliğine ve diğer meziyetlerine güvenerek, iktidarı kendi tekeline almak yolunu tutmuştur. Halbuki tarihteki binlerce misal gösteriyor ki, bugünün ağır sevk ve idare yükünü bu şekilde taşımak ve yürütmek imkansızdır.” Yalman, hem Necip Fazıl Kısakürek’in çıkardığı Büyük Doğu dergisinde ve iktidarı eleştirenlere edenlere hücum etmek için iktidarın parasıyla çıkarılan diğer dergilerde şiddetli hücumu uğramaktadır. (Yalman, 1970: 242)

22 Kasım 1952’de Vatan gazetesi yazarı Yalman, Başbakan Menderes’in bir gezisini takip için gittiği Malatya’da şeriatçı Hüseyin Üzmez’in uğrar. Yalman ağır yaralanmıştır. Suikastın asıl amacı ise ‘ilerici basına gözdağı vermek, bütün Atatürkçü kesimi endişeye düşürmek’tir. Bu olayın basına olumlu bir etkisi olmuş, basın devrimlerin etrafında kenetlenmiştir. Yalman kendini ziyarete gelen Falip Rıfkı Atay’a “İnanın, matbuattaki tesanüt manzarasını görünce neredeyse ‘vuruluşum isabet olmuş’ diyecek hale geldim.” (Faik, 2003:118-119) demiştir.

Hükümet baskı tedbirlerine daha 1953 yılında başlar. Temmuz ayında çıkarılan bir kanunla, sıfat ve hizmetlerinden dolayı bakanlara yapılan hakaretin takibi şikayete tabi olmaktan çıkarılıp, savcının bakanın izni ile re’sen takibine bırakılmıştır.

1954 yılı Mart ayında Meclis’e getirilen ‘Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun’ tasarısı ise ‘namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması veya itibar kıracak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi’ni para ve hapis cezası ile cezalandırmayı öngörmektedir. Kanun 9 Mart’ta kabul edilir. 6334 sayılı bu kanunla gazeteciye ispat hakkı da tanınmamıştır. Bu yeni kanunla basın özgürlüğü önemli ölçüde kısıtlanmış olmaktadır.

Basında gerginliğe sebep bir başka olay da, *Halkçı* gazetesi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın’ın mahkumiyetidir. 1952 yılında, milletvekili iken *Ulus* gazetesinde yazdığı bir yazı sebebiyle Yalçın’ın dokunulmazlığı kaldırılmıştır. 24 Eylül 1954’te Hüseyin Cahit 26 ay hapse mahkum edilir. 1 Aralık’ta Üsküdar Cezaevi’ne gönderilir. O günlerde Hüseyin Cahit 70 yaşını aşmış bir gazetecidir. Sadece yerli basın değil, yabancı basın da basın özgürlüğünün zincirlendiğini belirten yazılar yayınlamaya

başlamışlardır o günlerde. İç ve dış tepkilerin yoğunluğuyla Hüseyin Cahit 1955 yılı Mart ayında serbest bırakılmıştır. 1955 yılında *Dünya* gazetesinden Bedii Faik, *Akis* dergisi sahibi Metin Toker, *Akis* dergisi yazarı Cüneyt Arcayürek de yazıları sebebiyle hapse girmişlerdir. (Topuz, 2003: 197) *Ulus*, *Yeni Ulus* ve *Halkçı* gibi CHP taraftarı gazetelerde sorumlu müdürlük yapan Cemal Sağlam hakkında da 69 dava açılmıştır. Sağlam'a en ağır ceza olan 5 yıl ağır hapis ve para cezası 1954 yılında verilmiştir. Sağlam'ın öldüğü gün duruşması vardır. (Kabacalı, 1990: 168)

1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olayları basın özgürlüğüne yeni kısıtlamalar getirmiştir. Selanik'te Atatürk'ün evine saldırı yapıldığı haberinin *İstanbul Ekspres* gazetesinde yayınlanması sonucu İstanbul'da Rumlara saldırılmış ve olaylar iki gün sürmüştür. Olayların ardından sıkıyönetim ilan edilmiştir. Başbakan Menderes olayların sorumlusunun basın olduğunu söylemiştir. Böylece basına karşı büyük bir baskı politikası uygulanmaya başlamıştır. Sıkıyönetim komutanı hergün gazetelere yasakları bildirmeye başlamıştır. Örneğin halkı heyecanlandıracak haberlerin yayınlanması yasaktır. Hükümeti tenkit etmek yasaktır. Nato devletleriyle ilgili haberler yasaktır. Darlık, kıtlık, yokluk haberleri yasaktır. Hükümetin çalışmalarını etkileyecek yazılar yasaktır. Kıbrıs ile ilgili haberler yasaktır. Bu dönemde, *Ulus*, *Hürriyet*, *Tercüman*, *Hergün*, *Medeniyet*, *Dünya*, *Vatan*, hatta DP'nin yayın organı *Zafer* ve *İstanbul Ekspres* gazeteleri bile kapatılmıştır.

DP, 1956 yılında basın özgürlüğünü kısıtlayan başka bazı değişiklikler de yapar. “Kötü niyetle veya özel maksada dayanan yayında bulunmak veya devletin veya hükümetin dışarıdaki itibar veya nüfuzunu kırarak şekilde asılsız, mübalağlı veya özel maksada dayanan haberlerin dışarıda yayınlanmasına sebep olmak...” (Topuz, 2003: 200) şeklinde yasaya konan madde son derece subjektif, yoruma açıktır.

Ayrıca, altı aydan fazla hapis cezasına çarptırılanlar sorumlu müdür olamayacak, imzasız yazıların sahibi, sorulduğunda 24 saat içinde savcıya bildirilecek, ‘memleket ahlakını, aile mizanını’ bozmak 1 liradan 10 bin liraya kadar cezaya çarptırılacaktır. (Alemdar, 2001: 205)

Yeni yasalar, dış basında da tepkilere yol açmıştır. Uluslararası Basın Enstitüsü Türkiye’de basın özgürlüğünün kısıtlanmasını protesto eder. Enstitü dergisi 1956 Temmuz sayısında Türk Gazetecileri Vesayet Altında başlıklı bir yazıda şöyle demektedir: “...*Cezalar ağırlaştırılmış, sorumluluklar arttırılmış, haberleşme olanakları daraltılmıştır. Yeni kanunlar basın özgürlüğü için çok ağır birer tehdit sayılır.*” (Topuz, 2003: 202)

DP basını sadece yasal düzenlemelerle değil ekonomik olarak da baskı altına almıştır. Önce 26 Kasım 1957 tarihinde çıkarılan bir kararname ile gazete ve dergilerin ihtiyacı olan kağıtların tek elden ithali zorunluluğu getirilmiştir. Ancak ondan da önce basına birtakım güçlükler çıkarılmaktadır. Daha 1952 yılında kağıt sıkıntısı kimi yayıncıları örneğin İsveç’ten kağıt sipariş etmek zorunda bırakmıştır. Çünkü İzmit Kağıt fabrikası dergi kağıdı üretmemektedir. Resimli Romans dergisi Eylül 1952 tarihli 20. sayısında bu durumu okuyucularına bildirmiş, ismarlanan kağıtların da iki aydan beri birtakım bahanelerle gümrükte bekletildiğini belirterek dergiyi kapatacakları duyurulmuştur. Daha önceleri gümrükte yaşanmayan sorunların artık hep tekrarlandığının ve başka birçok gazete ve dergiyi zor duruma soktuğunun belirtildiği yazıda “Bu bir zihniyetin elim ve acı bir neticesidir ve maarif sahasında daha da acı ve elim neticeler tevli edecektir.” denilerek hükümet eleştirilmektedir.

Daha sonra da 1 Ocak 1958’de yayınlanan bildiri ile, özel ve resmi ilan tarifelerini düzenlemek ve gazete dağıtımını ayarlamak için hazırlık yapıldığı duyurulmuştur. Bu gelişmeler de yine sadece iç basında değil dış basında da tepkilere yol açmıştır. Uluslararası Basın Enstitüsü 9 Eylül 1958’de Başbakan Menderes’e gönderdiği mektupta basın özgürlüğünün korunmasını istemiştir: “...*Herhangi bir ülkedeki iç politika olayları elbette bizi ilgilendirmez ama enstitümüzün basın özgürlüğünü korumak için bütün devletlerin dikkatini çekmekle kendini görevli saymaktadır. Türkiye’de basın özgürlüğü tehlikeye girmiştir.*” (İnuğur, 1996, s. 327-328)

DP döneminde kararnamele de kötüye kullanılmış, resmi ve özel ilanlar son derece taraflı olarak verilmiştir. Aslında DP resmi ilan dağıtımına, iktidarının daha ilk günlerinde müdahale etmiştir. 13 Eylül 1950’de çıkarılan bir kararname ile, bu alanda çalışan Türk Basın Birliği Ortakları Resmi İlanlar Kolektif Şirketi’ne bazı sınırlamalar

getirilmiştir. 4 Temmuz 1951 tarihindeki düzenleme ile ise resmi ilan dağıtımında hükümet belirleyici olmuştur. Böylece gazetede ki ilan alımları tamamen Bakanlığın takdirine bırakılmıştır. 11 Kasım 1953'te yapılan düzenleme “*siyasi havadis ve umumiyetle fikir ve haber neşri suretiyle amme menfaatine kadim vasfına mümeyyiz her gündeki gazeteye fikir ve içtihat farkı gözetmeden verileceği*”ni belirtilse de “esaslı bir gazetenin çıkarılması için gerekli şartları haiz ve tesisleri vücuda getirmiş ve kendi imkanlarıyla varlıklarını en az bir sene temin edebilecek gazeteler hariç, en az 6 aylık neşir hayatını doldurmayan gazetelere ilan verilmez” hükmü ile, örneğin Ulus gazetesi 4 yıl boyunca ilan alamamıştır. İlanların dağıtımı Başbakanlığın belirleyeceği bir komisyona verilirken, ilan ve reklam verilecek gazeteler de 4 kategoriye (tiraj, net satış, ebat, fiyat) ayrılır. DP'nin son düzenlemesi 3 Ağustos 1959'da yapılmıştır. Gazetelerin nitelikleri, baskı, kağıt miktarı gibi özellikler Basın Yayın Turizm Bakanlığı tarafından incelenecektir. (Alemdar, 2001: 208-210)

DP sadece resmi ilan ve reklamları değil ticari ilanları da denetimi altına almıştır. 23 Kasım 1957 tarihli kararname ile ticari ilanlar Türk Basın Birliği Resmi İlanlar Limited Ortaklığı'nda toplanmıştır. Denetim görevi, Devlet Bakanlığı tarafından yapılacaktır. (Alemdar, 2001: 210)

1950-1959 yılları arasında gazetelere verilen ilanlara bakarsak, (Alemdar, 2001: 212) iktidarın resmi ilanlar konusundaki tutumunun, kendi yayın organlarının desteklenmesi yönünde olduğu kolayca anlaşılır. Belirtilen tarihler arasında DP'nin gayri-resmi yayın organlarından *Zafer ve Zafer Akşam Postası* 7.114.330 Lira tutarında ilan alırken, ona en yakın tutar, ikinci sıradaki *Cumhuriyet* gazetesininidir: 2. 653.704 Lira. CHP'nin gazetesi *Ulus*'un aldığı ilan tutarı ise 930.953'tür.

Oysa tek parti yönetimi sırasında bile reklam ve ilan dağıtımının tarafsızca yapıldığı anlaşılmaktadır: CHP Giresun Milletvekili ve *Vakit* gazetesi sahiplerinden Hakkı Tarık Us, dönemin başbakanı Şemsettin Günaltay'a *Vatan* gazetesinin adeta bir muhalefet yayın organı gibi yayın yaptığı halde aldığı ilanların çokluğundan yakınıp “*Ne olur bize de hiç değilse (Vatan) gazetesinin aldığı resmi ilan kadar ilan verin*” dediği zaman Günaltay “*Rica ederim Hakkı Tarık Bey, bu konular hakkında bana gelmeyin, kararname neyi gerektiriyorsa o yapılır*” diyebilmiştir. (İnuğur, 1992: 271)

DP kendi propagandası için kullanmak üzere Güneş Matbaacılık Türk A.Ş. ve Neşriyat Türk Anonim Ortaklığı'nı kurmuştur. *Zafer, Zafer Akşam Postası, Yeni Köylü, Havadis* gazeteleri bu matbaalarda basılmıştır. Şirketler için kamu bankalarından alınan krediler DP'ye aktarılmıştır. (Alemdar, 2001: 213-231)

DP dönemindeki önemli olaylardan biri de Pulliam davalarıdır. Bu sebeple birçok gazete ve dergi kapanmış, birçok gazeteci mahkum olmuştur. Olaylara Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam'ın 1958 yılında Türkiye'ye gelmesi sebep olmuştur. Pulliam buradaki gezi sırasında Başbakan Menderes'le görüşmek istemiş ve uzun süre beklemek zorunda kalmıştır. En sonunda Menderes'in İzmir gezisi için Ege vapuruyla yapacağı yolculuğa davet edilir. Ancak burada da Menderes'le görüşmesi mümkün olmaz. Sonunda Amerika'ya dönen Pulliam Türkiye ile ilgili izlenimlerini biraz da olumsuz bir açıdan aktarır. Hatta Türkiye'deki gidişatın tehlikeleri üzerinde durur. Pulliam'ın yazısı *Dünya, Vatan, Ulus, Kervan* gazeteleri ile *Kim* ve *Altıok* dergilerinde yayınlanmış ve bunun üzerine davalar açılmıştır. *Ulus, Kim, Vatan* kapatılmış, Şahap Balcıoğlu (*Kim*) ve 72 yaşındaki Ahmet Emin Yalman hapse girmiştir.

Demokrat Parti 1960 yılına gelindiğinde son bir kanun çıkarır. 18 Nisan'da çıkarılan 2247 sayılı "CHP ve bir kısım basının faaliyetlerini tahkike memur Meclis Tahkikat Komisyonu" kanunu ile ilgili olarak muhalefet, yasanın Anayasa'ya, demokrasiye aykırı olduğunu söyler. İsmet İnönü "*Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam*" cümlesini bu oturumda sarfetmiştir. (Kabacalı, 1990: 181) Bu kanunun çıkarılmasından sonra *Ulus, Akis, Dünya, Demokrat İzmir, Sabah Postası, Cumhuriyet* gazeteleri kapatılmış, yayın yasağı konulmuştur. 28 Nisan'da İstanbul'da çıkan olaylarda öğrencilerin üzerine ateş açılmış, Turan Emeksiz adlı öğrenci ölmüştür. 29 Nisan'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde gösteriler olmuş, sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.

27 Mayıs'ın yaklaştığı günlerde DP'ye olan tepiler dış basında da artış göstermiştir. Amerikalı *Herald Tribune* gazetesi 29 Nisan 1960 tarihli sayısında Türkiye'deki rejim bunalımından bahsederken "*Fakat biz Menderes'e islah olmasını emredemeyiz. Aynı zamanda basına tatbik etmeye çalıştığı baskının boşunalığı üzerinde*

düşünülecek olursa, insanın, Menderes'in pek öyle ikazdan anlayacak bir adama benzemediği ortaya çıkar.” (Akalm, 1999: 114) demektedir.

Newsweek (ABD) 16 Mayıs 1960 tarihinde şöyle demektedir: “Hiç şüphe yok ki, Türkiye bağımsız bir ülke ve Adnan Menderes kendi ülkesinin lideridir. Bununla birlikte zor kullanılarak bastırılan öğrenci gösterilerinin yarattığı istikrarsızlık ve huzursuzluk, siyasi muhaliflerin maruz bırakıldıkları baskı, yazarların hapsedilmesi ve söz hürriyetinin istilaya uğraması karşısında Amerika'nın kayıtsız kalması güçtür.” (Akalm, 1999: 114)

Alman gazetesi Der Spiegel gazetesinde 11 Mayıs 1960 tarihinde yayınlanan yazıda Türkiye'de basına uygulanan baskı özetlenmektedir: “Ankara'lı müstebit basın hürriyetini yasa maddeleriyle boğmakla yetinmedi. Yola gelmeyen gazeteleri iktisadi baskı ile bertaraf etmeye başladı. Hükümet resmi ilanların tamamını ve özel ilanların bir kısmını dağıtan resmi bir kuruluş kurdu. Buna ek olarak da kağıt dağıtımını resmi yollarla ayarladı.Menderes,....bundan böyle Basın Enstitüsü'ne bağlı kalanları devlet düşmanı ilan etti. Dahası, mahkeme kararı ile Basın Enstitüsü bildirilerinin Türk basınında yayınlanmasını yasak etti.” (Akalm, 1999: 118-119)

Yunanista'da yayınlanan Kathimerini gazetesi de basına uygulanan baskı tedbirlerine karşı çıkmaktadır. 30 Nisan 1960 tarihli sayısında şöyle denmektedir: “İstanbul ve Ankara'daki sıkıyönetim yalnız muhalefet basınına değil, aynı zamanda güçlükleri müşterek olarak yenebilme uğraşı içinde olan diğer gazetelere de acımasızca baskı yapmaktadır. Bu yol sonuna kadar tehlikelidir.” (Akalm, 1999: 120)

DP dönemine basınına genel olarak bakıldığında nicel anlamda bir gelişme yaşandığı görülmektedir. 1950 yılında itibaren yayınlanan gazete ve dergilerin sayısında önemli bir artış olmuş, tirajlar da yükseliş göstermiştir. Siyasi parti sayısının artması, siyasi görüşlerin çeşitlenmesi ve sosyo-ekonomik gelişmeler Türk basınına önemli bir canlılık getirmiştir. DP iktidarının ilk yıllarında çıkarılan basın yasaları, çalışanlara sağlanan haklar, basın açısından önemli kazanımlar olmuştur. İktidarın ilerleyen yıllarında ise basın üzerinde baskılar ortaya çıkmış ve zamanla da artmıştır. Çok partili hayata geçişle DP'ye büyük destek vermiş olan birçok gazete, bu yıllarda muhalefete

geçmiş ve basın ile Menderes'in arası gittikçe açılmıştır. DP'nin ikinci iktidarı ile gazeteciler sık sık saldırıya uğramış ve hapis cezaları almışlardır. İktidarın son yıllarında dış basından da tepkiler artmaya başlamış ve Menderes'in basın üzerindeki baskısı sık sık eleştirilmiştir. DP, iktidara gelmesi için kendisine destek olan basını iktidarının devamı için de kullanmak ve onu denetimi altına almak için uğraşmış, devletin olanaklarını kendi propagandası için kullanmıştır. Basın ile Menderes arasında sıcak başlayan ilişkiler çatışmaya dönüşmüştür.

3.2. TÜRKİYE'DE KADIN DERGİLERİNİN TARİHÇESİ

Kadın dergileri, kadınların kendilerini ifade ettikleri, hak aradıkları ve rollerini yeniden tanımladıkları ya da tartıştıkları araçlar olarak ortaya çıkmışlardır. Kadın dergileri Amerika ve İngiltere'de ortaya çıktığında kadınlar, eğitim, miras ya da boşanma gibi hemen hiçbir hakka sahip değillerdir. Siyasi hakları ise doğal olarak yoktur. Dolayısıyla bu dergilerin ilk ortaya çıkış amacı kadınların seslerini duyurmaktır.

Türk toplumunda kadının durumu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez Tanzimat döneminde, politik ve ideolojik bir ajandada merkezi bir yere sahip olmuştur. (Sirman, 1989:3) Bu dönem (1839-1876) Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda batılılaşma ve reform çabalarında bir dönüm noktasıdır. Bu dönüşüm sadece hükümetle ilgili kurumlar, bürokrasi, ordu, mahkemeler v.b. ile ilgili değildir. Aynı zamanda ekonomik ve sosyal hayatı, ahlaki, kültürel, entelektüel değişiklikleri de kapsar. Politik, ekonomik, hukuki, eğitimsel değişimin yanısıra belki de en önemli değişim 'kadın' konusunda yaşanmıştır. Bu dönemde Jön Türkler kadının özgürleşmesini medeniyetin en öncelikli gereksinimi olarak görmüşlerdir.

Tanzimattan başlayarak, kadınlar seslerini dergilerde, gazetelerde duyurmaya başlamışlardır. 2. Meşrutiyet döneminden sonra (1908-1919) çok sayıda kadın dernekleri, kadın dergileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dergiler genellikle evişleri, moda, sağlık gibi konuları içerse de politik yazılara da rastlanmaktadır. Fatma Aliye, Emine Seniye, İsmet Hakkı gibi kadınlar, kadınları sadece kadınların

özgürleştirebileceğini söylemiş ve eğitimin önemini vurgulamışlardır. (Sirman, 1989:6-7)

Kadın tarihinin en iyi kaynakları dergilerdir. ‘Kadın dergileri tarihi, kadınların modern sunumunun ve kadın söyleminin daha geniş tarihiyle son derece yakından ilişkilidir.’ (Ballaster, Frazer, Beetham ve Hebron, 1991:43) Kadın dergileri kadın tarihinin ayrılmaz ve en gerekli kaynakları olduğu için, öncelikle başlangıçtan itibaren Türkiye’de kadın dergilerinin tarihçesini gözden geçirmek gereklidir. Bunun için başlangıç noktası olarak Tanzimat’ı almak gerekir. Bu tarihsel bakış kadın dergilerinin gelişimini anlamak açısından, genel bir perspektif oluşmasını sağlayacaktır. Tanzimat dönemi sırasında, devletin ve toplumun yeniden yapılandırılması kadınları da etkilemiştir. Kandiyoti’nin işaret ettiği gibi, kadın sorunu ilk kez bu dönemde gündeme gelmiştir. (Kandiyoti, 1991:23) Jayawardena, özellikle kadının eğitimi sorununun öne çıktığını söyler. Eğitimle birlikte, kitap ve dergiler kadın sorununa önemli bir bakış açısı oluşturmayı sağlamışlardır. Erkek romancılar, şairler ve gazeteciler kadın sorunu üzerine düşünüp yazmaya başlamışlardır. Bu bağlamda, özellikle kadın dergileri kadının bilinçlenmesinde önemli rol oynamıştır. (Jayawardena, 1986:17-18) Kadınlar ilk kez seslerini duyurmaya başlamış, kadın dergilerinde kadınlar hakkında, kadınlar yazmaya başlamışlardır. Dolayısıyla kadın dergileri düşüncelerin, sorunların tartışıldığı, hakların talep edildiği bir alan olmuştur.

Bu dönemde kadın dergilerinin amacı ve işlevi kadını aydınlatmak olmuştur. Sağlık, evlilik, karı-koca ilişkileri, çocuk bakımı, ev yönetimi gibi konularda kadını eğitmek bu dergilerin amacı olmuştur. Yine bu dergilerde, eğitim hakkı, çalışma hakkı tartışılmıştır.

Osmanlı’da yayınlanan ilk kadın dergisi aslında *Terakki* adlı gazetedir. Gazete 1868 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Gazetede, haremlük-selamlık konusu, poligami yani çok eşlilik konuları tartışılmıştır. Gazetenin bir eki olarak 1869 yılında yayınlanmaya başlayan *Terakki-i Muhadderat*, ilk kadın dergisi olarak kabul edilir. Dergide yeralan birçok okuyucu mektubunda, kadının konumunun tartışıldığı görülmektedir. Daha sona birçok dergi yayın dünyasına girmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir: *Vakit yahut Mürebbi-i Muhadderat* (1875), *Ayine* (1875), *Aile* (1880),

İnsaniyet (1883), *Hanımlar* (1883), *Şüküfezar* (1886), *Parça Bohçası* (1889), *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895), *Alem-i Nisvan* (1906). Bu dergiler arasında Şüküfezar'ın önemli bir özelliği vardır. Dergi, hem sahibi hem de tüm yazarları kadın olan ilk dergidir. (Çakır, 1993:23-32)

Bu dergilerden biri de *Mürüvvet* adlı dergidir. Dergi, konuları, yazıları 'haftalık politik haberler', 'dış politika haberleri', edebiyat, mizah, gibi başlıklar altında toplayarak bir ilki gerçekleştirmiştir. Dergi, dünyaca ünlü kadınlar, eğitim sorunu gibi konulara, kadın yazarlara ve şairlere ağırlıklı yer vermektedir. Fitnat Hanım, Leyla Hanım (Saz), Nigar Hanım ilk kez bu dergide isimlerini duyurmuşlardır. (Çakır, 1993:27)

Hanımlara Mahsus Gazete, kadınlar tarafından çıkarılmış en uzun ömürlü yayındır. Dergi 1895-1908 yılları arasında haftalık olarak çıkarılmıştır. Dergide, kadınlar gelecek nesillerin yetiştiricileri olarak kabul edilmektedirler. Ama dergi, kadının anne ve eş rollerini tanımlarken erkeklerle ilişkilerinin karşılaştırmasını da yapmıştır. Dergide ele alınan başlıca konular, aile, sosyal yaşam, eğitim, sağlık, çalışma yaşamı, modadır. İlk kadın roman yazarımız Fatma Aliye de yazılarını bu dergide yayınlamıştır. (Çakır, 1993:27-31)

Demet 1908 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Bu dergi, politik yazılar yayınlayan ilk kadın dergisidir. Onu takiben *Mehasin* ve *Kadın* dergileri yayın hayatına başlamıştır. Bu dergilerin ortak özelliği, kadının toplumdaki konumu, çalışma hayatı ile ilgili talepler, kadının dünya olayları hakkında bilgilendirilmesi gibi konular üzerinde durmasıdır. Kadın dergisinin yazarları arasında dönemin ünlü erkek yazarları da vardır: Abdullah Cevdet, Abdülhak Hamit, Celal Sahir gibi. Ayrıca dönemin entelektüel kadın yazarları da, Fatma bint-i Haşim, Nigar bint-i Osman, Fatma Seniye gibi, bu derginin yazarlarındandır. 'Osmanlı Müdafaa-i Hukuk'-i Nisvan Cemiyeti'nin yayın organı olan Kadınlar Dünyası adlı dergi 1913-1921 yılları arasında yayınlanmıştır. Günlük bir gazete olarak yayınlanmaya başlayan yayın daha sonra haftalık haline dönüşmüştür. Müslüman kadınların resimleri ilk kez bu dergide yayınlanmıştır. (Çakır, 1993:37) Daha bir çok kadın dergisi bu dönemde yayın hayatına başlamıştır. Hepsisi de kadını eğitmek, aydınlatmak, kadın hakları konusunda bilinçlendirmek, ve ev içi işler hakkında

bilgilendirmek amacını taşır. Bu dergiler : Erkekler Dünyası (1914), Kadınlık/Kadınlık Duygusu (1914) , Sıyanet (1914), Seyyale (1914), Hanımlar Alemi (1914), Kadınlar Alemi (1914), Kadınlık Hayatı (1915), Bilgi Yurdu Işığı (1917), Türk Kadını (1918), Genç Kadın (1918), İnci/Yeni İnci (1919), Diyane (1920), Kadınlar Saltanatı (1920), Hanım (1921), Ev Hocası (1923), Yıldız (1924), Türk Kadın Yolu (1925), Kadın Yayınları (1926), Yeni Kitap (1927). (İlyasoğlu ve İnsel, 1984)

Türkiye Cumhuriyeti döneminde yayınlanmış dergilerle ilgili olarak, Osmanlı dönemindekilerden daha az bilgiye rastlanmaktadır. Bu dönemle ilgili ilk araştırma Ahmet Baydar'a aittir: 'Atatürk Dönemi Türk Basını, Kadına Yönelik Periyodikler 1929-1938.' 1981'de yapılmış bu çalışmada 1929-1938 yılları arasında yayınlanmış kadın dergileri incelenmiştir. Aynur İlyasoğlu ve Deniz İnsel tarafından 1984 yılında yapılmış 'Kadın Dergilerinin Evrimi' adlı çalışma, Tanzimat'tan 1980'li yıllara kadar kadın dergilerine genel bir bakıştır. Aslı Davaz-Mardin'in 1998 yılında yaptığı 'Kadın Süreli Yayınları, Hanımlar Alemi'nden Roza'ya, Bibliyografya 1928/1996' adlı bibliyografik çalışma ise tüm tüm kadın dergilerini içermektedir.

Buna göre Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yayınlanmış otuz kadın dergisi şunlardır: Hanımlar Alemi (1929), El-İşi (1930), Aile Dostu (1931), El Emekleri (1931), Cumhuriyet Kadını (1934), Salon (1934), Kadın Moda Albümü (1935), Moda Albümü (1936), Ev-İş (1937), Model (1937), Okul Kızı (1937), Ana (1938), El İşleri (1938), Kadın Dünyası (1940), Kadınlar Alemi (1940), Sesimiz (1940), Kadın Ev (1943), Asrın Kadını (1944), Türk Kadını (1944), Ev Kadın (1945), Aile (1947), Ev Kadın Yün Örgüleri (1947), Kadın Gazetesi (1947), Salon (1947), Hanımeli (1948), Yeni Holivut Magazin (1948), Yeni Moda (1948), Büyük Moda Mecmuası (1949), Dişi Kuş (1949), Familya (1949). (Davaz-Mardin, 1998:29-30)

3.3. 1950-1960 YILLARININ KADIN DERGİLERİ

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950 yılına kadar geçen süre içinde toplam 30 kadın süreli yayını yayınlanmıştır. DP iktidarı döneminde yayınlanan kadın gazete ve dergilerinin sayısı ise 20'dir.

1950-1960 yılları arasında yayınlanan kadın süreli yayınları şunlardır: *Hemşireler Dergisi* (1950-1967), *Modern Türk Kadını* (Mart 1950-Nisan 1950), *Şule* (Mayıs 1950-Haziran 1950), *Yeni Ailaya* (1950?), *Burda Moda* (Temmuz 1951-Mart 1954), *Kadın Güzelliği* (Şubat 1951-Mayıs 1951), *Resimli Romans* (Aralık 1951-Eylül 1952), *Kadın Dünyası* (Mayıs 1952-Şubat 1953), *Misafir* (Mart 1952-Eylül 1952), *Resimli Hayat* (Mayıs 1952-Temmuz 1955), *Yelpaze* (Haziran 1952-Mart 1967), *Cennet* (Ağustos 1953-Nisan 1954), *Demokrat Kadın* (1954?), *İkimiz* (Kasım 1954-Şubat 1955), *Anahtar* (1955-1957?), *Evim* (Mayıs 1955-Ekim 1955), *Gazete Magazin* (Aralık 1956), *Sekreter Daktilograf* (Mart 1956-Temmuz 1960), *Kadın Dünyası* (Mayıs 1958-Mart 1959), *Sim* (1958). *Kadın Sesi* ise 1957-1976 yılları arasında yayınlanmış bir haftalık gazetedir. Ayrıca 1950 öncesi yayınlanmaya başlayan ve 1950'li yıllarda da yayınlanmaya devam eden beş yayın bulunmaktadır. Bunlar *Ev-İş* (1937-1952), *Aile* (1947-1952), *Kadın Gazetesi* (1947-1979), *Hanımeli* (1948-1953), *Familiya'dır* (1949-1954). (Davaz-Mardin, 1998)

Bu dergilerden bir kısmı için sadece kadın dergisi demek doğru değildir. Nitekim, dergiler 'Moda ve Aile Dergisi', (*Kadın Dünyası* 1958) 'Aktüalite, Kadın, Moda, Tiyatro, Sinema, Spor, Sanat Dergisi' (*Resimli Hayat*), 'Genç Kız, Genç Erkek ve Yeni Evlilerin Mecmuası' (*İkimiz*), 'Aile Mecmuası' (*Kadın Dünyası* 1952) gibi ibarelerle çıkmıştır. Bu dergilerde erkeklere seslenen, onların ilgisini çekecek olan otomobil, futbol gibi konularda yazılar karikatür ve fıkralar bulunmaktadır. Ayrıca herkesi ilgilendirebilecek olan sosyal ve siyasal konulu haber ve makaleler de bu dergilerde yer almaktadır. Belçika Kralı'nın iktidar sorunları, İran petroleri, Churchill, Pakistan'daki siyasal ve ekonomik gelişmeler, Afrika yerlilerinin yaşamı, Paris araba sergisi, at yarışları, İngilizce dersleri, Osmanlı tarihi, mitoloji, donanma bilgileri gibi çok çeşitli konular bu dergilerde okuyucuya seslenmektedir. Dolayısıyla bu içerikleriyle bu dergileri aktüalite, kültür-sanat dergileri olarak sınıflamak mümkündür. Ancak diğer yandan, sadece kadınlara seslenen, güzellik, bakım, moda, ev işi gibi bölümler de vardır dergilerde.

Dolayısıyla, aslında bu yayıncılık alanının bir sorunudur. Henüz uzmanlaşmadan, türlerden sözedilemediği anlaşılmaktadır. Elbette bu yıllarda çocuk

dergileri ve edebiyat dergileri de yayınlanmaktadır. Ancak hobi, spor, erkek dergilerinden, kadın dergileri içinde bir ayrışmadan sözedilmemektedir.

Bu dergilerden biri olan Cennet adlı dergi için kadın dergisi demek pek doğru değildir. Derginin ilk sayısı 22 Ağustos 1953 tarihinde yayınlanmıştır. Dergi belki de erkek dergilerinin ilklerden biri olarak adlandırılabilir. Derginin tüm sayılarının kapağında bikinili kız resimleri vardır. Dergide sadece kadın resimleri ve bunlarla ilgili yazılar yer almaktadır. Kadınlar fotoğraflarda her zaman yarı çıplaktır. Fotoğraflar müstehcen denebilecek pozlardandır. Yatar vaziyette, köpük banyosu yaparken, oyuncak hayvanlarla görülür kadınlar. Bazen kadınların üstleri çıplaktır ve bir şekilde, örneğin bir kürk ya da bir tül ile örtünmeye çalışırlar. Dolayısıyla bu derginin bugünün erkek dergilerinin bir öncüsü, soft porno bir dergi olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla, farklı içeriklerine rağmen bu dergiler kadın dergisi olarak tanımlanmıştır. Bunların ortak özelliği, yayın yıllarının kısa süreli oluşudur. 1950'den sonra yayınlanmış 20 derginin 13 tanesi bir yıldan daha kısa süreli olarak yayın hayatında kalmıştır. Dergilerin neredeyse hiçbirinin son sayısında yayın hayatına son verildiğine dair bir bilgi yoktur.

Bu dergilerin yayın hayatına son vermediği, dergilerin sayılarının kütüphane koleksiyonlarında eksik olduğu da düşünülebilir. Ancak, 1950 yılından önce yayınlanmış dergilere bakıldığında bunların yayın yıllarının çok daha uzun olduğu, bunun da kütüphane koleksiyonlarında bulunmasından anlaşılır. Dolayısıyla, daha eski tarihli, 10-20 yıl önce yayınlanmış dergilerin sayıları saklanabilmişken, sadece 1950'li yıllara ait dergilerin saklanamadığını düşünmük doğru olmayacaktır. Bizce asıl sorun DP iktidarı yıllarında basına getirilen maddi baskılardır.

Bilindiği gibi DP iktidar olduktan sonra kağıt ve mürekkep kısıntısına gidilmiş, günlük basın bile kağıt sıkıntısı çekmiştir. Basının ihtiyacı olan kağıdın tek elden ithali zorunluluğu ve DP'nin kağıdı, kendisine yakın olan yayın organlarına sağlama kolaylığı göstermesi, örneğin dergilerin İsveç'ten kağıt siparişi vermesine sebep olmaktadır.

1950'li yıllarda İzmit'teki kağıt fabrikası dergiler için kağıt üretmemektedir. Resimli Romans dergisinin 11 Eylül 1951 tarihli sayısında derginin kağıt sıkıntısı

yüzünden yayınına son vereceği belirtilmiştir. Bu yazıdan, İsveç'ten sipariş edilen kağıdın iki aydır gümrükte bekletildiği, kağıtaki odun miktarının (uluslararası standartlarda olduğu halde) uygun görülmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu kadın dergilerinin de çekilen kağıt sıkıntısı sebebiyle kısa ömürlü oldukları düşünülebilir. Arkasında güçlü bir sermaye olmayan dergiler, eğer kağıt bulamamışlarsa bir sonraki sayıyı basamamış olmalıdır. Bu sorunla karşılaşacaklarından emin olmadıkları için de son çıkan sayıda, derginin yayınına son vereceklerini belirtmeleri beklenemez.

Bu dergilerin sahipleri ve sermaye gücü açısından fazla bilgi elde edilememiştir. Bunlardan Şevket Rado'nun *Resimli Hayat* dergisi, Türk Bank'ın *Evim* dergisi, Tahsin Demiray'ın *Kadın Dünyası*, Nebioğlu Yayınları'nın *Resimli Romans* dergisi sermaye açısından nispeten güçlü olan yayınlardır.

Bu dergilerin sahip ya da yayıncıları hakkındaki bilgilere yine Nebioğlu'nun yayınladığı "Kim Kimdir" (Nebioğlu, 1962) adlı ansiklopedide rastlayabiliriz. Tahsin Demiray, cumhuriyetin ilk ve önemli yayıncılarından biridir. 1923 yılında Yeni Yol mecmuasını, 1925'te *Resimli Mecmua*'yı kurmuştur. 1925'te Türkiye Yayınevi'ni kurmuştur, daha sonra basımevi işine girmiştir. Demiray, *Yavru Türk*, *Çocuk Haftası* çocuk dergilerinin, *Ev İş*, *Yıldız*, *El İşleri*, *1001 Roman*, *Hafta* gibi kadın ve aktüalite dergilerini yayınlamıştır. Dönemin Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekaleti) Demiray'ın yayınladığı eserlerine maddi mükafat vermiştir. İlkokullar İçin İlk Türk Alfabeti (1928), İlkokullar İçin Düşünceler birçok kereler basılmıştır.

Şevket Rado basın camiasının ünlülerinden biridir. Hukuk fakültesi mezunu olan Rado, *Son Posta*, *Akşam*, *Fıkra* gazetelerinde muhabirlik yapmıştır. *Resimli Hayat* dergisinin yanısıra *Hayat*, *Doğan Kardeş*, *Ses* gibi dergilerin de sahipliğini ve yöneticiliğini yapmıştır. Rado uzun yıllar Yapı Kredi Bankası'nın yayınlarını yönetmiştir.

Hukukçu ve iktisatçı olan Osman Nebioğlu, Nebioğlu Yayınevi'ni 1943 yılında kurmuştur. *Resimli Romans* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. *Bütün Dünya*, *20. Asır*, *Nebioğlu Çocuk Ansiklopedisi* gibi birçok yayının yanısıra araştırma ve tercüme eserleri de vardır.

Cennet dergisini Faik Şenol ve Ragıp Şevki Yeşim birlikte çıkarmaktadırlar. İki ortak da uzun yıllar gazetecilik yapmış ve çeşitli yayınlar çıkarmışlardır. Yeşim, Cumhuriyet, Son Posta, Yeni Sabah, Yarın, Memleket gaztelerinde çalışmıştır. Şenol ile birlikte 1948 yılında Hadise Yayınevi'ni kurmuştur. Şenol, *Türk Spor Ansiklopedisi*, *Olay Mecmuası*, *Spor Ansiklopedisi*, *Radio Haftası*, *Kelebek*, *Ayna* gibi birçok yayının sahibidir.

İkimiz dergisinin sahibi Ekicigil Yayınevi'nin sahibi Eşref Ekicigil'dir. Derginin yazı işleri müdürlüğünü Vecdetin (Vecdi) Benderli yapmıştır. Benderli'nin kendisi de *Yeni Yıldız* dergisinin ortağı ve Mete Yayınevi'nin kurucusudur. Halil Lütfü Dördüncü, *Hanımeli* dergisinin sahibi olduğu gibi Son Posta (1930), Tan Gazetesi ve Matbaası'nın ortağı, *Yeni Gazete*'nin sahibidir.

Evim dergisi ise Türk Yapı Bankası'nın yayınıdır. Derginin ilk sayısında da belirtildiği gibi derginin bir çıkış sebebi de abonelik yoluyla müşterilerini ev sahibi yapmaktır. Evim dergisi, bütün dergiler içinde, yayıncılık alanından başka bir alanda faaliyet gösteren bir sermaye kuruluşu tarafından çıkarılan tek dergidir. Belki de bunun için sadece bu dergide siyasete ait yazılar vardır ve hepsi Demokrat Parti propagandası türündeki yazılardır.

Aile dergisi de Yapı Kredi Bankası'nın İkramiyeli Aile Cüzdanı sahibi olan müşterileri için çıkardığı bir dergidir. Bunun dışında satışa "pek az" miktarda çıkarılacağı belirtilmiştir.

Arkasında ciddi bir sermaye olabilecek dergiler bu kadardır. Diğer dergilerin genellikle küçük girişimciler ya da basın sektörünün dışından kişiler tarafından çıkarıldığı sanılmaktadır. Örneğin *Demokrat Kadın Dergisi*, DP Kadın Kolları adına Adana'da Zekiye Bosna tarafından yayınlanmıştır. Tek bir sayısı mevcuttur. *Şule* dergisi de iki sayı yayınlanmıştır. Yayıncısı Şükrü Baysal'ın sahibi olduğu dergi Baykal Biçki Kursu'nun bir yayınıdır.

Dergilerde en dikkat çekici nokta, büyük çoğunluğunun profesyonellikten uzak oluşudur. Kiminin fiyatı yazılı değildir, kiminin yayın yılı. Sayfa sayıları sık sık farklılık gösterir. Bir sayı 44, bir başka sayı 36 ya da 60 sayfa yayınlanır. Bu dergilerin

sürekli bir yazı kadrosu da yoktur. Bazı dergilerin yazar listesi kalabalıktır ancak bunun sebebi her sayının adeta farklı kişiler tarafından hazırlanmış olmasıdır. Bazı dergilerin ise birkaç kişiden oluşan yazar kadrosu vardır. Bunlar da bir ya da iki defa yazı vermişlerdir. Birçok dergi yabancı kaynaklardan alınmış yazılarla hazırlanmıştır. Çoğunlukla da yabancı kaynağın adı belirtilmemiştir.

Basın hayatında kalıcı olmuş isimlerin yayınları nispeten daha nitelikli ve/veya uzun süreli olmuştur. Bunların en önemlisi *Resimli Hayat*'tır. Ama o da tam bir kadın dergisi sayılamaz. Nitekim 1956 yılında *Hayat* adıyla aktüalite dergisi olarak yayına devam etmiştir. *Evim* dergisinin yazar kadrosu da oldukça kalabalık ve istikrarlıdır. Dönemin ünlü gazeteci ve edebiyatçıların yazıları yayınlanmaktadır.

Genel olarak, bu kadın dergileri sayıca çok olmalarına rağmen, ciddi yayın politikalarının ürünleri değildir. Arkalarında ciddi bir sermaye de yoktur. Henüz basın için önemli bir gelir kaynağı olarak görülmedikleri anlaşılmaktadır. Sadece kadın dergisi olanlar olduğu gibi, aile dergisi ile aktüalite dergisi arasında yeralanlar vardır. Ancak belirtmek gerekir ki, DP döneminde yayınlanmış ya da yayına devam etmiş ve bu incelemeye konu olmuş 17 derginin yaklaşık yarısı, bizzat yayınevi ve/veya matbaa sahibi kişiler tarafından çıkarılmıştır. Bu kişilerin yayınladıkları eserlere bakıldığında ciddi gazetelere ve dergilere rastlanmaktadır. Bu açıdan, yayınladıkları kadın dergilerinin neden daha uzun süreli olmadığını, ya da içeriklerinin daha ciddi olmadığını anlamak güçtür. Kadın konusunu fazla önemsememiş oldukları düşünülebilir. Şüphesiz kadın dergisi çıkarmak günlük siyasi gazete ya da dergi çıkarmaktan farklıdır. Dolayısıyla bu kişilerin dergilerin sadece sahibi değil aynı zamanda yazı işleri müdürleri oldukları düşünülürse, yabancı oldukları bir alanda bu başarısızlığı sergiledikleri anlaşılabilir bir durumdur.

3.4. DERGİLERİN TEMATİK ANALİZİ

3.4.1. Kadının Geleneksel Rollerini

Bu bölümde, 1950'li yıllarda yayınlanmış 17 kadın dergisinde genel olarak kadınlığın nasıl kurgulandığı ve eş-anne-ev kadını olarak geleneksel rollerinin nasıl tanımlandığı incelenecektir. Bu yıllarda kadının günlük yaşamında bilim ve teknolojinin

etkisi etkinliğini sürdürmüştür. Batı Avrupa ve ABD'deki gibi bilimsel annelik, dergiler tarafından tavsiye edilmeye devam etmiş, aynı şekilde ev kadını ev işlerinde bir profesyonel ve sanatçı olarak tanımlanmıştır. Ancak tüm dergilerde kadın en çok 'eş' olarak önemsenmiş ve saygınlık görmüştür. Yine de bu saygınlık kadının birey ve kocaya eşit eş olarak görüldüğü şeklinde algılanmamalıdır. Kadının eş olarak rolünün dergilerde abartılmasının sebebi kadının erkeğe hizmet etme ve onu eğlendirme görevine saygınlık kazandırılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır.

Ballaster, Beetham ve diğerlerinin İngiltere'deki kadın dergileri üzerine yaptıkları araştırmaya göre, dergiler genellikle kişisel ve duygusal ilişkiler, aile, çocuk ve arkadaşlık gibi konuları içermektedir. (Ballaster, Beetham, 1991: 137) 1950'li yılların Türkiye'sindeki kadın dergilerinin de Batılı dergilerin izinden gittiği hatta taklidi olduğu görülür. Çünkü sadece şekil açısından değil, yayınlanan yazıların çoğu da Batılı kadın dergilerinden alınmadır. O günler için henüz genç kız dergilerinden sözetmek mümkün değildir. Okuyucuların ise evli ya da potansiyel olarak evli sayıldıkları açıktır. Bu bağlamda, kadının geleneksel rolleri üzerinde durulurken, eş olarak rolü en fazla vurgulanan rolü olmuştur. Kadınlar yuvayı yapan dişi kuşlar olarak her fırsatta ailenin birliğinden ve devamından sorumlu tutulmuştur. Dergiler kadını ailenin varlığını koruma konusunda bilgilendirmekle kalmamış, bunun için kurnazca hileler, psikolojik çözümler tavsiye etmiştir.

Evlilik ilişkisi üzerinde çok durulurken, 'aile' kavramının dergilerde fazla ele alınmadığı görülmektedir. Bu durum, Batı'dakine ters bir anlayışı yansıtmaktadır. Çünkü 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan, dağılan ailelerin yeniden toparlanması, toplumda istikrarın sağlanması amacı güden devlet politikalarına paralel olarak, kadın dergilerinde de ailenin kutsallığı önplana çıkartılmaktaydı. Savaş sonrası evine dönen erkeklerin işlerini ve evin rahatlığını istemesi, kadınların da iş yaşamından evlerine dönüp, eş ve anne rollerini daha güçlü bir şekilde üstlenmelerini gerekli kılıyordu. Dolayısıyla 1950'lerde Amerika ve Avrupa'dan Avustralya'ya kadar her yerde tutucu bir anlayış hüküm sürmekteydi. Ailenin kendini yeniden yapılandırması gerekiyordu. Bunlara ek olarak, komünizm tehlikesi ve soğuk savaş paranoyası da moral değerlerin güçlendirilmesi ve ailenin yeniden inşası ihtiyacını doğurmaktaydı.

Elain May, 1950’li yıllarda Amerika’da soğuk savaşın yarattığı güvensizlik duygusuyla birlikte yaşanan cinsel kaosun birçok bilimadamını alarma geçirdiğini söyler. (May, 1988:92-94) Soğuk savaş döneminde yaşanan Rusya/komünizm korkusu, Rusya’dan gelecek bir atomik saldırı tehlikesi, uzmanların moral değerlerin güçlendirilmesi üzerinde çalışmasına sebep olmuştur. Uzmanlar bu tehlikelere çare/panzehir olarak ailenin güçlendirilmesini önermişlerdir. (May, 1988:92-94) Böylece aile, her yönden gelen ideolojik destek ve devletin yeni maddi desteğiyle yeniden düzenlenmiştir. Aile, feministler de dahil olmak üzere, herkes tarafından yaşamın merkezi olarak tanımlanmıştır. Böylece, 1950’li yıllarda sosyoloji, psikoloji gibi toplumsal bilimlerde aile, çağdaş çekirdek aile biçimiyle ‘evrensel ve ebedi’ olarak yeniden sunulmuştur. 1947 yılında hazırlanan Denning Raporu’nda evlilik rehberliğini teşvik ve mali yardımda bulunmak devletin bir işlevi sayılmalıdır denilmektedir. Böylece devlet, evlilik danışma hizmetlerini sübvansane etmeye başlamıştır. (Segal, 1988:61-84)

Aynı yıllarda Türkiye’de yayınlanan kadın dergilerinde ise doğrudan aile kavramıyla ilgili yazılara yer verilmediği farkedilmektedir. Sadece *Aile* ve *Kadın Dünyası* (1952) dergilerinde aileyi yücelten, kutsallaştıran yazılara rastlanmıştır. Bu yazılarda aile, toplumun çekirdeği, milletin kaynağı olarak tanımlanır. Prof. Süha İlhan Aksel’in bir yazısında belirttiği gibi, aile anne ve babanın eşit olarak var olduğu bir ortaklıktır. Bu öyle bir ortaklıktır ki, anne bulaştığı yıkıyorsa, baba kurulacaktır. Aile devletin parçası olarak sağlam temeller üzerine dayanmalıdır ki, devlet de kuvvetlenebilsin. Ailedeki uyum, devlet mekanizmasındaki uyumu sağlar. (Aile, 1947, s.2) Bu yazılarda evliliğin amacının çocuk yapmak olduğu söylenir. Böylece toplum ve milletin devamı sağlanacaktır. Aileye atfedilen bu ulusal misyon, daha önce de belirtildiği gibi, sadece çok az sayıdaki yazıda görülmektedir. Vedat Nedim Tör evliliğe daha teknik yaklaşır. (Aile, 1949, s.9) Amerikan üniversitelerinde aile ilişkileri dersleri verildiğinden sözeder. Üniversite öğrencilerine aile hayatının devamlılığı için dersler okutulduğunu, bu derslerin sosyolog ve psikologlar tarafından verildiğini anlatır. Nezahat Nurettin Ege de yazılarında evlilik danışma büroları hakkında bilgi verir ve boşanmaları önleyici doktor tavsiyelerine yer verir. (Aile, 1949, s.10)

Türkiye’de 1950’li yıllardaki kadın dergilerinde aileye ayrılan alan bu kadarla kalmaktadır. Diğer yandan, aslında aileyle ilgili olan, kadının ‘eş’ olarak rolüne bütün dergilerde görece büyük önem verilmiştir. Dergilerde ‘eş’ rolüne verilen önem kadına, yapması gereken şeyler listesi, uyması gereken kurallar, alması gereken tedbirler şeklinde didaktik bir söylemle ortaya konmaktadır. Bu amaçla, kadınların erkeği eve bağlamak için evin bakımı, kendisinin fiziksel bakımı ve uyması gereken kurallar tekrar tekrar anlatılmaktadır. Bu bilgi ve tavsiyeler, çoğunlukla yabancı dergi ve el kitaplarından alınan setler, ipuçları listeleridir.

Dergiler kadının geleneksel rollerine farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Örneğin *Ev-İş* dergisinde kadının eş olarak rolüne çok az yer verilirken, ev kadınlığıyla ilgili yazılar çoğunluğu oluşturmaktadır. *İkimiz* dergisi ise, neredeyse sadece eş rolü üzerinde durmuştur. *Familya* ve *Hanımeli* dergilerinde ev kadınlığı ile ilgili yazılar çoğunluktadır. *Aile* dergisinde ise genellikle annelik ve çocuk bakımı ile ilgili yazılar yayınlanmıştır.

Dergilerde evlilik hayatının temelini erkeğin evine bağlanması üzerine kurulmuş olduğu görülür. Kadına erkeği elde etme, erkeği yola getirme ve onu eve bağlama, idare etme konusunda tavsiyelerde bulunulur, bilgiler verilir, yöntemler anlatılır. Genel olarak evlilik hayatında eşitlikten bahsedilir ancak bu, kadının görev ve sorumlulukları çerçevesinde belirlenmiş bir eşitliktir. Bu eşitlik içinde kadınlara ev işlerine önem vermeleri söylenir; ev temiz ve bakımlı olmalıdır. Dikiş dikmeli, iyi yemek pişirmeli, erkeğin rahatı sağlanmalıdır. Ama daha çok kocaya olan manevi sorumluluklar üzerinde durulur. İyi bir eş kocasına ilgi göstermeli, onu takdir etmeli, erkekten fazla bilgili olmamalıdır. Erkekten hoş gitmeyen hareketlerin ona hissettirilmeden değiştirilmesine çalışılması tavsiye edilir. Erkeğin fikirlerine hürmet etmeli, bunlara riayet edilmelidir. Ona erkek olduğu hissettirilmelidir. Kadınlara, kocalarına cesaret vermeleri, destek olmaları, kıskanç olmamaları, fazla soru sormamaları, erkeğin kusurlarına gözyummaları, erkeğin gururunu okşamaları, ukalalık etmemeleri tavsiye edilir. Kadınlara uysal, sakın, iddiasız olmaları gerektiği öğütlenir. Erkeklerin hangi kadın tiplerinden hoşlandıkları ya da hoşlanmadıkları kadına dikte ettirilir.

Dergilerde evlilik kadının doğasında varolan bir yön olarak tanımlanır. Bu düşünce örneğin *İkimiz* dergisinde “*Yapılış itibarıyla, kadının daima himayeye ihtiyacı olduğu halde, erkek kendi kendine bir bütündür....Bir kadın kendisini, ördeğin suya kaptırıldığı gibi, evliliğe terkeder.*” (İkimiz, 1954, s.2) sözleriyle dile getirilmektedir. Ailenin kurucusu olarak kabul edilen kadınların evliliğin devamı için fedakarlık yapması, sabırlı olması beklenir. Kimi dergilerde bu geleneksel değerler daha fazla vurgulanmaktadır. *Hanımeli*, *Evim* gibi dergilerde erkeğin kadından üstün olduğu, ona yol göstermesi gerektiği söylenir. *Hanımeli* dergisi kadını erkek için ve sadece erkekle birlikte varolabilecek bir varlık olarak resmeder. Kadına kocasının istediği şekle, kalıba girmesi öğütlenir. *Evim* dergisinde ise kadını erkeğin kuklası, malı gibi gören bir anlayış hakimdir. Erkeğin üstünlüğü vurgulanırken, kadının da bu üstünlüğü arzu eden, erkeğe tabi olmayı isteyen bir psikolojiye sahip olduğu tekrarlanır. Nemika Yeşilada'nın “Bir Kadın Aranıyor” başlıklı makalesinde kadının eş olarak tarifi yapılırken, “Kendi istediği gibi değil, kocasının istediği gibi bir kadın olmaya çalıştı. Şimdi hayatından memnundu.” Denilmektedir. (Evim, 1955, s.1) Bu dergiler kadını evliliğin saadetinden, huzurundan sorumlu tutmaktadır. İlişkinin yürütülmesinde bütün yük kadının omuzlarına yüklenmiştir. “Erkek Hangi Kadınlardan Hoşlanmaz” başlıklı yazıda bu durum en güzel şekilde ifade edilmiştir. “*Mütebessim bir kadın, neşeli bir yuva; tertipli ve intizamlı bir kadın; muntazam bir ev yapar. Erkek ise bütün bu mühim faktörlere ufak rotüşler yapmakla iktifa eder. Velhasıl, yuvanın saadeti, rahatı, huzur ve intizamı, kadından beklenir.*” (Yelpaze, 1956, s.225) Bu dergilerde evliliğin, ailenin bütün sorumluluğunu ve yükünü kadının omuzlarına yükleyen bakış açısı içinde eşler arasında eşitlikçi bir arkadaşlığa önem verilir. Dergilerdeki kimi yazılarda evlilik hayatında erkeğe de rol düştüğü belirtilir. Az da olsa evlilik hayatını karşılıklı fedakarlık ve saygı gibi değerler üzerine oturtan bir tavır da sözkonusudur. Erkeklere eşlerine ilgi göstermeleri, onlarla konuşmaları tavsiye edilir. Dergiler, karı-koca arasındaki bağların gevşemeye başlaması, evliliğin monotonlaşması halinde okuyuculara hemen çocuk yapmalarını da tavsiye etmektedir.

Kimi dergilerde daha eşitlikçi, daha liberal bir tavır sözkonusudur. 1958 yılında yayınlanmış olan *Kadın Dünyası*, en azından kadın-erkek arasındaki duygusal ilişkiler açısından kadınlara erkeğin eşit olduğunu söylemektedir. Dergideki yazılarda flört teşvik

edilir, ruh dostluğunun, düşünce ve zevk birliğinin önemi anlatılır. Evlenmeden önce, uzun süre nişanlı kalarak tarafların birbirini tanınması tavsiye edilir. İlanla, mektup arkadaşlığıyla yapılan evliliklerin saçma olduğu anlatılmaya çalışılır. Birbirini tanımadan yapılan evliliklerin boşanma oranını arttırdığı söylenir. *İkimiz* dergisinde de evlilik hayatının duygusal boyutunda eşitlikten bahsedilir. Dergide başarılı evlilik için uyumlu olmak, empati yapmak, problemleri birlikte çözmek, birlikte mücadele etmek, küçük yaşta evlenmemek, dayanışma, bağlılık gibi son derece uygarca ve akılcı tavsiyelerde bulunulur. Ama daha önce de belirtildiği gibi, bütün bunlara rağmen, erkeğin aldatması halinde buna gözyumulması tavsiye edilmektedir.

Kadın Dünyası (1952) dergisi ise diğer dergiler içinde biraz daha Amerikan dergilerine benzemektedir. Daha aile odaklı bir anlayışa sahip olan dergi, sadece kadına değil, erkeğe de rol modeli çizmektedir. Dergide kadın gibi erkeğin de yaşama amacının yuva kurmak ve çocuk sahibi olmak olduğu söylenir. 1950’li yıllarda ailenin yeniden yapılandırılması çerçevesinde “babalık” da erkeğin yeni tanımı haline gelmiştir. Erkekler evlilik derslerine gitmeye başlamıştır. Annelik gibi babalık da hayatın anlamı olarak sunulmuştur. (May, 1988: 146) Bu anlamda *Kadın Dünyası* da Amerikan dergileri gibi aileyi ulusal bir görev bağlamında tanımlamaktadır. Dergi, Kemalist ideoloji çerçevesi içinde kadın-erkek eşitliğine vurgu yapmaktadır.

Eş olmak ya da evlilikle ilgili bir tavsiye listesine farklı dergilerde rastlanabilmektedir. Çünkü bu dergilerin bilgi kaynakları, aynı Amerikan dergileridir. Ancak aynı kaynakları kullanan yerli kadın dergileri arasında nüanslara rastlanmaktadır. Örneğin “Mesut Evliliğin Şartları” konulu yedi maddelik liste *Resimli Romans* dergisinde tam metin olarak yerılırken, biraz daha ilerici, modern sayılabilecek *Kadın Güzelliği* dergisinde “(Kadın) *Evlilik hayatında icap ettiği an işinden feragat edebilmelidir*” maddesi çıkarılmıştır.

Dergilerde kadınlara erkekler karşısında nasıl davranmaları, neler yapmaları gerektiği anlatılırken, kurnazca hilelere başvurmaları, rol yapmaları da tavsiye edilir. Örneğin *Familya* dergisindeki “Erkek Tarafından Beğenilmek İster misiniz?” başlıklı yazıda kadınlara “*masum, saf tavırlar takınmaları*”, “*onların üstünlüğünü kabul etmiş gibi görünmeleri*” tavsiye edilmektedir. Hatta erkeği üzmeyi ve kıskandırmayı bilmeleri

gerektiği söylenerek “*Ondan korktuğunuzu hissettiriniz bu onu aşkıınızdan daha fazla memnun edecektir.*” Denilmektedir. (Familya, s.52, 1951)

Aslında bizce, bunlar erkekleri aptal yerine koyan, onları manipüle etmeyi sağlayacak ‘kadınca’ hilelerdir. Bu gibi yazılar kadınları erkeklerin zayıf tarafları, zaafı hakkında bilgilendirmeyi ve bunlardan faydalanmayı, böylece onları kontrol ederek, onlara istediklerini yaptırmayı amaçlamaktadır. Bütün bu ipuçlarının, hilelerin arkasında yatan şeyin, kadınların kendilerini savunma ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Yani bu yazıların arkasındaki temel düşüncenin, kadının kendi koymadığı kurallara kendini uyumlandırmasını sağlamak, kolaylaştırmaktır olduğu ortaya çıkar. Çünkü böyle kurnazca yöntemlere başvurmadan toplumdaki kadın-erkek ve aile içindeki karı-koca ilişkilerini düzenleyen ataerkil normlara tahammül etmek mümkün olamazdı. Kadınların yüzyıllar boyunca başvurdukları, başvurmak zorunda kaldıkları bu yöntemler, kadınlar için hayatta kalma aracı olmuştur.

1950-1960 yıllarının bu dergilerinde cinsellik konusuna çok az rastlanmaktadır. Aslında bu yıllar içinde kadın dergilerinde kadın cinselliğinden ve haz almaktan bahsetmek sözkonusu değildir. Amerikan dergilerinde de cinsellikten söz edilmemektedir. Evlilik içindeki cinsellik de ailevi bir görev olarak tanımlanmıştır. Türkiye’deki kadın dergilerinden ise, sadece *Gazete Magazin* ve *İkimiz* dergileri cinsellikten açıkça bahsetmiştir. *Gazete Magazin* konuya tamamıyla cinsel bilgilendirme açısından yaklaşmış ve tıp doktorlarının verdiği tıbbi bilgilere göre okuyucuyu bilgilendirmeyi, bu konudaki eksikliği, açığı kapatmayı bir görev addetmiştir. Bu ikisi dışındaki dergilerde, kadının kocasına karşı sorumlulukların, ödevlerinin anlatıldığı yazılar içinde, çok üstü kapalı şekilde bu konuya değinilmiştir. Bu konudaki tavsiyeler, kadının yatak odasında bile serbest davranmaması, iffetini koruması yönündeki tavsiyelerdir.

Gazete Magazin’in ilk sayısında çıkış amacının toplumu cinsellik açısından bilgilendirmek olduğu duyurulmuştur. “Beynelmilel” “otorite” doktorlar tarafından hazırlanmış cinsel bilgilerin sadece aile kurumuna hazırlamakla kalmayacağı, boşanmalara da engel olacağı düşünülmektedir. Prensip olarak – tahrik edici olmaması için – resim kullanılmayacağı yazıda belirtilmiştir. Bu cinsel bilgiler gerçekten de son

derece teknik şekilde ifade edilmiştir. Örneğin bir yazının başlığı “Aşk Dersleri” olmakla birlikte şunlar anlatılmaktadır: “ ...*Geniş manasıyla aşk oyunu, erkek uzvunun (yani penis'in) rahme duhul etmesi ve bunun zirvesini teşkil eden ifrazdan sonra oradan çıkmasıyla son bulan safhaya gelinceye kadar yapılan her hareketi içine alır....Bakışma ve konuşmalar kadın ve erkeklerde belli bir takım tepkiler meydana getirir. Bu tepkiler neticesi vücudtaki guddeler ifrazatta bulunur...Yerinde sarfedilen manalı bir bakış ve tatlı aşk sözleri neticesi erkekte penis harekete geçer ve kadında klitoris kabarır.*” (1957, s.1:2) Dergi, cinsel tatminsizlik yüzünden aldatmaların yaşandığını düşünmekte ve savunmaktadır. Hemen her yazıda mutsuz evliliklerden, kocasını bırakıp kaçan kadınlardan, metresiyle basılan kocalardan bahsedilir. Yazılarda sürekli olarak, kanunen devam eden evliliklerden çoğunun çökmüş olduğu ve aşk üçgenleri sayesinde ayakta durduğu söylenmektedir. Evliliklerin kurtulması ve devamı için kadınlara “dikkat ve gizlilik” (1957, s.7:3) tavsiye edilmektedir.

İkimiz dergisi ise sadece kadın-erkek/karı-koca ilişkilerini konu alan bir dergidir. Bu ilişkiler de cinsellikle çok yakından ilişkilidir. Dergi, cinselliğin insanlar için çok önemli olduğunu ve evliliklerin devamı için iyi bir cinsel hayat gerektiğini okuyucularına açıkça söyler. Derginin cinselliği sık sık gündeme getirerek bir tabuyu yıkmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. *İkimiz*, *Gazete Magazin*'nden farklı olarak, cinselliğin teknik değil manevi yönü ile ilgilenir, haz duygusu üzerinde durur. Dergi cinselliğin evlilik içinde yaşanması gerektiğini belirterek, karı-koca arasındaki cinselliğin kalitesini arttırmak için tavsiyelerde bulunur. Yazılarda cinsel tatminin hem erkek hem de kadın için çok önemli olduğu ve herkesin evlilikten cinsel tatmin beklediği söylenir. Cinsellikte tekdüzeliğin evliliğin düşmanı olduğu, “cinsel temasın” bir görev haline getirilmemesi gerektiği anlatılır. Hatta cinsellikte yeniliklere açık olmak gerektiği bile söylenir. “Aşkı Yaratın” adlı yazıda “*Erkek veya kadın normal sevişme kaidelerinin dışında kalan en ufak bir hareketi ahlaka mugayir kabul ederler. Bu geri zihniyetle, cinsi birleşmenin daha yeni ve değişik usullerle ne kadar muvavkatiyetli olabileceğini bilmez.*” denilir. (1955, s.4:34) Dergi, tatmin arayışında kadın ve erkeğe eşit gözle bakar: “*Yeknesak bir evlilik hayatında bu hal karı-kocayı evlilik dışında değişiklik aramaya sevk etmektedir.*” (1955, s.3:25) diyebilmektedir. *Gazete Magazin*, cinselliğin sadece erkek için değil kadın için de önemli olduğunu söylemek cüretini göstermiştir.

Bu yönüyle cesur, ilerici bir tavır sergilemektedir. Dolayısıyla *İkimiz* dergisi sadece erkeği değil kadını da cinselliği daha özgür yaşamaya cesaretlendirerek, cinsel hazzın bir hak olduğunu söyleyerek ve bunun tatmini için arayışa açık olmayı tavsiye ederek, devrimci bir karakter sergilemiştir. Üstelik cinsellik 1950’li yıllarda Amerikan kadın dergilerinde bile rastlanan bir konu değildir.

İkimiz dergisinde cinselliğin evlilik içinde yaşanması gerektiği söylenmekle birlikte, bunun toplumsal baskı yüzünden olduğu anlaşılmaktadır. Dergide insan için çok önemli bir ihtiyaç olan cinselliği kontrol altında tutmanın zorluklarından bahsedilerek çeşitli kaçamak yollar anlatılır. Cinsel ilişkiye tam olarak girmeden, okşamaya, sevişmeye, hatta tatmin olmaya bile izin verilir. Ancak bu durumun sinir gerginliğine, “histeriye” sebep olduğu uyarısında da bulunulur. *İkimiz* dergisi o gün için akla bile gelmeyecek bir konuya da değinir; kadınların cinselliklerini sonuna kadar yaşayabileceklerini, menopozdan sonra da cinsel hayatın devam ettiğini söyler. Dergi kadınlara evlenecekleri erkeği bulmaları için de tavsiyeler de bulunur. Ardis Whitman adlı bir yazarın yazısı çok nadir rastlanabilecek tavsiyeleri içiren, uç bir örnektir. Whitman kadınlara, hoşlandıkları kimseye bunu söylemeleri, konuşma kabiliyetlerini geliştirmeleri, faal olmaları, aza kanaat etmemeleri, dişi görünmeleri, erkeklerin olduğu ortamlara girmeleri, cesur olmaları tavsiyelerinde bulunmuştur. (1954, s.2:62-67) Görüldüğü gibi, bu yazı kadınlara özgür, güçlü, hayattan zevk alan bireyler olmaları yönünde çağrıda bulunmaktadır. Dergi başka konularda da fikrini açık ve net bir şekilde belirtir: Kürtaja karşı çıkar. Mastürbasyon doğal olarak tanımlanır. Tam cinsel birleşme olmadan sevişmeye izin verir. Cinsel arayışa o kadar açıktır ki, başka bir kızla cinsel ilişkiye giren ve homoseksüel olup olmadığını soran bir okuyucuya “*Hayır. Birçok kızlar, umumiyetle cinsi hayatlarının başlangıcında sırf merak ve tecrübenin zoruyla böyle bir iki münasebette bulunabilirler.*” (Saadet Klavuzu, 1955, s.3:36-38) diyecek kadar liberal bir tavır ortaya koyar. Sevmeden evlenmenin yanlış olduğunu, çevreye kendini ispat için evlenmemek gerektiğini söyler. Dayağa karşı çıkar.

1950’li yıllarda Türkiye’deki kadın dergilerinde sık sık sözedilen bir konu da bekarettir. Bugün bile toplumdaki genel ahlak anlayışı bekaretin korunmasını zorunlu kılarken, o yıllarda bu konunun tartışılır hale gelmiş olması ilginçtir. Dergilerde

bekaretin korunmasına karşı bir görüş açıkça dile getirilmemekle birlikte, bunun o kadar da önemli olup olmadığı yönünde soru işaretleri ortaya atılmaktadır. Kemalettin Tuğcu “Erkeklerle Savaş” başlıklı yazıda Batı’da bekaret sorunu olmadığını ama Doğu’da bunun için zamana ihtiyaç duyulduğunu belirterek “*Biz şarklılar namusu ve ahlaki don yapıp ayağımıza giymişizdir. Medeniyet dünyasında iffet, namus telakkisi ruhta ve terbiyededir.*” diyerek namus kavramının değişmesi gerektiğini anlatmaktadır. (Kadın Dünyası, 1952, s.5:30) *Resimli Hayat* dergisinde yayınlanan bir okuyucu mektubunda ise “Nişanlımla Yatabilir miyim?” sorusu sorulmaktadır. Mektupta “*Bugün bunu her genç kız yapıyor*” denilerek bekaret “modası geçmiş bir gelenek” olarak tanımlanmıştır. Görüşüne başvurulmuş uzman doktor ve psikologlar bu soruya, evlilik öncesi cinsel ilişkinin hamileliğe sebep olduğu ve evlenmeyi zorunlu kıldığı için, karşı olduklarını belirtmişlerdir. (1952, s.6:22-23) Konuyu en açık olarak tartışmaya açan *İkimiz* dergisi olmuştur. Dergi açık açık “Genç Kızlarda Bekaret Aranmalı mı?” sorusunu sorarak büyük bir cesaret örneği göstermiştir. Yalnız bu soru sokaktaki insana değil ünlü ve statü sahibi kişilere sorulmuştur. Ankete katılan 33 kişi de tiyatro, sinema, ses sanatçısı ya da bunlarla ilgili kurumlarda mevki sahibi kişilerdir. Ünlü tiyatro oyuncusu Münir Özkul açıkça “Bu zamanda bekareti arayan kim. Aranmamalıdır.” yanıtını verirken, İstanbul Radyo Evi Müdürü, Şehir Tiyatroları Müdürü gibi devlet memurları da özgürce “Aranmamalı” diyebilmişlerdir. Ankete “Evet” ve “Hayır” diyenlerin sayısı eşittir. Dergi 4. sayıdan sonra yayın hayatından kalkmıştır. Ya kapanmış ya da kapatılmış olması ihtimali sözkonusudur. Bu kısacık yayın hayatına bu kadar çok çeşitli konuyu sığdırmış olması son derece dikkat çekicidir.

Dergilerdeki uzman görüşlerinden ve okuyucu mektuplarından 1950’li yıllarda evlilik öncesi cinsel ilişkinin yaygın olduğu sonucu çıkmaktadır. Elbette bu yaygınlıktan bahsederken sadece bu dergilerin okunduğu büyük şehirlerdeki, İstanbul ve Ankara’daki durumdan sözedildiği akıldan çıkarılmamaktadır. Evlilik öncesi cinsel ilişkilerin gizlilik içinde yaşandığı açıktır. Dolayısıyla bunu, kadının cinsel özgürlüğünü kazanmaya başladığı şeklinde yorumlamak mümkün değildir. Sonuç olarak, dönemin kadın dergilerinin bekaret konusunu tartışmalı hale getirmeye çalıştıkları, toplumda bu konudaki genel anlayışın yıkılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bazen sorular sorarak, bazen anketler yaparak, bazen okuyucu mektuplarını kullanmak yoluyla yapılmaktadır.

Dergiler genel ahlak anlayışına açıkça karşı çıkmaya cesaret edememekte ama konuyu tartışmaya açarak özgürleşmenin yolunu açmaya çalışmaktadır.

Aile dergisi hariç hiçbir yerde rastlanmayan bir konu da “hobi” konusudur. Sadece *Aile* dergisinde boş vakitleri değerlendirmek, eğlenmekle ilgili yazılara yer verildiği görülmüştür. Bu konuya, konunun ele alınış biçimi dolayısıyla, değinmek gerekmektedir. Hobi, evlilik hayatında tekdüzeliği önlemek için de önerilmiştir. Hobi konusu kimi zaman “amatörlük”, kimi zaman “hobi” kimi zaman da “yalnız kalmayı bilmek” şeklinde ifade edilmiştir. Bunlardaki ortak nokta, insanın tek başına vakit geçirebilmesini, tek başına da mutlu olabileceğinin mümkün olduğunu göstermektedir. Türk toplumu 2. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir döneme girmiştir. Değişen siyasal ve ekonomik sistem, yeni bir toplum ve yeni bir insan yaratmaktadır. Modern hayat bireyselleşmeyi öngörmektedir. Üstelik Kemalist modernleşme projesi, Batı’daki gibi “çekirdek aile”yi toplumda yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla, aileler küçülmekte, insanlar görece yalnızlaşmaktadır. *Aile* dergisi de, hobi konusuna yer verdiği yazılarda, toplumun geçirdiği dönüşüme bağlı olarak insanın yeni yaşam biçimine, yeni alışkanlıklara sahip olmasını, yeniliğe uyum sağlamasını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Tör, hobiler sayesinde insanın iş ve irade terbiyesi kazanacağını, evlerde içki kumar düşkünlüğünün, geçimsizliğin ortadan kalkacağını söylemektedir. (1948, s.6:13-16) Şevket Rado da, kalabalık içinde yalnız kalmayı bilmeyi, mesut bir aile hayatının ilk şartı olarak görür. Rado bunu hem erkeklere hem de kadınlara tavsiye eder:

“Tenhalaşmış olan modern ailede küçük çocuğun annesine her zamankinden daha ağır bir yük halini almasının başlıca sebebi çocuğa kendi oyuncakları ile yalnız kalmayı öğretmeyişimizdir. Karı koca bir oda içinde karşı karşıya iken icap edince yalnız kalmayı bilmedikleri için sık sık çarpışıyorlar. Yaklaştığı ekseriye hissedilen bu çarpışma anlarından az önce kendimize dönüp bir kitabın büyüülü kapısından içeri dalarak yalnız kalmayı bilsek, küçük meraklarımız olsa da nefsimizi onlara kaptırıp avunsak, ufak meşguliyetlerle ruhumuzu oyalayıp sükuna erdirmek sanatını öğrensek, tabiat güzelliklerinin, renklerin, çizgilerin, seslerin ahengi içinde zengin bir yalnızlığa

ruhumuzu kapıp koyvermek sırlarına aşına olsak, anlaşmazlıklar, konacak münasip yer bulamamış sinekler gibi çekip gidecektir.” (1948, s.8:10)

Küçülen aileler, bireyselleşen insan, yeni davranış kalıpları, yeni yaşam alışkanlıkları üzerine böyle yazılar ne yazık ki çok azdır. Bu konular, 1950’li yılların diğer kadın dergilerinde hiç sözü edilmeden geçip gidecektir. Kapitalist dünyaya entegre olmaya çalışırken, kültürel anlamda insanları bu dünyaya hazırlayacak bu tür bilgilerin olmayışı önemli bir kayıptır. Amerika’da ise bu dönemde, devletten sivil toplum kuruluşlarına, popüler kültüre kadar her yerde ortak bir söylem, bir ideoloji sözkonusudur.

ABD’de kadının cinsiyetçi rolleri, erken yaşta evlilik ve cinselliğin kontrol altına alınması arasındaki ideolojik bağlantı, soğuk savaş döneminde oluşmuştur. (May, 1988:102) Komünizm tehlikesine karşı panzehir olarak “aile” kavramının güçlendirilmesi önerilmiştir. Hükümet temsilcileri, ordu temsilcileri, sivil toplum kuruluşları ya da kadın dergileri bu amaçla kadını eve bağlamak için adeta sözbirliği etmiştir. Komünizm ile ahlaki çöküş arasında doğrudan ilişki olduğu görüşü desteklenmiştir. Evli insanlar normal, olgun, sorumluluk sahibi olarak tanımlanırken, diğerleri sorumsuz, zayıf, sapkın olarak sınıflanmıştır. Bu dönemde boşanma oranı düşmüş, çok çocuklu ailelerin sayısı artmıştır. Erken yaşta evlilik, sağlıklı bir aile ve cinsel yaşam için gerekli görülmüştür. (May, 1988:94-102) 1951 yılında kadınların 1/3’i 19 yaşında evlenmiştir. 1956’da ise bundan daha fazla oranda kadın, 15-19 yaşları arasında evlenmiştir. (Wolock, 1994:493-494) 1950’li yıllarda ailelerdeki ortalama çocuk sayısı dörttür. Kadınlar evlerde çocuk bakmak ve ev işleriyle meşgul edilmekte, sıkılmaya vakit bulamamaktadır. 1956 yılında çocuk sayısında patlama olmuştur. Erkekler de evlilik-aile-babalık kavramları çerçevesinde tanımlanmış, “babalık” yurtseverlikle eşanlamlı hale gelmiştir.

Bu yıllarda sadece ABD’de değil tüm Batı ülkelerinde boşanma oranları düşmüştür. ABD’de boşanma oranı, 2. Dünya Savaşı sonrası artan refahın etkisi ile düşmeye başlamıştır. 1946 yılında (onbinde) 43 olan boşanma oranı, 1950’de 25’e, 1955’te 23’e, 1959’da 22’ye düşmüştür. İngiltere’de 1912 ile 1973 yılları arasında boşanmaların azaldığı tek dönem 1946-1960 yılları arasında olmuştur. Fransa’da 2.

Dünya Savaşı sonunda (onbinde) 12 olan boşanma oranı 1950-1960 arasında 5'e düşmüştür. 1950-1960 yılları arasında Türkiye'de ise tam tersi bir durum sözkonusudur. Elbette oran olarak boşanma, bu ülkelerdekinden düşüktür. Ancak kendi içinde artış olduğu görülmektedir. 1944'te (onbinde) 3.2 olan boşanma oranı 1951-1960 arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1956'da 4.5'e yükselmiştir. 1960'ta bu oran 4'e doğru inmiştir. Durumu daha iyi anlamak için boşanan çiftlerin evlenenlere oranına bakmak gerekebilir. 1942-1943 yıllarında (onbinde) 13 olan bu oran, 1950'de 17'ye, 1956'da 21'e çıkmıştır. 1959'da bu oran 19'a düşer. Bu boşanma oranlarına bakarken boşanma nedenlerine de göz atmak yerinde olacaktır. Genel olarak Cumhuriyet döneminde zina gittikçe daha az boşanma nedeni olmuştur. Buna rağmen 1950-1960 yılları arasında zina suçundan mahkemeye verilen kadınların oranında artış olduğu görülmektedir. 1938-1948 yılları arasında zina suçlularının ¼'ü yani %25'i kadındır. 1953'te bu oran %37'ye çıkmıştır. Sonra yeniden düşüşe geçmiş, 1958'de %29 olmuştur. (Alkan, 1981:95-100) Kapitalist kültürden en fazla etkilenen büyük şehirlerde evlilik yaşı yükselmiştir. 1958 yılında İstanbul'da evlenme yaşı kadınlarda 25.26, erkeklerde 29.81, İzmir'de ise 23.93 ve 28.56'dır. (Cillov, 1990:65-90)

Bu yıllar ahlaki değerlerin de yozlaştığı zamanlardır. Dönemin gazetecisi Nimet Arzık anılarında bu yozlaşmanın en tepedekilerden, hükümet üyeleri ve DP'lilerden başladığını anlatır; "*Meşru eşler sığıntı pozisyonunda*"dır, gözdelere dalkavukluk edilmektedir. (1960:109) 1950-1960 yıllarında Türkiye'de zina olaylarının arttığı, kadın dergilerinden de takip edilebilir. Bu dergilerde üzerinde durulan konulardan biri de aldatma konusudur. Bütün dergilerde kocanın yaşayacağı gayrimeşru ilişkilere gözyumulması tavsiye edilmektedir. Dergilerin kimi, aldatmanın erkeğin doğasında olduğunu söyleyerek bunu normalleştirmeye çalışır. Kimi dergiler de bunun haksızlık olduğunu söyler. Ama ortak nokta bunun katlanılması gereken bir durum olduğudur. Kadınlar ailenin devamı için bu duruma gözyummağa çağırılırlar. Diğer yandan kadınların ihaneti yerli aşk hikayelerine konu olmaktadır. Ayrıca tavsiye yazılarında erkeğin ihmalkarlığının kadınları ihanete sevkettiğinden sık sık söz edilmektedir. Kadınlara gayrimeşru ilişkilerini yaşarken gizliliğe çok önem vermeleri tavsiye edilmektedir.

1950'lerin 17 kadın dergisinde kadının eş olarak rolüne, kadının diğer rollerinden daha yüksek oranda yer verilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde ataerkil kültürün normlarında yapılmaya çalışılan değişiklikler, kadınla erkeği eşit konuma getirmeye yönelik çabalar 1950'lerle birlikte geriletmeye başlamıştır. Kamusal ve hukuk alanında yapılan düzenlemeler toplum tarafından sindirilmeye başlamışken, özel alanda erkek egemenliğinin meşruiyeti sorgulanamaz hale getirilmektedir.

Anne

Çalışmaya konu olan dergilerde genel olarak annelik kadının en önemli görevi olarak tanımlanmaktadır. Annelik bir sanattır ve en büyük şereftir. Bu tanım Batılı normlarda, bilimsel annelik çerçevesinde inşa edilir. Rima Apple (1997:90-95) bilimsel annelik ideolojisinin gelişimini anlattığı çalışmasında, 1900'lerin başından itibaren kadınlara sağlıklı çocuklar yetiştirmeleri için bilimsel ve tıbbi tavsiyeler verildiğini anlatmaktadır. Bilimsel annelik, içgüdü ve geleneksel bilgiyi değersizleştirirken, bilimi yüceltmektedir. Batılı annelik değerlerini taşıyan Türkiye'deki kadın dergilerinde de besin değerlerinin hesaplanmasından pedagojik bilgilere kadar her konu bilimsel şekilde ele alınmaktadır.

Dergiler kadınlara çocuğun beslenmesi, bakımı, sağlığı, eğitimi ile ilgili her türlü bilgi verilmektedir. Bu bilgiler yabancı, yani Amerikan kadın dergilerinden alınma bilgilerdir. Aslında sadece annelik değil, kadının geleneksel rollerine ilişkin tüm bilgiler ve sağlık konusundaki yazılar Amerikan dergilerinden alınmadır. Bu konularda Batılı kadın dergilerinin yol göstericiliğine başvurulması da son derece normaldir. Bu amaçla, *Parent's Magazine*, *Women's Home Companion*, *Better Homes*, *Ladies Home*, *Woman's Day*, *Everybody's Digest*, *Collier*, *Changing Times*, *Christian Herald*, *Life Can Be Beautiful* gibi dergilerden yararlanılmıştır. Çoğu dergide yazıların hangi dergiden alındığını belirten bir not, bir isim konulmamıştır. Ama örneği *Aile* ya da *Kadın Güzelliği* gibi bir kaç dergi bu konuya özen göstermiş, dergi ve yazar adlarını belirtmiştir.

Anneler sadece çocuğun değil kocanın da sağlığından sorumlu tutulduğundan, dergilerde her çeşit hastalık hakkında, örneğin apantisitten prostata kadar her hastalıkla

ilgili bilgi verilmiştir. Anne, evdeki doktordur. Kadın aile üyelerini sağlıklı tutmak için bu bilgilere sahip olması gerektiği gibi, çocuğa ve kocaya hastalandıkları zaman da o bakacaktır.

Az sayıdaki dergide, az sayıdaki yazıda çocuk bir birey olarak tanımlanmıştır. Bu dergilerde çocuğun kişilik gelişimi için psikolojiden yararlanılır. Dayanın terbiye aracı olmadığı tekrarlanır. Çocuk anne-babanın kendisi için değil, birey olduğu için sevilmelidir. Çocuklara cinsel bilgiler verilmesi de tavsiye edilmektedir.

Dergilerdeki yazılarda anne, neslin üreticisi ve eğitmeni olarak da kutsanır. Çocuğa toplum içinde nasıl hareket edeceğini öğretmek, moral değerleri aktarmak annenin görevi olarak tanımlanır. Kemalist ideolojinin de bir parçası olan, anneyi gelecek neslin üreticisi ve eğiticisi olarak gören Batılı cumhuriyetçi annelik nosyonu, 1950'lerin kadın dergilerinde pek az oranda görülmektedir. Daha çok annenin bir bakıcı olarak işlevi üzerinde durulmuştur. Moral değerlerin aktarılmasının annenin görevi olduğunu söyleyen yazılar bütün olarak dergilerde çok küçük bir yertutmaktadır. Bu doğrultuda kaleme alınmış sadece bir kaç yazı vardır. Örneğin *Kadın Dünyası* (1952) dergisinde Kazım Nami Duru annelerin medeniyet konusunda eğitmesi çağrısında bulunur: “Çocuklarımıza medeni şehircilik terbiyesi vermeyi unutmamalıyız. İhmalcilik ve adamsendecilik toplum için sonr derece zararlı huylardır...Bu adamsendeciliği üzerimizden atmak, hele yirminci yüzyıl bitmek üzere iken en medeni vazifemizdir.” diyerek annelere görevlerini hatırlatmaktadır. (Duru, 1952, s.3:28) Dine referans veren tek dergi *Familya* dergisidir. İlk kez bu dergide çocuklara dini bilgiler verilmesi, Allah korkusunun aşılması, çocukların camiye götürülmesi gerektiği söylenmiştir Ancak bunlar da birkaç kere tekrarlanmıştır.

Ev Kadını

Türkiye’de 1950’li yıllarda yayınlanmış kadın dergilerinde, ev kadınlığına önem veren dergilerde, ev kadınlığı kadının çok önemli bir rolü, görevi olarak sunulmuştur. Hatta oran olarak, annelikten daha fazla yertutmaktadır. Bilimsel annelik gibi ev kadınlığı da Batı tarzı ev kadınlığı şeklinde tanımlanmıştır. Bu da yine erken Cumhuriyet döneminin, tek parti döneminin bir uzantısı olarak varlığını sürdürmektedir.

Arat'ın belirttiği gibi Cumhuriyetin modernleşmesi içinde yuva kurma sürecine düzen disiplin ve rasyonellik getiren Batı tarzı ev kadınlığı cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimli sınıf tarafından içselleştirilmiştir. (1998:87-88) Bu bağlamda, görgü kuralları, yemek tarifleri, dikiş-nakış bilgileri ve örnekleri, dekorasyon ve ev işleriyle ilgili tavsiyelerin yanı sıra besin değerlerinin hesaplanması, ürünler arasındaki fiyat farklarının takip edilmesi, hijyene dikkat edilmesi, bütçe yapılması, kalite değerlendirmesi gibi konularda bilgi verilmiş, tavsiyede bulunulmuştur. Rasyonel ev kadınlığını *Resimli Hayat* dergisi en iyi şekilde tarif etmiştir: “Karıınız müsrif değildir” başlıklı yazıda “*Piyasanın her yıl çıkardığı kumaşların kalitesi, dayanıklılığı, hayat pahalılığı hakkında (kadının) az çok birşeyler bilmesi icabeder. Ev ve mutfak eşyalarının temizliği için kullanılan ilaçlar,...süt tozları, cins cins elektrik ampülleri, hayatımıza girmiş bulunan bir sürü kimyevi madde, bunların kalitesi, fiyatları hakkında her kadının az çok bilgili bulunması faydalıdır.*” (1952, s.4:41)

Ev-İş dergisinde Amerikalı gazeteci Ruth Sachs'ın yazdığı “Kadının En Birinci Vazifesi Ev Kadını Olmaktır” (1951, s.171:5) başlıklı makale 1950’li yılların Amerikası’nda kadının eve dönüşünü teşvik eden, geleneksel ev-içi rollerini yeniden önplana çıkarıp güçlendirmeyi amaçlayan ideolojinin iyi bir örneğidir. Yazıda 2. Dünya Savaşı yıllarından sonra boşanma oranlarının arttığından bahisle, “yuvayı yapan dişi kuş” anlayışı önplana çıkarılır. Yazıda kadın çalışsa bile, erkeği, çocuğu, akrabaları idare edecek kişi olarak tanımlanıp, yuva yapma göre kadına yüklenir: “*Evet, dünyanın bu müşgül vaziyetinde bütün kadınlara düşen yük ağırdır. Kadınların cidden birşeyler yapmaları lazımdır: ama siyaset sahasında, tıp sahasında, atom bombası sahasında değil. Doğrudan doğruya kadınlık sahasında ve evlerinin dört duvarı arasında...Zira bu müşgül devirde aile fertlerini birbirine bağlayacak ve kocası ile çocuklarına dünyayı aydınlık gösterecek olan odur. Çocuklarını iyi, dürüst, temiz, faydalı ve faziletli olarak yetiştirecek olan odur.*” denilmektedir. En şerefli ve güzel mesleğin ev kadınlığı olduğu söylenir. Bu yazının yerli versiyonuna *Gazete Magazin*’de de rastlanır. Rafet Delikan’ın yazısında kadın için en önemli hatta tek önemli iş, tek mutluluk kaynağı anne olmak ve ev işleri yapmak olarak gösterilmektedir: “*...Anne çalışıyordu. Mutfağı, odaları, kapları temizliyor, halıları, pencere camlarını siliyordu. Bir kadının en mutlu işini yapıyor olmalıydı....Çocukların sıhhati, kocanın ruh huzuru için tekrarlanan bu işten*

bıkmamalıydı anneler...Bütün Türkiye'yi huzura ve sağlığa kavuşturacak olan önce annelerdi..” (1957, s.9:9) Kadın dergilerindeki yazılar, bir parça da kandırmacayı içerdiğinden kadınlara “–miş gibi yapmak” hakkında da tavsiyelerde bulunulmuştur. Erkeklerle arkadaş olmak için yapılan önermelerde acizliğin ve kadınsılığın önplana çıkarılması önerilirken şöyle denilir: “...*en sevdiğin kitapların yemek kitapları olduğunu, ve bir kadının en çok yakıştığı yerin mutfak olduğunu söylemeyi ihmal etmeyin....Zira bir kadının en güzel zamanları, elinde iğnesi, başını önüne eğmiş, bir söküğü diktiği zamanlardır.*” (Aile, 1951, s.19)

Ev işlerine yardımcı olmak üzere verilen bilgilerden, bu dergilerin orta-üst sınıf kadına hitap ettiği bir kez daha ortaya çıkmaktadır: Hasır mobilyaların temizliği, fildişlerini beyazlatmak, kırmızı balıkların beslenmesi, Panama şapkaların temizliği, piyanonun temizlenmesi, ziyafet sofrasının düzenlenmesi gibi bilgiler şüphesiz ki ülkenin çok küçük bir kesiminin işine yarayacaktır. Yine de, misafirlerin sofraya gidişini hizmetçilere zille haber vermek, water-cup denilen pirinç el yıkama kasesinin kullanılması, poker partisi düzenlemenin incelikleri, modern cemiyet insanının bilmesi gereken kurallar olarak açıklanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, dergiler ev işlerine yaklaşımları farklılık göstermektedir. Örneğin İkimiz dergisinde hiç yemek tarifi verilmez, sadece dekorasyonla ilgili tavsiyelerde bulunulur. *Gazete Magazin* ise sayfalarında sadece görgü kurallarına yer verir.

Bu yıllarda Batı’da ev işlerinin asgariye indirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Mutfak evin merkezi haline getirilmiştir. Dergilerde mutfakla ilgili bilgilerde fonksiyonelliğin önemi vurgulanmaktadır. İşin azaltılması amacıyla artık yemek mutfakta yenmeye başlamıştır. Böylece ocakla masa arasındaki mesafe azaltılmıştır. Türkiye’deki dergilerde de mutfak aletlerinin ve tezgahların yemek pişirme düzenine göre ayarlanması, mutfağın aydınlık olması ve havagazı kullanılması, aletlerin kolay temizlenir ve kir tutmaz cinsten olması gerektiği anlatılır. Çizimli dekorasyon örnekleri verilir, renk uyumu ile ilgili tavsiyelerde bulunulur. Hatta dekoratif sanatlar, kübizm gibi akımlar tanıtılır. Mimari ile ilgili çizimli açıklamalar bile verilmektedir.

Ama diğ er yandan, bu dergilerde dini tavsiyelere rastlanmaya, işleme örneklerinde cami motifleri görülmeye, terbiye konusundan bahsedilirken dini kahramanlardan örnekler verilmeye, cümle aralarına “Cenabı Hak” ifadeleri sıkıştırılmaya başladığı görülmektedir. Arasına “hurafeler”, boş inançlar yeniden gündeme getirilmektedir: “Cuma günü tırnak keserseniz evlad mirası yersiniz”; “sobada odunlar yanarken, bazen hır hır diye ses çıkarırlar, sizi çekiştiriyorlar demektir. Beni çekiştirenin eti canı çekilsin deyiniz”; “iki kişi aynı anda su içerlerse ne murad ederse o olur”; “makasın ağzının açık kalması düşman ağzının açılacağına delalet eder”; “kedi arka ayağı ile kulağının arkasını kaşırsa yağmur yağacak demektir” gibi ipe sapa gelmez bilgiler dergilerde görülmeye başlar. Ancak bütün bunlar, kadını çalışma hayatına teşvik eden, ev işlerinde rasyonelliği tavsiye eden, “çeri (vişne likörü) ya da şarap” için hangi kadehin kullanılacağını anlatan yazılarla birlikte görülmektedir. Bu öyle bir çelişkiler dönemidir ki, örneğin Kemalettin Tuğcu *Ev-İş* dergisinde bir erkek olarak kadınlara son teknoloji ürünü elektrikli epilasyon bilgileri verirken, (1950, s.162:6) ev işleriyle ilgili bilgi veren bir başka yazıda “*Sabah uyanınca ilk iş besmele çekmek ve sağ tarafın üstüne doğru dönerek doğrulmak ve kalkıp giyinmektir*” (Kasım 1951, s.176) denilmektedir.

Bu dergilerin aslında 1950’lerin Batılı dünya görüşünü temsil etmekle birlikte, Türkiye’nin gündeminden fazla etkilendiği anlaşılmaktadır. Toplumda ayaklanan dini duyguların etkisiyle, İslamın yön verdiği yaşam tarzına özgü geri kalmış öğeler yeniden gündeme getirilmektedir. Yine de bunların çok az sayıda olduğunu tekrar belirtmek gerekir.

3.4.2. Magazin ve Cinsellik

Bu çalışmaya konu olan, Türkiye’de 1950’li yıllardaki kadın dergilerinde, magazin içeriği %6.24 gibi bir orana sahiptir. Bu tek başına düşük bir sayı gibi görünse bile, bir kadın dergisinde çok çeşitli konular yer alacağından aslında bu sayının önemsiz bir oranı işaret ettiği düşünülmemelidir. Ayrıca Amerikan kadın dergilerinin bir kopyası sayılabilecek bu dergilerde yer alan magazin haberlerine Amerika’daki dergilerde rastlanmamaktadır.

Amerika’da ne 1940’lı yılların kadın dergilerinde ne de 1950-1960 yılları dergilerinde magazine rastlanmaz. Örneğin, 1939 yılındaki bir kadın dergisinin içeriği, evlilik ve aile, güzellik ve moda, ev işleri, yemek, çocuk bakımı, problem sayfası ve aşk hikayelerinden oluşuyordu. Bunlara daha sonra aile içi cinsel sorunlar ve aile planlaması konuları da eklenmiştir. (Stevenson, 1984: 178-179) *McCalls* dergisinin 1960 yılındaki tipik bir sayısı ise şu konuları içermektedir: Saç problemi, mangal tarifi, yedi sayfa giysi modeli ve patronu, oda paravanası patronu, ikinci koca bulmanın ansiklopedik yolu, dört sayfa zayıflama yazısı, evlilikle ilgili bir yazı, altı hikaye, “Küçüklük duygusunu nasıl yenersiniz” başlıklı bir yazı ve Windsor dükünün özel hayatı ile ilgili bir röportaj. Ayrıca her sayıda yeni ilaçlar ve tıptaki gelişmeler, çocuk bakımı, Eleanor Roosevelt köşesi ve okuyucu mektuplarına yer verilmektedir. (Friedan, 1983:34)

Amerikan kadın dergilerinde magazine yer verilmezken, onların taklidi olan Türkiye’deki kadın dergilerinde magazin görece önemli bir alan kaplamaktadır. Ancak magazin tüm dergilerde yer almamıştır. İncelenen 17 dergi içinde 14 tanesinde magazine yer verilmiş olduğu görülmektedir. Diğer dergilerden, *Demokrat Kadın* zaten DP’nin kadın kolu dergisidir, yani siyasi dergidir. *Şule* ise sadece moda dergisi olarak adlandırılabilir ve sadece iki sayı yayınlanmıştır. 1950’li yılların dergilerine göre uzun süre yayınlandığı söylenebilecek olan *Familya* dergisi de hiç magazine yer vermemiştir. Diğer yandan, örneğin *Aile*, *Ev-İş*, *İkimiz*, *Modern Türk Kadını* ve *Kadın Güzelliği* dergilerinde az sayıda magazin haberine rastlanmaktadır. Ancak hepsi de son sayılarında magazin haberlerini koymuşlardır. Dolayısıyla tiraj sorunu yüzünden magazine kaymaya başladıkları düşünülebilir. Ama bu da yeterli olmamış olmalıdır ki yayınlarına son verilmiştir.

Bol resimli olan bu haberlerde, birçok haber sadece fotoğrafla verilmiştir. Fotoğraflar alt yazı ile desteklenmiştir. Hemen hemen tümüyle yabancı kaynaklı yani Amerikan sinema endüstrisinin kalbi olan Hollywood’la ilgili haberlerdir. Bu çerçevede, Hollywood artistlerinin ilk aşkları, ilk öpüşmeleri, günlük aşkları, evlilikleri ve boşanmaları, skandallar, dedikodular, pop ve caz şarkılarının sözleri dergi sayfalarını doldurmaktadır. ABD’nin Seattle şehrinde bir atın gölde yıkanan kızların elbiselerini

yediği (Yelpaze, 10 Eylül 1952, s.13:13) gibi saçma, ya da Başkan Truman'ın kızının Vali Stevenson ile evleneceği haberini yalanladığı (Yelpaze, 1 Ekim 1952, s.16:15) gibi lüzumsuz bilgiler de magazin konusunu oluşturmaktadır. Sirklerin, revü yıldızlarının konu olduğu yazı ve resimler, sinema sanatçılarının boy boy fotoğrafları ve filmlerden kareler de görülmektedir. Aslında bütün bunlar bilinçli bir politikanın parçasıdır. Dikkatler, ABD gibi liberal bir sistemdeki insan haberlerine çekilerek sempati duygusu yaratılmakta, toplum Amerikanlaştırılmaktadır.

Kadın oyuncularla yapılmış röportajların bu dergilerde aktarılan bölümleri, onların erkekler hakkındaki düşüncelerini, erkeklerin nasıl kontrol edileceği, daha çekici olmak için neler yapılması gerektiği hakkındaki tecrübelerini yansıtmaktadır. Friedan 1950'li yıllarda kadın dergilerinde kendilerine yer bulan tek "meslek kadını" tipinin oyuncular olduğunu söylemiştir. (Friedan, 1983:51) Ancak zaman içinde oyuncuların imgeleri de değişmiştir. Ateşli, gizemli, iç derinliği olan eski oyuncuların yerine cinsel nesnelere, bebek yüzlü gelinler ve ev kadınları konulmuştur. Friedan, 1930'ların yıldızları olan Greta Garbo, Marlena Dietrich, Betty Davis, Rosalind Russel'in yerini 1950'lerde Marilyn Monroe, Debbie Reynolds, Brigitte Bardot'un aldığını söyler. Bir kadın dergisinde bir sahne sanatçısından bahsedilirken de onun ev kadınlığı anlatılmaktadır. Türkiye'deki dergiler ise biraz daha farklıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi kadın yıldızların daha çok cinsellikleri önplana çıkarılmaktadır. Buradaki dergilerde de Marilyn Monroe'nun yanı sıra, Elizabet Taylor, Sophia Loren, Ingrid Bergman, Rosalind Russel gibi yıldızların resimleri görülmektedir. Bu yıldızlar daha çok cinsel obje olarak sunulurlar. Rosalind Russel'la yapılmış röportaja yerverilen "Erkekler Hakkında Ne Öğrendim" başlıklı yazıda, (İkimiz, 1954, s.1:44-46) erkeklerin zeki kadınlardan hoşlanmadıkları, başarılı kadınları çekemedikleri, yardıma muhtaç kadınlara daha fazla ilgi duydukları söylenerek, hem erkeklerden yakınılmakta hem de kadınlık cinsel bir objeye indirgenmektedir.

Türkiye'de 1950'li yıllarda magazin yayıncılık alanı için bir mecburiyet haline geldiği, vazgeçilmez olduğu görülmektedir. Elbette ki magazin, dergilerde yeni görülmeye başlayan bir olgu değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri dergilerde magazin içeriği fazladır. Ancak 1950'li yılların dergilerinden farklı olduğu

anlaşılmaktadır. Ahmet Oktay Türkiye’de popüler kültür konusunu ele aldığı çalışmasında 1923-1970 yılları magazini/dergileri incelemiştir. (Oktay, 2002:51-115) Çalışma, 1923-1950 yılları ile 1950-1970 yılları magazinlerindeki farklılığı ortaya koymaktadır. Çalışmada, 1923-1950 yılları dergilerinde ulusçu ideoloji, çalışma etiği gibi olgular önplana çıkarıldığı saptanmıştır. Dergiler eğitime ve aydınlatma misyonu taşımaktadır. İkinci dönem dergilerinde ise anti-komünizmcilik, cinselliğin yükselişi ve üst kültürün magazinleşmesi görülmektedir. Oktay, 1950-1970 yılı dergilerinde bilgilendirme, aydınlatma amacı ikincilleştirilmekte, konu ve sorunlar eğlendirme ve vakit öldürme biçiminde işlendiğini ortaya koymaktadır. Görüldüğü gibi, 1950’lerin kadın dergilerinde magazin kullanımı diğer dergilerde de görülmektedir. Dolayısıyla bu durum kadın dergilerine özgü değildir, dönemin ikliminden kaynaklanmaktadır.

Oktay ‘magazin’ kelimesini dergi anlamında kullanmaktadır. Terim olarak magazin dergisi, çeşitli konuları her kesimden okuyucunun anlayacağı ve seveceği bir biçimde, bol resimli bir şekilde aktaran periyodik yayımları ifade eder. Tüm magazin dergilerinin en belirgin biçimsel özelliği günün en gelişmiş tekniğini kullanması, kapak resimlerinin kadın figürlerinden oluşmasıdır. Yazı kadar resim ve fotoğrafa ağırlık verilir. Yazılar kısa, ilgi çekici ve çarpıcı şekilde hazırlanır. (Hiçyılmaz, Evren, 1984:149-162) Bu çalışmadaki magazin kavramı, yukarıdaki tanımlamada olduğu gibi, kadın figürünün ve fotoğrafın cömertçe kullanıldığı, gündelik olayların, özellikle de sinema ve sinema yıldızları hakkında kısa ve çarpıcı yazıları anlatmaktadır. Oktay’ın da belirttiği modernleşme, teknolojik gelişmeler, popüler siyaset gibi konular ise bu çalışmada ‘sosyal-kültürel yaşam’ başlığı altında kategorize edilmiştir.

Magazinin 1950’li yıllarda yayıncıların kendileri tarafından da küçümsenmektedir. Bu durum dergilerin içinde rastlanan yazılarda ortaya çıkmıştır. Ama dergiler magazine muhtaç hale geldiklerini kendileri itiraf etmektedirler ve bundan sıkıntı duyarlar. Anlaşıldığı kadarıyla magazin, dergilerin tirajını arttırmak için hayati önem taşımaktadır. Çünkü toplumun daha ciddi konulara önem vermediği, bunlardan uzaklaşmaya başladığı dönemlerde magazin haberleri yaygınlık kazanmaktadır. *Gazete Magazin* daha ilk sayısında bunu itiraf etmiştir: Derginin adı Magazin’dir çünkü “*Binaneleyh her gazete mecmuanın magazine şiddetle ihtiyacı vardır. Ancak böyle*

ummadığı bir çoğunluğa fikir ve düşünce idmanı yaptırmakla kalmaz, ruh terbiyesi de vermiş olur...Magazin ise büyük bir ekseriyeti kandırmak üzere göze hitap eder. Bunun için de estetiğe, her gözde aynı manayı bulan güzelliğe ve bu güzelliğin temsilcisi olan kadına ihtiyacı vardır.” (1957, s.1:2) Görüldüğü gibi dergi, magazine yerverecek olmaktan hoşnutsuzluk duymaktadır. Kadın dergileri dışındaki aktüalite dergilerinde de magazine bol bol yerverildiği Oktay’ın incelemesinden öğrenilmektedir. Dergilerin ayakta kalabilmek, yayın hayatını sürdürebilmek için magazini kullandıkları anlaşılmaktadır. Magazin denince de akla ilk önce kadın vücudu teşhir etmek gelmektedir. Bu yönde başka bir şikayet 1958 yılında yayınlanmaya başlayan *Kadın Dünyası* dergisinde de görülmektedir. Dergi, Atatürk devrinin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel’in başyazısıyla ve cumhuriyetçi ideoloji ile yayın hayatına başlamıştır. Ancak 6. sayıya gelindiğinde (Ağustos-Eylül) yeni bir cilde başlar ve başyazıda yayın politikasını değiştirmek zorunda kaldıkları açıklanır. Kağıt ve baskı kalitesi arttırılarak, moda ve magazin yazılarına daha fazla yerverileceği duyurulmuştur. Dergi, yayın hayatına devam edebilmenin imkansız hale geldiğini itiraf eder. Zaten dergi normalde 15 günde bir çıkarken, 6. sayı Ağustos-Eylül sayısı olarak, yani dört sayı birlikte çıkmıştır: *“Biz ilk anlarda, hiç olmazsa ilkokulu bitirmiş ve eğitim görmüş olanların okuyucumuz olacağını düşündük....Öğretmenler, orta ve lise talebeleri, memurlar, memur hanımları, yetişme çağında genç kızlara hitap etmek istiyorduk....Sosyal meseleler başta geliyordu, devrimleri, kadın haklarını savunduk....dünya kadınının nasıl yaşadığını, nasıl mücadele ettiğini anlatmaya çalışıyorduk... (Ancak) ‘Çok kurusunuz.’ Diyorlardı. ‘Yazılarınız çok ağır, bunları kolay kolay kimse anlayamaz, magazin olun, sinemaya yer verin, spordan bahsedin.’”* denilmektedir. Dergide yapılacak değişiklikten bahsedildikten sonra *“devrimci yönümüzü daima belirtecek yazılara da rastlayacaksınız. Biz Türk kadının nasıl yükseleceğini ve şimdi içinde bırakılmış durumdan nasıl kurtulabileceğini göstermeye çalışacağız”* (1958, s.6:3) denir. Ama dergi bu idealist amacına da ulaşamamıştır. Bu sayıdan sonra daha fazla sayıda erotik kadın fotoğrafına, pop müzik şarkılarının sözlerine, sinema yıldızlarıyla ilgili dedikodulara yervermeye başlamıştır. Kısa bir süre sonra da dergi yayından kalkmıştır. Oysa derginin 3. sayısında gençliğin içinde bulunduğu Amerikan özentisi, moral değerlerin aşınması eleştiri konusu olmuş, Amerika’dan ithal dergiler, resimli romanlar ve Hollywood filmleri suçlanmıştır:

Kim blue jean giyen, sakal bırakan, daha şimdiden makyaj yapan ve Amerikan özentisi içinde memleketini sevmeyen, her şeye 'bana ne' deyip geçen gençliğin meselelerini ele alacak?...Genç kızlarımız, ucuz Amerikan mecmualarının içindeki resimlerin özentisini çekmekte, film dünyasının aldatıcı ışıkları içinde gözleri kamaşmış, onlara benzeme kaygusu içinde, ailesini, çevresini, memleketini unutmuş, sorumsuz bir hayat sürmektedir. Genç erkeklerimiz, daha çocukluklarından ellerine verilen sığır çobanlarının resimli hayat hikayelerinin kolaylığı, aldatıcılığı ile film dünyasına girmekte, başıboş yaşamının rahatlığı karşısında üzerlerine yükleneyeceğini anladığı sorumluluktan kaçmakta, öğrenim süresini uzatabileceği kadar uzatmakta ve sonra da alıştığı hayatı devam ettirmek için imkanlar aramaktadır....Gençliğin bir inanç buhranı içinde olduğu, memleket meselelerini bilmediği, kolay, rahat bir hayatın imkanlarını aradığı, kültürün gün geçtikçe azaldığı, eski Türk terbiyesinden gün geçtikçe uzaklaşıldığı, Amerikan hayranlığının kafaları sardığı açıklanmalı, Türkiye'nin geleceği için, batılı olma çabası için, Atatürk devrimleri için, gençliğin meseleleri ele alınmalı ve hal yoluna sokulmalıdır....Memleketi sarmış olan sokak politikacılığının çıkmazları içinde sorunların ele alınması daha sonraya bırakılmaktadır.

Kültür emperyalizminin etkilerinin çoktan ortaya çıktığı ve toplumun moral değerlerini erozyona uğrattığı bu dergilerdeki nadir sayıdaki eleştiri yazılarından anlaşılmaktadır. Türk toplumunun değer yargıları, anlayış ve algılayış biçimi, değişen ekonomik ve siyasal sistemle birlikte, değişime uğramaktadır ve yerine Amerika'dan ithal kitaplar, dergiler, filmler ve tüketim ürünleri aracılığıyla yenileri oluşturulmaktadır. Bu durumun değişimin akışına, tesadüflere bırakılmadığı da Amerikan kaynaklarından anlaşılmaktadır.

Amerika daha 1949 yılında, Türk pazarını incelemek üzere bir profesörü Türkiye'ye göndermiştir. Türkiye'ye gelen Prof. Max Thornburg ülkenin ekonomik durumu ve kaynakları hakkında bir rapor hazırlamış ve Amerikan hükümetine sunmuştur. (Thornburg, 1950) Thornburg Raporu'nda kültür yayılmacılığının olanaklarından da söz edilmektedir:

İyi seçilmiş Amerikan kitap ve mecmualarının daha büyük sayılarda bulundurulması esaslı bir ihtiyacı karşılayacaktır. Amerikan romanları, milli bir vasıf olan yeni bilgi ve fikirleri aksettirmek veya bazı hallerde yaratmak bakımından faydalıdır. Her ne kadar kitap ve mecmualarda ileri sürülen bütün fikirler, Amerika'da bile faydalı sayılamazsa da, sağlam bir camiada iyi

fikirler, kötülere her zaman galebe çalar. Bu gibi eserlerin bütün Türk şehirlerinde ve bilhassa bir çok insanların İngilizce bildiği ve bir çoklarının da mekteplerde öğrenmekte olduğu başlıca merkezlerin ekserisinde büyük sayıda okuyucu tarafından okunacağı şüphesizdir. Kitap ve mecmuaların muhteviyatından bir çok yayınları da istifade edebilir. Türkiye'deki kitapçı ve gazeteci ve dükkanlarında bir müşteri bolluğu vardır. (Thornburg, 1950:138)

Bu raporda, ABD'nin kendi kültürel ürünlerini Türkiye'de yaygınlaştırılmasını bir politika olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Amerika kendi ulusal değerlerini Türkiye'ye ithal etmeyi, empoze etmeyi kendi ulusal çıkarı olarak görmektedir. Çünkü bu dergi ve kitaplar aracılığıyla yayılacak düşünce ve alışkanlıklar, Amerikan ürünleri için bir pazarın oluşmasını sağlayacaktır. Ayrıca bunlar, Amerikan çıkarlarını destekleyecek unsunlar olarak görülmektedir. Görüldüğü gibi Amerikalı uzmanlar Türkiye'deki okuyucu kitlesinin hesabını bile yapmışlardır.

Burada, ABD'nin iletişime verdiği önem üzerinde biraz daha durulacaktır. Türkiye, 1945 yılından itibaren ABD ile işbirliğine önem vermiştir. Amerikanlaşma ise DP'nin özlemi olmuştur. Ekonomik işbirliği, Marshall Planı'na dahil olma, yabancı yatırımı teşvik için çıkarılan kanunlar gibi atılan her adım, küçük Amerika olma hayalinin bir parçasıdır. İktidar, daha çok dolar karşılığında “askeri, iktisadi ve siyasi alanda Amerikan isteklerinin itirazsız yerine getirilecektir” (Avcıoğlu, 1969:279) Amerika çeşitli araçlar, kurumlar ve bireyler sayesinde ABD düşüncesini, mitoslarını ve modellerini yurtdışına aktarmaktadır. Ordu, yatırımcılar, üniversiteler, medya ve film, müzik, moda, reklamcılık gibi kültür endüstrisi ile hem kendi sistemini hem de kültürünü dünyaya aktarmaktadır. 1948 yılında Soğuk Savaş içinde kurulan Birleşik Devletler Haberalma Dairesi, ABD'nin politik amaçları konusunda Avrupa'da sempati yaratmak için kültürel bir ‘saldırı’ başlatmıştır. Böylece 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da ve diğer toplumlar üzerinde de ABD'nin kültürel etkisi ortaya çıkmıştır. (Van Elteren, 1999:297-298)

Enformasyonun yaygınlaştırılmasının önemini Herbert Schiller (2005) de *The Mind Managers* (Zihin Yönlendirenler) adlı çalışmasında anlatmaktadır. Schiller kapitalist ekonomilerde iş çevrelerinin çıkarlarının enformasyon akışının hem niteliğini hem de onun nasıl denetleneceğini belirlediğini söyler. Enformasyonun yaygınlaşması

işlemi ise hükümet seviyesinde gerçekleştirilmektedir. 1963 yılında Başkanlık ofisinden yapılan açıklamada, “*başka ülkelerde yaşayan halkların davranış ve tutumlarını etkilemek suretiyle*”, Birleşik Devletler’in amaçlarına ulaşmasına yardımcı olunacağıının önemi vurgulanmaktadır. (2005:69) Bu bağlamda Türkiye’ye bakarsak, 1950’li yıllarda örneğin caz, country, rock müziği, Hollywood yıldızları, kozmetik ürünleri, kovboy filmleri buraya da gelmiştir. Bu aktarım sırasında sadece maddi kültürel ürünler değil, Amerikan değerleri ve davranış kalıpları da taşınmaktadır.

Burada incelenen dergilerden bir kısmında, cinselliğin toplumda çok fazla konu edilmesi, gazete ve dergilerde cinselliğin sömürülmesi tartışma konusu olduğu görülmektedir. Cinsellik konusunda daha bilimsel bir yaklaşımı olan ve toplumu bu konuda bilgilendirmeyi amaç edinen *Gazete Magazin* bile cinsel bilgi bolluğundan şikayet etmektedir. 1990’lı yıllarda medyada rahatça konuşulmaya başlamış olan orgazm gibi konuların 1950’lerde dergi ve gazetelerde rahatça yerbulduğu, tartışıldığı ya da aslında sömürüldüğü görülmektedir. *Gazete Magazin*’in 17 Nisan 1957 tarihli sayısında ‘Seksoloji Dersleri’ başlıklı yazısında bu bilgi bolluğu eleştirilmektedir:

Son yıllarda çeşitli seksoloji konularına temas eden çeşitli dergiler, kitaplar hatta gazeteler okuduk. Fakat son günlerde bütün gazetelerin sözleşmişler gibi sütun sütun ele aldıkları tatbikath seksoloji konularına şimdiye kadar rastlamamıştır.....Zülküf Seher’e kaç kere yanaşmış, kaç kere orgazm olmuş, kocalık vazifesini yapmış mı yapmamış mı...Sonra bekaret zarı üzerinde derin incelemeler, raporlar, teoriler, mütehassısların çeşitli fikirleri, görüşleri... Elestikisinden tutun da dokunur dokunmaz ayrılıverilene kadar boy boy açıklamalar, incelemeler, bilgi vermeler...Ne ise bu vesile ile çoluk çocuk, yediden yetmişe, bilgimizi arttırdık, zıfafa da, zıfaf odasının da, orgazmdan, zardan, perdeden de bilmediğimiz ne varsa çok şükür öğrendik. (s.1:1)

1957 yılında gazete ve dergilerde cinsel konulardaki artış yaşanırken, aynı yıl Türkiye ekonomisinde büyük bir çöküşün yaşandığını dikkate almamız gerekir. Toplumda, tecavüz ve cinayet suçlarındaki artışın ‘açık-saçık neşriyattan’ kaynaklandığı kanaati yaygındır artık. Hatta mahkemelerde avukatların bu yönde savunma yaptığı görülmektedir. (*Gazete Magazin*, “Seksüalite”, 17 Nisan 1957, s.1:1) Dergilerde magazin artışı - ki bu daha çok cinsel içerik anlamına gelmektedir – daha ciddi ve nitelikli yayın yapmak isteyen dergilerin bile ayakta kalabilmek için magazine

yönelmesi, ahlaki değerlerde yaşanan erozyon, özellikle 1950’li yılların ikinci yarısında artış göstermiştir.

3.4.3. Aşk Hikayelerinin İşlevi

DP döneminde yayınlanan kadın dergilerinde aşk hikayeleri önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle feminist çalışmalarda bu aşk hikayeleri üzerine yapılmış bir çok araştırma vardır. Bu hikayelerin incelenmesi bir kaç şekilde yapılmaktadır. Bunlardan biri bu hikayelerin verdiği mesajların ne olduğunu, kadınlığı nasıl kurguladıklarını anlamaya yöneliktir. Bir diğer yöntem ise kadınların bu hikayeleri neden okuduğu, bu hikayelerden nasıl bir haz aldıkları üzerine yapılan analizlerdir. Bu çalışmada dergilerin kadınlığa bakışını incelediğimiz için, aşk hikayeleri de aynı şekilde incelenecek, mesaj üzerinde durulacaktır.

Ancak, mesajın nasıl algılandığı ya da bu okumalardan ne haz alındığı ile ilgili kısa bir giriş yapmak gerekebilir. Bununla ilgili olarak, Janice Radway’in *Reading the Romance (Aşk Romanını Okumak)* adlı çalışması örnek verilebilir. Radway bir grup okuyucuyla yaptığı görüşmeler sonucunda, aşk romanlarının aileden ve gündelik işlerden kaçıp özel bir dünyaya girmelerini sağladığı sonucunu elde etmiştir. Radway bunların okura, toplumun kendisinden gelen bir arzuları karşılamayı vaat eden bir okuma keyfi verdiğini belirtir. Rosalin Coward da aşk hikayelerinin “*ailenin boğuculuğuyla ya da erkek egemen iktidarın yol açtığı tahribatla ilgili eleştiriyi bastırıldığına*” inanır ve “*kadınlar aşk romanlarında bir tür iktidar edindiklerinden ezilme korkusunu yenerler*” demektedir. (Franco, 1995: 164-165) Ancak, aşk romanlarına prestij kazandırmaya çalışan bu tür analizler bu çalışmada kabul görmemektedir. Kadınlara “kurban olun” ya da “köle olun” cümlelerinin farklı farklı algılanması mümkün değildir.

Bu dergilerden sadece *Kadın Güzelliği* dergisinde hiç aşk hikayesi yayınlanmamıştır. Diğer bütün dergiler, az ya da çok aşk hikayesine yer vermiştir. Bunların içinde en çok *Yelpaze*, *Resimli Romans*, *Gazete Magazin*, *İkimiz* ve *Evim* dergilerinde çok sayıda aşk hikayesi görülmektedir. Bu hikayelerin neredeyse tümü çeviri eserlerdir. Bunların dışında çok az sayıda yerli hikaye yayınlanmıştır. Bunların

çoğu Amerikan dergi ya da kitaplarından alınmış hikaye ya da romanlardır. Çoğu zaman yazarların adı bile verilmemiş, sadece ‘çeviri’ ibaresi konulmuştur. Ama insan ve şehir isimlerinden Amerikan olduğu anlaşılmaktadır. Bir de İtalya’dan alındığı belirtilen resimli romanlar vardır.

Bugün bile tüm dünyada okunan aşk romanların kaynağının ABD olduğunu söylemek yanlış olmaz. Harlequin romanları sadece ABD’de değil, kuzey Amerika, Latin Amerika, Türkiye’ye kadar her yerde satılmaktadır. Okunma oranlarının bir göstergesi olması açısından belirtmek gerekir ki, 20. yüzyılın son çeyreğinde ABD’de satılan karton kapaklı kitap piyasasının yaklaşık yarısı, kadınlara yönelik aşk romanlarından oluşmaktaydı. (Franco, 1995: 156)

DP’li yıllarda yayınlanmış kadın dergilerindeki hikayelere baktığımızda, hayatın kadınlar için çok karmaşık ve zor olduğunu görürüz. Bu hikayelerde aşk, yalan, şüphe, yanlış anlama, kıskançlık, intikam, aşk üçgeni, geçmişten gelen bir sır, ailelerin muhalefeti gibi olaylar çerçevesi içinde önce imkansız hale gelir. Ama sonra mutlu sonla, evlilikle sona erer. Kahramanlar çoğunlukla genç, bekar kadınlar olmakla birlikte, özellikle yerli hikayelerde evli kadınların da kahramanı oynadıkları görülür. Kadın kahramanlar çoğunlukla çalışma yaşamı dışında gösterilir. Hikayeler de genel olarak büyük malikaneler, büyük çiftlikler, balolar, partiler, yazlık mekanlar içinde geçmektedir. Lüks bir yaşam, pahalı kıyafetler, mücevherler hikayelerin vazgeçilmezidir. Kadınlar sosyal yaşamda erkeklerle arkadaşlık etmekte, evli olsalar bile, başka erkeklerle gezebilmektedirler. Böylece orta-üst sınıf yaşam biçimi ve davranış kalıpları da aktarılmaktadır.

Frederic Jameson aşk romanları için “*şövalyelik dünyasının kalıntısıdır*” (Franco, 1995:162) demektedir. Bu, büyülü bir dünyadır. Bütün hikayelerde aşk yüceltilip, kadınlara romantik hayaller kurmaları, hayatlarındaki eksik parçayı tamamlamaları için imkan sağlanmış olur. Hikayelerde yüceltilen aşk sayesinde, “*suçluluk ya da toplumsal hoşnutsuzluk olmadan sınırsız hazzın sözkonusu olabileceği*” (Franco, 1995:161) duygusu yaşatılır. Hatta, her şeyden fedakarlık ederek sahip olunan aşk fikri empoze edilir. Örneğin “Buz Dolabı Kız” adlı hikayede Lucy bir erkeğe bağlanmadan kendi ayakları üzerinde durabilen, çalışan bir kızdır. Ama en sonunda aşık

olunca hayatı da değişir. Aşk hayatının merkezi/anlamı haline gelir ve kendini erkeğe adar. “Artık onu deli gibi seviyordum. Harikulade...harikulade bir şeydi bu. Bir erkeği sadece tek bir erkeği daima sevmek ve istemek...Bundan tatlı şey olur mu” sözleriyle biter hikaye. (Resimli Romans, 7 Şubat 1952, s.5:23) Böylece kadınların hayatlarında arayışa yerolmadığı vurgulanıp, eş değiştirme ihtimalinin de önüne geçilmiş olur. Ya da “Sürprizli Bir Davet” hikayesinde kahramanın söylediği gibi “Aşk!...Evet; ta kendisiydi bu! Ne de ufacak bir kelimeydi. Bununla beraber başkalarına lüzum kalmadan bütün bir hayatı doldurabiliyordu. Aşk, dağlardan bir parça gibiydi. Kalbindeki bütün kinler, acılar hayal kırıklıkları silinip kaybolmuştu. Hayatı, düşünceleri, hisleri, sanki yeniden dünyaya gelmişçesine tazelenmişti.” (Resimli Romans, 20 Mart 1952, s.8:14)

Hem kadın dergilerinin hem de aşk hikayelerinin ortak noktası, kadınlığın, cezalandırılması gereken bir şey olarak tanımlanmasıdır. Kadın kahraman daima acı çeker. Ama edilgen ve iyi kalarak sonunda ödüllendirilir. (Ballaster, 1991:12) Valeri Walkerdine da genç kız dergileri üzerine yaptığı araştırmasında üvey ana-baba, kötü kalpli öğretmen ya da yakın çevredeki bir düşman yüzünden acı çeken genç kız kahramanları anlatır. Bu hikayelerde de kahramanın iyiliği aile ve sevgi ile ödüllendirilir. (Ballester, 1991:12-13) Kadının bu cezalandırılmayı hakeden yanı, daha fazla kadınsılık sergilemesi sonunda ödüllendirilir. Kadınların kamusal alanda aktif ya da başarılı olmaları ise ancak kendilerinden fedakarlık etmeleri, başkaları için yaşamaları, topluma hizmetleri, yani kendilerinden vazgeçmeleri ile mümkün olmaktadır. (Ballaster, 1991: 13)

Acı ile, cezalandırılma sonunda elde edilebilen bu mutluluklar yüzünden kadın kahramanlar hikayelerde ya iftiraya uğrarlar, ya yanlış anlaşılırlar. Karışıklığın kurbanı olurlar. Korumaları gereken bir sır, bir aile üyesi ya da arkadaş vardır. Daima şüphe edilirler. Terkedilirler, açlık, sefalet çekerler. Taciz edilirler. Ama katlandıkları bu büyük acılar, sevdikleri erkeğe kavuşmaları, sevdikleri erkeğin hatasını anlaması, gerçeğin en sonunda ortaya çıkması ile son bulur. Aşka, evliliğe, yani mutluluğa kavuşurlar. Bunlar olurken daima iyi kalpli, yardımsever, fedakar, sabırlı, gururlu olmaya devam ederler. Oysa erkek karışık bir durum içine girerse, bu kendi iradesiyle

olur; bir başkasının yerine geçmek gibi. Erkek hep etken, kadın edilgen olarak resmedilir.

Bu hikayelerin en iyi örneklerinden biri “İhanet” adlı hikayedir. Hikayede zengin kız Simone arkadaşı Dolares’i kıskanmaktadır. Valter ile Dolares birbirlerine aşık olurlar. Valter seyahate giderken, Simone ona benzeyen bir erkeği Dolares’in yanına gönderir ve kızın mücevherlerini çaldırır. Dolares hırsız sandığı için Valter’den ayrılır. Dolares’in Kont Lorena ile nişanlanacağı gece Valter ortaya çıkar ve gerçek anlaşılır. Bu sefer de Simone sahte bir mektupla Valter adına Kont’tan para ister. Dolares buna da inanır; Valter ise, buna inandığı için onu terkeder. Simone Valter’i elde etmeye çalışır ama başaramaz. Sonunda araba kazası geçirir ve narkozun etkisinde gerçeği anlatır. Dolares Simone’u affeder, Valter’le evlenir. (Yelpaze, s.240: 1957) Hikayede kadın kahraman, görece yoksuldur. En yakın arkadaşı tarafından ihanete uğrar. En yakın arkadaşı sevgilisini çalmaya çalışır. Saftır, herşeye inanır. Bağışlayıcıdır, en yakın arkadaşının ihanetlerini affeder.

Ya da kadın, “Meçhul Gelin” hikayesindeki gibi kim olduğunu arayıp durur. Hikaye, Baron Saveriye ve Kontes Anna’nın evlenip balayına çıkmasıyla başlar. İtalya’da bir otelde Anna kendi ismini taşıyan başka bir kadınla karşılaşır ve birden kendisinin kontes olmadığını anlar. Kocasına kim olduğunu bilmediğini söyler. Baron’un kimliği belirsiz olması durumuna karşı takındığı tutum yüzünden Anna otelden kaçar. Diğer kadın ise Baron’a, karısı kaçtığına ve kendisi de aynı ismi taşıdığına göre karısı sayılacağını söyler. Baron’u birlikte Paris’e gitmeye ikna eder. Bu kadın paraya düşkün olsa da, aslında George’u sevmektedir. George ise kötürüm olduğu sanılan Roland ile evlidir. Roland Kontes’in kocasının sevgilisi olduğunu öğrenince gizlice şatoya gidip Anna’yı vurur. Ancak daha sonra onun, kocasının sevgilisi olmadığını anlar. Diğer kontes ise, George kendisini terk edince onu öldürür ve akıl hastanesine düşer. Anna ise bahçıvanın torunudur ancak Kont kendi kızı olarak büyütülmüştür. Sonunda Baron, kimliği ortaya çıkan karısına döner. (Yelpaze, s.80:1953) Bu hikayede, aşk hikayeleri formülünün birçok koşulu mevcuttur. Kadın kendi elinde olmadan kötü bir duruma düşer. Erkek ona şüpheyile bakar. Bir başka kötü kadın işleri karıştırır. Erkek her an başka kadınlar tarafından kapılabilir. Kadının aslında fakir

olduğu ortaya çıkar. Kötü kadın cezasını bulur. Erkek hatasını anlar ve mutlu son. Bu hikayelerde, her koşulda kadını cezalandıracak bir sebep bulunduğu görülür. Kadın, her an terk edilebilir. Etraf erkeği elde etmek için bekleyen tehlikeli kadınlarla doludur. Kadınlar bu paranoya içine hapsedilir. “Ruh Fırtınaları” adlı hikayede ise Flora, babasının suçunu üzerine alıp hapis yatar. Daha sonra sevgilisi, kızın babasını aşığı sanarak onu terk eder. (Yelpaze, s.1: 1952) Burada da kadın kahramanımız iftiraya uğrar. Taciz edilir. Sefaletе düşer. Kimsesiz kalır. Ama en sonunda erkek tarafından kurtarılır. Kadın evlenerek herşeye sahip olur.

Aşk hikayeleri eleştirisinde Ann Stinow, bu hikayelerin “*kadın yaşantısındaki belli geriletici öğeleri beslediğini*” söyler. (Franco,1995:163) Stinow’un bu saptamasını hikayelere uyguladığımızda örneğin kadın kahramanların çok azının çalıştığı görülür. Çalışanlar da sonunda yuvalarının kadını olurlar. Hikayelerde, alışan kadınlar her zaman sekreter, hemşire ya da hastabakıcı olarak gösterilirler. Daha iyi bir kariyerden bahsetmek sözkonusu değildir. Örneğin “Bir Aşk Mucizesi” adlı hikayede de hikayenin kahramanı hastabakıcı Solang’dır. Genç ve zengin doktor George ile nişanlanır. Solang doktorun büyük annesine bakmak için konağa getirilir. George seyahate çıkınca eve gelen kuzen Solang’ı taciz eder. Reddedilen kuzen daha sonra büyükannenin mücevherlerini alar. Hırsızlıkla suçlanan Solang evden kaçar. Hastalanan annesine bakabilmek için herşeylerini satar ama annesi ölür. Sonunda seyahatten dönen doktor kıza atılan iftiraya inanmaz ve onu arayıp bulur. Evlenirler. (Resimli Romans, s. 10: 1952)

Bu hikayelerden duyulan bir diğer haz, zenginlikle ulaşılan refahtır. Hikayeler kadınları, sanal olarak, zenginliğe kavuşturur. Çoğunlukla kadın kahramanlar fakirdir, kimsesizdir, yetimdir. Zengin erkeklere, ya da kendilerinden daha üstün varlıklı erkeklere aşık olurlar ve onlarla evlenirler. Tabii bu mutluluk, daha önce de belirtilen acılar sonucu elde edilen bir mutluluktur. Hikayelerin sonunda kadınlar, rahata, lükse, pahalı kıyafetlere, yani erkeğin sahip olduğu varlığa kavuşurlar. Dolayısıyla, kadınlara hayatta bir yere ulaşmak, geçinebilmek, zengin olmak için tek yolun evlenmek olduğu mesajı verilmektedir. Kitle kültürü anlatısı sayesinde kadınlara hayatta izleyecekleri yol gösterilmiş olmaktadır.

Kahramanlarının evli olduğu hikayeleri yerli ve yabancı oluşlarına göre ikiye ayırmak mümkündür. Az sayıdaki, yabancı ve evli çift hikayelerinde evli çiftin arası, kıskançlık, yanlış anlama ya da geçmişte yaşanmış ve gizlenmiş bir olay yüzünden açılır. Yerli hikayelerde ise genellikle gayrimeşru ilişki, özellikle de kadınların yaşadıkları ilişki sözkonusudur. Evli kadınların gayrimeşru ilişkilerine hikayelerde sık sık rastlanır. Türk toplumunun o günkü yapısına çok ters düştüğü herkes tarafından kabul edilebileceğine göre bu durumun sıklıkla tekrarlanması başlı başına bir araştırmanın konusu olmalıdır. Bu öykülerde kadın ancak çocuğu olduğunda ya da kocası zor bir duruma düşüp de kocasına bakmak zorunda kalınca mutluluğu bulur. Daha önce kocasıyla ilgilenmeyen, kocasını aldatan kadınlar, şartlar gereği evin yükünü tek başına taşımaya başladığında, çocuğu olduğunda ya da hastalanan kocasına bakmaya başlayınca evini de sevmeye başlar. şefkati, sevgiyi evinde, kocasında bulur ve mutluluğu yakalar. Örneğin “Kocama Anlatamayacağım Sır” adlı hikayede Berrin, evli bir kadındır ve bir de aşığı vardır. Bu tatlı hayatı, kocasının işini kaybetmesiyle yıkılır. Berrin çalışmak zorunda kalır. Çalışmaya başlayınca sevgilisinden de ayrılmak zorunda kalır. Sonunda kocasını sevdiğini farkeder. Hikaye şu sözlerle biter: “*Kendimi bu kadar mesut hissetmemin nedenini anlayamıyorum. Birden eski sknete ve rahatlık geri dönmüştü. Ona akşam yemeğini zevkle hazırladın....Artık istikbale imanla bakıyordum.*” (Resimli Romans, s.2, 27 Aralık 1951, sf. 28) Hikayede kadın çalışmaya zorlanarak bir anlamda cezalandırılmıştır. Hem evi geçindirmek, hem de evi çekip çevirmek ve kocasına bakmak zorunda kalır ve kendinden feragat eder. Sonunda ise mutluluğu kocasında bularak ödüllendirilir.

“Son Adım” adlı hikayede de yine gayrimeşru bir ilişki anlatılır. Çok güzel ve çekici, cemiyette çok sevilen Serra 24 yaşında bir kadındır ve 40 yaşındaki Zafir Bey ile evlidir. Üstelik küçük bir çocukları da vardır. Serra 50 yaşındaki hariciyeci Kemal Bey’e aşık olur ve kocasını aldatmaya başlar. Tam yılbaşı gecesi, Serra ile Kemal Bey İsviçre’ye kaacaklarken Kemal Bey Serra’nın ailesiyle yılbaşını geçirmek zorunda kalır. Bu süre içinde de Serra ve Kemal Bey yaptıkları hatayı anlarlar. Kemal Bey hala hiçbir şeyden haberi olmayan Zafir Bey’e karısıyla daha çok ilgilenmesi yönünde tavsiyelerde bulunur.  çok iyi dost olurlar ve hayatlarına birlikte devam ederler. (Yelpaze, 1953) Bu hikaye, aşk romanları üzerine yapılmış araştırmalarda aşk

romanlarına atfedilmiş özellikleri taşımaz. Gayrimeşru ilişkiye hoşgörüle bakan, adeta bu tarz ilişkiyi normalleştiren bir yaklaşım sözkonusudur. Bekaretin tabu, ailenin kutsal olarak kabul edildiği böyle bir toplumda bu tarz hikayelerdeki hoşgörüyü anlamlandırmak zordur. Ancak 1950’li yıllarda Batı’da boşanma sayısı azalırken, Türkiye’de boşanma oranının yükseldiği verisi, durumu bir parça olsun anlaşılır kılmaktadır. Toplumdaki moral değerlerin nasıl değiştiğinin bir göstergesi olarak algılanabilir.

Genel olarak bu aşk hikayelerinin kadını, kurban olarak gördüğü anlaşılır. Kadın bir aşk kölesidir. En iyi arkadaşı dahil olmak üzere bütün kızlar sevgilisini çalabilecek potansiyel bir tehdit olarak algılanır. Her an ve herşey için terkedilme tehlikesi altında yaşar. Hayatında bir erkek, müstakbel kocası olmadan yaşayamaz, hayattan zevk alamaz. Kimi araştırmacılar aşk romanlarını olumlayan görüşler ileri sürse de bizce böyle bir iyimserlik anakroniktir. McRobbie de, Radway ve Modleski gibi feminist akademisyenlerin, romansın (aşk hikayeleri) dışiliğin gizli bir hazzı olduğunu öne sürdüklerini söyleyerek, “*Bu haz tarihsel açıdan ne kadar özgüdür?*” sorusunu sorar. (McRobbie, 1999:244) Bu bağlamda, kadınların toplumsal ilişkide baştan çıkarıcı bir unsur olarak görüldüğü 20. yüzyıl öncesi toplumsal koşulları içinde aşk hikayelerinin bir haz aracı olduğu görüşü doğru olabilir. Ancak bugünün koşulları, ekonomik yapısı içinde böyle bir haz aracından söz etmek anlamsızdır.

Çalışma konusunu oluşturan dergilerden sadece *Kadın Dünyası* (1952) dergisindeki hikayeler tümüyle yerlidir. Bir kısmı Kemalettin Tuğcu hikayeleridir. Diğer aşk hikayeleri de Tuğcu’nunki gibi sosyal içeriklidir. Kocasının köyüne gidip orayı kalkındıran, hastalara ilaç getiren, okul yaptıran, kızları okutan, eğitilmiş, orta sınıf kadın kahramanları vardır. Çocuklu adamlarla evlenip onun çocuklarına kendi çocukları gibi bakan, merhametli, zarif kadın kahramanlar da sonunda kocalarının aşkıyla ödüllendirilirler. Kadını toplumun eğiticisi olarak gören Kemalist ideolojinin savunucusu bu hikayeler ne yazık ki az sayıdadır, çünkü zaten dergi de on sayı kadar çıkmıştır.

Kadın dergilerinde aşk hikayelerinin en fazla yertuttüğü dergi *Yelpaze*’dir. Önceleri sadece çizgi roman/resimli romanlara yerveren dergi daha sonra düz yazı

hikayeler de yayınlamaya başlamıştır. Dergideki ortalama hikaye sayısı 10'dur. Bunların bir kısmı resimli roman, bir kısmı foto-roman, bir kısmı tefrika romandır. Zaten tüm dergiler içinde en uzun yayınlanmış olan bu dergidir. Ne kağıt sıkıntısından etkilenmiş, ne tiraj sorunu yaşamıştır. Bu sebeple, derginin 15 yıl boyunca yayınlanmasındaki olası sebebin, aşk hikayeleri olduğu saptamasını yapmak yanlış olmaz. Diğer bütün dergilerin en uzun ömürlüsü üç yıl – o da ev kuponu verdiği için- iken bu derginin yayın hayatını devam ettirebilmesinin tek sebebi ancak yayınladığı aşk hikayeleri olabilir.

Resimli romanların, o dönemde de eleştiri konusu olduğu anlaşılmaktadır. Dergi bu eleştirilerden rahatsızlık duymuş olmalıdır ki, savunma yapmak zorunda kalmıştır. 195. sayıda resimli romanların faydaları hakkında bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda resimli romanın “*Gençlerin yeni tipler tanımaları ve başkalarını anlar hale gelmelerini kolaylaştırmaktadır.*” denilerek, resimli romanların gençliğe okuma zevki aşıladığı öne sürülmüştür. (Yelpaze, 1957:3)

Genel olarak, Türk toplumuna ait hiçbir öge rastlanmayan bu hikayeler yeni davranış kalıpları ve yaşam biçimini de topluma aktarmış olmaktadır. Kitle kültürü anlatısının bir uzantısı olan bu dergiler aracılığıyla, egemen kültür kalıpları tekrar tekrar üretilmektedir. Altındal da, aşk hikayelerinin geriletici etkisi olduğunu ve bunun kaynağının ABD olduğunu söyler. (2004:147) Bu hikayeler sayesinde kadınlara kaçış, unutma, erişemeyecekleri imkanların ve zevklerin hayalini kurma imkanı verilmektedir. Kadınlar oyalanmakta, eğlendirilmektedir.

3.4.4. Reklamların Etkisi

1950’li yıllar kadın dergileri açısından çok önemli bir dönemi işaret eder. Batı dünyasında, 2. Dünya Savaşı sonrası refah döneminde kadın dergilerinde patlama yaşanmıştır. Bu dönemde tüketimin artmasıyla birlikte kadın dergilerinde de reklam artmış, kadınlar tüketici olarak önem kazanmıştır.

1950’ler kitle tüketimi çağı olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Amerika’da elektrikli ev aletleri, çamaşır makinası, buzdolabı, dikiş makinası, temizlik ürünleri, hazır gıda, dekorasyon ve giyim ürünlerinde büyük bir artış yaşanmıştır. Bunlara bağlı

olarak, ev kadınları da ulusal ekonomide önemli bir yere sahip olmuştur. Kadınlar, tüketim çağının önemli tüketicileri haline gelmişlerdir. (Woloch, 1994:495-496) Friedan, kadınların ev kadını olarak kalmalarından gözetilen gerçek amacın, onların ev için daha fazla eşya almalarını sağlamaları olduğunu söyler. (Friedan, 1983:173) Yine aynı yıllarda ulusal refahın artışı ile kadın dergilerinin artışı birbirini tamamlayan, destekleyen unsurlar olmuşlardır. Savaş sonrası dergilerinin kadını tüketici olarak eğitici rolü, reklamların kadınları daha fazla ev aleti, giysi, hazır gıda ve kozmetik almaya ikna etme amaçlarıyla çok iyi örtüşmüştür. (Ballaster, 1991:116) Dolayısıyla, kadın dergileri açısından da reklama bağımlı bir durum ortaya çıkmıştır. Kadın dergileri yayıncılığında reklam verenlerin ekonomik gücü açıkça hissedilmeye başlamıştır. (Schroeder, 2007:126)

Türkiye’de 1950’li yıllarda reklamcılıkla ilgili kaynak eksikliği dolayısıyla, bu konuda bilgi vermek mümkün olmayacaktır. Ancak bu çalışma bağlamında, Türkiye’deki kadın dergilerinde reklamların önemli yer tuttuğu görülmüştür. Dergilerdeki tüm temalar içinde reklamların oranı %27.55’tir. İncelenen 17 dergiden sadece bir tanesinde reklam neredeyse yok denecek kadar azdır. *Gazete Magazin* dergisinin 16 sayısında sadece iki reklama rastlanmıştır. Bunun dışındaki tüm dergiler, yayın sayılarına bağlı olarak az ya da çok reklam içermektedir. Yine de kadın dergilerinin reklama bağımlı olması için çok daha yüksek, yaklaşık %50 oranında reklam içermesi gerekmektedir.

Dergilerdeki reklamlar, çok büyük oranda yabancı mal ve hizmetlerin reklamlarıdır. Dergilerde genellikle kozmetik, ev aletleri, bebek ürünleri, kitap, ilaç reklamları görülmektedir. Dergilerin içeriklerine göre, aldıkları reklamlarda da farklılıklar görülmektedir. Kimi dergiler, sadece moda ve kadının eviçi rollerine ilişkin yayın yaptıklarından, kozmetik (krem, ruj, oje, pudra, parfüm gibi), güzellik enstitüsü, bebek maması, kumaş, terzi, ütü, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, yiyecek, buzdolabı, deterjan ve ilaç reklamları almıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, dergilerin bir kısmı kadına yönelik içeriğe sahip olmakla birlikte, ‘aile’, ‘aktüalite’, ‘sanat’ gibi başlıklar taşıyan, genel okuyucu kitlesine hitap eden dergilerdir. Bu dergilerdeki reklamlar çok daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Otomobil, sigorta, banka, şarap, traş

sabunu, belediye gazinosu, çiçekçi, milli piyango, saat, radyo, havayolları, seyahat acentesi gibi ürün, mal ve hizmetlerin reklamları dergilerde yer almaktadır. *Aile* ve devamı niteliğindeki *Resimli Hayat* dergilerinde, yukarıdaki reklamların yanı sıra traktör, sanayi makineleri, çelik büro malzemelerinin reklamları da görülmektedir.

Hükümetin izlediği liberal ekonomi politikası sayesinde ithal edilen ürünlerin artışını bu dergilerdeki reklamlar aracılığı ile izlemek mümkündür. Zaten aslında yok denecek kadar az yerli ürün reklamına rastlanmaktadır. Diğer bütün reklamlar, kimileri bugün bile kullanılan, dünyaca ünlü markaların reklamlarıdır. Bunların başlıcaları, araba, kozmetik, beyaz eşya ve ilaç firmalarının ve ürünlerinin reklamlarıdır: Hoover, Havilland, Blendax, Fredo, Skoda, Gripin, Coty, Cuttex, Peggy Sage, Puro, Allis Chalmers, Kelvinator, Radyolin, Puro, Philips, General Elektrik, Sortige, Miss Dana, Chat Noir, Tokalon, Pan American, KLM gibi.

Bunların yanısıra bu dergilerde, Pekos Bill, Teks, Oklahoma gibi kovboy çizgi romanlarının da reklamları vardır. Bu çizgi romanların reklamına yer veren dergilerden *Yelpaze* dergisinde, Pekos Bill çizgi romanı için resmi makamların da destek verdiği saptanmıştır. Reklamda “*Maarif Vekaletinin Ciddi ve Terbiyeli olarak kabul ettiği en güzel çocuk mecmuası*” sloganı kullanılmıştır. (Örnek: s. 238, 2 Ocak 1957, sf. 8-9) Çizgi roman okumasıyla ünlü, eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın çocukluğunun o döneme rastladığı düşünülürse, mesaj yerine ulaşmış demektir. Yine de Milli Eğitim Bakanlığı’nın böyle bir kovboy çizgi romanını tavsiye ediyor olması pek de akla yakın gelmez. Ama bu sloganın birden çok tekrarlanmış olması bu reklama inanmayı gerektirmektedir.

Yerli ürünlerin reklamı ise çok az sayıdadır. Bunlar da, Gözen Krem, Cansu Krem, İpeker Kumaş, Beslen Makarna, Ülker Gıda, Rize Çayı (Tekel), Ören Bayan dantel ipliği, Doğan Sigorta, Türk Ekspres seyahat acentesi reklamlarıdır. Ayrıca, Akbank, İller Bankası, Ziraat Bankası, Raybank gibi bankaların reklamları da, bunlara oranla daha çok sayıda görülmektedir.

Türkiye’de 1950-1960 yıllarının kadın dergilerinin henüz, Amerika’daki kadın dergileri gibi önemli bir ticari kazanç aracı olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Kadın

dergileri, 1980’li yıllarda geçirdiği değişimle birlikte medya holdinglerinin bir parçası haline gelmiş ve bir endüstriye dönüşmüştür. 1950’lerde ise hala sadece bir iletişim aracı olarak görülmektedir. O yıllarda reklamcılık endüstrisi ise henüz gelişmemiştir. Toplumda reklamın işlevi ve öneminin ise henüz anlaşılmadığı görülmektedir. Kimi okuyucuların dergilerde reklam görmekten şikayet ettiği, dergi yayıncılarının da bunu dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ne kadın dergileri henüz bir reklam ve ticari kazanç aracı olarak görülmektedir, ne de kadınlar henüz önemli tüketiciler olarak görülmekte, önemsenmektedir. DP döneminde lüks tüketimin ekonomiyi etkileyecek boyuta ulaştığı bilinmektedir. Hükümetin ekonomi uygulamaları iktidarın ilk yıllarında gelişme göstermiş ulusal refah bir miktar artmıştır; ancak asıl tüketim harcamalarını yapan azınlık bir kitledir. İthal ürünler ülkeyi istila etmiş, hatta bugün olduğu gibi yerli ürünlere yabancı isim verilerek, “ithal ürün” denilerek satışlar arttırılmaya çalışılmıştır. Ancak bunların reklam ve pazarlanmasının öneminin henüz anlaşılmadığı görülmektedir.

3.4.5. Ev Dışında Yaşam

1950-1960 yılları arasında yayınlanmış tüm kadın dergilerinde çalışma yaşamı ile ilgili yazıların oranı %0.14 olduğu düşünülürse, bu konuda yazacak fazla bir şeyin olmadığı da kabul edilecektir. Yine de dergilerin yarısında kadının çalışma hayatına ilişkin bir kaç yazıya rastlanmıştır. Bu yazılar, genellikle kadını çalışmaya teşvik eden, kadını, ev-içi rolleri dışında da sosyal bir birey olarak tanımlayan yazılardır. Ancak bu yazıların dergilerin içinde yok denecek kadar az olması, kadın üzerinde olumlu bir etki yapmasını imkansız kılmaktadır.

Bu dergilerdeki yazılar, çalışan kadınlarla yapılmış röportajlar, çeşitli mesleklerin tanıtımı ya da dünyada, yani Amerika’da çalışan kadınlar ve başarılarını anlatan yazılardır. Kadınları çalışmaya teşvik eden dolaysız yazılara da rastlanmaktadır. Örneğin *Aile* dergisinde Nezahat Nurettin Ege, 1949 yılında yazdığı bir yazıda kadınların erkeklere rağmen çalışmalarını teşvik eder. (1949, s.10:51-54) Yazıda bazı erkeklerin meslek kadınlarıyla evlenmekten çekindikleri ve kızların da meslek ya da aile kadını olmak arasında tercih yapmak zorunda kaldıklarını söyleyen Ege “Meslek hayatı ve izdivaç hayatı, her ikisi birlikte bir erkeğin olduğu kadar bir kadının da en meşru

hakkıdır. Hiçbir kadın bunlardan birini seçmek mecburiyetinde kalmamalıdır. Bilakis kadınların meslek hayatı, hele kocasının mesleğine uygun bir meslek hayatı aileye yepyeni ufuklar açar.” emektedir. Yine *Aile* dergisinde Halide Edip genç kızlara öğütlerinde, kadın haklarının korunmasını, kızların mutlaka meslek sahibi olmalarını, siyasal katılımda bulunmalarını, bunun için de siyaset bilgisine sahip olmaları gerektiğini söyler. Adivar okuyuculara “...herhangi bir sahada emeği mukabilinde maişetini temin etmeği bir şeref addedecek kadar cesur, vakur ve hür bir ruha sahip olmanız lazım gelir.” diye seslenmektedir. (1948, s.6:4-6) *Misafir* dergisinin yazarı Avukat Burhan Apaydın da kadının özgürlük ve eşitliliğinin ekonomik özgürlüğe bağlı olduğunu anlatır. Apaydın, “*Kadının maişet ve geçiminin erkeğe bağlı olması, kadını erkek karşısında tabi vaziyetine sokmaktadır.Kadın iktisadi emniyet ve iktisadi hürriyet içinde bulunmadıkça, kadının hürriyetinden ve erkek karşısında müsavi olduğundan bahsedilemez.*” demektedir. (1952, s.1:12)

Resimli Hayat ve *Yelpaze* dergilerinde meslek, kariyer sahibi kadınlar ile yapılmış söyleşiler yayınlanmaktadır. Bunlar, kadın yazarlar, sanatçılar ya da doktor, çiçekçi, terzi gibi mesleklerden olan kadınlardır. Üstelik bu söyleşilerde, çoğu kadın dergisinde, özellikle de Amerikan kadın dergilerinde olduğu gibi, kadınlara annelik ve evkadınlığıyla ilgili sorular sorulmamıştır. Aksine, yazılarda bu kadınların çalışmaları, eserleri, başarıları ön plana çıkarılmaktadır. Bu kadınların eşlerinin de kadınların sosyal faaliyetlerine, çalışma yaşamlarına destek olduğu, kocaların ağzından duyurulmaktadır. Örneğin gazeteci Adalet Cimcoz ile yapılan söyleşide eşi Mehmet Ali Cimcoz eşini arkadaşlığı için sevdiğini, ondan evkadını olarak beklentisinin bulunmadığını belirtmiştir. Cimcoz, “*Adalet mendillerimi, gömleklerimi ütülemeğe merak etseydi bundan hoşlanmazdım. Ondan hiçbir şey beklemem, arkadaşlığı bana yeter.*” demektedir. (Hekimoğlu, 1953, s.12:14) Bu dönemin çok ilginç ve başarılı bir kadını da Lale Oraloğlu’dur. Oraloğlu, konservatuarda şan eğitimi alan, kürek, yüzme, gülle sporlarında şampiyonlukları bulunan, sinema ve tiyatro oyunculuğu yapan bir gazetecidir. Üstelik evlidir ve kocası tüm bu çalışmalarını desteklemektedir. (“Lale Oraloğlu”,*Resimli Hayat*, 1952, s.2:14-15) Dergi, bu çok yönlü kadını sayfalarında tanıtarak, kadınlara örnek bir rol modeli sunmaktadır. Bu yazı dizilerinde okuyuculara

tanıtılan kadınlar onlara, düşünen, üreten, çalışan, yaratan insanı örneklemekte, kadınlara yenedünyaların yolunu açmaktadırlar.

İncelenen 17 dergi arasında sadece *Kadın Dünyası* (1952) ve o da bir kez, çalışma yaşamının kuralları ve zorlukları ile ilgili bir yazı yayınlamıştır. Bu yazıda okuyuculara, çalışan kadına, iş yaşamında uyulması gereken terbiye ve nezaket kuralları, amir-memur ilişkisi, kadın-erkek memurların birbirleriyle ilişkilerini nasıl ayarlamaları gerektiği, taciz olaylarında ne şekilde hareket etmek gerektiği anlatılmaktadır. (Kazak, 1952, s.6:20) Bundan da, genel olarak kadın dergilerinin kadını, ev-içinde, özel alanda konumlandırarak, çalışma yaşamından uzak görmek istediği anlaşılmaktadır.

Başta da belirtildiği gibi, toplam içinde bu yazıların oranı yok denecek kadar düşüktür. Kadının çalışma yaşamının dışında bırakılması, gösterilmesi, örneğin sinema da tekrarlanmaktadır. Özlem Polat'ın “Kerime Nadir ve Muazzez Tahsin Berkant'ın Romanlarından Sinemaya Kadın İmgesi” başlıklı tezinde (2007) bu yazarların romanlarından sinemaya yapılan uyarlamalarda kadın imgelerinin karşılaştırması yapılmıştır. Bu uyarlamaların yapıldığı 1950-1970 yılları arasında, kadın imgelerinin romanlardan sinemaya geçerken çok farklı bir kimlik kazandığı görülmektedir. Cumhuriyetin yetiştirdiği, modernleşme projesinin örnek modelleri olan bu kadın yazarların romanlarındaki kadınlar da, Türk modernleşmesinin rol modelleri olarak kurgulanmıştır. Ancak bu ideal kadın imgesi sinemaya aktarılırken dönemin muhafazakar ortamına uyum sağlamış, edilgen özneler olarak betimlenmiştir. Romanlarda meslek sahibi, mücadeleci, güçlü bireyler olarak tanımlanan kadınlar, sinemaya uyarlandıklarında meslek olarak ya şarkıcılığı ya artistliği seçerler ve hayattaki tek hedefleri, aşka ulaşmaktır. Dolayısıyla, gerçek yaşamda iktidarın oluşumuna imkan sağladığı bu kadın imgesi, dergiler ve sinema gibi kültürel öğeler tarafından da desteklenmektedir.

Tüm kadın dergilerinde sadece bir kez bir kadın politikacıya yer verilmiştir. *Yelpaze* dergisinde ilk ve son kez olarak politik bir kişilik olarak, avukat ve CHP İstanbul İl Başkanı Saadet Koçer'e politik görüşlerini ifade etmesi imkanı verilmiştir. (“Saadet Koçer”, 1954, s.100:14) Bunun dışında, dergiler kadınları politik yaşamın

dışında bırakmışlardır. Bunun dergilerin kendi seçimleri olmaktan çok, ülkenin politik ikliminden kaynaklandığını düşünmek daha doğru olacaktır. Öncelikle, daha önce anlatıldığı gibi, Amerikan kadın dergileri politik ya da düşünsel hiçbir konuya yer vermemişlerdir. Dolayısıyla, onların bir taklidi olan Türkiye'deki dergiler de genel olarak Batılı/Amerikan dergilerinin yolundan gitmiştir. Diğer yandan, Türkiye'de çok partili demokratik sisteme geçilmekle birlikte DP'nin, daha önceki bölümlerde anlatıldığı gibi, ortaya çıkan anti-demokratik uygulamaları, muhalefetle iktidar arasında sert ve sürekli bir çekişmeye sebep olmuş, basın özgürlüğünün kısıtlanmasıyla ortam daha da gerilmiştir. Bu dönemde yayıncılık alanında magazin egemenliği görülmektedir. İlyasoğlu ve İnsel de, (1984:176) 1950'li yılların politik ortamında kadın dergilerinin 'cılızlaştığını' ve Amerikan tipi magazin dergiciliğinin etkin olmaya başladığını söyler.

Bu yıllarda Amerika'da uzmanlar ve hükümetler kadınları ulusa hizmet için ev-içi işlerine sarılmaları çağrısında bulunmakta, çalışma yaşamından evlerine dönmeleri için çeşitli yöntemlerle ikna etmeye çalışmaktadır. 1950'ler kadın dergilerinin ev-içi rolü ve ev işlerini en yücelten dönemini yaşamıştır. Bu dergiler kadınlara ilgi alanlarının ev-içiyle sınırlı olmasını tavsiye etmiştir. (Ballaster, Freezer, 1991: 123) Hükümetler ve sivil kuruluşlar, kadının ücretli işlerde çalışmasının cinsel ilişkileri sapkınlaştırdığını, fuhuşun arttığını savunmaktadır. Halk sağlığı uzmanları ev içinde ya da dışında geleneksel rollerine karşı çıkan kadınların ulusun güvenliğini tehlikeye attıkları görüşünde birleşmektedir. Uzmanlar genç kadınları, çalışma yaşamına girdikleri takdirde gayrimeşru ve rastgele cinsel ilişkilerin artacağı yönünde uyarılmaktadır. Çalışmanın kadınları ahlaksızlaştırdığı ve çocuklarını ihmal edecekleri düşünülmektedir. (May, 1988:98-100) Bütün bunların arkasında, 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan istihdam sorunu vardır. Tüm bu çabalara rağmen, o dönemde orta sınıf kadın, savaş yıllarındaki gibi mecbur oldukları için değil, istedikleri için çalışma yaşamına girmiş ve yükselen refah seviyesine bağlı olarak kadının geliri aile için önemli hale gelmiştir.

Türkiye'de ise aynı yıllarda, DP'nin dinin siyasallaşmasına ortam hazırlayan politikaları sayesinde kadınların çalışma yaşamına girişlerine karşı direnç oluşmaktadır.

Hatta DP'nin Ankara İl Kongresi'nde bile "gereksinimi olanlar dışında kadın memur çalıştırılmaması" önerisinde bulunulmuştur. (Mazıcı, 2000:272) Türkiye açısından, kadınların, Amerika'daki gibi ideolojik sebeplerle ev-içine çekilmeye çalışılmasının sözkonusu olmadığı bilinmektedir. DP kongresinde ortaya çıkan talep tamamıyla dinin toplumsal yaşam üzerinde etkili olmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. *Misafir* dergisi adeta bu talebe yanıt veren bir yazı yayınlamıştır. Ama yazı, kongreden önce yayınlanmıştır. Dolayısıyla kadınların çalışmaması konusunun toplumun gündeminde olduğu anlaşılmaktadır. Amerika'da kadınların çalışma yaşamındaki etkinliklerini konu alan bir raporun yayımlandığı yazıda "*Bugün, Türkiye'de, devlet dairelerini doldurun kadınlardan şikayet edildiği bir sıra, elimize geçen aşağıdaki raporu neşrederek, Amerika'da kadına nasıl önem verildiğini göstermek istiyoruz*" denilmektedir. ("Amerika'da Kadına Verilen Önem", 1952, s.2:5) *Resimli Hayat* dergisinde de aynı sorun dile getirilmiştir. Yapı Kredi Bankası'nın Galatasaray Şubesi'nin tüm çalışanlarının, bir hariç, kadınlardan oluştuğunun anlatıldığı bir yazıda şöyle denilmektedir: "*Türk kadını iş hayatından uzaklaştırmak isteyen kara taassuba karşı, hanımlarımız kendi haklarını ve ehliyetlerini hergün, 'bilfil' iş başında ispat ve müdafaa etmektedirler...Türk inkılabıyla bu yeni yol bütün şark dünyası kadınlığı için bir ideal cazibesini taşımaktadır.*" Yazıda Cumhuriyetin kadına sağladığı sosyal haklarla toplumun geçirdiği bünye değişikliği ve bunu Türk devrimlerine borçlu olduğu anlatılmaktadır.

Bu dergilerdeki yazılardan, dergi yayıncılarının devrimler konusunda sıkı bir bağlılık duydukları ortadadır. Ancak bu kadar bilinçli oldukları halde, neden çalışma yaşamı gibi ciddi konulardan uzak kalmaya özen gösterdikleri anlaşılmamaktadır. Aynı şekilde hukuk alanı ile ilgili yazılar da, yok denecek kadar azdır. Sadece *Kadın Dünyası* (1952) ve *Aile* dergilerinde kadın-hukuk ilişkisine yer verilmiştir. *Kadın Dünyası*'nda bir kadın avukat tarafından hazırlanan hukuk köşesi bulunmaktadır. Bu köşenin hazırlanmasından amaç, kadınlara günlük hayatta karşılaşılabilecekleri sorunların çözümünde faydalanabilecekleri hukuki bilgiler vermektir. Latife Müftüler'in hazırladığı köşede, dava nasıl açılır, nesep, nafaka, evlat edinme, komşuluk hukuku, miras gibi konularda bilgi verilmiştir. *Aile* dergisinde ise okuyucu mektuplarına da yer verilmiştir. Bu mektuplarda okuyucuların genellikle karı-koca ilişkileriyle ilgili

sorunlara, komşuluk meselelerine, tüketici haklarına dair sorular sordukları görülmektedir. Berber, kurutemizleyici ile yaşanan sorunlar, özürli ürün, yanlış hizmet gibi meselelerde hukuki çözüm yolu soran mektuplara rastlanmıştır. Bu iki dergide de erken Cumhuriyet dönemi dergilerinin aydınlatma misyonu göze çarpmaktadır. Eğitim konusu ise, dergilerin neredeyse hiç yer vermedikleri bir konudur. Kız Enstitüleri'ni tanıtan bir kaç yazı dışında eğitimle ilgili hiçbir yazıya rastlanmamıştır.

Yine, siyaset de bu kadın dergilerinde hemen hiç rastlanmayan bir konudur. Siyaset başlığı altında Türkiye'nin güncel politikaları ile ilgili konular toplanmıştır. Dünya ile ilgili konular sosyo-kültürel yaşam başlığına dahil edilmiştir. Zaten güncel dünya politikasına ait yazılara dergilerde rastlanmaz. Daha çok dünyada olan biten gelişmeler hakkında bilgi verilmektedir. *Yelpaze*, *Kadın Dünyası* (1958) ve *Gazete Magazin*'de toplam yedi yazı ile Kıbrıs Sorunu gündeme getirilip savunulmuştur. Siyasetle ilgili diğer tüm yazılar ve haberler *Evim* dergisine aittir. Sadece bu dergide, düzenli bir şekilde ve son derece taraflı olarak siyasete yerverilmiştir. Kıbrıs Sorunu'na değinen bir iki yazı dışında bütün yazılar DP icraatını duyuran yazılardır. DP'nin ülkeye yaptığı hizmetler anlatılıp övülmektedir. Hükümet üyeleri hakkında tanıtıcı, övücü yazılar görülmektedir. Hükümetin ve sıkıyönetimin tebliğleri de dergide düzenli olarak yayınlanmaktadır. Menderes'in konuşmaları, Bayar ve Menderes'in yabancı konuklar ile fotoğrafları, DP kongresine ait yazılara da dergide yer verilmiştir. Yazılarda okuyuculara memurların hayat standartlarının yükseldiği, bütçenin büyük artış gösterdiği, vergi sisteminin modernleştiği, her yerde fabrika bacalarının yükseldiği, vatandaşların huzur ve güven içinde olduğu söylenirken, CHP'ye yüklenilmekte, CHP alenen kötülenmektedir. "Başbakanımız", "hükümetimiz" ve "muhalefet" sözcükleriyle yapılan ayırmda, geçmiş CHP iktidarları kötülenmektedir. Muhalefetin iktidarı aşındırdığı, yokluk propagandası yaptığı sık sık tekrarlanır. Temmuz 1955'te hükümetin yayınladığı bir tebliğe sayfalarında yer veren dergide "...memlekette yaratılan darlığın suni olduğu ve muhalefetin yaptığı psikolojik propagandaların eseri olduğu" söylenmekte ve hükümetin "iktisadi ve mali suikast" karşısında olduğu ifade edilmektedir. ("Darlıklar Sun'idir", 1955, s.9:5)

10. sayıda (18 Temmuz 1955) dergide kağıt kontenjanının yetersizliğinden şikayet eden bir yazı yayınlanır. Derginin bundan sonra 15 günde bir çıkacağı duyurulur. Ancak bir sonraki yazı yine bir hafta sonra yayınlanmıştır ve öyle yayınlanmaya devam eder. Bundan sonra DP ve hükümet lehine yazıların ve övgülerin iyice arttığı görülmektedir. Bundan, hükümetin derginin kağıt kontenjanını arttırmış olduğu, derginin de bunun karşılığını ödediği akla gelmektedir. Anlaşılan DP kendisi için bir propaganda aracı görevi gören böyle bir derginin kağıt sıkıntısından etkilenmesine izin vermemiştir. Bundan sonra dergi Başbakan'ın basın toplantılarını da yayınlamaya başlamıştır. Dergide, birkaç sene içinde halkın mutlu, mesut, zafer içinde gezeceği, yokluk propagandasına aldırış edilmemesi gerektiği, karaborsacılığın hükümetin suçu gibi gösterilmeye çalışıldığı söylenmektedir. DP'nin 4. Büyük Kongresi'ne dergide 3 sayfa yer verilmiştir. (1955, s.25:3-5) Kasım 1955'te yayınlanan 26. sayıdan sonra *Evim* dergisi bir süre için piyasada görülmez. 27. sayı ise, 15 Mart 1956 tarihinde yayınlanabilmiştir. Aradaki bu uzun sürede ya dergi kağıt bulamamış, ya da geçici olarak kapatılmış olmalıdır. Nitekim 27. sayıda dergi politikasının tam tersi bir durum göze çarpar. Doğan Nail'in "Demokrasi Yolunda" başlıklı yazısı, DP aleyhine bir yazıdır. Nail yazısında DP'nin demokrasiyi getiremediğini, 19'lar hizbinin ortaya çıkışından, Hürriyet Partisi'nin kurulmasından ve DP muhalefetinin ortaya çıkışından memnuniyet duyduğunu ifade etmektedir. Derginin DP'ye verdiği desteği çektiği anlaşılmaktadır. İktidar ile derginin, daha doğrusu dergi sahibi bankanın arasının açıldığı anlaşılmaktadır. Zaten bu sayıdan sonra derginin başka bir sayısına kütüphane koleksiyonlarında rastlanmamıştır.

Derginin yayın hayatından kalktığı anlaşılmaktadır. Hükümetin dergiyi kapatıp kapatmadığı başka bir araştırmanın konusu olabilir. Kadın dergilerinin depolitize olduğu böyle bir ortamda *Evim* dergisinin, arkasındaki sektör dışı büyük sermaye dolayısıyla siyasete yerverdiği anlaşılmaktadır. Yayıncılık sektörünün dışından gelen bir sermayenin başka yatırım alanlarındaki ilişkileri dolayısıyla, hükümetle ilişkisini kurma tarzı, bugün tartışılan medya etiğinin konusudur. Türkiye'de 1980'lerde yaşanmaya başlayan, medyanın büyük holdinglerin elinde toplanmasının mikro düzeydeki bir örneğidir.

3.4.6. Moda ve Güzellik

Moda ve güzellik başlığı altında kadın bedeni ve güzelliğiyle ilgili olabilecek bütün konular toplanmıştır. Oransal olarak bakıldığında düşük bir sayı karşımıza çıkar: %7.29. Bu noktada çalışmanın nasıl yapıldığıyla ilgili bir açıklamada bulunmak gerekli görülmektedir. Dergilerdeki konular parça olarak sayılıp sınıflandırılmıştır. Yani ele alınan bir konunun sadece konu başlıkları sayılmıştır. Dolayısıyla, örneğin elbise modası ile ilgili bir yazı ve/veya fotoğraflar, resimler sadece konu başlığı ile hesaplanıp sınıflandırılmıştır. Buna ayrılan sayfa sayısı ile hesaplama yapılmamıştır. Bu yüzden moda/güzellik teması dergilerde %7 gibi bir orana sahip görünse de, kapladığı alan açısından bu oranın en az iki katı olacağı gözönüne alınmalıdır.

Kadın dergileri kadınlık tanımının sosyal olarak inşa edildiğini göstermektedir. (Beddoe, 1983:169) Bu inşa sürecinde güzellik kadınlığın bir boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye'deki dönemin kadın dergilerinde kadınlar için en önemli amaç olarak kadınların bir erkeği nasıl edecekleri ve erkeği nasıl ellerinde tutacakları gösterilmektedir. Bunun için de kadınlara güzelleşmeleri söylenir. Nasıl güzelleşecekleri hakkında A'dan Z'ye her türlü bilgi bu dergiler aracılığıyla aktarılmaktadır. Dergiler kadına güzelliğin zorunlu olduğu ve makyaj kullanımı gibi yöntemlerle üstünde çalışılması gerektiği mesajını taşırlar. Makyaj 1930'lu yıllarda saygınlık kazanmış, Helena Rubinstein, Revlon, Elizabeth Arden gibi kozmetik markaları sayesinde güzellik 'demokratikleşmiştir' (Rowbotham, 1997:192)

Moda ve güzellik başlığı altında, giyim modasının yanı sıra, saç modası, makyaj tavsiyeleri, egzersiz, diyet, cilt bakımı, estetik problemleri ve ameliyatları, vücut ölçüleri, göğüs güzelliği gibi kadın vücudunu ilgilendirebilecek her konu ele alınmıştır. Cilt bakımı ile ilgili olarak krem, maske, losyon tarifleri verilir, resimli egzersiz örnekleri, saç modelleri, makyaj hileleri anlatılır. Diyet listeleri yayınlanır. Tüm bu bilgiler Amerikan dergilerinden alınmıştır. Güzellik Hollywood modası ile tanımlanmakta, vücut ölçüleri Hollywood yıldızlarınınkine göre ayarlanmaktadır. Daha önce modanın merkezi Paris iken, 1950'lerde Hollywood'a kaymıştır. Hollywood yıldızlarının güzellik sırları kadın dergileri aracılığıyla paylaşmakta, her kadın bir parça yıldızlaşmaktadır.

Güzellikle ilgili böyle bilgi bombardımanına tutulan kadınlara, 1930'lu ve 1940'lı yıllardakinin aksine, (Koçer, 1999:149-159) güzelliğe estetik ve felsefi açıdan yaklaşan yazılara rastlanmaz. Elbise modelleri çizim ve fotoğraflarla verilmekte, yazılarda, hangi renklerin moda olduğu, hangi cins kumaşların nerede kullanılması gerektiği anlatılmaktadır. Dergilerde spora da yer verilmez, sadece evde yapılan güzellik egzersizleri tavsiye edilir.

Türkiye'deki kadın dergileri 1950'li yıllarda çoğunlukla erkeklerin ürünüdür. O yıllarda dergilerde çalışan erkekler pek çok konuda yazı yazmış, belki de yazmak zorunda kalmışlardır. Bunların içinde en ilginç isim, roman yazarı Kemalettin Tuğcu'dur. Tuğcu, *Ev-İş* dergisinde yıllarca, kadınlarla ilgili hemen her konuda yazı yazmıştır. O kadar ki Tuğcu, epilasyon konusunda bile kadınlara bilgi aktarmıştır. "Gençlik Hatası" başlıklı yazısında (1950, s.162:6) Tuğcu kadınlara vücutlarındaki tüyleri oksijenle sarartma ve "ağda ile yolma" yöntemlerine gerek kalmadığını, elektrikli epilasyon yönteminin kadınlardaki tüy sorununu ortadan kaldırdığını anlatmaktadır. Bu yöntemin sadece İstanbul'da Ne-Ka Enstitüsü'nde uygulandığını da söyler. Aynı şekilde, Süleyman Alpata da, hem çocuk eğitimi hem de sütyen seçimi ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. (1950, s.162:30) Şüphesiz, sadece bu iki isim kadınlarla çok özel konulara girmiş olamaz. Dergilerdeki yazılar çoğunlukla imzasız olduğu için yazarlarını belirlemek mümkün değildir. Bu iki isim, sadece örnek olarak verilmiştir. Bu durum kadın dergilerinin genel olarak erkekler tarafından yayınlanması ve çıkarılmasının bir sonucudur. Bu dönemde kadın dergilerinde bile kadın çalışan sayısının azlığı ile ilişkilidir.

Dergilerde sayfalarca yer verilen resimli giysi modelleri kadınları sadece bir süs eşyası olarak temsil etmektedir. Bu elbiselerin işlevsizliği, pahalılığı, dergilerin kentli/burjuva/orta-üst sınıf kadına hitap ettiğini göstermektedir. Ünlü modacıların son moda tasarımlarını bu dergiler aracılığıyla takip etmek kolaydır. Boy boy gece elbiseleri ve tuvaletler, balolar, partiler, kokteyllerde giyilmek için beklemektedir. Tül, dantel, ipek, saten gibi lüks kumaşlarla yapılan bu elbiseler lüks yaşam biçiminin reklamını yapmaktadır. Bu elbiseleri giyen kadınların evişi yapıyor olmaları beklenemez. O günlerde Beyoğlu'nun meşhur terzileri 5000-8000 liraya elbise dikmektedirler. Paris'te Dior modaevinde 400.000 franga, 600.000 franga (12.000 lira, 18.000 lira) elbise

yaptırılmaktadır. (Yavi, 2007:177) 1952 yılında Gelirler Genel Müdürü'nün 595.70 lira, bir muhasebe müdürünün 389.70 lira maaş aldığı (Makal, 2002:455) düşünülürse, Menderes hükümetinin ekonomi alanındaki başarısı ortaya çıkacaktır. Diğer yandan aynı yıl özel sektörde odacı ya da asansörcü olarak çalışan birinin aylığı 200-250 lira (Makal, 2002:455) iken 1959 yılında bir yüzbaşının maaşının 250 lira (Yavi, 2007:123) olduğu düşünülürse Menderes hükümetinin düşürülmesi için sebeplerden biri olduğu da düşünülebilir.

Güzellikle ilgili, bunu idealize eden bir tek dergi vardır o da *Resimli Hayat*'tır. *Resimli Hayat*, erken Cumhuriyet dönemi dergilerinden olan ve resmi ideolojinin temsilcisi olan *Ana* dergisi gibi, Türk kadınının güzelliğini ulusal bir vasıf olarak niteler. Avrupa Güzellik Kraliçesi seçilen Günseli Başar ile ilgili bir yazıda fotoğraf altında “*Türk kadını, dünyanın en güzel kadın neslini temsil etmektedir, ve ideal kadın vücuduna sahiptir.*” denilmektedir. (Eylül 1952, s.5:10-11) *Hanımeli* dergisinde ise, güzelliğin sadece fiziksel özelliklere bağlı olmayan, şekli olmadığını söyleyen yazılar vardır. *Hanımeli* güzelliği ruh, zeka ve karakter ile bütün olarak tanımlar. Dolayısıyla kadınlığı sadece fiziksel özelliklerle değil, manevi boyuta sahip olarak da ele alır. Güzellik sadece görsellik, makyaj malzemeleri, giyim kuşamla elde edilebilecek bir özellik değildir. Dolayısıyla insanların hayranlığı, ilgisi, özellikle erkeklerin ilgisi, bunların dışındaki özelliklerle de çekilebilir. Kadınlara cesur olmaları, kendilerine güvenmeleri, kafalarını kullanmaları tavsiye edilir. Sosyal ortamlara uyum sağlamaları için güzel söz söyleme becerilerini geliştirmeleri, dans etmeyi, karakter tahlili gibi salon eğlencelerini öğrenmeleri tavsiye edilir. Dergi böylece, güzelliği çok boyutlu olarak tanımlarken, kadınlar da ev-içinden kamusal alana çıkmaya, sosyalleşmeye ve bireyselleşmeye teşvik edilirler. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, bu tip yazılar çok azdır ve bu sebeple kadınlar üzerinde etki yaratmaları son derece zordur.

Dolayısıyla, bir yandan kadın dergileri, bir yandan aşk hikayeleri aracılığıyla kadınlara, belki hiçbir zaman ulaşamayacakları, sahip olamayacakları lüksün, şatafatın, ihtişamın reklamı yapılmakta, bu araçlar sayesinde sanal zevk ve hazlar yaşatılmaktadır. Belki de yıllarca süren yokluk, sefalet, savaş yoksulluğunun ardından kadınların bu kadarını hakettiği düşünülmektedir. Ya da kadına biçilen geleneksel rol, ancak bu yolla modernleştirilmiş sayılmaktadır.

3.4.7. Sosyo-Kültürel Yaşam

Sosyo-kültürel yaşama ilişkin içerik 1950’li yılların kadın dergilerinde yoğun olarak yer almıştır. Bunların içinde sanat-kültür haberleri olduğu gibi, ünlülerin yaşamları, cemiyet çayları, yabancı ülkelerin tarihi ve turistik yerleri, yurtiçi haberleri, bilim ve teknoloji, felsefe, spor, dinler, uluslararası politik sorunlar, mitoloji, kraliyet aileleri, ünlü edebi eserler gibi birçok konu bulunmaktadır. Bu kategorinin oran olarak büyüklüğü aslında sadece üç derginin, *Resimli Hayat*, *Evim* ve *Aile* dergilerindeki yazıların sayısal çokluğuna bağlıdır. Bilindiği gibi bu dergiler, zaten bir kadın dergisi değil, kadın konusuna da yerveren aktüalite dergileridir.

Dolayısıyla 1950-1960 yıllarındaki kadın dergilerinin bir incelemesi olan bu çalışmada sosyo-kültürel yaşama ait toplam parça sayısının yüksek çıkmasını kadınla bağdaştırmak doğru olmayacaktır. *Hanımeli* dergisi bu durumu açıkça ifade etmiştir. Derginin 45. sayısında, dergiyi erkeklerin de okuyabilmesi için onlara yönelik yazılara da yerverileceği duyurulmuştur. Böylece, yabancı ülkeleri tanıtım yazıları, teknolojik gelişmeler, tarihi bilgiler dergide görülmeye başlamıştır. Bu dergiler dışında kalan dergilerde sosyal yaşama ve kültüre ait haberler zengin bir çeşitlilik göstermez. Genellikle cemiyet haberleri duyurulur. Dergileri erkeklerin de okuyacağı düşünülerek yerli ve yabancı yazarların eserlerine yerverilmiştir. Bunların içinde polisiye hikayeler de vardır. Hikayeleri yayınlanan yabancı yazarların arasında John Steinbeck, Ernest Hemingway, Herman Hess, Knut Hamsun, Guy de Maupassant, O’Henry, Somerset Maugham gibi isimlere rastlanır. Yahya Kemal Beyatlı, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Halide Edip Adivar gibi ünlü edebiyatçıların şiir ve hikayelerine de yerverilmiştir. Ayrıca “Mayk Hammer” maceraları, Canon Doyle gibi ünlü polisiye roman yazarlarının eserlerinin yanısıra daha az duyulmuş polisiye hikayeler de erkeklerin okuyacağı düşünülerek yayınlanmıştır. Rodin, Picasso, DaVinci, Handel, Beethoven gibi besteci, heykeltıraş, ressamın, mitolojik kahramanlar ve hikayeleri, çeşitli sanat akımları da yine özellikle bu üç dergide, kimi zaman özel sayfalarda yer almıştır.

Yurt ve dünyadan haberlere yerverilen sayfalarda, İstanbul’un yangınları, trafik sorunu, yankesicilik, dilencilik, hayvan birlikleri, belediyenin gıda denetimi gibi güncel konular işlenmiştir. Dünya ile ilgili akla gelebilecek her türlü yazıya rastlanmaktadır;

Afrika yerlilerinin gelenekleri, Darwin'in evrim teorisi, Kalküta'da çay üretimi, Pakistan'ın su sorunu, atom bombası, yerçekimi araştırmaları, koleksiyonculuk, antika, doğa sporları, BM'nin teşkilat yapısı, Amerikan başkanları, televizyon, kaplan avı, gibi her konuya bu dergilerde yer verilmiştir. F. Rıfkı Atay'ın Atatürk'le ilgili hatıraları, Şevket Rado'nun "Radyo Sohbeti" gibi sürekli yayınlanan köşeler de bulunmaktadır.

Ancak, bütün bunların kadınlarla doğrudan ilgisi yoktur. *Resimli Hayat*, *Evim* ve *Aile* dergilerinin aktüalite dergileri oldukları düşünülürse, gerçek anlamdaki kadın dergilerinin genelinde, özellikle kadınlara yönelik, onlar okusun diye yurt ve dünya ile ilgili sayfaların olmadığı görülmektedir. Yani, kadını ev dışındaki hayatla ilişkilendiren, onun anne ya da ev kadını kimliği dışında, gerçek bir özne olabilmesini sağlayan sosyal yaşam bilgisine bu dergilerde yer verilmemektedir. Bu kadın dergilerinde, kadın derneklerine, birliklerine, kadın politikacılara asla yer verilmemiştir. Daha önce belirtildiği gibi, *Yelpaze* dergisindeki CHP'li kadın politikacı dışında, kadın politik bir figür olarak dergilerde görülmemiştir.

Yine sadece bir tek kez, *Resimli Hayat* dergisinde, Türk Kadınlar Birliği'nin çarşafli kadınları protestosunu konu alan bir habere yer verilmiştir. "Çarşafli Gezen Kadınları Protesto" başlıklı fotoğraflı yazıda, Cumhuriyet devrimlerinden bahsedilerek şöyle denilmiştir:

Atatürk, cemiyetin dayandığı iki temel direktan biri olan kadını, erkeğin yanında 'eşit haklı vatandaş' olarak ilan etmekle yalnız şark dünyasının değil, bütün insanlık aleminin en ileri hamlelerinden birini yapmıştır...Kadını bir nevi mal derecesine indiren memleketlerin gerilikten ve esaretten de bir türlü kurtulamadıklarını gören Atatürk, kadınlarımızı hürriyetlerine kavuşturmakla milletimizi kara taassubun baskısından kurtararak terakki yollarında ilerlemek ve yükselmek imkanlarını da almış oldu....Memleketimizde Türk kadını yine eski umacı kılığına sokmağa yeltenen cahil taassuba karşı mücadeleye girişen 'Türk Kadınlar Birliği' inkılabın şuuruna ermiş olmanın ve büyük inkılapçı Atatürk'e saygının takdire şayan bir delilini vermiş oluyorlar. (1952, s.4:39)

Bu bir tek haberin dışında, kadın örgütlerinin bu gibi eylemlerinin kadın dergilerinde yer almamış olması son derece ilginçtir. Bunu, kadın dergilerini çıkaranların o derece niteliksiz ya da ilgisiz oldukları ile açıklamak mümkün değildir. Dergileri

genel olarak başka süreli yayınların da sahipleri olan usta gazeteciler çıkarmaktadır. Kadın dergilerindeki bu tavrın, dönemin gergin siyasal atmosferinden kaynaklandığı, suya sabuna dokunmadan bu dergilerin çıkarılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Bu dergiler içinde, *Familya* dergisinin, sosyal ve kültürel yaşamı “Amerikan yaşamı” olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Aslında sadece ev kadını ve evişlerine özel bir dergi olan *Familya*'da sadece Amerika hakkında, çoğu lüzumsuz bir çok haber verilmiştir. Amerikalıların en sevdiği sandviçin hot-dog olduğu (s.55:2) ya da Amerika'da üniversite öğrencileri arasında düzenlenecek bir yarışmada cemiyet hayatının geliştirilmesi konusunda yazılacak makalelere ödül verileceği (s.56:2) bile bu dergide duyurulmuştur. Amerikanlaşma işte tam da böyle birşeydir. Kendi toplumundan, kendi sorunlarında uzaklaşmak, başkalarının hayatına öykünmek, başka bir toplumun parçası olma hayalini kurmaktır. Amerikan kültür emperyalizmi görevini başarıyla yerine getirmektedir.

Bu dergiler içinde tek istisna yine *Kadın Dünyası* (1952) dergisidir. Kadının annelik rolüne büyük önem veren, içerik itibarıyla tam bir kadın dergisi olan *Kadın Dünyası*'nda evin dışına, dış dünyaya ait yazılar da bulunmaktadır. Yabancı ülkelerin tarihi ve turistik yerlerini tanıtan, tarihi hikayeler, ünlü sanatçılar, Türk tiyatrosu, sinema sanayi, kraliyet aileleri gibi, sosyal ve kültürel yaşama ilişkin bir çok yazı, kadının dünyaya açılmasını, ufkunun genişlemesini sağlamaya yöneliktir. Bunlar kadını sadece ev-içinde işe yarayan dışı bir varlık olarak görmek dışında, kadını fikir dünyasının içine çekmeye çalışan yazılardır.

Ancak genel olarak bakıldığında, 1950'lerdeki kadın dergilerinde kadın sadece özel alan içinde konumlandırılmıştır. Bu dergilerin kültür, sanat ve dünya ile ilgili konuların kadınların ilgisini çekmediği ya da çekmemesi gerektiğinin varsayıldığı görülmektedir. Başka kültürlerle, coğrafyalarla ya da teknolojik gelişmelerle ilgili bilgilerin sadece erkeklere özgü olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu kadını sosyal yaşamın dışında tutan, çok sınırlı bir alana hapseden bir ideolojinin temsilidir.

3.4.8. Okuyucu Mektupları, Karikatürler, Anketler, Testler v.b.

1950'li yılların kadın dergilerinde, bugünün kadın dergilerinde rastlanmayan birçok oyalayıcı unsura başvurulduğu görülmektedir. Bunlar bulmaca, karikatür, yıldız

falı, el falı, rüya yorumu, karakter tahlili, fıkra, nümeroloji (sayıbilimi) gibi, genellikle dergilerin son sayfalarında yeralan bölümlerdir. Bunların dışında, okuyucu mektupları ile anket ve testler ise kadın dergilerinin temel öğelerinden sayılır. Çünkü okuyucu mektuplarının, kadınların seslerini duyurmalarını sağlaması öngörülmüştür. Anket ve testlerin ise aslında dergilerin içeriğini ve ideolojisini destekleyecek, kadını yönlendirip, değerlendirecek özellikte metinler olması gerekmektedir. Tüm bu öğelerde kadına yönelik, dergilerde üretilen rol modelini destekleyecek bir özellik bulunmamaktadır. Sadece karikatürleri bunların dışında değerlendirmek gerekmektedir.

Okuyucu mektupları, bütün dergilerde yeralan bir öge değildir. Okuyucu mektuplarına yerverilen hiçbir dergide ise bu bölüm işlevini yerine getirmemiştir. Bu köşelerde kadınların belli bir konudaki fikri, görüşü savunduğu görülmemiştir. Hiçbir dergide yayınlanan okuyucu mektubunda kadın sorunu ya da kadının aile içi rollerine ilişkin bir düşünceye rastlanmaz. Osmanlı dönemi kadın dergileri gözönüne alınırsa, bu yayınların çok ciddi bir işlev gördükleri anlaşılmaktadır. Oysa 1950’li yıllarda sanki kadın dergilerine ihtiyaç kalmamış gibidir. Dergiler genel olarak moda ve güzellik meseleleriyle uğraşmaktadır. Oysa, 1950 yılı Türkiye için bir dönüm noktasıdır. Değişen siyasal yapı, değişen ekonomik yapı ve bunlara bağlı olarak değişen toplumun kendisi yeni açılımlar, yeni sorunlar, yeni ihtiyaçlar doğurmaktadır. Kadın dergilerinde bunların hiçbirine rastlanmadığı gibi, okuyucuların da aynı ilgisiz, aynı aldırılmaz tavra sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bu okuyucu mektupları köşesi, ‘gönül abla’ köşesi ile karışık bir istek ve danışma hattı niteliği taşımaktadır. Bunlar genelde gönül işleriyle, karı-koca ilişkileriyle ilgili tavsiye isteyen, bilmece soran, şiir ve hikaye gönderen, karakter tahlilini merak eden, artist resmi isteyen, artistlerin hayat hikayelerini ve adreslerini soran, ya da kişisel bakım tavsiyeleri isteyen mektuplardır. Dergilerde çoğunlukla okuyucu mektuplarına yer verilmeyip, sadece mektuplar cevaplandırılmıştır. Okuyucu mektuplarına yerveren dergilerden *Kadın Dünyası* (1952), *İkimiz* ve *Resimli Hayat* dergilerinin kadın-erkek ve aile içi ilişkilerle ilgili sorunlara makul ve mantıklı tavsiyelerde bulunmuş olduğu görülmektedir. Mektuplara verilen cevaplarda, erken yaşta evliliğin sakıncaları anlatılır, evlilik kararı verirken acele edilmemesi ve tarafların birbirini tanıması, çevre baskısıyla ve evde kalma endişesiyle hareket edilmemesi, aile büyüklerinden uzak durulması,

eşlerin birbirini sıkıması gerektiği, tek taraflı sevgiden vazgeçilmesi tavsiye edilmektedir. Hatta *Kadın Dünyası* (1952) dergisinde okuyucu mektuplarına verilen cevaplarda daima hukuktan, mahkemeye başvurmadan bahsetmektedir. Kadınlara haklarını aramaları, dayak yiyen kadınlara karakola gitmeleri söylenir. Bu mektuplara verilen cevaplar, dergilerin içerikleriyle de paralellik göstermektedir. *Kadın Dünyası* (1952) ve *Resimli Hayat* dergileri Cumhuriyet ilkelerine bağlılıklarını göstermektedirler; kadının ev-içi rollerinin yanısıra kadını nispeten özgür bireyler olarak tanımlayan, toplumsal yaşamda da etkin olmasını, sadece süs değil fikir kadını da olmasını tavsiye eden dergilerdir.

Dergilerde yayınlanan anket ve testler ise genel okuyucuya yönelik metinlerdir. “İrade sahibi misiniz?”; “İyi arkadaş mısınız?”, “Hayaliniz geniş mi?”, “Konuşma kabiliyetinizi ölçün” türünde anket ve testler yayınlanmıştır. *Resimli Hayat* dergisinin testleri, ise kendi yayın politikasına uygundur. “İhmalci misiniz?” başlıklı testte sorulan sorular hem kadını hem erkeği hedef almıştır. Örneğin, “Evinizde sigorta yandığı zaman kullanmak için yedek sigortanız var mıdır?”, “Çalışmak için imtihan gününün pek yaklaşmasını bekler misiniz?”, “İş ve cemiyet hayatınızdaki mesuliyetlerinize karşı lakayt mısınız?” (*Resimli Hayat*, 1952, s.8:43) gibi sorular sorulmuştur. Ya da “Hayattan ne bekliyorsunuz?” testinde olduğu gibi “Başkalarının fikirlerini almadan iyi tertiplenmiş bir planı tatbik eder misiniz?”, “Hayatta şahsi bir felsefeniz var mı?” (1953, s.12:52) gibi sorular göze çarpar. Dergi tam bir kadın dergisi niteliği taşımayıp, aslında bir aktüalite dergisi olduğu için bu testlerde de, kadın ya da erkek, özgür iradeye sahip bireye yönelik testlerdir. Oysa diğer dergilerdeki test ve anketler, dergilerin çoğunluğunda varolan cinsiyetçi ideoloji ile bağdaşmaz.

Karikatür ise günümüz kadın dergilerinde hiç rastlanmayan bir ögedir. Gerçi bütün dergilerde değilse de, çoğunlukla karikatüre yer verilmiştir. *Aile* dergisi gündelik konularla, aileyle, hayvanlarla ilgili karikatürlere yer verir. Diğer dergilerdeki karikatürler ise seks odaklıdır. Bunlarda kadın cinsel bakımdan aktif, erkek ise pasif olarak gösterilmiştir. Özellikle *İkimiz*, *Gazete Magazin*, *Yelpaze* dergilerinde bu tip karikatürler mevcuttur. Ama en çok *Resimli Romans* dergisinde bu özellikler göze çarpmaktadır. Örneğin bir karikatürde, kadınla adam kanepede oturmaktadır. Adamın elinde kitap vardır. Kadın adama şöyle der: “Aşkın felsefesini yapacağıma, tatbikata

geçsen daha iyi olmaz mı?” (10 Temmuz 1952, s.16:28) Bir başka örnekte ise, kanepede oturan kadın erkeği öpücüklerle boğmaktadır ve şöyle der: *“Niye şaşırдың sevgilim? Tanışalı bir saat oldu, artık mevzua geçelim.”* (11 Eylül 1952, s.20:27) Karikatürlerde kadınlar her zaman iç çamaşırılı veya yarı giyinik halde ya da seksi kıyafetlerle resmedilirler. Kadının tek istediği paradır, para olmazsa kürk, yüzük, araba olabilir. Bir başka karikatürde dekolde tuvaletli bir kadın parmağındaki yüzüğe bakarak karşısındaki adama şöyle demektedir: *“Sen bunu nişan yüzüğü olarak veriyorsun ama ben onu bir dostluk nişanesi olarak alıyorum.”* (12 Haziran 1952, s.14:21) Bir kadının bir erkekten sadece dostluk adına pırlanta yüzük alması tabii ki ahlaki değerler içinde yerbulamaz. Ama karikatürlerde bunun olabilirliği sergilenmekte, bunu elde etmek içinse cinselliğin araç olarak kullanılacağıın altı çizilmektedir.

1950’li yılların dergileri içinde, 1950 yılından önce yayınlanmaya başlamış olan dergilerdeki karikatürler cinsellik ögesi taşımaz. Diğer dergilerdeki karikatürler ise cinsellik üzerine kuruludur. Kadın, her zaman erkek avcısı ya da metres olarak görülür. Daima kadın aşka yani sekse davet eder. Aşk üçgeni, erkeği baştan çıkararak kadın, erkeği sömüren kadın temaları çok yaygındır. Karikatürler yoluyla kadına bu istediklerini elde etmek için cinselliğini kullanması tavsiye edilmektedir.

Aslında tüm bunlar Türk toplum yapısına, kadın erkek ilişkilerinin son derece kontrol altında olduğu bir müslüman ülkeye çok yabancı unsurlardır. Ancak, toplumun geçirdiği bünye değişikliği bütün bunları olabilir kılmaya başlamıştır. Sinema filmleri, dergiler, bol yaldızlı, lüks hayatların reklamını yapmaktadır. Kadın dergileri kadınlara, hep daha güzel olmaları gerektiğini söylemekte, giysiden makyaja her konuda tavsiyede bulunmaktadır. Kadınların Avrupa’dan, Amerika’dan gelen kürklere, parfümlere, elbiselere sahip olmaları için yapmaları gereken tek şey, para kazanabilecekleri bir işe sahip olmaları değil, bol paralı bir adama sahip olmalarıdır. Değişen Batılılaşma algısının toplumun moral değerlerinde yozlaşmaya yolaçtığı anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, DP iktidarı döneminde (1950-1960) Türkiye’de yayınlanan kadın dergileri analiz edilmiştir. Böylece, tek partili sistemden çok partili demokrasiye geçildiği bu dönemde, değişen siyasal, ekonomik ve sosyal yapı içinde kadının geçirdiği dönüşüm, kadın dergileri aracılığıyla incelenmiştir. Çalışma, tek parti dönemi kadın dergilerinin, liberal sistem içinde farklılaşacağı varsayımını doğrulamaktadır. Ancak liberal demokrasinin Türkiye’de kadınlara daha fazla özgürlük sağlayacağı varsayımı doğrulanamamıştır. 1950-1960 yılları kadın dergileri farklı ama yine tek sesli olmuş, dahası söz konusu dergiler, kadını, toplumsal yaşam içinde geriletici bir işlev görmüştür. Bu bağlamda çalışma, kadın dergilerinin geriletici söyleminin, DP’nin politikalarıyla paralel olduğu varsayımını da ispatlamaktadır.

Bu saptamayı yapabilmek için, kadın dergileri incelenirken, bir yandan da arka planın yansıtılması gerekli görülmüştür. Böylece, bu dergilerin ve dergilerde inşa edilen kadın imgesinin oluşumuna zemin sağlayan toplumsal yapı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu toplumsal süreç, 1950 öncesi dönemden büyük bir farklılık göstermektedir. Çok partili sisteme geçmek, Türkiye açısından bir dönüm noktasıdır. Değişen ekonomik ve siyasal sistemle birlikte toplum bünyesinde de büyük bir dönüşüm/değişim yaşanmıştır. Bu yüzden, bu çalışmada, kadın dergilerinin analiziyle ortaya çıkarılan kadın imgesi, toplumsal dinamiklerle bütünleştirilerek ortaya konmuştur. Çalışmada, ülkenin genel görünümü sunulurken, kadın açısından ele alınan başlıca parametreler, eğitim, çalışma yaşamı, siyasal katılım ve kamusal görünürlük olmuştur.

DP iktidarı 14 Mayıs 1950 seçimleriyle başlamış ve 27 Mayıs 1960’daki askeri müdahaleyle sona ermiştir. DP’nin iktidara gelmesi, Türk siyasal yaşamında önemli bir dönüşüm ifade etmektedir. Zira meydana gelen, yalnızca bir iktidar değişikliği değildir, göreceli de olsa, bir iktidardaki zihniyet değişikliğidir. DP, bir yandan, o zamana kadar ihmal edildiğini iddia ettiği kimi değerleri sahiplenirken, diğer yandan da, en azından ekonomik alanda, CHP’ye göre daha “liberal” bir politika izlemiştir.

DP’nin iktidara gelmesinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’sinin özel koşulları ve yaşadığı değişim kadar, farklı dünya görüşlerine ve siyasal düşüncelere

sahip kesimlerin DP'yi destekleme konusunda ortak bir payda oluşturmaları da etkili olmuştur. Bu çerçevede, tek partili yıllarda uygulanan laiklik anlayışına tepki duyan dinsel çevrelerin, aslında DP'yi desteklediklerine kuşku yoktur. DP ve dinsel çevreler arasındaki ilişki, aslında DP'nin Cumhuriyet'in laik niteliği tahrip etme amacından çok, rekabetçi siyasetin kitlelerle barışık genel siyasal tutumlar alınmasını gerektiren doğasından kaynaklanmıştır. Devletçi ve seçkin CHP geleneğinden doğmasına karşın, DP hareketi, geleneksel değerlerle daha barışık bir siyaset ve devlet/toplum ilişkisi geliştirmiştir. Fakat tekrarlamak gerekirse, DP iktidarının bütünüyle laikliğe karşı bir tutum takındığını söylemek zordur. Aslında belirttiği gibi, dinin toplumsal rolü ve işlevi konusunda, kısmen siyasal endişelere bağlı olarak, kısmen de inançları gereği doğrultusunda CHP kadrolarına göre daha liberal bir tutum takınan DP iktidarı, o zamana kadarki uygulamalara oranla daha bir tavizkar davranmakla birlikte, temelde Kemalist laiklik anlayışına sahip çıkmıştır (Koçer, 2003: 58).

1950'li yıllar, DP'nin özgürlük ve demokrasi söyleminin bütün toplumu etkisi altına aldığı yıllar olmuştur. Türk modernleşme projesi de, bu dönemde değişime uğramış, Batılılaşma farklı bir anlam kazanmıştır. “Batılı ama ulusal” anlayışından geriye sadece “Batılı” kalmıştır. 1946 yılından itibaren ABD ile yakın ilişkiye giren Türkiye, için 1950'den itibaren ABD Batı'dır. Menderes'in hedefi “küçük Amerika” olmaktır. Bizce, Menderes ve DP liberalizm/liberal demokrasinin temelini atmadığı gibi, Kemalist modernleşme projesinin de yarım kalmasına yol açmıştır. DP siyasal liberalizmin başlıca unsurlarından olan söz, düşünce, toplanma hürriyetleri gibi hak ve özgürlükleri yaşama geçiremediği gibi, çıkardığı kanunlarla bunları tek parti dönemindekinden de fazla kısıtlamıştır. Muhalefete olan tahammülsüzlüğüyle, siyasal partiler üzerinde baskı kurmuştur. Bunların da ötesinde, çıkardığı kanunlar ve fiiliyattaki uygulamalarıyla basın, yargı organları, üniversite ve bürokrasi üzerinde de baskı uygulamış ve bunların bağımsızlığına darbe vurmuştur. Radyoyu tekeline almış, bağımsızlığını yok etmiştir. Bu yıllarda Batı'dan gelen özgürlük rüzgarı, Türkiye açısından, Şeriatçı akımların güçlenmesi sonucunu doğurmuştur.

Kurucu kadrosunun “Atatürkçü düşünce”ye ya da “Cumhuriyet ideolojisi”ne karşı olduklarını söylemek zor olmakla birlikte, DP’nin, iktidara gelmesinden bir süre sonra, iktidarda kalabilmek için Şeriatçı kesimlere ödün vermiş, ekonomik başarısızlığını ört-bas etmek için de aşırı dinciliğe sarılmıştır. Böylece DP dinin toplumsal ve siyasal etkinlik kazanmasına sebep olmuştur. Aslında ne Menderes ne de genel olarak DP’liler şeriat yanlısı değildirler. Ancak iktidar hırsları ve iktidardaki başarısızlıkları onların popülizme alet olmalarına sebep olmuştur. 1950’ler Türkiye için liberalizmin koşulları oluşmadığı için, DP’nin topluma sunduğu da gerçek bir liberalizm olmamıştır. Liberalizm adı altında toplum sıkı denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Bilinçli ya da bilinçsiz, izlenen popülist politikalar sonucu, bizce bu dönemde Cumhuriyet devrimlerinin önü kesilmiştir. Türkiye bir bütün olarak devrimleri sindiremeden, DP Cumhuriyet ideolojisinin önemini yitirmesine sebep olmuştur. Onun yerini yeni bir ideoloji ile dolduramadığı için, Türkiye’nin çağdaşlaşma uğraşında atılan adımlar, önce durdurulmuş, sonra da geriletmiştir. Kadınlar tarafından içselleştirilmeye başlamış olan hak ve özgürlükler önemsizleştirilmek, unutturulmak istenmiştir. Kadınlarda oluşmaya başlamış olan bilinçlenme, toplumda yeniden uyanan “şeriatçı” tutumlarla, bastırılmaya çalışılmıştır.

Okullarda dini eğitim zorunlu hale gelmiş, açılan imam-hatip okullarına, kadınlar imam olamadığı halde, kız öğrenci alınmaya başlanmıştır. Köy Enstitüleri kapatılarak, eğitimin kırsal kesimdeki itici gücü ortadan kaldırılmıştır. Kırsal kesimdeki muhafazakar zihniyeti yıkmaya çalışan bu kurumların yokluğuna da bağlı olarak, kırsal kesimlerde kız öğrencilerin okullaşması gerilemiştir. Ayrıca teknik ve meslek okullarında okuyan kızların sayısında da, azalma olmuştur. Öğretmenlik ikinci sınıf bir meslek konumuna düşürülürken, kırsal kesimde kadın öğretmenlere gösterilen düşmanca tutum sebebiyle kadın öğretmen sayısı, önemli bir düşüş göstermiştir. İlkokul kitaplarında cinsiyetçi bir yaklaşım hakim olmuştur. Kitaplarda kadının hareket alanı, ev-içiyle sınırlandırılmıştır.

DP döneminde meclisteki kadın sayısında da büyük düşüş olmuştur. Üstelik bu on yıllık süre boyunca meclisteki kadınlar gittikçe daha az söz almışlar, hatta susmuşlardır. Dolayısıyla kadınlar, mecliste son derece pasif kalmış, sadece sembolik

bir önem taşımışlardır. DP'nin kadının siyasal katılımına hiçbir destek, teşvik vermediği görülmektedir. Hatta Menderes, hiçbir yurtdışı gezisine kadın milletvekili götürmemiştir. DP'nin siyasal ve ekonomik alanda liberalizmi savunurken, Cumhuriyet ideallerinin tersine olarak kadın haklarını ve kadının toplumsal statüsünü geliştirmeyi ihmal ettiği anlaşılmaktadır. Kaldı ki, siyasal ve ekonomik alanlardaki liberal politikaların yaşama geçirildiğini söylemek de pek mümkün değildir.

DP'nin kültür politikasının, önemli derecede Amerikan etkisi altında kaldığı söylenebilir. Kültür endüstrisi (film, moda, dergiler vs.) aracılığıyla aktarılan ve neredeyse ABD'nin ulusal çıkarları doğrultusunda oluşturulan politikalar, aslında, Türkiye'deki "muhafazakârlığı" güçlendirmeye yardımcı olmuştur. Bu anlamda, örneğin Amerikan filmlerinin ve dergilerinin aracılığıyla halka yayılan ideoloji, kadını özel alanda konumlandırıp, sadece geleneksel rolleriyle tanımlamaktadır. ABD'nin savaş sonrası politikalarının gereği, kadınlar eve çağrılırken, aynı mesajlar, Türkiye'deki kadın dergilerinde de tekrarlanır. 1950-1960 yılları arasında yayınlanmış kadın dergilerinde, kadınlık ve kadının geleneksel ev-içi rolleri tam da ABD'dekine eş şekilde tanımlanmıştır. Annelik, kadının en önemli görevi ve büyük bir şereftir. Annelik ve evkadınlığı, erken Cumhuriyet dönemindeki gibi, bilimsel annelik ve rasyonel ev kadınlığı şeklinde tanımlanmaya devam etmiştir, fakat en çok kadının "eş" olarak rolü önemsenmiştir. Kadınlara edilgen, bağımlı, uysal olmaları söylenmektedir. Kısaca bu dergiler, kadınlara evde kalmalarını, kocalarını ellerinde tutabilmek için nasıl güzelleşeceklerini ve aşk hikâyeleri okumalarını söylemektedir. Aşk hikâyeleri aracılığıyla ataerkil kültür kalıpları, tekrar tekrar üretilmekte ve değiştiremeyecekleri bu dünyayı kabul etmeleri söylenmektedir.

Ancak yine de bu kadın dergilerinde kadının geleneksel rollerine çok az yer verildiği görülmektedir. 17 dergi içinde, kadının geleneksel rollerinin kapladığı toplam alan, %15'tir. Kadının ev-içi rollerini tanımlayan yazıların dergilerde kapladığı alan dengeli bir dağılım da göstermez. Ayrıca bu dergiler, genel olarak, ideolojik bir söylemin parçası değildir. Bir derginin aynı sayısında, hem kadını çalışmaya yönlendiren, hem de kadının çalışmaması gerektiğini söyleyen, kadınlara hem ev teknolojilerini tanıtan, hem de "kedi kulağını kaşırsa yağmur yağacak" diyen, karmaşık,

çelişkili bir durum sözkonusudur. ABD'deki kadın dergileri de kadını sadece dışıl, edilgen, ev merkezli olarak tanımlamış, akıl ve düşünce dünyasından dışlamıştır ama ona bir amaç vermiştir. Bu dergiler, kadınların ulusa hizmet için ev-içi rollerini kutsayan ideolojinin bir parçası olmuştur. Ancak 1950'li yılların Türkiye'sinde kadının geleneksel rolleri, Kemalist ideolojiden temizlenerek, ulusal bir görev olmaktan çıkmıştır. Bu ideoloji eksikliği, aşk hikayeleri, magazin dedikoduları ve erkek tavlama ipuçlarıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Batı dünyasının tersine olarak, boşanmalardaki artışı, zinanın yaygınlaşmasını, kadın öğretmen sayısının azalmasını ya da kız öğrenci sayısının düşmesini başka şekilde açıklamak mümkün değildir.

Ancak Amerikan kadın dergileri ile Türkiye'deki kadın dergileri arasındaki benzerlik burada biter. DP döneminde yayınlanmış kadın dergileri, örnek aldığı dergilerde olmayan magazin ve cinsellik konularını da sunmaktadır. Magazin, bu dönem dergileri için çok önemli hale gelmiş, magazin dergiciliğinin yaygınlaşmasının yanı sıra, kadın dergilerinde de magazin önemli oranda yer tutmuştur. Amerikan kadın dergilerinde magazin görülmezken, Türkiye'deki kadın dergileri için magazin vazgeçilmez hale gelmiştir. Bu ise, çoğunlukla kadın bedeninin teşhiri ve cinsellik sömürüsüdür. Artık Hollywood yıldızlarının hayatları, aşk hikayeleri ve moda, güzellik konuları, kadınların en çok ilgilendikleri konular olmuştur. Tüketim artmış, yabancı hayranlığı ve ithal mallara olan düşkünlük, yerli mallara yabancı etiket koyduracak hale gelmiştir. Moral değerler de değişmeye başlamıştır. Çalışkanlık, toplumsal sorumluluk, tutumluluk, fedakarlık gibi değerler önemini yitirmeye, maddiyatçılık, bencillik, adamsendecilik gibi özellikler yaygınlaşmaya başlamıştır.

Aslında bu durum, DP'den de önce, 1946 yılında liberalleşmenin ilk adımlarının atıldığı ve Amerikalılarla yakınlaşmaya başladığı zaman ortaya çıkmıştır. Magazin ve cinselliğin yükselişi gibi moral değerlerin erozyonu da, 1950'lerdeki kadın dergilerinde eleştiri konusu olmuştur. DP döneminin yarattığı "kapkaççı-montajcı türedi zengin" kesiminin kadınları, burjuva sınıfının kadınlarıyla başa çıkabilmek için Amerikancılığa sarılmışlardır.

Bu yıllar ahlaki değerlerin de değiştiği zamanlardır. İncelemeye konu olan dergilerdeki okuyucu mektuplarından, 1950'li yıllarda evlilik öncesi cinsel ilişkinin ve

evlilikte gayrimeşru ilişkilerin arttığı saptanmıştır. 1950-1960 yıllarında tüm batı ülkelerinde boşanma oranları düşerken, Türkiye’de bu oran artmış, 1956 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Yine bu yıllarda zina suçundan mahkemeye verilen kadınların oranında da artış olmuştur. Kadın dergilerinde de benzeri bir yaklaşım görülür. Buralarda yayınlanan yerli hikayelerde kadın kahramanların evlilik dışı ilişkilerine yer verilir. Kadınlara gayrimeşru ilişki yaşarken gizliliğe çok önem vermeleri tavsiye edilmektedir. Tüm bunlar, evlilik dışı ilişkileri hoşgörüle karşılayan ve normalleştirmeye çalışan bir yaklaşımın temsilidir. Bu yaklaşım kısmen karikatürlerle de desteklenmektedir.

Diğer yandan dergiler, dışarıdaki gerçek dünyaya da kapalıdır. Türkiye için, kadının kamusal alanda görünürlüğü, Türk modernleşme projesinin bir parçasıdır. Ama 1950’li yıllarda Batı/Amerika’dan esinlenen kadın dergileri, Amerikan ideolojisiyle bütünleşip kadını kamusal alanda görüntülemeyi bırakmıştır. DP döneminde faaliyet gösteren kadın dernekleri/birlikleri, kadın dergilerinden ilgi görmemiştir. Kadın dergilerinin hiçbirinin bu derneklerden ya da faaliyetlerinden sözettiği görülmemiştir. Kadın siyasetçilere de yine hiçbir kadın dergisinde yer verilmemiştir. Kadınların başarılarından da hemen hiç bahsedilmez. Dolayısıyla kadınların kamusal alana girme çabaları ile bunların yayın ortamına taşınması arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır. Diğer yandan, bu kadın dergilerinde hiçbir toplumsal ya da aile içi sorun görülmez. Evsizlik, işsizlik, fakirlik, sosyal yardım, aile içi şiddet, tecavüz, asla bu dergilerde yer almaz.

Zaten bu on yıllık süre içinde yayınlanmış 17 kadın dergisinden 11 tanesi bir seneden daha az süreyle yayınlanmış ve kapanmıştır. Sadece iki dergi, *Resimli Hayat* ve *Yelpaze* dergileri uzun yıllar yayınlanma başarısı göstermiştir. Diğer dergiler ise, 1950 yılı öncesi yayın hayatına başlayan ve gerçekçi/toplumsal bir yayın politikasına sahip dergilerdir. Ancak onlar da, 1950’li yılların atmosferinde kapanmak zorunda kalmışlardır. Bunların kapanma sebebi, diğer dergilerden daha nitelikli ve prensiplerine bağlı yayın yapmaları ve magazinden uzak durmalarıdır. Bu dergiler, *Ev-İş* dergisinin belirttiği gibi, kadını eğitme misyonunu tamamladıkları, yeni yaşam biçimi ve farklı bir zihniyete hitap edemedikleri için yayın hayatına son vermişlerdir.

Dolayısıyla, 1950-1960 yılları arasında yayınlanan kadın dergilerinin uzun soluklu olamayışlarının iki nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, 1950 öncesi yayın hayatına başlayan kadın dergilerinin Cumhuriyetçi ideolojileri, DP tarafından manipüle edilerek kadınlar için önemsizleştirilmiştir. Bu ideolojik yıkımı, ilkesizliği ve moral değerlerin kaybını yaşayan toplumda, bu dergiler, yeni düşüncelerin, yeni yaşam tarzının beklentilerini karşılayamamaktadır. Liberalizm, aslında bu beklentileri karşılayabilirdi. Ancak DP'nin topluma sunduğu gerçek bir liberalizm olmadığı, 1950'ler Türkiye için liberalizmin koşulları henüz oluşmadığı için kadın dergilerinde de magazin ve eğlence egemen olmaya başlamıştır. İkincisi, bu dönemde yayıncılık görselleşmiştir. Baskı kalitesi ve renk, görsel malzemenin fazla olduğu kadın dergileri için çok önemlidir. Yüksek baskı ve kağıt kalitesi kadın dergilerinin yayın hayatında kalmasının en önemli şartı haline gelmiştir. Türkiye'de ise en yüksek baskı kalitesine sahip *Resimli Hayat* dergisi bile ancak özel olarak talep edildiği ve ücret farkı ödendiği takdirde dergiyi kuşe kağıda basmaktadır. Dergi çok tecrübeli yayın ekibi tarafından çıkarıldığı ve arkasında büyük bir sermaye olduğu için dayanabilmiştir. *Yelpaze* dergisi ise, kağıt kalitesi kötü olmakla birlikte bol renkli kapağı ve resimli roman-hikaye yayınladığı için yayın hayatına devam edebilmiştir. Dolayısıyla, bu dergilerin kısa ömürlü oluşunun ikinci nedeni, yabancı/Amerikan dergileriyle rekabete dayanamamış olmalarıdır.

Sonuç olarak, DP dönemi kadın dergileri magazinleşmiş, içleri boşalmış ve sadece bir eğlence aracı haline gelmiştir. Kadınların geleneksel rolleri olan annelik ve ev kadınlığı bile önemsizleştirilmiş ya da ihmal edilmiştir. Bunun yerine kadın, en çok cinsel obje (eş) olarak sunulmuştur. Cumhuriyet devrimleriyle ataerkil kültür normlarında yapılmaya çalışılan değişiklikler ve kadınla erkeği eşit konuma getirme çabaları, 1950'lerin liberal ortamında geriletmeye başlamıştır. Dolayısıyla, kadın dergilerinin analiziyle ortaya çıkarılan kadın imgesi, toplumsal dinamiklerle bütünleşmektedir. Bu bağlamda, 1950-1960 yılları arasında yayınlanan kadın dergilerinde, üretilen kadın rol modelinin, aslında gerçek hayattaki kadınla örtüştüğü tespit edilmiştir.

Tek parti döneminin inşa ettiği kadın imajı, kadını hem evin kurucusu, hem yeni neslin üreticisi ve eğiticisi hem de siyasal haklarla donanmış topluma faydalı bir bireydir. DP ise, ev-içi ücretsiz işçi ve cinsel obje olan eğitimsiz, kültürsüz ve tüketici kadını yaratacak altyapıyı hazırlamıştır. Bu bağlamda kadın dergilerinin söylemi de, kadını özgürleştirici, Cumhuriyet'in sağladığı hakları kullanmasını cesaretlendirici bir söylem değildir. Aksine bu dergiler, geleneksel dünyayı yeniden üreten, tanıtan ve kadınların buna uyum sağlamanın yollarını gösteren araçlar olarak kalmışlardır.

EKLER:

EK I – Dergi İçeriklerinin Sınıflaması

Başlık	Yazı Adedi	Yüzde (%)
Annelik	281	2,97
Kadınlık	227	2,40
Ev Kadınlığı	722	7,62
Eş	200	2,11
Moda-Güzellik	674	7,11
Magazin	577	6,09
Kültür-Sanat-Sosyal yaşam	1360	14,35
Çalışma Hayatı	13	0,14
Eğitim	3	0,03
Siyaset-Hukuk	84	0,89
Şiir	226	2,39
Hikaye	1659	17,51
Okuyucu Mektupları	244	2,58
Reklam	2548	26,89
Anket-Test-Yarışma	27	0,28
Fal-bilmece-fıkra-karikatür vs.	630	6,65
Toplam	9475	

EK II - Dergi Sahipleri Listesi

	Yayın Tarihi	Sahibi/Yazı İşleri Müdürü
Ev-İş	1937-1952	Tahsin Demiray
Aile	1947-1952	Vedat Nedim Tör
Hanımeli	1948-1953	Halil Lütfi Dördüncü
Familya	1949-1954	Ekrem Ark/Feruze Ark
Modern Türk Kadını	Mart 1950-Nisan 1950	Muzaffer Kazım Erginsoy
Şule	Mayıs-Haziran 1950	Şükrü Baysal
Kadın Güzelliği	Şubat 1951-Mayıs 1951	Leyla Sonerman-Mahire Erçelik/L. Sonerman
Resimli Romans	1951-1952	Meral Nebioğlu/Osman Nebioğlu
Kadın Dünyası	1952-1953	Tahsin Demiray/Kemalettin Tuğcu
Misafir	Mart 1952-E Hasan Taşdelenler Eylül 1952	Jale Temoçiner/Feyzi Temoçiner
Resimli Hayat	1952-1955	Şevket Rado
Yelpaze	1952-1967	Alaeddin Kırıl
Demokrat Kadın	Nisan 1954	Zekiye Bosna/Mebruke Turhancık
İkimiz	1954-1955	Eşref Ekicigil
Evim	Mayıs 1955-Ekim 1955	Hasan Taşdelenler /Abbas Parmaksızoğlu
Gazete Magazin	1956-1957	Aziz Ferman/Turan Sönmez Yıldız
Kadın Dünyası	1958-1959	Bülent Sokullu/Seyfi Özgen

EK III- Dergi Yazarları Listesi

Dergiler	Yayın Tarihleri	Yazarlar
Ev-iş	Nisan 1937-Nisan 1952	Süleyman Alpata-Nuri Sami Koral-Vedad Yonca-Melek Bal-Salime Sağman-Nejode Suntekin-Yasemin-M.Rona-Zeki Tükel
Aile	İlkbahar 1947-Kış 1952	Vedat Nedim Tör-Falih Rıfki Atay-Avni Başman-Mesut Cemil-Refik Ahmet Sevengil-Nahit Sırrı Örik-Saffet Tanman-Nezahat Nurettin Ege-Haluk Şahsuvaroğlu-Cahit Tanyol-AliTokgöz-Şinasi Tamer-Şehbal Erdeniz
Hanımeli	Ocak 1948-1953 ?	Adnan Fuat Aral-Selma Emre-Bedriye Özer-Ahmet Tefvik
Familya	Tem 1949-Mayıs 1954	İffet Halim Oroz
Modern Türk Kadını	Mart 1950-Nisan 1950	Huten Banu-Ali Canman-Esvet Şengün-George Le Gerf
Şule	Mayıs -Haziran 1950	Şükrü Baysal-Rabia Başokcu-Dr. Sıtkı Şükrü Pamirtan-Mahzer Baysal-Fitnat Vardaryıldızı
Kadın Güzelliği	Şubat 1951-Mayıs 1951	Leyla Sonerman-Mahire Arçelik-Harun İdil
Resimli Romans	Aralık 1951-Eylül 1952	Ali Sümerca-İnci Pirinçcioğlu-Nerime Doğrul
Misafir	Mart 1952-Eylül 1952	Yaşar Kemal-Gülören Kırkoğlu-Fethi Pirinçcioğlu-Burhan Apaydın-Haluk Durukal-Baki Süha Ediboğlu-İnci Pirinçcioğlu-Cumhur Alp-Dr. Cemal Zeki-Hamdi Varoğlu-Süleyman Alpata-Alaettin Gürtuna-Nevzat Üstün-Galip Artan-Aydın Nisari-Leyla Yazıcıoğlu

Dergiler	Yayın Tarihleri	Yazarlar
Kadın Dünyası (1952)	Mayıs 1952-Şub. 1953	Hamdiye Arlona-Betül Kazak-Reşat Ekrem Koçu-Oğuz Özdeş-Kazım Nami Duru-Sahire Sağman-Celal Akasoy - Ahmed Bülend-Nuri Özkan-Leyla Oraloğlu-Şule Büker-M. Rona-Türkan Türker-Kazım Kıp-Kemalettin Tuğcu
Resimli Hayat	Mayıs1952-Tem. 1955	Müşerref Hekimoğlu-Altemur Kılıç-Esin Talu-Mahmut Tali Öngören-Behçet Cemal-Zahir Güvenli-Tarık Özerengin-Melih Vassaf-Mesut Cemil-Şevket Rado-Ali Oraloğlu-Haluk Şahsuvaroğlu-Tacettin Sakarya-Lale Oraloğlu-Adnan Tahir-Orhan Petek-Sadun Tanju-Şahap Balcıoğlu-Baki Süha Ediboğlu-Kamuran Çelebi-Vedat Nedim Tör-Reşat Ekrem Koçu-Şehban Erdeniz-Cemaleddin Bildik-Sevim Nemlioğlu-Metin Ergin-Leman Özkangil-Feyyaz Tokar-Suzan Esler-Feride Ülker-Belma Muammer-Heinz Hanel-Ş.Şeren-Orhan Azizoğlu
Yelpaze	Haz. 1952-Mart 1967	Kenan Orkan-A. Tevfik-Adnan Tahir-Şehbal Aygen-Bedriye Adnan Özer-Suavi Soner-Bülent Oran-Hamdiye Arlona-Müşerref Köktürk-M. İrfan-Hasan Kemal Atalay-Sabahat Fizmer-Oğün Karay-Mehmet Şeyda-Necmi Onur-Hasan Koloşi-Zafer Sülek-Yusuf Kenan Ekşioğlu-Bedirhan Çınar-İhsan Boron-Sezen Cumhuri-Fethi Akbal-Fuat Ülkümen

Dergiler	Yayın Tarihleri	Yazarlar
Demokrat Kadın	Nisan 1954	Zekiye Bosna-Müzeyyen Olgun-Ayşe Gök-Mebrure Turhancık-Makbule Nil-Sadiye Tunç-Sabahat Çamurdan
İkimiz	Kasım 1954-Şubat 1955	Günsel Koptagel-Dr. Feyyaz Doğruer-İclal Cevizli -Adnan Giz-Çetin Turhan-Nizamettin Nazif-Doğan Özbay-Ercüment Ekrem Talu-Vecdi Benderli-Çağlayan Süerdem-İhsan Kongar
Evim	Mayıs 1955-Ekim 1955	Abbas Parmaksızoğlu-F. Kandemir-Ayten İkiz-Doğan Nail-Aysu Almas (Agsu Almas)-Nemika Yeşilada-Fazıl Sarper-İbrahim Hakkı Konyalı-Türkan Altuncuoğlu-Özkan Topakoğlu-Fethi Pirinçcioğlu-Zafer Sülek-Tevfik Nezihi-Doğan Özbay-Nimet Üyken-İbrahim Minnetoğlu-Aziz Yener-Tenay Gürkan-Sedat Evrenos-Faruk Gürtunca-Feridun Sırmalı-Sadettin Işık-Ertan Oktay-Şekip Tunç-Cavit Göncer-Cahid Tanyol-Mümtaz Tarhan Erdil-Oktay Akbal-Cemil Atacan
Gazete Magazin	Aralık 1956	Zafer Sülek-Orhan Kemal-Muvakkat Talu
Kadın Dünyası (1958)	Mayıs 1958-Mart 1959	Hasan Ali Yücel- Rasim Adasal-Alpaslan Kazan-Seyfi Özgen-Metin And-Vecdi Birin-Atilla İlkin-Sezen Cumhuriyet-Semih Can-Muammer Zeki Korgunal

EK-IV

İncelenen Dergiler

Ev-İş

“Ev, iş ve Kadın Gazetesi” ibaresiyle aylık olarak çıkarılan derginin sahibi Tahsin Demiray’dır. Dergi Nisan 1937’de yayınlanmaya başlamış ve Mart 1952’ye kadar çıkmaya devam etmiştir. Derginin 1950’deki fiyatı 50 kuruştur. Dergi Cumhuriyet Devrimlerini benimsemiş olarak ve bunlara uygun yayın politikası ile yayın hayatına atılmıştır. “İnkılabın temeli olan ‘ev’i” zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemeyi amaçlayan ve orta sınıf kadına hitap eden dergide, çocuk bakımı/eğitimi ve ev kadınlığına ilişkin Batılı tarzda tavsiyelerde bulunulmuştur. Moda, güzellik, yemek, dikiş-nakış ve görgü kuralları da dergide önemli yer tutar. 1950’den sonra ise, kadını birey olmaktan çıkarıp, erkeğe tabii, erkekle varolabilecek bir figür olarak tanımlamıştır. Dergide Kemalettin Tuğcu’nun yazıları ağırlıklı olarak yer almıştır. Tuğcu, çocuk bakımından, güzellik tavsiyelerine kadar her konuda yazmıştır. Derginin tirajının 40 bine kadar çıktığı ve Türkiye’nin her yerinde okunduğu görülmüştür. Ancak değişen rejim ve toplumla birlikte yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır.

Aile

Dergi 1947 ilkbaharında 3 aylık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Yapı Kredi Bankası’nın bir yayınıdır. Derginin sahibi Vedat Nedim Tör’dür. Ev Dergisi başlığıyla çıkmış olan dergi kadın dergisinden çok edebiyatçıların buluşma yeri gibidir. Dergi, bankanın “İkramiyeli Aile Cüzdanı” sahiplerine 50 kuruştan, piyasada ise 100 kuruştan satışa sunulmuştur. 74 sayfa olarak yayınlanmıştır. Dergi içeriğini genel olarak annelik/çocuk bakımı ve ve ail konuları ile ünlü şair ve yazarların eserlerine ve sosyal-kültürel konular oluşturmaktadır. Dergi kadını özgür birey olarak tanımlayıp kadınla erkeği birbirini tamamlayan fertler olarak görür. Aile eşit ortaklık olarak tanımlanıp devletin temel unsuru olarak kutsanır. Dergide çocuk etimi ve bakımında bilimselliğe önem verilir. Sadece bu derginin kapağında kadın ya da ünlülerin fotoğrafları yoktur. Onun yerine ünlü tabloların ya da heykellerin resimleri yer almıştır. Bu dergi de Mersin,

Kars, Elazığ, Rize, İstanbul, İzmir, Konya'dan her yere ulaşmaktadır. Bu dergide diğer hiçbir dergide olmayan çevreci yazılar yayınlanmıştır.

Hanımeli

Ocak 1948'de yayın hayatına atılan dergi 39 sayfa olarak ve 50 kuruştan satışa sunulmuştur. "Aylık Kadın, Moda , Model ve Sanat Gazetesi" ibaresiyle yayınlanmaya başlayan derginin sahibi Rahime Yetiş, Yazı İşlerini idare edense deneyimli gazeteci Halil Lütfü Dördüncü 'dür. R. Yetiş de gazeteci ve Son Posta Gazetesi'nin sahiplerindendir. Asıl mesleği öğretmenlik olan Yetiş, Zonguldak'tan İstanbul'a gelerek önce Hanımeli'nde çalışmaya başlamış, sonra derginin sahibi olmuştur. Ama Yetiş, 1950'de ölmüştür ve 39. sayıdan itibaren sahibi Hüsniye Balkanlı olarak görünmektedir. (Dergide doğrudan kadını ilgilendiren ve kadın için ayrılmış olan yazıların toplamı tam %50 'dir.) Dergi tam anlamıyla bir kadın dergisi niteliği taşımaktadır, ev işi tavsiyeleri, çocuk bakımı, moda ve güzellik tavsiyeleri dergiyi doldurmaktadır.

Familya

15 Temmuz 1949'da yayınlanmaya başlayan derginin sahibi İffet Halim Oroz'dur. Künyesinde "Haftalık Siyasi İçtimai Kadın Gazetesi" denmektedir. Altında da "Münevver Zümreyi Alakadar Eden Bütün Meselelerden Bahseder" yazılıdır. Yani derginin aydın, eğitilmiş kesime hitap etmesi planlanmıştır. Ancak 3. sayıda sahibi Ekrem Ark olarak görülmeye başlar. Dergi de "La Familia" "Patronlu El İşleri ve Model Mecmuası" başlığını taşımaktadır. 4 sayfa (2 yaprak) olarak 15 günde bir çıkarılan gazetenin fiyatı 5 kuruştur. 17. sayıdan itibaren sadece ev kadınlarına faydalı bilgiler verilen dergide başta sadece yerli malı ürün reklamları verirken, 35. sayıdan itibaren yabancı marka malı ürün reklamları yer almaya başlar. Çamaşır makinesi, otomobil, buzdolabı, radyo, deterjan, kozmetik ürün reklamları. 15 Mayıs 1951'den sonra ise yabancı model eki yerine gerçek bir dergi olarak, yeni Familya adıyla 12 sayfa halinde yayınlanmaya başlar. Dergi daha çok güzellik tavsiyeleri ve yemek tarifleri içermektedir. Güzellik tavsiyeleri, ev kadınlarına faydalı bilgiler, yemek tarifleri verilir.

Modern Türk Kadını

Aylık Moda ve Kadın Mecmuası olarak 1 Mart 1950’de yayınlanmıştır. Tek yazı mevcuttur. Sahibi ve Yayın Müdürü Muzaffer Kazım Ergunsayar’dır. Moda ve güzellik önerileri dergisidir. Birkaç tane de yemek tarifi ile bilimsel çocuk bakım teknikleri, sinema haberleri ve aşk hikayesi yer almaktadır.

Sule

Dergi Mayıs-Haziran 1950 ‘de iki sayı birlikte çıkmıştır. Sahibi Şükrü Baysal’dır İdare yeri olarak Baykal Biçki Kursu gösterilmesinden, bu dikiş kursunun yayınladığı bir dergi olduğu anlaşılmaktadır. Sayfa sayısı 40’tır. Genel olarak moda/model dergisidir. Paris modasının takip edildiği dergide, model fotoğrafları yabancı dergilerden alınmadır. Lüks giyim örneklerinden başka, örgü ve nakış örnekleri ve elbise patronları vardır. Dergideki elbise modelleri çalışan kadını da kapsamaktadır.

Kadın Güzelliği

Dergi genel olarak bir moda dergisidir. Elbise modelleri ve güzellik sırları başlıca konusudur. Amerikan moda dergilerinden alınmış yazılardır. Hollywood yıldızlarının güzellik sırları, saç cilt bakımı, makyaj tarifleri, masaj teknikleri, krem, maske, losyon reçeteleri verilir. Karı-koca ilişkileri ile ilgili olan az sayıdaki yazıda da, evlilik hayatının temelini erkeğe eve bağlamak olarak ifade edilir. Erkeğe güzel görünmeli, erkek rahat ettirilmeli ve mutlu edilmelidir. Sahibi Leyla Sonerman, Mahire Arçelik, Yayın Müdürü; Leyla Sonerman’dır. “Aylık Güzellik Mecmuası” olarak yayın hayatına 15 Şubat 1951’de başlamış, fiyatı 1 Lira, sayfa sayısı 34’tür.

Resimli Romans

Sadece aşk hikayeleri ve resimli romanlar yayınlayan bir dergidir. Hikayelerin hemen hepsi çeviri eserdir tefrika şeklindedir. Birkaç yazı da evlilik ilişkisi hakkındadır ve güzellik öğütleri vardır. “Resimli Roman ve Hikaye Mecmuası” 13 Aralık 1951 tarihinde 36 sayfa olarak yayına başlamıştır. Sahibi Nuro Nebioğlu, Yayın Müdürü Osman Nebioğlu’dur.

Misafir

Alt başlıkta “Aile ve Moda Mecmuası” denmektedir. 14 Mart 1952’de aylık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Sahibi Jale Temoçiner, Yazı İşleri Müdürü Feyzi Temoçiner’dir. 100 kuruş olarak yayına başlayan dergi 3. sayıdan itibaren 50 kuruşa inmiştir. Sayfa sayısı 18, 35, 46, 60 olarak değişiklikler göstermiştir. Ancak 4. sayı Eylül ayında çıkabilmiştir. Bundan sonra yayına son verildiği düşünülmüştür. Üst sınıf şehirli kadına hitap eden bir dergidir. Kadını kamu önünde eşit olmakla birlikte ekonomik bağımsızlığını kazanmadıkça özgürlük ve eşitlikten bahsedilemeyeceğini söyleyen feminist bir tarifi vardır. Burhan apaydın, Adalet Cimcoz, Yaşar Kemal gibi isimler dergide yazmaktadır.

Kadın Dünyası (1952)

Mayıs 1952 tarihinde yayınlanmaya başlayan derginin sahibi Tahsin Demiray, Yazı İşleri Müdürü Kemalettin Tuğcu’dur. “Aylık Aile Mecmuası” başlığıyla 35 sayfa olarak çıkan dergi 50 kuruşa satılmaktadır. Bu dergi 50’li yılların kadın dergilerinden tamamıyla farklıdır. Kadın Dünyası daha çok tek parti döneminin, eğitici amaçlı burjuva kadın dergilerine benzemektedir. Yazar kadrosu Kazım Nemci Duru, Kemalettin Tuğcu, Reşat Ekrem Koçu gibi edebiyat ve bilim adamlarından oluşmaktadır. Ev işleri, ev kadınlığı en modern yöntemlerle, çocuk bakımı bilimsel annelik metotlarıyla anlatılmaktadır. Eğitim, hukuk gibi konular, kadına ufuk açıcı, onu özel alandan kamusal alana taşıyacak nitelikte bilgiler şeklinde verilir. Cumhuriyetin modernleşme projesinin modern kadın ve erkek rollerini bu dergide bulmak mümkündür. Yine de tek parti dönemi dergilerinden biraz daha tutucu bir söylemi vardır.

Resimli Hayat

Dergi, Mayıs 1957’de “Fotoğraflarla Aktüalite, Kadın, Moda, Tiyatro, Sinema, Spor, Sanat Dergisi” ibaresiyle çıkmıştır. Aylık olarak yayınlanan dergi 36 sayfa ve 100 kuruştan satışa sunulmuştur. Yapı Kredi Bankası’nın bir yayını olan derginin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Şevket Rado’dur. Daha önce banka tarafından çıkarılan “Aile” dergisi “Resimli Hayat” a dönüşmüş, daha geniş bir kitleye hitap etmiştir. Dergi kadınlarla ilgili, kadınlara özgü konulara da yer vermekle birlikte aslında bir aktüalite

dergisidir. Dünya ve Türkiye ile ilgili çok çeşitli konuları, sorunları gündeme taşımıştır. Kadınlarla ilgili yazıların oranı %11'dir ve bu yazılarında kadınları özgür vatandaşlar olarak tanımlayan, evin dışında, çalışma yaşamında aktif, kariyer kadını olarak ve erkeklerle eşit resmeden bir dergidir. Dergi Batılı magazin dergiciliğinin bir örneğidir. Dünya edebiyatından örneklerle, Şevket Rado'nun "Radyo Sohbetleri" başlıklı yazılarına, Türkiye'den sokak fotoğraflarına yer vermiştir.

Yelpaze

18 Haziran 1952'de yayınlanmaya başlayan derginin sahibi Alaeddin Kırıl'dır. 20 sayfa olarak 50 kuruştan satışı sunulmuş olan dergi haftalık olarak yayınlanmıştır. Dergi ilk yayına başladığında sadece resimli aşk romanlarından oluşmaktadır. 5. sayıdan itibaren sayfa sayısı 28'e çıkmış, 13. sayıdan itibaren sosyal yaşam ve magazin ile ilgili haber ve yazılar görülmeye başlamıştır. 1954 yılında kullanılan kağıdın kalitesi düşmüştür. Bu tarihten sonra dergideki hikaye ve çizgi roman oranı 1/3'e inmiştir. Moda, ev kadını, evlilik, mizah gibi konular dergiye girmiştir. Yine de bu az sayıdaki yazılarda kadının çalışması, ekonomik özgürlüğü desteklenmiştir. Ancak kadının ev kadınlığı rolü zayıflamamış, aksine aynı derecede önemle vurgulanmıştır. 1958 yılında futbol, polisiye hikayeler (Mayk Hammer) ve dünyaca ünlü yazarların hikayelerine yer vermeye başlanması, derginin erkeklere de hitap etmeye başladığının göstergesidir.

Demokrat Kadın

4 Nisan 1954'te yayınlanmıştır ve tek sayısı mevcuttur. Sahibi Zekiye Bosna'dır. Fiyatı 5 kuruştur. Dergi Adana'da, DP kadın kolu tarafından yayınlanmıştır. DP'nin propaganda aracı olarak çıkmıştır. Dergide kullanılan dil sert, saldırgan ve alaycıdır.

İkimiz

Dergi "Genç Kız, Genç Erkek ve Genç Evlilerin Mecmuası" başlığıyla 1 Kasım 1954'te çıkar. Sahibi ve yayın müdürü Eşref Ekicigil'dir. Ayda bir yayınlanan dergi 83 sayfadır ve 100 kuruşa satılmaktadır. Dergide hemen hemen bütün yazılar yabancı dergilerden alıntıdır. Genel olarak kadın erkek ilişkileri, evlilik ilişkisinde eş

rolü üzerine yazılar vardır. Bu dergi cinselliğe evlilik içinde önem veren ender dergilerden biridir. Cinselliğin normal bir ihtiyaç olduğundan hareketle cinsel sorunlara yer verir, tavsiyelerde bulunur. Dergi kadının eş rolüne muhafazakar bir söylemle yaklaşır ve kadın ancak evlilik çerçevesi içinde konumlandırır ve erkeğe muhtaç olarak görür. Ama bunun yanında bilimsel annelik tavsiyeleri de verilmektedir.

Evim

Dergi 16 Mayıs 1955'te "Haftalık Aile ve Aktüalite Mecmuası" ibaresiyle yayın hayatına girmiştir. Hasan Taşdelen'in sahibi olduğu dergi Türk Yapı Bankası'nın bir yayımıdır, 34 sayfa ve 150 kuruş olarak satışa sunulmuştur. 15 Mart 1956 'da 27. sayı ile yayın hayatına son vermiştir. Derginin çıkış amacı aile ve ev mecmuası ihtiyacını karşılamak ve aynı zamanda abonelerini arsa ve ev sahibi yapmak olarak tanımlanmıştır. Bu amaçla her sayıda arsa hediye kuponu verilmektedir. Dergide genel olarak, yurt ve dünyadan güncel haberler ve magazin konuları ile aşk ve polisiye hikayeleri yer almaktadır. Sadece bu dergide siyasi haberler görülmektedir ve Menderes Hükümeti desteklenmektedir hatta partinin propaganda aracı gibi işlev görmektedir. Diğer yandan yine sadece bu dergide toplumsal sorunlar yoğun şekilde işlenmektedir. Kadınlığa bakış son derece muhafazakardır. Çocuk bakımı, ve ev işlerine dair çok az sayıda yazı bulunmaktadır.

Gazete Magazin

1956 'da yayınlanmaya başlayan derginin sahibi Aziz Ferman'dır. 4 sayfa (2 yaprak) olarak çıkmaya başlayan dergi 15 kuruşa satışa sunulmuştur. "Yenilikçi Kadın Gazetesi" ibaresiyle 15 günde bir yayınlanmaktadır. Dergiyi, Zafer Sülek tek başına çıkarmış gibidir. Çünkü ondan başka isimli yazı sadece iki tanedir; Orhan Kemal ve Muvakkat Talu. Dergide yer alan başlıca konular, cinsel bilgi, İngilizce dersleri ve hikayelerdir. Ara sıra sosyete haberleri, kadın erkek ilişkileri ya da güzellik bakım öğütleri de dergide yer alır. Derginin en önemli özelliği, toplumu cinsellik konusunda bilgilendirme çabasıdır. Bu bilgiler uzmanlarca hazırlanmış kaynaklardan alınmışa benzeyen, bilimsel nitelikte sayılabilecek bilgilerdir.

Ancak GM 17 Nisan 1957’de yeniden 1. sayıdan başlayarak yayınlanır. 10 sayfa olarak çıkan dergi 25 kuruştur. Derginin içeriği farklılaşmış, daha magazin ağırlıklı olmuştur. Cinsel konulardaki eğitici tarzından uzaklaşmış, daha muhafazakar olmuştur. Bir yandan tarihi ve dini konulara yer verirken bir yandan da çıplak kadın fotoğrafları yayınlamaya başlamıştır. Bir yandan dünya edebiyatından örnekler ya da Orhan Kemal’in toplumsal sorunlara parmak basan hikayelerine yer verirken diğer yandan kadınlara kocalarını aldatırken dikkatli olmaları ve gizliliğe önem vermeleri tavsiye edilir. Dolayısıyla derginin bir yayın politikası olduğunu söylemek zordur. Günün gelişmelerine uyum sağlayarak hayatta kalmaya çalışmaktadır.

Kadın Dünyası (1958)

“Sinema ve Kadın Mecmuası” Moda ve Aile Dergisi 15 günde bir çıkan bir dergidir. 31 Mayıs 1958 tarihinde yayına başlamıştır. Sahibi Bülent Sokullu olan dergi 23 sayfa olarak 100 kuruşa satışa sunulmuştur. Moda ve aile dergisidir. Hasan Ali Yücel, Rasim Adası gibi bilim adamları yazmaktadır. Bütün yazılarda psikoloji, pedagoji gibi bilimsel kaynaklar temel alınmıştır. Hikayeler; aşk, polisiye ya da bilimkurgu gibi çeşitlilik göstermektedir. Sosyal meseleler, uluslararası sorunlar dergide tartışılır. Kadın erkek eşitliğini kabul eden, kadının çalışmasını destekleyen bir yayın anlayışına sahiptir. Kadın haklarına, kadın hareketine, kadın söylemine yer veren bir dergidir değişimden önce. Daha çok kadın dergisidir. Dolayısıyla feminen bir tarzı vardır. Ancak 6. sayıda maddi olanaksızlıklar yüzünden magazine ağırlık duyurulur. Nitekim daha sonraki sayılarda erotik fotoğraflar, film yıldızlarına ait dedikodular yayınlamaya başlar. Devrimci, eşitlikçi söylemden ayrılır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acar, Feride, *Akademik Yaşamda Kadın*, Ankara: Bizim Büro Yayınevi, 1996.
- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye, (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul, 2007.
- Akalın, Cüneyt, *Uluslararası İlişkiler Ortamında 27 Mayıs Müdahalesi*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Aksoy, Muammer, *Partizan Radyo ve DP*, Forum Yayınları: 1, Ankara, 1960.
- Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.
- Alemdar, Korkmaz, *İletişim ve Tarih*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Alkan, Türker, *Kadın Erkek Eşitsizliği Sorunu*, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1981.
- Altındal, Aytunç, *Türkiye'de Kadın*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____, *Türkiye'de Kadın*, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1991.
- Apuhan, Recep Şükrü, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes, Resim Tarihi Değiştirecek Gerçekler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- Ardıç, Nimet, "Cumhuriyet Sonrasında Kurulan Kadın Dernekleri", *Atatürk ve Kadın Hakları*, Ankara, 1983.
- Arzık, Nimet, *Menderes'i İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara, 1960.
- Asal, Talat, *Güneş Batmadı*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2003.
- Ataoğlu, Ergün, *Adnan Menderes: Bir Başbakanın Trajik Sonu*, Nokta Kitap, İstanbul, 2008.

- Avcioğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni, (Dün-Bugün-Yarın)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969.
- Aziz, Aysel, *Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.
- Bağcı, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, METU Press, Ankara, 2002.
- Ballaster, Ros, M. Beetham, E. Frazer ve S. Hebron, *Women's World, Ideology, Femininity and the Women's Magazines*, Macmillan, Londra, 1991.
- Başgil, Ali Fuat, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bayraktar, Erdoğan, *Gecekondular ve Kentsel Yenileme*, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.
- Beddoe, Deidre, *Discovering Women's History, A Practical Guide to the Source of Women's History 1800-1945*, London: Pandora, 1983.
- Bedii Faik, *Matbuat Basın Derken...Medya*, 3. Kitap, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Berkes, Niyazi, *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1965.
- Berman, Marshall, *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Beş Romancı Tartışıyor*, Dönüşüm Yayınevi, İstanbul, 1960.
- Bilgiç, Saadettin, *Hatıralarım*, Akasya Kitap, Ankara, 2007.
- Birand, Mehmet Ali, Can Dünder, Bülent Çaplı, *Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Bozdağ, İsmet (Der.), *Başvekilim Adnan Menderes*, Baha Matbaası, 1969.
- _____, *Darağacında Bir Başbakan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Buechler, Steven, *Women's Movements in the United States, Women Surage, Equal Right and Beyond*, New Brunswick and London, Rutgers University Press, 1990.

Burçak, Rıfık Salim, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998.

_____, *Yassıada ve Öncesi*, Çam Matbaası, Ankara, 1976.

Caporal, Bernard, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982.

Cem, İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1979.

Censer, Jack R., Lynn Hunt, *Liberty, Equality, Fraternity, Exploring the French Revolution*, Pennsylvania State University Press, 2001:54-149.

Chafe, William H., *The American Women: Her Changing Social, Economic, and Political Roles, 1920-1970*, Oxford University Press, London, Oxford, NY, 1981.

Cılızoğlu, Tanju (Haz.), *"Kader Bizi Una Değil Üne İtti" Çağlayangil'in Anıları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

Cumhuriyetin 50. Yılında Çalışma Alanlarında Türk Kadını, İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1974.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, 2004.

Çizmeli, Şevket, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007.

Davaz-Mardin, Aslı, *Kadın Süreli Yayınları, Hanımlar Alemi'nden Roza'ya, Bibliyografya 1928-1996: Dergiler, Gazeteler, Bültenler*, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 1998.

Demokrat Parti Tüzüğü ve Programı.

DİE, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın: 460.

Duverger, Maurice, *Siyasi Partiler*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994:389-392.

- Eroğul, Cem, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2003.
- Flexner, Elenor, *Century of Struggle, The Woman's Rights Movement in the United States*, Cambridge, Massachusetta and London, England, The Belknap Press of Harvard University Press, 1975.
- Friedan, Betty, *Kadınlının Gizemi*, E Yayınları, İstanbul, 1983.
- Göle, Nilüfer, *Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları, 1994.
- Gülen, Nejat, *Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005.
- İlıcak, Nazlı, *Yalnız Adam Menderes*, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2007.
- İbrahim Sertkaya, *Demokrasi Şehidi Adnan Menderes*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2007.
- İnan, Afet, *A History of the Turkish Revolution and Turkish Republic*, Directorate General of Press and Information, 1963.
- İnuğur, Nuri, *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kabacalı, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1990.
- Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Aylık Konferanslar 1953-1964*, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları:9, Ankara, 1967.
- Kami, Ali, *Yurt Bilgisi*, İlkmeçteç 4. sınıf, Hilmi Kitaphanesi, İstanbul, 1931.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, 1967.

- _____, *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Keyder, Çağlar, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Benim Gözümde Menderes*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Kocaçimen, Sevgi, *Demokrat Parti Döneminde TBMM’nde Laiklik Tartışmaları, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları*, Antalya, 2008.
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Koçer, Dilara, “A Study on the Representation of the Turkish Women in the Early Republican Era: The Magazine *Ana* (1938-1942)”, Yayınlanmamış Master Tezi, ODTÜ, 1999.
- Koçer, Gökhan, *Türk Dış Politikasında İslam*, Öğreti Pegem A Yayınları, Ankara, 2003.
- Kongar, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Cem Yayınları, İstanbul, 1976.
- _____, *21. Yüzyılda Türkiye:2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Koraltürk, Murat (Haz.), *Ahmet Hamdi Başar’ın Hatıraları, Demokrasiye Geçiş, DP İktidarı ve 27 Mayıs*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Köker, Levent, *Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- Küçük, Sami, *Rumeli’den 27 Mayıs’a*, Mikado Yayınları, İstanbul, 2008.
- Landess, Joan., *Women and the Public Speher in the Age of the French Revolution*, Ithica and London, Cornell University Press, 1988, s. 51-173.

- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Makal, Ahmet, *Ameleden İşçiye, Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- _____, *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- May, Elaine T., *Homeward Bound, American Families in the Cold War Era*, BasicBooks, ABD, 1988.
- McRobbie, Angela, *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Merter, Ender, *80. Yılında Cumhuriyet'i Afişleyen Adam, İhap Hulusi Görey*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Naci, Fethi, *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Nebioğlu, Osman, (ed.), *Türkiye'de Kim Kimdir, Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi, 1961-1962*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.
- Oğuz, Burhan, *Yaşadıklarım, Dinlediklerim, Tarihi ve Toplumsal Anılar*, Simurg, İstanbul, 2000.
- Oktay, Ahmet, *Türkiye'de Popüler Kültür*, İstanbul: YKY Yayınevi, 1997.
- _____, *Türkiye'de Popüler Kültür*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
- Özek, Çetin, *Türkiye'de "şeriatçı" Akımlar ve Nurculuğun İçyüzü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964.
- Özgüç, Agah, *Türlerle Türk Sineması, Dönemler, Modalar, Tipler*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2005.

_____, *Cahide, Peçete Kağıtlarındaki Anılar*, Uçan Süpürge, Ankara, 2003.

Polat, Özlem, “Kerim Nadir ve Muazzez Tahsin Berkant’ın Romanlarından Sinemaya Kadın İmgesi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul, 2007.

Punch, Keith F., *Sosyal Araştırmalara Giriş, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.

Roessler, Shirley Elson, *Out of the Shadows, Women and Politics in the French Revolution 1789-1795*, Peter Lang Publishing Inc., New York, 1998, 49-199.

Rowbotham, Sheila, *A Century of Women: The History of Women in Britain and the United States*, Penguin Grup, Londra, New York, 1997.

Sarol, Mükerrerem, *Bilinmeyen Menderes*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.

Saruhan, Şadi Can ve Ata Özdemirci, *Bilim, Felsefe ve Metodoloji*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005.

Schmidt, Manfred G., *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 2002.

Schroeder, Süheyla Kırca, *Popüler Feminizm, Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri*, Bağlam Yayınları, Ankara, 2007.

Sertel, Yıldız, *Türkiye’de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız*, Ant Yayınları, İstanbul, 1969.

Seyhan, Dünder, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.

Strachey, Ray, *The Cause: A Short History of the Women’s Movement in Great Britain*, Kennikat Press, Port Washington, N.Y. 1969.

Şenyapılı, Tansı, *‘Baraka’dan Gecekonduya, Ankara’da Kentsel Mekanın Dönüşümü 1923-1960*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

- Şimşek, Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi, Halkevleri 1932-1951*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Strom, Sharon Hartmann, *Women's Rights*, Westport, Connecticut, London, Greenwood Press, 2003.
- Stevenson, John, *British Society 1914-1945*, London, NY: Penguin Books, 1984.
- TBMM Meclis Tutanağı, 3.8.1951, İ. 108, C. IX.
- TBMM Umumi Fihrist, 1954-1957, Devre X.
- TBMM Zabıt Ceridesi Umumi Fihrist, 1 Kasım 1954, D. IX, C. 1.
- Tekeli, Şirin, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Yaşam*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1982.
- Thornburg, Max Weston, *Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi*, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1950.
- Timur, Taner, *Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, Afa Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara: İmge Kitabevi, 2003.
- Toker, Özden, Kurtul Altuğ, *Metin Toker'den "Akis"ler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
- Topuz, Hıfzı, *Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- _____, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- Turgut, Hulusi, *Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

Türk Hukukçu Kadınlar Derneği'nin Atatürk'ten Bugüne Türk Kadını ve Sorunları Sempozyumu, 27 Kasım 1981.

Türk Kadınlar Birliği 1955 Yılı Radyo Konuşmaları, Türk Kadınlar Birliği Genel Merkezi Merkezi Yayınları, no:1, C.1, İstanbul, 1957, ss. 80-84.

Türkiye'de Çıkan Gazete ve Mecmualar, Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, İç Basım Müdürlüğü, Şubat, 1960.

Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1973.

Üstel, Füsun, “*Makbul Vatandaş*”ın Peşinde, II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Wolloch, Nancy, *Women and the American Experience*, McGraw Hill, 1994.

Wollstonecraft, Mary, *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim 1945-1970*, Cilt IV, Rey Yayıncılık, İstanbul.

Yavi, Ersal, *Kurtarılan Bir Ülke Nasıl Batırılır*, Yazıcı Yayıncılık, İzmir, 2007.

Yıldırım, Nuran (ed.), *Sağlık Alanında Türk Kadını*, İstanbul, 1998, s. 227-234.

Zihnioğlu, Yaprak, *Kadınsız İnkılap*, Nezihe Muhittin, *Kadınlar Halk Fırkası*, Kadın Birliği, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

Makaleler

Akşin, Sina, “Atatürk Devrinde Öğretmenliğin Stratejik Önemi”, Nazife Güngür (der.), *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 2007: 353-358.

- Arat, Yeşim, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (ed.), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998:82-98.
- Başaran, Mehmet, “Atatürk ve Eğitim”, Nazife Güngör (der.), *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 2007:141-148.
- Baydar, Ahmet, “Atatürk Dönemi Türk Basını, Kadına Yönelik Periyodikler 1929-1938”, *SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık*, VI, Ankara, 1981.
- Berktaş, Fatmagül, “Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, Birsen Örs (Der.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Bozdoğan, Sibel, “Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış”, (ed.) Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s.118-135.
- Cengizkan, Ali, “Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekanları İçin Bir Çalışma Programı”, (ed.)
- Güven Arif Sargın, *Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler, Ankara’nın Kamusal Yüzleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.215-243.
- Cillov, Haluk, “Türkiye’de Evlenme ve Boşanmaların Seyri”, (Haz.) Beylül Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem, *Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990: 65-90.
- Ertop, Konur, “Karanlıkla Aydınlığın Sınırındaki Edebiyat”, Nazife Güngör (der.), *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 2007, s. 95-109.

- Franco, Jean, “Kadınların İçerilmesi: Kuzey Amerika ve Meksika Popüler Anlatısıyla İlgili Bir Karşılaştırma”, Tania Modleski (Haz.), *Eğlence İncelemeleri: Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.
- Göle, Nilüfer, “Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı”, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (ed.), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Gümüüşoğlu, Firdevs, “Cumhuriyet Dönemi Ders Kitaplarında Cinsiyet Rollerı (1928-1998)”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 101-128.
- Habermas, Jürgen, “Kamusal Alan”, (ed.) Meral Özbek, *Kamusal Alan*, Hil Yayınları, İstanbul, 2004.
- Hiçyılmaz, Ergün ve Burçak Evren, “Magazin Dergiciliği”, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984: 149-162.
- İlyasoğlu, Aynur ve Deniz İnel, “Kadın Dergilerinin Evrimi”, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984: 163-184.
- İnce, Özdemir, “Demokraasinin ‘D’si”, *Hürriyet*, 14 Nisan 2007.
- Kandiyoti, Deniz, “End of Empire: Islam, Nationalism and Women in Turkey, Deniz Kandiyoti (ed.), *Women, Islam and the State*, 1991.
- _____, “Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?”, N. Yuval Davis ve A. Anthias (ed.), *Women, Nation, State*, London: Macmillan, 1988.
- Karpat, Kemal, Contemporary Turkish Literature, ayrı basım, *The Literary Review*, Vol. 4, No. 2, 1960, Fairleigh Dickinson University, Teaneck, New Jersey.
- Kongar, Emre, “Demokrat Parti Niçin Demokrat Değildir?”, *Tarihimize Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.

Mazıcı, Nurşen, “Demokrat Parti’nin Din Politikası ve Samsun’da Nurcular, 19 Mayıs ve Milli Mücadelede Samsun Sempozyumu 20-22 Mayıs 1999”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ayrı Basım, Samsun, 2000, ss.265-297.

Minibaş, Türkel, “Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Kadın İşgücü”, Necla Arat (der.), *Aydınlanmanın Kadınları*, Cumhuriyet Kitap Klübü, İstanbul, 1998, s. 331-349.

Nalbantoğlu, Gülsüm Baydar, “Sessiz Direnişler ya da Kırsal Türkiye ile Mimari Yüzleşmeler”, (ed.) Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 153-167.

Öncü, Ayşe, “Uzman Mesleklerde Türk Kadını”, Nermin Abadan-Unat (der.), *Türk Toplumunda Kadın*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982, ss.253-267.

Özbay, Ferhunde, “Kadınların Eviçi ve Evidışı Uğraşlarındaki Değişme”, Şirin Tekeli (Haz.), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 129-158.

_____, “The Developments of Studies on Women in Turkey”, Ferhunde Özbay (ed.), *Women, Family and Social Change in Turkey*, Bangkok: UNESCO, 1990.

Sargın, Güven Arif, “Kamu, Kent ve Polytika”, (ed.) Güven Arif Sargın, *Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler*, Ankara’nın Kamusal Yüzleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9-40.

Segal, Lynne, “ ‘Aileyi Parçalayacak mıyız?’, 1960’ları Bir Bakış”, *Toplum ve Bilim*, 41 Bahar, 1988, s.61-84.

Tekeli, İlhan, “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, (ed.) Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 136-152.

Tekeli, Şirin, “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri”, Nermin Abadan-Unat (der.), *Türkiye’de Toplumda Kadın*, Türk Sosyal Bilimler Dergi Yayını, İstanbul, 1982, s. 375-397.

_____, “The Rise and the Change of the New Women’s Movement: Emergence of the Feminist Movement in Turkey”, D. Dahlerup (ed.), *The New Women’s Movement*, London: Sage Publication, 1986, s.179-199.

Temuçin, Aliye, “Lüks Kampanyası”, *Türk Kadınlar Birliği Genel Merkezi 1955 Yılı Radyo Konuşmaları*, Türk Kadınlar Birliği Genel Merkezi Yayınları: 1, C.1, İstanbul, 1957.

Uluocak, Nihal, “Milletlerarası Sözleşmeler Karşısında Türk Kadının Hukuki Durumu”, *Cumhuriyetin 50. Yılında Çalışma Alanlarında Türk Kadını*, İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1974, s. 50-55.

Van Elteren, Mel, “Amerikan Popüler Kültürünün Etkisinin Global Bir Yaklaşım İçinde Değerlendirilmesi”, Nazife Güngör (der.), *Popüler Kültür ve İktidar*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

Vatan, 13 Mart 1951, s. 4.

Yalçın, Savaş, “Paralı Eğitimin Doğuracağı Sonuçlar”, *Devrimci Cumhuriyet’in Eğitim Politikaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 221-225.

Dergilerdeki Hikayeler ve Makaleler

“Amerika’da Kadına Verilen Önem”, *Misafir*, Nisan 1952, 2, 5.

“Aşk Dersleri”, *Gazete Magazin*, Nisan 1957, 2:1, 2.

“Aşkı Yaşatın”, *İkimiz*, 1 Şubat 1955, 4, 34.

“Başlarken”, *Kadın Dünyası*, Ağustos-Eylül 1958, 6, 3.

“Birşeyler Yapsam”, *Ev-İş*, 3 Ocak 1952, 178, 3.

- “Buz Dolabı Kız”, *Resimli Romans*, 7 Şubat 1952, 5, 23.
- “Çarşafı Gezen Kadınları Protesto”, *Resimli Hayat*, Ağustos 1952, 4, 39.
- “Darlıklar Sun’idir”, *Evim*, 11 Temmuz 1955, 9, 4.
- “Erkeklerle Arkadaş Olmanın İlk Şartları”, *Aile*, Sonbahar 1951, 19.
- “Erkekler Hakkında Ne Öğrendim”, *İkimiz*, 1 Kasım 1954, 1, 44-46.
- “Erkekler Hangi Kadınlardan Hoşlanmazlar?”, *Yelpaze*, 3 Ekim 1956, 225, 3.
- “Genç Kızlarda Bekaret Aranmalı mı?”, *İkimiz*, 1 Şubat 1955, 4, 8-9.
- “Histeri Bir Huydur”, *İkimiz*, 3 Ocak 1955, 3, 23.
- “İhanet”, *Yelpaze*, 16 Ocak 1957, 240.
- “İhmalci misiniz?”, *Resimli Hayat*, Aralık 1952, 8, 43.
- “İsim Yapmış Türk Kadınları”, *Yelpaze*, 12 Mayıs 1954, 100, 14.
- “Karıınız müsrif değildir”, *Resimli Hayat*, Ağustos 1952, 4, 41.
- “Kocama Anlatamayacağım Sır”, *Resimli Romans*, 27 Aralık 1951, 2, 28.
- “Kur Tehlikeli midir?”, *İkimiz*, 3 Ocak 1955, 3, 46-47.
- “Lale Oraloğlu: Sahne ve Perde Artisti, Müzisyen, Gazeteci, Sporcu, Ev Kadını”,
Resimli Hayat, Haziran 1952, 2, 14-15.
- “Meçhul Gelin”, *Yelpaze*, 23 Aralık 1953, 80.
- “Mesut Olmak İster misiniz?”, *Gazete Magazin*, Şubat 1957, 7, 3.
- “Nişanlımla Yatabilir miyim?”, *Resimli Hayat*, Ekim 1952, 6, 22-23.
- “Ruh Fırtınaları”, *Yelpaze*, 18 Haziran 1952, 1.
- “Saadet Klavuzu”, *İkimiz*, 3 Ocak 1955, 3, 36-38.

- “Seksoloji Dersleri”, *Gazete Magazin*, 17 Nisan 1957, 1, 1.
- “Sürprizli Bir Davet”, *Resimli Romans*, 20 Mart 1952, 8, 14.
- “Yerli Düşmanları”, *Ev-İş*, Haziran 1950, 158, 3.
- Ardis Whitman, “Beni Görecek, Çağıracak, İsteyecek mi?”, *İkimiz*, 1 Aralık 1954, 2, 62-67.
- Betül Kazak, “Görgü ve Bilgi”, *Kadın Dünyası*, Ekim 1952, 6, 20.
- Burhan Apaydın, “Ailede Kadın Hürriyeti Var mıdır?”, *Misafir*, 14 Mart 1952, 1,12.
- Doğan Özbay, “Evlilikte Aşk Muhafaza”, *İkimiz*, 3 Ocak 1955, 3, 25.
- Gülseren Ünüvar, “Evliliğiniz Tehlike Geçiriyor”, *İkimiz*, 1 Aralık 1954, 2, 44-45.
- Halide Edip Adıvar, “Sohbet”, *Aile*, Sonbahar 1948, 6, 4-6.
- Kemalettin Tuğcu, “Erkeklerle Savaş”, *Kadın Dünyası*, Eylül 1952, 5, 30.
- _____, “Gençlik Hatası”, *Ev-İş*, Ekim 1950, 162, 6.
- _____, “Yeni Cilt”, *Ev-İş*, Nisan 1951, 168, 3.
- Müşerref Hekimoğlu, “Saadetlerinin Sırlarını Söylüyorlar: Cimcoz Ailesi”, *Resimli Hayat*, Nisan 1953, 12, 14.
- Nemika Yeşilada, “Bir Kadın Aranıyor”, *Evim*, 16 Mayıs 1955, 1, 26-27.
- Nezahat Nurettin Ege, “Evlenmeden Evvel İstişare Büroları”, *Aile*, Yaz 1949, 10, 51-54.
- Perens Karabağlı, “Son Adım”, *Yelpaze*, 18 Mart 1953, 40.
- Rafet Delikan, “Hareket Halinde Kadın”, *Gazete Magazin*, 1 Temmuz 1957, 9, 9.
- Ruth Sachs, “Kadının En Birinci Vazifesi Ev Kadını Olmaktır”, *Ev-İş*, Haziran 1951, 171, 5.

Seyfi Özgen, “Yetişen Neslin Sorumluları”, *Kadın Dünyası*, 30 Haziran 1958, 3, 3.

Sulhi İlhan Aksel, “Evdeki Sinir Muvazenesi”, *Aile*, Yaz 1947, 2, 30.

Süleyman Alpata, “Nasıl Bir Sütyen Kullanmalısınız?”, *Ev-İş*, Ekim 1950, 162, 30.

Şevket Rado, “Yalnız Kalmayı Bilmek Sanatı”, *Aile*, Kış 1948, 8, 10.

Vedat Nedim Tör, “Evlilik Sanatı”, *Aile*, Yaz 1948, 6, 13-16.

Vedat Nedim Tör, “Evlili Kalabilmek”, *Aile*, İlkbahar 1949, 9, 3.